

ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์
ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล
อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
มหาวิทยาลัยแม่โจ้
พ.ศ. 2566

ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์
ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล
อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

บุญแทน จันทรแก้ว

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

สำนักบริหารและพัฒนาระบบวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2566

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้

ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์
ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล
อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

บุญแทน จันท์แก้ว

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

(อาจารย์ ดร.ปรมินทร์ นาระทะ)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ผานิตย์ นาขยัน)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(อาจารย์ ดร.รัชชานนท์ สมบูรณ์ชัย)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

ประธานอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร

(อาจารย์ ดร.รัชชานนท์ สมบูรณ์ชัย)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการรับรองแล้ว

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร.ญาณิน โอภาสพัฒนกิจ)

รองอธิการบดี

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

ชื่อเรื่อง	ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่
ชื่อผู้เขียน	นายบุญแทน จันท์แก้ว
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	อาจารย์ ดร.ปรมินทร์ นาระทะ

บทคัดย่อ

ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาในประเด็น ได้แก่ บริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ภายใต้บริบทภูมิสังคมของพื้นที่ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ใช้เครื่องมือคือแบบสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยการเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง จำนวน 13 คน และช่างฝีมือการทอผ้าในชุมชนจำนวน 19 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา จากการศึกษาพบว่า 1) บริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งเป็นกลุ่มที่ใช้กระบวนการผลิตที่เป็นธรรมชาติ โดยอาศัยองค์ความรู้ของช่างทอผ้าที่มีฝีมือ และมีการบริหารจัดการที่ดี มีกลุ่มลูกค้าที่ชื่นชอบในงานหัตถกรรมที่มีความเป็นธรรมชาติ 2) ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเป็นกิจกรรมที่ถูกปฏิบัติควบคู่ไปกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และถ่ายทอดจากแม่สู่ลูกผ่านการฝึกปฏิบัติ มีเอกลักษณ์คือความเป็นธรรมชาติ และมีความเรียบง่ายของลวดลาย 3) ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ ผู้ทอผ้าที่มีฝีมือ และมีความชำนาญมีจำนวนที่ลดลงเนื่องจากความแก่ชราไม่สามารถทอผ้าได้ เกิดปัญหาการสูญหายของวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม และการทรุดโทรมของอุปกรณ์การทอ ไม่มีการสานต่อภูมิปัญญาการทอ 4) แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอด ส่งเสริมให้มีการใช้งานผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ดำเนินการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ให้ผู้สนใจเข้ามาเรียนรู้ในขั้นตอนต่างๆของการการผลิต และมีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนทางการตลาดและมีการผลิตอย่างต่อเนื่องต่อไป

คำสำคัญ : ภูมิปัญญา, ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ, การอนุรักษ์, กลุ่มทอผ้า

Title	LOCAL WISDOM OF HAND WOVEN NATURAL DYED COTTON FABRICS FOR CONSERVATION OF CHANG KERNG VILLAGE WEAVING GROUP, BANTAN SUB-DISTRICT, HOD DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE
Author	Mr. Boontan Jankaew
Degree	Master of Science in Geosocial Based Sustainable Development
Advisory Committee Chairperson	Dr. Porramin Narata

ABSTRACT

The objectives of this qualitative study were to explore: 1) context of the Chang Kerng village weaving group; 2) wisdom of handwoven cotton with natural dyes; and problems encountered and guidelines for preserving and inheriting of the Chang Kerng village weaving group. This was under the geosocial context of Bantan sub-district area. Interview and focus group discussion were used for data collection conducted with a sample group of 13 group members and 19 weaving craftsmen in the community obtained by purposive sampling. Obtained data were analyzed by using content analysis. Results of the study revealed the following: 1) This weaving group employed the natural production process which relied on weaving craftsmen, good management and a group of customers who appreciated natural handicrafts. 2) The wisdom of handwoven cotton with natural dyes involved activities practiced together with ways of life of people in the community. It was transferred from the mother to the child through practice. It was a simple but patterned weaving. 3) There was a decrease in weaving craftsmen due to old age, the loss of traditional production methods, deterioration of weaving equipment and there was no continuation of weaving wisdom. 4) It should have the promotion based on the following: using natural dyed cotton products; producing hand woven fabric dyed with natural dyes; providing an opportunity for those interested to learn

about the production process; and continuous marketing and production drive.

Keywords : local wisdom, hand woven natural dyes cotton fabrics, conservation,
weaving group

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีจากความกรุณาอย่างยิ่งของ อาจารย์ ดร.ปรมินทร์ นาระทะ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ผานิตย์ นาขยัน และ อาจารย์ ดร.รัชชานนท์ สมบูรณ์ชัย อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผู้ซึ่งกรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ พัฒนาหัวข้อ วิทยานิพนธ์ ร่วมวางแผนการดำเนินงานและตรวจสอบแก้ไขตรวจแก้ไขรูปเล่มวิทยานิพนธ์ จนกระทั่งสำเร็จอย่างสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ผู้สอนหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพอย่างยั่งยืนทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชา ความรู้ ขอขอบพระคุณครอบครัวที่คอยให้กำลังใจ ขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพอย่างยั่งยืน รุ่นที่ 17 ทุก ๆ คน

ขอกราบขอบพระคุณ กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง และช่างทอผ้าในชุมชนบ้านตาล ที่ได้สละเวลาให้ข้อมูลที่ใช้ประกอบการทำวิจัยในครั้งนี้

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณ คุณพิสมัย ปุ๊ดพรม หัวหน้ากลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ที่ได้สละเวลาช่วยเหลือประสานงานกลับเครือข่ายสมาชิกภายในกลุ่ม และเอื้ออำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลการอภิปรายกลุ่ม เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการทำวิจัยในครั้งนี้ของข้าพเจ้าให้ประสบผลสำเร็จลุล่วงอย่างดียิ่ง คุณค่า และประโยชน์ที่เกิดจากการศึกษาวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขอมอบแด่ผู้มีพระคุณทุกท่าน และเพื่อใช้เป็นประโยชน์ในการพัฒนางานวิจัยต่อไป

บุญแทน จันทร์แก้ว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญ.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
นิยามศัพท์.....	6
บทที่ 2 การตรวจสอบเอกสาร.....	7
หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร.....	8
แนวคิดการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพทอผ้าตามแนวพระราชดำริ.....	9
ประวัติความเป็นมาของผ้าฝ้ายทอมือย้อนมสืบวัฒนธรรมชาติ.....	11
แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา.....	17
แนวคิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	21
แนวคิดการถ่ายทอดภูมิปัญญา.....	23
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	23

กรอบแนวคิดการวิจัย	27
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	28
พื้นที่ในการวิจัย	28
กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย	29
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	30
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	31
การวิเคราะห์ข้อมูล	32
การนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูล	32
บทที่ 4 ผลการวิจัย	33
ตอนที่ 1 ผลการศึกษาบริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัด เชียงใหม่	34
ตอนที่ 2 ผลการศึกษานโยบายผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบล บ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่	52
ตอนที่ 3 ปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอผ้า บ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่	112
ตอนที่ 4 แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือภายใต้บริบทภูมิสังคม ของตำบล บ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่	130
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	146
สรุปผลการวิจัย	147
อภิปรายผล	155
ข้อเสนอแนะ	160
บรรณานุกรม	162
ภาคผนวก	165
ภาคผนวก ก การเก็บข้อมูลการอภิปรายกลุ่ม	166
ภาคผนวก ข การเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์รายบุคคลเชิงลึก	170

ภาคผนวก ค เอกสารขอความอนุเคราะห์ข้อมูล.....	180
ประวัติผู้วิจัย.....	182

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1	รายชื่อคณะกรรมการกลุ่ม และบทบาทหน้าที่สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง	43
ตารางที่ 2	ตารางแสดงฤดูกาลปลูกฝ้ายของชุมชนบ้านตาล.....	79
ตารางที่ 3	ผลการสัมภาษณ์ ในประเด็นความเห็นในเรื่องของการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิต	136

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	27
ภาพที่ 2 พื้นที่ในการดำเนินการวิจัย	29
ภาพที่ 3 แผนที่ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่.....	35
ภาพที่ 4 สถานที่ตั้งของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง	39
ภาพที่ 5 โรงย้อมผ้าสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง.....	39
ภาพที่ 6 แผนที่โรงย้อมผ้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง	40
ภาพที่ 7 แผนผังการทำงานของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง	41
ภาพที่ 8 เมล็ดพันธุ์ฝ้าย สำหรับแจกผู้สนใจนำไปขยายพันธุ์ต่อ	44
ภาพที่ 9 แผลงปลูกฝ้ายของนางแสงไพโร ชัยโย บริเวณ ที่นาดง	44
ภาพที่ 10 แผลงปลูกฝ้ายของนางบุญยัง จันทรแก้ว บริเวณที่สวนลำไย หนองแม่ซ่อนเห็น.....	45
ภาพที่ 11 ศูนย์การเรียนรู้.....	46
ภาพที่ 12 สถานที่พักสำหรับลูกค้า	46
ภาพที่ 13 วัตถุดิบของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง	47
ภาพที่ 14 โต๊ะรับแขกของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง.....	49
ภาพที่ 15 สินค้า ประเภทผ้าพันคอของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง	49
ภาพที่ 16 ส่วนกลางห้องจัดแสดงสินค้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง.....	49
ภาพที่ 17 ชั้นวาง ราววัล หรือในประกาศของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง.....	49
ภาพที่ 18 ชั้นวางสินค้าประเภทเส้นใยของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง	49
ภาพที่ 19 สินค้าประเภทเสื่อเย็บมือของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง	49
ภาพที่ 20 การประชุมกลุ่มประจำเดือน เมษายน.....	51
ภาพที่ 21 อีต	59

ภาพที่ 22	จะลุ่น.....	59
ภาพที่ 23	โค้ง.....	60
ภาพที่ 24	แป้นป่นลูกหลี่.....	61
ภาพที่ 25	ไม้ป่นลูกหลี่ และลูกหลี่.....	61
ภาพที่ 26	เพียน.....	62
ภาพที่ 27	เปีย.....	62
ภาพที่ 28	บะก๊วก.....	63
ภาพที่ 29	หางเหน.....	63
ภาพที่ 30	กวง.....	64
ภาพที่ 31	เครื่องขอ.....	65
ภาพที่ 32	โครงสร้างเครื่องขอ.....	65
ภาพที่ 33	หม้อย้อมฝ้าย.....	66
ภาพที่ 34	เนื้อคราม.....	68
ภาพที่ 35	ครั่ง.....	68
ภาพที่ 36	มะเกลือ.....	69
ภาพที่ 37	น้ำย้อมสีเปลือกไม้แดง.....	69
ภาพที่ 38	น้ำย้อมสีจากดิน.....	70
ภาพที่ 39	แกนขนุน.....	71
ภาพที่ 40	เปลือกเพกา.....	71
ภาพที่ 41	ขมิ้น.....	72
ภาพที่ 42	กึ่งทอผ้า.....	73
ภาพที่ 43	โครงกึ่งทอผ้า.....	74
ภาพที่ 44	ฟืม.....	74
ภาพที่ 45	เขาฟืม.....	75

ภาพที่ 46	ไม้เหยียบบहुก	75
ภาพที่ 47	ไม้สะปิ้น.....	76
ภาพที่ 48	รอก.....	76
ภาพที่ 49	โก๊กหมู.....	77
ภาพที่ 50	กระสวย และแกนหลอด	77
ภาพที่ 51	เมล็ดพันธุ์ฝ้ายสีขาว.....	78
ภาพที่ 52	ปุ๋ยฝ้ายสีขาว	78
ภาพที่ 53	เมล็ดพันธุ์ฝ้ายสีน้ำตาล.....	78
ภาพที่ 54	ปุ๋ยฝ้ายสีน้ำตาล	78
ภาพที่ 55	การปลูกฝ้ายแบบหวานในแปลงถั่วลิสง	79
ภาพที่ 56	การปลูกฝ้ายแบบ ขุดหลุม	80
ภาพที่ 57	การใช้ไม้ดีดฝ้ายออกจากอุ้งมือ เพื่อให้เมล็ดกระจาย ตัวได้ดี	80
ภาพที่ 58	การเก็บฝ้าย	81
ภาพที่ 59	วิธีเก็บรักษาปุ๋ยฝ้าย.....	81
ภาพที่ 60	การอัดฝ้าย.....	82
ภาพที่ 61	การยิ้งฝ้าย หรือ ตีดฝ้าย.....	83
ภาพที่ 62	การปั่นลูกหลี	83
ภาพที่ 63	การปั่นฝ้าย	84
ภาพที่ 64	การกวักฝ้าย.....	85
ภาพที่ 65	การหั่นหูก หรือการเดินเส้นยืน	86
ภาพที่ 66	ลักษณะการเดินเส้น	87
ภาพที่ 67	การก๊ับช่วย	87
ภาพที่ 68	ผูกเส้นเชือกและการนับจำนวนหลบ.....	88
ภาพที่ 69	การโจกคราม	90

ภาพที่ 70	หม้อครามที่พร้อมย้อม	90
ภาพที่ 71	การย้อมคราม	91
ภาพที่ 72	ตะกอนจากหม้อคราม.....	91
ภาพที่ 73	การดึงเส้นฝ้ายที่ฝ้ายการย้อมคราม	91
ภาพที่ 74	การตำครั่ง.....	92
ภาพที่ 75	น้ำย้อมครั่ง.....	92
ภาพที่ 76	การสับเปลือกไม้ก่อนนำไปต้มสกัดน้ำสี.....	94
ภาพที่ 77	กึ่งพื้นบ้าน.....	97
ภาพที่ 78	กึ่งกระตุก.....	98
ภาพที่ 79	การสีบहुก	99
ภาพที่ 80	ลายตำอ่าน.....	100
ภาพที่ 81	ลายตำกีบ	100
ภาพที่ 82	ซินลายตำอ่าน.....	101
ภาพที่ 83	ผ้าลายดอกหลวง.....	102
ภาพที่ 84	ลายดอกพริก.....	102
ภาพที่ 85	จกลายม้า.....	104
ภาพที่ 86	จกลายช้าง	104
ภาพที่ 87	จกลายไก่	104
ภาพที่ 88	จกลายคนจุงแขน	104
ภาพที่ 89	จกลายดอก	104
ภาพที่ 90	ม้วนผ้าขาว แต่ละขนาด	105
ภาพที่ 91	กางเกงที่ตัดเย็บจากผ้าขาว	105
ภาพที่ 92	เสื้อที่ตัดเย็บจากผ้าขาว.....	105
ภาพที่ 93	กางเกงสะดอ กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง.....	108

ภาพที่ 94	เสื้อ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง.....	108
ภาพที่ 95	ผ้าพันคอของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง.....	108
ภาพที่ 96	ผ้าคลุมไหล่ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง.....	108
ภาพที่ 97	กระบวยตักน้ำ.....	109
ภาพที่ 98	ตะกร้า.....	109
ภาพที่ 99	โมเดลเพ็ญ.....	110
ภาพที่ 100	โมเดลกี.....	110
ภาพที่ 101	ผ้ามาบ.....	110
ภาพที่ 102	ทางตุ้งสำหรับตกแต่งห้อง.....	110
ภาพที่ 103	ลายเข็มทองด้านหน้า.....	111
ภาพที่ 104	ลายเข็มทองด้านหลัง.....	111
ภาพที่ 105	ลายเข็มทองด้านหน้า.....	111
ภาพที่ 106	ลายเข็มทองด้านหลัง.....	111
ภาพที่ 107	ลายเข็มทองด้านหน้า.....	111
ภาพที่ 108	ลายเข็มทองด้านหลัง.....	111
ภาพที่ 109	แสดงการถ่ายทอดองค์ความรู้การทอผ้าบ้านช่างเคิ่งภายในครอบครัว.....	114
ภาพที่ 110	เยาวชนในชุมชนเข้ามาเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง.....	118
ภาพที่ 111	บะกั๊กแบบสาน แบบดั้งเดิม.....	123
ภาพที่ 112	บะกั๊กจากกระป๋อง.....	123
ภาพที่ 113	กลุ่มชาวใต้หวัน ที่เข้ามาเรียนภูมิปัญญาการทอผ้า.....	128
ภาพที่ 114	ผ้าหอคำกี.....	132
ภาพที่ 115	ผ้าหอครัวตานหลวง.....	132
ภาพที่ 116	ผ้าลายแสดของแม่เฮือน ที่เก็บไว้เป็นพญาผ้า.....	133
ภาพที่ 117	การใช้ผ้าฝ้ายทอมือในงานปอยหลวง.....	137

ภาพที่ 118	ผ้าทอ 4 ตะกอก ของแม่คำน้อย	138
ภาพที่ 119	ครีวดานหลวง	138
ภาพที่ 120	ตุ่งที่ทำจากผ้าฝ้ายทอมือ.....	139
ภาพที่ 121	การมัดมือด้วยฝ้ายปั่นมือ	140
ภาพที่ 122	การใช้ฝ้ายปั่นมือในพิธีศพ.....	140
ภาพที่ 123	การใช้ผ้าฝ้ายทอมือในพิธีปอยเข้าสังข์	141
ภาพที่ 124	แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือ ภายใต้บริบทภูมิสังคม ของ ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่.....	142

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

ผ้าฝ้ายทอมือเป็นสิ่งที่แสดงถึงเรื่องราวทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของประเทศไทย และนับว่าเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จึงทำให้มีผ้าสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน ผ้าเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญของมนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจจัย 4 นอกเหนือจากการใช้เพื่อการห่อหุ้มร่างกายจากสภาพอากาศและธรรมชาติมนุษย์ยังใช้ผ้าเพื่อเป็นเครื่องบ่งชี้สถานะทางสังคมและวัฒนธรรมของตนเองที่แสดงถึงชนชั้นและสถานภาพของบุคคลในบทบาทหน้าที่ทางสังคม ผ้ายังถูกทำให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรม (दनัย ซาทิพฮอด, 2558) และด้วยสภาพภูมิประเทศทางภาคเหนืออันมีลักษณะเป็นภูเขาและป่าไม้หนาทึบ รวมถึงสภาพอากาศที่หนาวเย็นทำให้เครื่องนุ่งห่มของภาคเหนือทอมาจากผ้าฝ้ายเป็นส่วนใหญ่ เพราะเส้นใยฝ้ายสามารถสร้างความอบอุ่นให้แก่ร่างกายได้ดี อีกทั้งระบายนความชื้นได้ดีในยามหน้าร้อน เอกลักษณ์ของการทอผ้าพื้นเมืองของภาคเหนือในแต่ละจังหวัดจะแสดงออกถึงวิถีชีวิตของแต่ละท้องถิ่นด้วยเสมอ

งานทอผ้าในอดีตเป็นรากเหง้าของคนในชุมชนบ้านตาล คนในชุมชนมีพื้นฐานด้านการทอผ้าและมีวัสดุอุปกรณ์ในการทอผ้าเป็นของตนเองที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ โดยภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของชุมชนบ้านตาลมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ในอดีตชุมชนบ้านตาลนั้นมีการทำการเกษตรเป็นหลัก พืชที่ปลูกคือถั่วลิสง เมื่อถึงฤดูกาลเพาะปลูกจะนำเมล็ดฝ้ายปลูกแซมไปกับแปลงถั่วลิสง และปล่อยให้เติบโตตามธรรมชาติไม่มีการใส่ปุ๋ยหรือใช้สารเคมีใด ๆ จะเห็นได้ว่าผ้าฝ้ายนั้นสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน การผลิตผ้าฝ้ายทอมือนั้นเป็นงานหัตถกรรมที่ต้องใช้ทักษะและฝีมือ ประกอบกับความคิดสร้างสรรค์มีการพัฒนารูปแบบที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษของชุมชนบ้านตาลในอดีตจนเกิดเป็นภูมิปัญญาสืบทอดต่อกันเรื่อยมาจนถึงคนรุ่นปัจจุบัน

ในชุมชนบ้านตาลนั้นมีกลุ่มผลิตผ้าฝ้ายที่รวมกลุ่มจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนหลายกลุ่ม เช่น วิสาหกิจชุมชนธนพรผ้าฝ้าย วิสาหกิจชุมชนบัวซอนผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ วิสาหกิจชุมชนผ้าพันคอบ้านตาล วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเย็บผ้าอาชีพกฤษณีย์ผ้าพื้นเมือง วิสาหกิจชุมชนผ้าฝ้ายสุนันท์บ้านตาลเหนือ วิสาหกิจชุมชนจันทราผ้าฝ้าย วิสาหกิจชุมชนวารุณีผ้าฝ้าย วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่ผะนายผ้าฝ้าย โดยกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งเริ่มต้นจากการเป็นกลุ่มแม่บ้าน เริ่มก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2538 โดยก่อตั้งขึ้นภายใต้การส่งเสริมของหน่วยงานราชการของสำนักงานเกษตรอำเภอ และพัฒนาชุมชน

เริ่มแรกดำเนินการบริหารจัดการกลุ่มโดยการสร้างอาชีพเสริมหลายอาชีพ ซึ่งงานทอผ้าก็เป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมการส่งเสริมอาชีพดังกล่าว แต่กลุ่มก็ยังไม่ได้ยึดงานทอผ้าเป็นอาชีพหลัก ต่อมาภายหลังกลุ่มเริ่มมองเห็นว่าควรยึดเอางานทอผ้าเป็นอาชีพหลัก เพราะงานทอผ้านั้นแต่เดิมเป็นรากเหง้าของคนในชุมชนบ้านตาลอยู่แล้ว คนในชุมชนมีพื้นฐานด้านการทอผ้าและมีวัสดุอุปกรณ์ในการทอผ้าเป็นทุนเดิมที่ดำเนินการมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ จึงทำให้สมาชิกกลุ่มมีความคิดเห็นตรงกันในการดำเนินกิจกรรมการทอผ้าเพื่อเป็นอาชีพของชุมชน เนื่องจากเป็นอาชีพที่คนในชุมชนส่วนใหญ่สามารถดำเนินการได้แต่ต้องมาฝึกฝนเรียนรู้เพิ่มเติมและมีการปรับรูปแบบการทอต่าง ๆ เช่น การทอผ้าจากผ้าหน้าแคบมาเป็นผ้าหน้ากว้าง จากลวดลายที่เป็นผ้าพื้นธรรมดานำมาทำให้เกิดลวดลายเพิ่มขึ้น

เนื่องจากผู้ทอผ้าในอดีตไม่มีการจดบันทึกข้อมูลขั้นตอนกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของชุมชนบ้านตาลอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร แต่จะใช้วิธีการบอกเล่าและฝึกปฏิบัติจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งหรือการสืบทอดแบบปากต่อปากเท่านั้น เมื่อเวลาผ่านไปกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมก็เริ่มถูกแทนที่ด้วยการใช้เทคโนโลยีในการผลิตซึ่งช่วยลดต้นทุนและระยะเวลา ทำให้รูปแบบการผลิตผ้าฝ้ายของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ภูมิปัญญาการผลิตแบบดั้งเดิมเริ่มสูญหายไปตามกาลเวลาไม่ได้รับการสืบทอดหรือเก็บรวบรวมไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อจำกัดของความรู้ในตัวบุคคลที่ไม่ได้ถูกถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง ซึ่งจะต้องมีการสอนหรือเรียนรู้โดยเฉพาะเทคนิคหรือวิธีการ ตลอดจนลวดลายดั้งเดิมจึงสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย อีกทั้งสาเหตุที่ทำให้การทอผ้าของชุมชนบ้านตาลเริ่มลดลง โดยคนที่ยังทอผ้าอยู่ก็จะทำเป็นอาชีพเสริมโดยใช้เวลาว่างในการทอ เท่านั้น แต่คนที่เลิกทำคือคนที่ทำเป็นอาชีพหลักส่วนใหญ่ ในสมัยก่อนผ้าฝ้ายในชุมชนบ้านตาลได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก มีชาวต่างชาติมาสั่งซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายของชุมชน ทำให้เกิดนายทุนในชุมชนที่เป็นคนหาช่างทอผ้ามาทอตามผู้ที่มาว่าจ้าง มีการแบ่งกลุ่มแบ่งพวกแย่งช่างทอผ้าเพื่อขยายการผลิตของกลุ่มตนเอง โดยขาดความใส่ใจถึงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ มีการนำสารเคมีต่าง ๆ มาใช้ในการผลิตเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ออกมาจำนวนมากจนขาดความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่มีมาแต่เดิม ทำให้ผลิตภัณฑ์ผ้าของชุมชนขาดความน่าสนใจและจำหน่ายไม่ได้ จึงเริ่มมีการนำไปจำหน่ายในราคาที่ถูกลงและตัดราคากันเองทำให้เกิดปัญหาในการจำหน่าย

แม้ปัจจุบันผู้สืบสานด้านผ้าทอมือลดลงไปเนื่องจากความนิยมผ้าฝ้ายทอมือนั้นลดลงเนื่องจากกระแสสังคมหรืออุตสาหกรรมสิ่งทอที่เข้ามาแทนที่การผลิตแบบดั้งเดิม แต่คนในชุมชนบางกลุ่มยังมองเห็นถึงความสำคัญในการสืบสานภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของชุมชนบ้านตาลเพื่อไม่ให้สูญหายไปตามกาลเวลา ดังนั้นจึงมีการการศึกษาภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อนมรดกชาติเพื่อการอนุรักษ์ ภายใต้บริบทภูมิสังคมชุมชนบ้านตาล ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของชุมชนบ้านตาลไว้ให้คนรุ่นหลังในชุมชนบ้านตาลและชุมชนใกล้เคียง ตลอดจนผู้สนใจได้รับทราบถึงประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น

ความเป็นมาของชุมชน และองค์ความรู้ในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ เกิดความตระหนักถึงคุณค่าและมีความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น นำไปสู่การอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของบ้านตาลให้คงอยู่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่
4. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ภายใต้บริบทภูมิสังคมตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์จากการวิจัย

1. ได้ทราบข้อมูลบริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่
2. ได้ทราบภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่
3. ได้ทราบปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำไปสู่การหาวิธีการแก้ไขปัญหา
4. ได้แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือ ภายใต้บริบทภูมิสังคม ของตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ด้านความรู้

ทำให้ชุมชนบ้านตาล และชุมชนใกล้เคียง ตลอดจนผู้สนใจได้รับทราบถึงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่น ความเป็นมาของชุมชน และองค์ความรู้ในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ เกิดความตระหนักถึงคุณค่าและความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประโยชน์ด้านการพัฒนา

1. ระดับบุคคล/กลุ่มอาชีพทอผ้าในชุมชน

เพื่อเป็นการเก็บรวบรวมความรู้ที่ฝังลึก (Tacit knowledge) มาเป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit knowledge) ของภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือ เกิดการพัฒนาสังคมความรู้ของชุมชน ซึ่งใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และถ่ายทอดให้คนในชุมชนหรือในกลุ่ม และสามารถพัฒนาหรือปรับตัวเพื่อเพิ่มคุณค่าและมูลค่าเชิงพาณิชย์ แต่ยังคงความเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของท้องถิ่น

2. ระดับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทำให้เกิดการส่งเสริมการจัดกิจกรรมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในตำบล บ้านตาล หรือเทศบาลตำบลบ้านตาล

2.2 ชุมชนและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปกำหนดนโยบายและวางแผนด้านการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3 เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านตาล หรือเทศบาลตำบลบ้านตาลต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ ภายใต้บริบทภูมิสังคมชุมชนบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาประวัติความเป็นมาและองค์ความรู้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ สภาพการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญา เพื่อที่จะนำไปสู่แนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาให้กับคนชุมชนบ้านตาลและชุมชนใกล้เคียง โดยมีการกำหนดขอบเขตในการศึกษา ดังนี้

ขอบเขตเนื้อหา

1. ศึกษาบริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วย

- 1.1 ประวัติความเป็นมาของการรวมกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง
- 1.2 คณะกรรมการกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม
- 1.3 การดำเนินกิจกรรมภายในกลุ่มเกี่ยวกับการทอผ้า
- 1.4 สวัสดิการภายในกลุ่ม
- 1.5 กลุ่มลูกค้าของกลุ่มทอผ้า

2. ศึกษาภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย

2.1 ประวัติความเป็นมา ความเชื่อ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

2.2 วัสดุอุปกรณ์ในการผลิตฝ้าย เครื่องมือ และผู้ผลิตเครื่องมือที่ใช้ทอผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

2.3 รูปแบบ ขั้นตอน และกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งตั้งแต่เริ่มปลูกจนถึงการทอ ซึ่งประกอบด้วย

2.3.1 พันธุ์ฝ้าย การปลูกฝ้าย การเก็บฝ้าย การทำเส้นใยฝ้าย

2.3.2 การสกัดสีย้อมผ้าจากวัสดุธรรมชาติ การย้อมสีผ้าฝ้ายทอมือด้วยวัสดุธรรมชาติ การย้อมร้อน และการย้อมเย็น

2.3.3 การทอผ้าฝ้ายทอมือ รูปแบบของผ้า ลวดลายในการทอ

2.4 การใช้ประโยชน์จากผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

3. ศึกษาปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย

3.1 ปัญหาอุปสรรคในการสืบทอด (ผู้สืบทอดและผู้รับการสืบทอด) ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

3.2 ปัญหาอุปสรรคในการจัดเก็บข้อมูลความรู้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งเพื่อใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา

4. ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ภายใต้บริบทภูมิสังคมตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตพื้นที่

ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตประชากร

กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตเวลา

ตั้งแต่เริ่มมีการทอผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

นิยามศัพท์

ภูมิปัญญา หมายถึง เทคนิคและกระบวนการในการผลิตผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของตำบลบ้านตาล ที่ได้สั่งสมผ่านประสบการณ์ที่บรรพบุรุษ ที่ได้ถ่ายทอดให้กับคนรุ่นปัจจุบัน

ผ้าฝ้ายทอมือ หมายถึง เป็นผ้าทอที่ผลิตจากฝ้ายพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งมีอยู่ 2 พันธุ์ คือฝ้ายสีขาว และฝ้ายสีตุ่นหรือสีเนื้อ เป็นฝ้ายที่มีคุณลักษณะพิเศษคือมีเส้นใยที่นุ่มและเหนียว โดยมีวิธีการทอโดยใช้เครื่องมือการทอที่ทำจากไม้ที่เรียกว่า “กี่” และทำการทอโดยใช้มือแบบพื้นบ้านดั้งเดิมของชุมชนบ้านตาล

ย้อมสีธรรมชาติ หมายถึง เทคนิคและกระบวนการในการย้อมฝ้ายด้วยสีธรรมชาติ ซึ่งได้มาจากพืชและวัสดุธรรมชาติ ซึ่งวิธีในการสกัดจะแตกต่างกันไปตามแต่ละชนิดของวัสดุของชุมชนบ้านตาล

สล่า, สะล่า หมายถึง ช่าง หรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการ สร้าง ประดิษฐ์ ทำ การตกแต่ง หรือการกระทำด้วยฝีมือต่าง ๆ เช่น สล่าทำกี่ หมายถึง คนที่มีความเชี่ยวชาญในการทำ กี่ และมักนำหน้าชื่อบุคคลเพื่อเป็นการเรียก เช่น สล่าอ้อด หมายถึง นายช่างอ้อด เป็นต้น

การอนุรักษ์ หมายถึง การเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของชุมชนบ้านตาล เพื่อเป็น องค์ความรู้ ในคนในชุมชนบ้านตาลและชุมชนใกล้เคียง

การถ่ายทอด หมายถึง เป็นการเรียกกระบวนการแบ่งปันความรู้การผลิตผ้าฝ้ายทอมือของชุมชนบ้านตาล ถูกถ่ายทอดจากคนหนึ่ง ไปยังอีกคน กลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่ม หรือจะเป็นจากองค์กรหนึ่งไปยังอีกองค์กร กล่าวคือเป็นการถ่ายทอดความรู้จากผู้รู้ไปยังผู้ที่ต้องการความรู้ หรือการได้มาซึ่งความรู้ของผู้ที่ต้องการความรู้

บทที่ 2

การตรวจสอบเอกสาร

ในการศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือ เพื่อการอนุรักษ์และสืบทอด ภายใต้บริบท ภูมิสังคมชุมชนบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาประวัติความเป็นมา และกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล เพื่อการอนุรักษ์และ สืบทอดภูมิปัญญาที่ใกล้จะสูญหายไป การเลือกใช้แนวคิดโดยเฉพาะแนวคิดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่ เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ในการศึกษาครั้งนี้มีการกำหนดแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถ บพิตร
2. แนวคิดการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพทอผ้าตามแนวพระราชดำริ
3. ประวัติความเป็นมาของผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ
4. วัฒนธรรมการทอผ้า ผ้าทอชนิดต่าง ๆ ที่ใช้กันในปัจจุบัน
 - 4.1 ผ้าทอเมืองเหนือจำแนกตามกรรมวิธีการผลิต
 - 4.2 อุปกรณ์ในการทอผ้าฝ้าย
 - 4.3 ประวัติการย้อมสีผ้าจากสีธรรมชาติ
 - 4.4 การใช้สีย้อมผ้าจากธรรมชาติในปัจจุบัน
5. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา
 - 5.1 ที่มาของภูมิปัญญา
 - 5.2 องค์ประกอบของภูมิปัญญา
 - 5.3 ความสำคัญของภูมิปัญญา
6. แนวคิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น
7. แนวคิดการถ่ายทอดภูมิปัญญา
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 8.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้าย ทอมือ
 - 8.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ
9. กรอบแนวคิดการวิจัย

หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร

มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่นอกจากทรงงานด้วยทศพิธราชธรรมแล้ว ทรงเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและการทำงานแก่พสกนิกรของพระองค์และนานาชาติอีกด้วย ผู้คนต่างประจักษ์ถึงพระอัจฉริยภาพและมีความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นอันหาที่สุดมิได้ ซึ่งแนวคิดหรือหลักการทรงงานของพระองค์ทรงยึดการดำเนินงานในลักษณะทางสายกลางที่สอดคล้องกับสิ่งที่อยู่รอบตัว และสามารถปฏิบัติได้จริง (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2562) ทรงคิดค้นหาแนวทางพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน หลักการทรงงานของพระองค์มีคุณค่ายิ่งและควรยึดถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติงานของเรา ทั้งนี้เพื่อให้เกิดผลดีแก่ตนเองสังคมและประเทศชาติ (เกษม วัฒนชัย, 2550) โดยหลักการทรงงานที่สอดคล้องกับการดำเนินงานของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

ภูมิสังคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า การพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงถึงภูมิประเทศของบริเวณนั้น (ดิน น้ำ ป่า เขา ฯลฯ) สังคมวิทยาของคนที่นี่ (นิสัยใจคอของคน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น) การพัฒนาใด ๆ ควรให้สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนั้น ๆ (เกษม วัฒนชัย, 2550)

ประโยชน์ส่วนรวม การทำงานทุกอย่างนั้นมีผลเกี่ยวเนื่องถึงประโยชน์ส่วนรวมของบ้านเมืองและคนในสังคม เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ทุก ๆ ประการให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ โดยเต็มกำลังสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2562)

การมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้สาธารณชน สมาชิกในกลุ่ม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องคำนึงถึงความคิดเห็น และเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ในการตัดสินใจ และร่วมดำเนินงาน (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2562)

แนวคิดการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพทอผ้าตามแนวพระราชดำริ

การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพทอผ้าตามแนวพระราชดำริมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้โดยเสด็จ พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ไปทรงเยี่ยมราษฎร ทั่วทุกภูมิภาค ทรงทราบสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรอย่างแท้จริง ได้ทอดพระเนตรเห็นความทุกข์ ยากของประชาชนชาวไทย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร คือ ชาวสวน ชาวไร่ และชาวนา ต้องเผชิญกับ ปัญหาต่าง ๆ หลากหลาย เช่น ปริมาณผลผลิตไม่คงที่ ดินฟ้าอากาศแปรปรวน ศัตรูพืชรบกวน บางปี ต้องเผชิญกับปัญหาน้ำท่วม หรือภัยแล้ง บางครั้งทำการเพาะปลูกไม่ได้ ผลผลิตราคาตกต่ำ ฯลฯ

ชาวไทยในชนบทส่วนใหญ่ซึ่งมีอาชีพด้านเกษตรกรรมจึงมีรายได้ไม่แน่นอน เมื่อมีความทุกข์ ยากจึงต้องละทิ้งถิ่นฐานของตนไปทำงานรับจ้างในเมืองใหญ่ ๆ บางคนต้องขายที่ดินทำกิน ส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจของประเทศเป็นอันมาก จึงมีพระราชดำริที่จะให้ราษฎรมีอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มรายได้ให้พอเพียงแก่การยังชีพในภาวะปัจจุบัน สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้ทรงสังเกตเห็นผลงานหัตถกรรมพื้นบ้านหลากหลายประเภท ที่ราษฎร ในหมู่บ้านชนบทภาคต่าง ๆ ทำขึ้นเพื่อไว้ใช้สอยตามความจำเป็นของครอบครัว เป็นงานฝีมือพื้นบ้าน ที่สืบทอดงานศิลปะเป็นเอกลักษณ์ของไทยที่มีมาช้านานแล้ว โดยใช้วัตถุดิบจากท้องถิ่นของตน โดยเฉพาะงานศิลปะบางอย่างใกล้จะเสื่อมสูญ จึงมีพระราชดำริจะอนุรักษ์ และฟื้นฟูงานศิลปะ เหล่านั้นให้ดำรงอยู่ยั่งยืนตลอดไป

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง จึงทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้เปิดสอนหัตถกรรมแทบทุกประเภทแก่บุตรหลานของราษฎรผู้ยากไร้ขึ้น ณ บริเวณ สวนจิตรลดา และเปิดสอนสมาชิกในต่างจังหวัดในบริเวณพระราชนิเวศน์ทุกภาค ในเวลาที่พระองค์ สมเด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปประทับแรมเพื่อทรงเยี่ยมราษฎร ทรงรับเด็กยากจนที่มี การศึกษาน้อย รวมทั้งผู้ไม่เคยมีประสบการณ์ด้านการช่างใด ๆ เข้าเป็นนักเรียนศิลปาชีพ ทรงเสาะหา ครูผู้มีฝีมือที่ยังหลงเหลืออยู่มาถ่ายทอดผลงาน ทรงติดตามผลงานทุกชิ้น พระราชทานกำลังใจแก่ สมาชิกทุกคนและโปรดที่จะทรงใช้สอยผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพทุกชนิด เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน ทั่วไปด้วย มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ โครงการส่งเสริมหัตถกรรมที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงอำนวยการอยู่ได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง ต้องทรงใช้จ่ายพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อโครงการเหล่านี้เป็นจำนวนมากศาล ข้าราชการบริวาร และผู้มีจิตศรัทธาจึงได้รวบรวมเงินจำนวนหนึ่งขึ้นทูลเกล้าฯถวาย เพื่อทรงใช้จ่ายในกิจการนี้ และ กราบบังคมทูลขอให้ทรงจัดตั้งเป็นมูลนิธิ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง โปรดเกล้าฯ ให้ก่อตั้งมูลนิธิขึ้นเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2519 พระราชทานว่า “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ ในพระบรมราชินูปถัมภ์”

วัตถุประสงค์สำคัญ ของการจัดตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ 1) เพื่อหาอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ แก่กสิกรที่ประสบปัญหาในการเพาะปลูก หรือในเวลาว่างจากฤดูเพาะปลูก ให้ได้มีงานทำอยู่กับบ้าน โดยอาศัยวัสดุในท้องถิ่นซึ่งจะส่งผลให้ราษฎรไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานของตนไปทำงานรับจ้างในเมืองใหญ่ ๆ อันอาจก่อให้เกิดปัญหาชุมชนแออัดในระยะยาวต่อไป นับได้ว่าเป็นการช่วยรักษากรรมสิทธิ์ในที่ดินของราษฎรผู้มิได้รายน้อยเหล่านี้ อีกทางหนึ่งด้วย ส่วนชาวไทยภูเขาผู้มิอาชีพปลูกฝิ่น ก็ทรงส่งเสริมให้หันไปประกอบงานฝีมือที่ชาวไทยภูเขาที่มีความชำนาญอยู่แล้ว คือ การเป็นช่างเงิน ช่างทอง 2) เพื่อธำรงรักษาและฟื้นฟูศิลปหัตถกรรมแบบไทยโบราณที่กำลังจะเสื่อมสูญไปตามกาลเวลา ให้กลับมาแพร่หลาย เช่น การทอผ้าไหมมัดหมี่ลวดลายโบราณ การทอผ้าแพรวา การจักสานย่านลิเภาการทำเครื่องถมเงิน และทอง การทำคร่ำ เป็นต้น ทั้งนี้ เนื่องจากศิลปหัตถกรรมประเภทนี้ต้องใช้ฝีมือ ใช้เวลา และใช้ความอดทนเป็นอย่างมาก จึงหาผู้ที่สนใจสืบทอดวิชาเหล่านี้ เป็นอาชีพได้ยากยิ่ง

ต่อมา เมื่อ พ.ศ. 2531 คณะกรรมการบริหารของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ ในพระบรมราชินูปถัมภ์ พิจารณาเห็นว่า สมาชิกของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ได้ยึดการทำงานศิลปาชีพ เป็นอาชีพหลักกันเป็นจำนวนมาก มิได้เป็นเพียงอาชีพเสริมเท่านั้น นอกจากนี้ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้ทรงบริหารกิจการของมูลนิธิฯ ด้วยพระองค์เองตลอดมา ทรงทุ่มเทกำลังพระวรกาย เพื่อมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ หาใช่เป็นเพียงการพระราชทานพระบรมราชินูปถัมภ์เช่นมูลนิธิอื่นไม่ จึงเห็นสมควรเปลี่ยนชื่อ มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ ในพระบรมราชินูปถัมภ์ เป็นมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พร้อมทั้งจัดทำตราสารขึ้นใหม่ เพื่อสอดคล้องแก่การดำเนินของมูลนิธิฯ ในขณะนั้น

คำว่า “ศิลปาชีพ” มีความหมายตามรูปศัพท์ว่า “อาชีพด้านศิลปะ” เป็นคำศัพท์ที่บัญญัติขึ้นเพื่อใช้ประกอบเป็นชื่อของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือราษฎรให้มีอาชีพ หัตถกรรมเสริมอาชีพเกษตรกรรมอันเป็นอาชีพหลัก คำว่า “ศิลปาชีพ” ยังเป็นคำสั้น ๆ ที่ใช้เรียกชื่อสมาชิก ผลิตภัณฑ์และกิจกรรมต่าง ๆ ของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ อีกด้วย คำว่า “ศิลปาชีพ” นี้ ผู้อื่นจะนำไปใช้ไม่ได้ เช่น ไม่สามารถนำไปเรียกผลิตภัณฑ์ใด ๆ ว่าเป็นผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพ ทั้ง ๆ ที่มีได้เป็นผลิตภัณฑ์ของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นต้น

ประวัติความเป็นมาของผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

ในอดีตตามประวัติศาสตร์ ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนากุล (2536) ได้กล่าวว่า การทอผ้าฝ้าย จะมีขั้นตอนในการผลิตได้แก่ การปลูก การเก็บเกี่ยว การปั่น การทอ การย้อมสี และการเย็บ ทุกกระบวนการไม่ได้ดำเนินภายในครอบครัวเพียงเท่านั้น แต่เป็นการแบ่งหน้าที่ตามครอบครัว หมู่บ้าน หรือเป็นภาคมีการแลกเปลี่ยนแรงงานและสินค้า ในอดีตภาคเหนือของประเทศไทยมีการปลูกฝ้ายกันมากฝ้ายดิบจึงนับว่าเป็นสินค้าออกของภูมิภาคนี้ มีการค้าขายกับพ่อค้าเมืองยูนนาน การปลูกฝ้ายจะปลูกบางท้องที่ แหล่งปลูกฝ้ายจะอยู่ในแถบที่ราบสูง คนในพื้นที่สูงมักจะใช้ทอผ้าแบบกี่เอวแทนการใช้หูกอบตัว จึงใช้ฝ้ายที่ปลูกแลกกับมุ้ง หรือหูกที่มีขนาดใหญ่พิเศษ ชาวบ้านในพื้นที่ตอนจะใช้แรงงานแลกกับสินค้าโดยให้คนในพื้นที่ลุ่มเอาด้ายดิบไปสาว ปั่นและทอแล้วจ่ายคืนเป็นผ้าที่ทอแล้วคนละครึ่ง

การทอผ้า คือ การปั่นฝ้ายออกมาเป็นเส้นด้าย การจะปั่นฝ้ายให้ได้เป็นเส้นยาวติดต่อกันต้องใช้ความชำนาญจนกระทั่งการทอผ้าจำนวนหนึ่งเป็นการทอเพื่อใช้ในครอบครัว ทอไว้ขายเป็นบางส่วน ขั้นตอนต่อไปคือ การย้อม การย้อมผ้าต้องอาศัยความชำนาญ สีย้อมที่ใช้กันทั่วไป คือ มะเกลือ หมู่บ้านที่มีย้อมผ้าจะมีความเชี่ยวชาญในการปลูกมะเกลือและเอาผลมาย้อมผ้า ขั้นสุดท้าย คือ การเย็บ ช่างทออาจจะไม่มีความสามารถในการตัดเย็บ โดยเฉพาะตัดเย็บเป็นกางเกงและเสื้อ จึงต้องจ้างชาวบ้านอื่นที่มีฝีมือตัดเย็บเป็นผู้ทำ และในปัจจุบันมีการจ้างช่างตัดเย็บเพิ่มขึ้นเมื่อมีการใช้จักรในการตัดเย็บ (ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนากุล, 2536)

ฝ้ายเมือง หรือ ฝ้ายมือ คือฝ้ายที่ปั่นด้วยมือ ผลิตขึ้นเพื่อใช้ภายในครัวเรือนที่มีการทอผ้าฝ้าย เป็นพีชล์มลูก มีความสูงประมาณ 1-2 เมตร ส่วนที่นำมาทำเส้นฝ้ายคือ ผลที่แก่เต็มที่ ฝ้ายเมืองตามธรรมชาติมี 2 สี คือ สีขาว และสีตุ่น (สีน้ำตาล) ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด เริ่มหว่านเมล็ดในตอนต้นฤดูฝนราวเดือนสิงหาคม แรกปลูกพร้อมเก็บเกี่ยว ในฤดูหนาว ราวเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม

วัฒนธรรมการทอผ้า ฝ้ายทอชนิดต่าง ๆ ที่ใช้กันในปัจจุบัน

ปภัสสร ผลเพิ่ม (2541: 5) ระบุว่างานหัตถกรรมการทอผ้าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาเป็นรูปธรรมอย่างมีกระบวนการโดยมีนัยสัมพันธ์กับการรวมกลุ่มทางสังคม (รัชพล ปังพิบูลย์, 2538) มีกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในกระบวนการสอนการทอผ้า มีการพูดคุย (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, 2534) ความนิยมบริโภคผ้าพื้นเมืองส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลง รูปแบบ ลวดลาย เพิ่มขึ้น

สำหรับ ทศนิยม ศริมงคล (2535: 16) อธิบายว่า ผ้ามีความสำคัญต่อชีวิตของสตรีเมืองเหนือ มาโดยตลอดตั้งแต่เกิดจนตาย โดยเมื่อแรกเกิดก็ได้ผ้าห่อหุ้มร่างกาย เมื่อเติบโตใหญ่ก็ได้รับการสั่งสอนอบรมให้รู้จักกรรมวิธีของการทอผ้า ตั้งแต่การปลูกฝ้าย เก็บฝ้าย ปั่นฝ้าย จนถึงการทอตั้งแต่วัยเด็ก เมื่ออย่างเข้าวัยสาวก็ได้เรียนรู้เทคนิคการทอผ้าให้ประณีตสวยงาม เพราะการทอผ้าเป็นคุณสมบัติของผู้หญิงที่พร้อมจะมีครอบครัวได้ หลังจากแต่งงานมีครอบครัวแล้วก็ต้องทอผ้าไว้ใช้ในชีวิตประจำวัน สำหรับสามีและลูก และเมื่ออย่างเข้าวัยชราที่จะต้องทำหน้าที่สั่งสอนลูกหลานให้มีความรู้และถ่ายทอดเทคนิคต่าง ๆ สืบต่อกันไป ในอดีตมีแต่สตรีเท่านั้นที่ทอผ้าเป็น แต่ปัจจุบันก็มีผู้ชายจำนวนไม่น้อยที่รู้จักกรรมวิธีในการทอผ้า การทอผ้าพื้นเมืองของภาคเหนือในปัจจุบัน มี 3 ลักษณะ คือ 1) การทอเป็นโรงงานอุตสาหกรรม โดยว่าจ้างช่างทอผ้ามาทอประจำในโรงงานซึ่งมีกี่ทอผ้าเป็นจำนวนมาก ทั้งที่บ้านและที่กระทู้ การทอผ้ายังคงลักษณะผ้าพื้นบ้านไว้แต่ประยุกต์ให้เข้ากับความต้องการของตลาด มีทั้งผ้าฝ้าย ผ้าไหม และจากเส้นใยสังเคราะห์ การทอในโรงงานนี้ได้พัฒนารูปแบบและกรรมวิธีของผ้าพื้นเมืองก้าวหน้าไปมาก 2) การผลิตนอกโรงงาน โดยโรงงานเป็นผู้ลงทุนในด้านวัสดุอุปกรณ์ให้ช่างทอผ้าพื้นบ้านนำไปทอตามบ้านของแต่ละคน ซึ่งโรงงานจะเป็นผู้กำหนดสี ลวดลายตามความต้องการ 3) การทอผ้าระดับอุตสาหกรรมในครัวเรือน โดยชาวบ้านดำเนินการเอง ทอเอง จำหน่ายเอง หรือรวมกลุ่มกันตั้งเป็นสหกรณ์หรือกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง มีอยู่ทั่วไปในภาคเหนือ ผ้าทอในระดับนี้จะมีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น

ผ้าทอเมืองเหนือจำแนกตามกรรมวิธีการผลิต

ทศนิยม ศริมงคล (2535: 17-21) ได้ระบุว่า ผ้าทอเมืองเหนือจำแนกตามกรรมวิธีการผลิตนั้นสามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้ คือ 1) ผ้าฝ้ายทอมือ เป็นผ้าทอที่ผลิตจากฝ้ายพันธุ์พื้นเมือง ผ้าฝ้ายทอมือนั้นนอกจากใช้สีตามธรรมชาติแล้วยังนิยมย้อมสีเส้นฝ้ายด้วยสีธรรมชาติตามวิธีการย้อมแบบโบราณ โดยใช้สีที่ได้จากต้นไม้และสมุนไพรต่าง ๆ ผ้าฝ้ายทอมือมีทั้งทอเป็นผ้าพื้นคือ ผ้าที่มีสีเดียว อาจเป็นสีเดิมของฝ้ายหรือสีย้อมสีเดียวแล้วทอเป็นผืนยาวติดต่อกันไปสำหรับนำไปใช้สอย 2) ผ้าไหม ผ้าไหมของภาคเหนือนั้นเดิมมีการทอกันเฉพาะในเวียงหรือในคุ้มของเจ้านายชั้นสูงเพื่อเป็นเครื่องแต่งกายเท่านั้น โดยมีทั้งชิ้นไหม ตีนจก ชิ้นไหมสอดดินเงินดินทอง ผ้าไหมเป็นผ้าที่ทำจากใยของไหมมีความสวยงามแวววาว ปัจจุบันผ้าไหมมีทั้งผ้าพื้น ผ้าพิมพ์ และผ้าจก มีคุณภาพดี ราคาไม่สูงมากนักหาซื้อได้โดยทั่วไป 3) ฝ้ายกดอก การทอฝ้ายกดอกหมายถึง การยกเส้นยืนเพื่อที่จะสอดเส้นพุ่งเพื่อทำให้เกิดลวดลาย นิยมทอทั้งผ้าฝ้ายยก และผ้าไหมยก ลวดลายให้เกิดขึ้นหรืออาจใช้ดินเงินดินทองการคัดเลือกเส้นใยการย้อมสี การขึ้นหูกขึ้นกี่ การร้อยด้ายเข้าฟืม การเก็บตะกอทำเส้นด้ายและการเก็บตะกอทำลวดลาย จากนั้นจึงทำขั้นตอนของการทอ 4) ผ้าหม้อห้อม ผ้าหม้อห้อมก็คือผ้าฝ้ายทอมือสีพื้นชนิดหนึ่งนั่นเอง เพียงแต่ผ่านกรรมวิธีการย้อมเป็นสีครามหรือสีน้ำเงินเข้ม โดยใช้ใบครามต้มใน

หม้อขนาดใหญ่ ซึ่งโบราณนั้นคนพื้นเมืองเรียกว่าใบห้อม ผ้าที่ย้อมด้วยใบห้อมจึงเรียกว่าผ้าหม้อห้อม และเสื่อกางเกงที่ตัดด้วยผ้าหม้อห้อมก็เรียกว่าเสื่อหม้อห้อมและกางเกงหม้อห้อม 5) ผ้าขิด คือ ผ้าที่ใช้เทคนิคการทอผ้าให้เกิดลวดลายโดยเพิ่มด้ายเส้นพุ่งพิเศษโดยจะพุ่งด้ายจากริมผ้าด้านหนึ่งสู่ริมผ้าอีกด้านหนึ่งทำให้เกิดลวดลายหน้ากว้างของผืนผ้าเมื่อทอเสร็จแล้วจะมีลายนูนยกขึ้นจากพื้นผ้า พบมากในผ้าทอของชาวไทลื้อ ซึ่งนิยมทอผ้าฝ้ายด้วยเทคนิค "ขิด" แต่ชาวไทลื้อเรียกเทคนิคการทอ "ขิด" นี้ว่า "มุก" ซึ่งไม่ได้หมายถึงเทคนิคการทอ "มุก" โดยทั่วไปอีกแบบหนึ่ง ผ้าขิดดูคล้าย ๆ กับฝ้ายกดอกแต่จะมีลวดลายมากกว่าฝ้ายกดอกการทอผ้าขิดของเมืองเหนือนิยมทอด้วยฝ้าย 6) ผ้ามุก เป็นผ้าที่ใช้เทคนิคการทอผ้าให้เกิดลวดลายโดยเพิ่มด้ายเส้นยืนพิเศษ ไม่ใช่เส้นพุ่งดังเช่นตัวผ้าจีนของไทยวนทอด้วยลายมุกในเส้นยืนแล้วต่อเชิงด้วยตีนจกที่วิจิตรงดงาม 7) ผ้าลายน้ำไหล เป็นผ้าทอด้วยเทคนิค "เกาะ" หรือ "ล้วง" คือเทคนิคที่ทำให้เกิดลวดลายโดยใช้ด้ายเส้นพุ่งธรรมดาหลายสีพุ่งย้อนกลับไปมาเป็นช่วง ๆ ทอด้วยเทคนิคขัดสานธรรมดาแต่มีการเกาะเกี่ยวและผูกเป็นห่วงรอบด้วยเส้นยืนเพื่อยึดเส้นพุ่งแต่ละช่วงไว้ การทอแบบนี้ทำให้เกิดลายที่มีลักษณะคล้ายสายน้ำไหล จึงเรียกว่า "ผ้าลายน้ำไหล" ซึ่งเป็นผ้าที่มีชื่อเสียง ผ้าลายน้ำไหลนิยมทอสำหรับเป็นผ้าจีน 8) ผ้ามัดหมี่ เป็นผ้าที่ใช้วิธีการมัดด้วยเชือกให้เกิดเป็นลวดลายก่อนนำไปย้อมแล้วนำไปทอด้วยเทคนิคขัดสานธรรมดาแต่ลวดลายบนผ้าจะเกิดจากการมัด จึงเรียกว่า "ผ้ามัดหมี่" ซึ่งแต่เดิมจะนิยมมัดเฉพาะด้ายเส้นพุ่งแต่ปัจจุบันได้มีการพัฒนาขึ้น โดยมีการมัดหมี่ด้วยเส้นยืนด้วยลวดลายมัดหมี่เรียกว่า "จีนก่าน" 9) ผ้าจก เป็นผ้าที่ทอด้วยเทคนิคที่ทำให้ผ้าทอเกิดลวดลายโดยเพิ่มด้ายเส้นพุ่งพิเศษทำโดยใช้ขนเม่น ไม้ หรือนิ้วมือสอดนับ ด้ายเส้นยืนแล้วยกขึ้นสอดใส่ด้ายเส้นพุ่งพิเศษเข้าไปทำให้เกิดลวดลายเฉพาะจุดหรือเป็นช่วง ๆ และทำให้สามารถสลับสีลวดลายได้หลากสี 10) ผ้าจีน คือผ้าที่ทอสำหรับเย็บเป็นถุงสำหรับผู้หญิงชาวเหนือถุงเป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันโดยนุ่งทับซ้ายไปขวาหรือขวาไปซ้ายก็ได้ แล้วเหน็บชายพกไว้ตรงเอวปล่อยเชิงขึ้น หรือตีนขึ้นยาวเสมอกัน หรืออีกวิธีหนึ่งก็คือนุ่งทับทั้งซีกซ้ายและขวาเข้าอยู่ตรงกลางส่วนตรงเอวพับชายผ้าลงเพื่อเหน็บไว้ไม่ให้หลุด 11) ผ้าฝ้าย ผ้าไหม เป็นงานศิลปหัตถกรรมที่ผลิตจากเส้นใยธรรมชาติ ซึ่งแสดงออกให้เห็นถึงการสั่งสมประสบการณ์หรือพัฒนาการสังคม ผนวกกับอุดมการณ์พื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น ให้ปรากฏออกมาด้วยคุณค่า พร้อมกับความปราณีตงดงามฝ้ายและไหมจึงได้รับการยกย่องและยอมรับให้เป็นผ้าแห่งวัฒนธรรมเครื่องนุ่งห่มคู่ล้านนาไทยมาโดยตลอด ผ้าล้านนาเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มีชีวิตยืนยาว และปรากฏแก่สายตาจากอดีตสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันและควรได้รับการส่งเสริม จรรโลง รักษาไว้ต่อไป

อุปกรณ์ในการทอผ้าฝ้าย

อุปกรณ์ที่จำเป็นในการทอผ้า 1) กี่ ทำหน้าที่ทำโครงสร้างหลักของการทอทั้งหมด จะทำด้วยไม้สัก หรืออาจมีไม้ชนิดที่หาได้รอบ ๆ ชุมชน มีสี่เสาไว้สำหรับยึดให้แน่น ที่จะใช้สำหรับเป็นที่พาดเส้นฝ้ายที่วนในลักษณะแนวอื่น 2) ฟืม ฟืมที่ใช้ทอผ้าจะมีลักษณะเป็นซี่คล้ายหวี โดยมีช่องว่างระหว่างซี่มีไว้สำหรับสอดเส้นฝ้ายในแนวตั้ง (เครื่องทอ) ในแต่ละซี่สามารถสอดฝ้ายได้ 1-2 เส้นแล้วแต่ลวดลาย โดยช่องว่างซี่ฟืมจะเรียงเส้นฝ้ายในแนวตั้งให้เป็นระเบียบไม่ให้ฝ้ายพันกันเวลาทอผ้า นอกจากนี้ฟืมยังสามารถทำหน้าที่กำหนดลวดลาย และขนาดความกว้างของหน้าผ้าที่จะทออีกด้วย 3) เขาคูก คือ ส่วนที่ทำหน้าที่จัดระเบียบของเส้นฝ้ายแนวตั้งหรือเครื่องทอให้ฝ้ายแยกออกจากกันในลักษณะขึ้นลงสลับกัน และใช้กระสวยพุ่งลอดผ่านไปมาตลอดแนวเวลาทอ ในขณะที่เก็บฟืมจะเป็นการกำหนดลวดลายไปในตัวว่าต้องการจะทอลายอะไร 4) จะขัด จะมีลักษณะเป็นไม้ที่มัดติดกับฟืมเพื่อทำหน้าที่เป็นที่ยึดกับฟืมเป็นที่จับเวลาทอและใช้กระแทกเวลาทอผ้า ทำให้ผ้าที่ทอแน่นไม่หลุดออกจากกัน 5) กระสวย ทำหน้าที่สอดด้ายหรือพุ่งนำฝ้ายให้ผ่านไปมาตลอดแนวเวลาที่เขาคูกแยกออกจากกัน ขณะที่ผู้ทอเหยียบไม้ม้าที่ผูกติดกับเขาคูก โดยส่วนมากจะทำจากไม้แล้วเจาะตรงกลางเพื่อใส่ฝ้าย 6) ไม้ม้า ทำหน้าที่เหยียบเพื่อให้เกิดลวดลายของผ้าโดยจะมีชนิดไม้ม้า 2 ตัว หรือ 4 ตัว แล้วแต่ลายที่จะทอโดยที่ผูกเชือกสองด้าน โดยด้านบนจะผูกติดกับเขาคูกด้านล่างจะผูกติดกับไม้ม้าสำหรับเหยียบเวลาทอ หากเหยียบไม้ม้าเขาคูกก็จะแยกออกจากรันนั้นก็พุ่งกระสวย โดยส่วนมากไม้ม้าจะทำจากไม้ไผ่ 7) หลอดด้าย ทำหน้าที่ปั่นด้าย ให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและง่ายต่อการทอผ้าทำหน้าที่ต่อจากการกัวก โดยด้าย 1 หลอดจะเป็นด้าย 1 สี ดังนั้นในการทอแต่ละครั้งจะต้องเตรียมหลอดด้ายไว้หลาย ๆ หลอดให้เพียงพอต่อการทอ 8) ไม้กุกกว้าง ทำหน้าที่สำหรับเสียบมะกุกในการปั่นด้าย 9) มะกุก ทำหน้าที่ไว้สำหรับเก็บด้ายให้เป็นระเบียบเรียบร้อยก่อนจะนำด้ายใส่หลอด 10) ไม้หลาย ทำหน้าที่สำหรับเก็บ मुख 11) หวีทอ ใช้สำหรับหวีไม่ให้ด้ายพันกันให้ฝ้ายตรงสม่ำเสมอ 12) เปีย ทำหน้าที่ เตรียมโครงร่างของด้ายเป็นขั้นตอนแรกก่อนจะทอกำหนดขนาดต้องการความยาว ความกว้างกี่เมตร 13) เขื่อนหวนเครือ ทำหน้าที่กำหนดขนาดของด้าย 14) ฝ้าย ใช้สำหรับทอ 15) เขี่ยน เป็นเครื่องที่จะใช้ประกอบการทอผ้าอีกชนิดหนึ่ง ที่ใช้สำหรับปั่นฝ้ายหรือกรอฝ้ายเข้าใส่หลอดฝ้ายที่ใช้สำหรับเป็นเส้นพุ่ง

ประวัติการย้อมสีผ้าจากสีธรรมชาติ

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และแพทริเซีย ซีสแมน แน่นหนา (2533: 21-22) ระบุว่าผ้าทอมีความผูกพันและเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนาและวิถีชีวิตของคนเอเชียมานานนับศตวรรษ จนอาจจะเรียกได้ว่าเป็นมรดกทางสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเป็นมาในอดีตการย้อมสี ผ้า โครงสร้าง

สังคม ระบบการค้า ตลอดจนแนวความคิดทางนามธรรมซึ่งกลั่นกรองจากการสังเกตปรากฏการณ์
 ครอบครั้ว การทอการเตรียมเส้นใยและการย้อมสี หรือแม้แต่การวางลายผ้าทอของผู้ทอ ในขณะที่
 บุรุษเน้นศิลปะประเภทหล่อโลหะ การแกะสลักไม้และหินและการประพันธ์ ความจำกัดในด้านเทคนิค
 วิธีทำให้ผ้าทอจากประเทศต่าง ๆ ในเอเชียมีลวดลายและโครงสร้างคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสี
 และชนิดของเส้นใยใกล้เคียงกันมากในทุกประเทศ การใช้สีถูกกำหนดโดยสารที่มีอยู่ธรรมชาติและโดย
 ลักษณะธรรมชาติของเส้นใยที่จะย้อม เช่น ใยผ้าฝ้ายจะย้อมสีคราม สีดำ สีครีม และสีน้ำตาลแดงได้ดี
 ส่วนสีแดง สีเขียว และสีเหลือง เหมาะสำหรับย้อมใยไหม ซึ่งย้อมได้ดีเมื่อผสมสารที่มีกรด อย่างไรก็ตาม
 ตามในปลายศตวรรษที่ 19 ระบบสีของผ้าทอเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง เมื่อพ่อค้าเริ่มนำเข้าสีเคมี เช่นสี
 ชมพู สีม่วง สีนํ้าทะเล และสีฟ้า ชุมชนที่อยู่ใกล้เส้นทางการค้าเริ่มได้รับผลกระทบจากอิทธิพล
 ภายนอก และเริ่มใช้สีและเส้นใยจากต่างประเทศ ในขณะที่ดินแดนที่ห่างไกลออกไปยังคงรักษาสีของ
 ท้องถิ่นของตนไว้ การใช้สีนํ้าคําหายากจากต่างประเทศเป็นความมีหน้ามีตาในสังคมยุคนั้น ดังนั้นฝืนผ้า
 ซึ่งเดิมเคยย้อมสีธรรมชาติ จึงเริ่มมีสีเคมีเข้ามาปะปนแลดูไม่กลมกลืนในช่วงต้นศตวรรษที่ 20
 นอกจากนี้อิทธิพลวัฒนธรรมข้ามแดนก็มีส่วนทำให้ผ้าทอเอเชียมีความคล้ายคลึงกันในด้านลวดลาย
 และโครงสร้าง และด้วยอิทธิพลของวัฒนธรรมกลองสำริดต้องซอน ซึ่งเฟื่องฟูอยู่ในเวียดนามราว
 500 ปี ก่อนคริสต์ศักราชถึงปี ค.ศ. 100 ได้มีผลกระทบต่อารออกแบบลวดลายบนผ้าทอในแถบ
 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เริ่มเกิดการใช้สัญลักษณ์ที่แสดงอำนาจ ซึ่งต่อมาถูกตีความแตกต่างกันไปตาม
 กลุ่มชนต่าง ๆ และแปรเปลี่ยนรูปลักษณ์หลากหลายบนฝืนผ้า แต่เค้าโครงพื้นฐานก็ยังคงเห็นได้ อาทิ
 รูปลายขอแหลม ลายขอ ลายกันหอย ลายดาวแปดแฉก ลายเกลียวคลื่น รูปสามเหลี่ยม เรือ ช้าง นก
 และคน โดยทั่วไปแล้วกลุ่มชนที่ยังคงใช้สัญลักษณ์นี้มักเป็นพวกถือผี อิทธิพลสำคัญต่อผ้าทอเอเชียอีก
 ส่วนคือ โครงสร้างสำหรับปาโตลาจากไหมซึ่งถือกำเนิดที่รัฐกุจาร์รัฐในประเทศอินเดียและกลายเป็น
 สินค้าเข้าสู่อาณาจักรต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 ความชื่นชอบและแรง
 บันดาลใจจากผ้าปาโตลาในหมู่ชนเอเชียยังไม่เป็นที่เข้าใจกันดีนัก แต่พบว่ามีการเล่นแบบโครงสร้าง
 สีและลายในกลุ่มชนพื้นเมืองหลายกลุ่มแม้ที่อยู่ในดินแดนอันห่างไกล โครงสร้างดังกล่าวได้แก่ฝืนผ้า
 ขาวถึง 4 เมตร มีลายประดับเชิงตลอดสองริมผ้าตรงปลายผ้ามีกรวยเชิงเป็นสายสามเหลี่ยมกลางฝืน
 ผ้ามีลายต่าง ๆ ประดับ ลายที่นิยมที่สุดเรียกกันว่า "ลายดาว" สีเด่นคือ สีแดง สีเหลือง และสีเขียว
 ผ้าปาโตลาของแท้เป็นสิ่งเกินเอื้อมสำหรับสามัญชนในบางโอกาสอาจใช้เป็นสิ่งแลกเปลี่ยนอิสรภาพให้
 ทาสใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม เมื่อสามัญชน หมอผีผู้ทรงอำนาจขณะเข้าทรงและเป็นเครื่องทรงของ
 พระราชาและพระราชินีต้องการผ้าที่ทรงอำนาจนี้จึงทำให้เกิดการผลิตผ้าเลียนแบบ จากผ้าฝ้ายและ
 ผ้าไหมขึ้นในระดับท้องถิ่น และผ้าเลียนแบบนี้ยังคงความหมายลึกลับ ดังเช่นของแท้ภายหลังเมื่อมีการ
 ค้นพบและค้าเส้นใยโลหะก็นิยมตกแต่งผ้าทอด้วย ดิ้นเงิน ดิ้นทอง ทำให้เกิดการใช้ผ้าทออันหรูหราใน
 หมู่ชนชั้นสูง แต่ลักษณะดี้นไม่ค่อยเหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยโดยทั่วไป เพียงแต่มีความแวววาว

เหมาะแก่การสวมใส่ในบางโอกาสเท่านั้น นอกจากนี้เส้นใยโลหะนี้ยังทำให้เส้นไหมเสียหายด้วย ราชสำนักในเอเชียนำเข้าทั้งเส้นใยและผ้าจากอินเดียและเริ่มทอผ้าอันหรูหราแวววาวในลักษณะนี้ ส่วนสามัญชนจะใช้ด้ายคุณภาพต่ำหรือไหมสีเหลืองเลียนแบบด้ายทอง ในศตวรรษที่ 20 อิทธิพลตะวันตก เริ่มเข้ามามีบทบาทในกลุ่มชนเอเชีย เริ่มหันเหจากผ้าทอที่เคยรักและรักษามาเนิ่นนานในขณะที่ชีวิตตะวันตกเริ่มแสวงหาและสะสมผ้าทอมือ ในปัจจุบันกระแสวัฒนธรรมเริ่มหวนกลับประเทศเอเชียเริ่มหันมาเห็นความสำคัญของมรดกสิ่งทอและเริ่มเก็บรักษามรดกสิ่งทอของเอเชียการทอผ้าพื้นเมืองเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่สืบทอดกันมาเนิ่นนาน เอกลักษณะและมีลักษณะเฉพาะในภาคเหนือนี้มีทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้ายที่มีลวดลายต่าง ๆ สวยงามแตกต่างกันไปตามศิลปวัฒนธรรมซึ่งมีกรรมวิธีการผลิตและการใช้ลวดลายตลอดจนสีสันท่าง ๆ บนเนื้อผ้าตามอิทธิพลที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษชนบทรรมนิยมความเชื่อถือ และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ที่สืบทอดกันมา

การใช้สีย้อมผ้าจากธรรมชาติในปัจจุบัน

คณิง จันทรศิริ (2544: 3) อธิบายว่า สีธรรมชาติ ได้แก่ สีที่ได้ตามธรรมชาติ เช่น จากต้นพืช เมล็ดพืช เปลือกหอยและอื่น ๆ (บุญญา อนุสรณ์รัชดา, 2540) ประโยชน์ทางด้านการย้อมสี โดยนำเอาส่วนต่าง ๆ เช่น ลำต้น กิ่ง ก้าน และใบ ของพืชมาสกัดเป็นสีย้อมผ้า ทั้งนี้เนื่องจากวัสดุธรรมชาติมีคุณสมบัติ คือ ให้ความคงทน สีไม่หลุดลอกและช่วยรักษาสภาพแวดล้อมในธรรมชาติได้อีกด้วย (ทรงพันธ์ วรรณมาศ, 2541: 11) สีที่ได้จากธรรมชาติตามแบบพื้นบ้านโบราณ มักจะไม่ค่อยสดใส สีจะจืดชืด สีธรรมชาติส่วนมากจะได้มาจากต้นไม้

แสงคา บันสิทธิ์ (2537: 177-178) ระบุว่ามนุษย์เราเรียนรู้จากธรรมชาติ การย้อมสีด้วยสมุนไพรจากธรรมชาติสมุนไพรที่ใช้ย้อมฝ้ายมีหลายชนิดได้จากส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ บางชนิดใช้เปลือก บางชนิดใช้ใบ บางชนิดใช้ผล ใช้ราก หรือบางชนิดอาจจะใช้ได้หลาย ๆ ส่วนตัวอย่างของต้นไม้ที่นำมาใช้ย้อมได้แก่ ต้นคราม เพกา มะตูม มะเกลือ สมอ ไม้ฝาง ใบถั่วเปบ ขมิ้น ขนุน มะหางก้าน เป็นต้น สมุนไพรแต่ละอย่างให้สีออกมาแตกต่างกัน หรือแม้แต่นต้นเดียวกันหากเก็บคนละเวลา คนละเดือน คนละฤดู ก็อาจให้สีผิดแผกกันไปได้ ลักษณะเด่นของสีจากสมุนไพรคือ สีจะไม่สดฉูดฉาด แต่จะเป็นประเภทสีขรึม บางสีมีลักษณะเฉพาะที่แม้แต่สีเคมีก็ลอกเลียนได้ไม่เหมือน กระบวนการย้อมด้วยสีจากธรรมชาติ หรือสีสมุนไพร นับเป็นคุณค่าที่หาได้ยากยิ่งในปัจจุบันแม้ตามชนบททั่วไปจะยังมีการย้อมอยู่บ้าง แต่ก็พิเศษเฉพาะบางสีที่ใช้กันเป็นประจำ

นอกจากนี้ ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และคณะ (2533: 41-47) อธิบายว่า ชาวไทยยวน ไทลื้อและชาวลาว มีวิธีการย้อมสีแบบธรรมชาติมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ในปัจจุบันนี้ช่างทอผ้าไม่ค่อยนิยมทำสีธรรมชาติขึ้นเอง เนื่องจากวิธีการนี้ต้องผ่านขบวนการที่ยุ่งยากและใช้เวลานานจึงหันมานิยมใช้สีเคมี ซึ่งมีสีสดใสและหลากหลายมากกว่าเดิม โดยเฉพาะชาวไทลื้อ สีเคมีถูกนำเข้ามาจาก

ประเทศตะวันตกในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 และเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายแม้แค่ในชนบทที่ห่างไกล ก่อนหน้าที่จะมีการใช้สีเคมีนั้น มีการใช้สีย้อมจากประเทศจีน โดยเฉพาะสีชมพูสด และม่วงสดมาเป็นเวลานาน สีย้อมผ้าธรรมชาติของชาวไทยจะใช้แตกต่างกันในแต่ละแห่ง และเทคนิควิธีการย้อมก็แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ช่างทอผ้าแต่ละคนมีวิธีการทำสีย้อมผ้าของตนเอง ซึ่งจะเก็บไว้เป็นความลับและจะถ่ายทอดให้แก่ลูกสาว ในปัจจุบันความลับในการทำสีย้อมผ้าเหล่านี้ได้สูญหายไปเป็นส่วนมาก คงเหลืออยู่แต่ความรู้ในการทำสีแต่เพียงบางสีเท่านั้น เช่น สีคราม ซึ่งในปัจจุบันชาวลาวและชาวไทลื้อยังนิยมใช้อยู่

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา (Wisdom) เป็นองค์ความรู้ และทักษะต่าง ๆ ผ่านประสบการณ์ที่บรรพบุรุษ ผ่านการลองผิดลองถูก เป็นสิ่งที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีต ซึ่งสั่งสมขนาดใหญ่พอควรและดำรงอยู่ได้ยาวนาน ย่อมต้องมีด้วยกันทุกสังคม นอกจากจะแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของสังคมนั้น ๆ แล้วยังเป็นเครื่องชี้วัดความเจริญและพัฒนาการของคนในสังคมนั้น จากการศึกษาความหมายซึ่งครอบคลุมคำว่า ภูมิปัญญา ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย จะมีความหมายในแนวเดียวกันสามารถรวบรวมสรุป ดังนี้

นันทสาร สีสลับ (2541) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความสามารถทักษะ และเทคนิคอันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอดปรับปรุงพัฒนาและเลือกสรรมาเป็นอย่างดี ในการสร้างผลงาน แก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนไทยอย่างเหมาะสมกับยุคสมัยซึ่งสอดคล้องกับ (ประเวศ วะสี, 2534) ที่ให้ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” คือ เกิดจากการสะสมการเรียนรู้ มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชาแบบที่เรียนผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันทั้งหมด

รุ่ง แก้วแดง (2542) ที่ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านว่า หมายถึงองค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ปรับแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเป็นองค์รวม มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชนด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี และด้านโภชนาการ

กรมศิลปากร (2540) ได้ให้นิยามของภูมิปัญญาชาวบ้านว่า หมายถึง ความรู้ที่ได้สั่งสมสืบทอด และปฏิบัติต่อกันมาในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น เกิดจากการเรียนรู้จากคนรุ่นหนึ่งถ่ายทอดไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งและความสัมพันธ์กับแบบแผนการดำรงชีวิตผสมกลมกลืนกับธรรมชาติแวดล้อมและกระบวนการทางสังคมเสมือนเป็นแกนหลักของการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542) ได้ให้นิยามของภูมิปัญญาไทยว่าหมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทย ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง และถ่ายทอดสืบทอดกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถี ชีวิตของคนไทย ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย โดยมีขอบข่ายภูมิปัญญาจำแนกเป็น 10 สาขา ได้แก่ สาขาเกษตรกรรม สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรมอันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดจนการผลิตและจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การทอผ้า จักสาน และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ สาขาการแพทย์แผนไทย สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน สาขาสวัสดิการ สาขาศิลปกรรม สาขาการจัดการ และสาขาศาสนาและประเพณี ซึ่งสาขาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องและผู้วิจัยจะศึกษาในครั้งนี้ คือ หัตถกรรม ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนในตำบลบ้านตาล อำเภอสอดจังหวัดเชียงใหม่

ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมด้วยระยะเวลายาวนาน สามารถสรุปลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ประการ ได้แก่ มีวัฒนธรรมเป็นฐานไม่ใช้วิทยาศาสตร์ มีการบูรณาการสูง เพราะภูมิปัญญาเกิดมาจาก ประสบการณ์จริง จึงมีการบูรณาการทั้งทางกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มีความเชื่อมโยงไปสู่ นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง

ไฮดีโอ ยามาซากิ (Hideo Yamazaki) นักวิชาการชาวญี่ปุ่นได้นิยามความรู้ในรูปแบบของพีระมิดแห่งความรู้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความรู้มีที่ประเภทและมีพัฒนาการตามลำดับเป็น 4 ชั้น จากต่ำไปสูง คือ ข้อมูล สารสนเทศ ความรู้ ภูมิปัญญา เรียกว่า “พีระมิดแห่งความรู้” นักวิชาการท่านอื่นก็ใช้ชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น ระดับของความรู้ หรือโครงสร้างของความรู้ เป็นต้น (บุรชัย ศิริมหาสาร, 2550)

จากพีระมิดแห่งความรู้ของยามาซากิแสดงให้เห็นว่าความรู้มี 4 ประเภท และมีพัฒนาการตามลำดับชั้น 4 ชั้นเรียงจากต่ำไปสูง ซึ่งแต่ละระดับมีความหมายแตกต่างกันแต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องเป็นฐานของกันและกัน ดังนี้ 1) ข้อมูล (Data) คือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ได้จากการสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นข้อมูลดิบที่ยังไม่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ อาจจะเป็นตัวเลขตัวหนังสือรูปภาพ เช่น ตัวเลขต่าง ๆ ที่ยังไม่ผ่านการแปลความ ได้แก่จำนวนนักศึกษา คะแนนสอบ จำนวน

ผู้เสียชีวิตจากอุบัติเหตุ และจำนวนอุบัติเหตุทางการจราจรในช่วงเทศกาลปีใหม่ 2) สารสนเทศ (Information) คือข้อมูลผ่านการวิเคราะห์แล้วเพื่อนำมาใช้ประโยชน์เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การนำจำนวนอุบัติเหตุแต่ละประเภทที่เกิดขึ้นในช่วงเทศกาลปีใหม่ มาคิดเป็นร้อยละแล้วเรียงลำดับจากมากไปน้อย 3) ความรู้ (Knowledge) คือสารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิดเปรียบเทียบเชื่อมโยงกับความรู้อื่นจนเกิดเป็นความเข้าใจและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ สอดคล้องกับ Brookings (1998) ความรู้ เป็นสารสนเทศที่ได้ผ่านการประมวลผลแล้วอย่างมีความเข้าใจ เพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น จากการวิเคราะห์ร้อยละของอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นในช่วงเทศกาลปีใหม่ ทำให้ได้ความรู้ว่า อุบัติเหตุที่ทำให้คนเสียชีวิตมากที่สุด คืออุบัติเหตุจากรถจักรยานยนต์ ซึ่งมีสาเหตุมาจากการเมาสุรา ขับรถเร็ว และไม่สวมหมวกกันน็อค 4) ภูมิปัญญา (Wisdom) คือการประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อการแก้ปัญหาหรือพัฒนาการทำงาน บางท่านจึงก็เรียก Wisdom ว่า “ปัญญาปฏิบัติ” จากภูมิปัญญา Wisdom เมื่อนำไปใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนางานจะทำให้เกิดการยกระดับของ Wisdom ให้กลายเป็น Innovation หรือนวัตกรรมในการทำงานให้สำเร็จ เช่น จากความรู้ในข้อที่ว่าอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นในช่วงเทศกาลปีใหม่แล้วทำให้มีผู้เสียชีวิตมากที่สุด คือรถจักรยานยนต์ มีสาเหตุมาจากการดื่มสุราจนเมาแล้วขับรถเร็วและไม่สวมหมวกกันน็อค องค์ความรู้นี้ทำให้เกิดภูมิปัญญา หรือปัญญาปฏิบัติ เพื่อแก้ไขปัญหาคืออุบัติเหตุด้านการจราจร เกิดเป็นนวัตกรรมที่ใช้แก้ปัญหานี้ เรียกว่า มาตรการ “มาตรการ 3 ม 2 ข 1 ร”

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางท่าน เช่น dave snowden มีทัศนะ ที่ไม่เห็นด้วยกับพหิมิตแห่งความรู้ของ Hideo Yamazaki โดยให้เหตุผลว่า ความรู้เป็นสิ่งที่ซับซ้อนไม่สามารถจัดเป็นระบบที่แน่นอนได้ กล่าวคือ ไม่แน่นอนเสมอไปว่าพัฒนาการของความรู้จะต้องเป็นสารสนเทศ ความรู้และภูมิปัญญาตามลำดับเช่นนี้ทุกครั้ง นอกจากนี้สารสนเทศแม้จะผ่านกระบวนการวิเคราะห์ที่มีบริบทรายละเอียดที่ครบถ้วน แต่ถ้าไม่ใช่สารสนเทศในเรื่องที่มีประโยชน์ต่อเรา หรือเราไม่สามารถนำไปใช้งานได้ ก็ไม่เรียกว่าเป็นความรู้สำหรับเรา

ทัศนะของผู้เขียนเห็นด้วยกับแนวคิดพหิมิตแห่งความรู้ของยามาซากิที่มีการจัดลำดับขั้นของความรู้อย่างเป็นระบบซึ่งแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของความรู้ได้อย่างชัดเจน และสามารถบริหารจัดการได้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ และเห็นด้วยกับข้อโต้แย้งของ Snowden ว่าในบางครั้งพัฒนาของความรู้และภูมิปัญญาไม่ได้เกิดขึ้นตามลำดับเช่นนี้เสมอไป (บุรุษย์ ศิริมหาสาร, 2550)

ที่มาของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาของมนุษย์ในระดับบุคคลหรือกลุ่ม ประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ (วารีย์ เขียวสระคู, 2538: 46) 1) ส่วนที่เป็นประสบการณ์โดยตรงของชีวิตผู้นั้นหรือกลุ่ม 2) ส่วนที่ได้รับจากความรู้ ความคิดของผู้อื่นจากประสบการณ์หรือกลุ่มอื่น 3) ส่วนที่ปราศรัยสังเคราะห์ขึ้นใหม่ จาก

ประสบการณ์ตนเองและ จากคำบอกเล่าสั่งสอนของผู้อื่นซึ่งสอดคล้องกับ (วิชิต นันทสุวรรณ, 2544) ที่ได้แบ่งที่มาของภูมิปัญญาไว้ 3 ประการ คือ 1) ภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จากการใช้ชีวิตในธรรมชาติเนื้อหาของภูมิปัญญาเป็นเรื่องราวอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและธรรมชาติออกมาในรูปของเกณฑ์ที่พึงปฏิบัติ และเป็นข้อห้ามมิให้ชาวบ้านปฏิบัติ เช่น ความเชื่อต่อธรรมชาติต่าง ๆ ในรูปของ “ผี” ที่ทำให้เกิดภาวะสมดุลของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ 2) ภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน มีพฤติกรรมตามแบบแผนทางสังคมมีกฎเกณฑ์บอกอย่างนั้นดี อย่างนี้ไม่ดี มีระบบความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันโดยมีค่านิยมใจกลางอยู่ที่มีการมีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขเป็นหลัก มีความเข้าใจนิจจิงของชีวิตเป็นแก่นสูงสุด 3) ภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์เฉพาะด้าน เช่น ประสบการณ์ในการทำมาหากิน การรักษาโรค เป็นต้น

ซึ่งสอดคล้องกับ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540) ที่ได้กล่าวว่าภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม การปฏิสัมพันธ์และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ภูมิปัญญาเหล่านี้เอื้ออำนวยให้คนในท้องถิ่นสามารถดำรงชีวิต และสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนเอง โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต และพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุล

ดังนั้นภูมิปัญญาจึง เป็นการสะสมความรู้และประสบการณ์อัน ยาวนาน และมีการสืบทอดถ่ายทอดโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ลักษณะต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมา ได้แก่ เกิดจากการลองผิดลองถูก การลองทำจริง การสาธิตวิธีการ การสั่งสอน การบอกเล่า การประกอบพิธีกรรมการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกลุ่มคน การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และการสังเกตที่มีอยู่ตามธรรมชาติของมนุษย์ ในการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับธรรมชาติและสังคมมนุษย์ด้วยกันกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติไม่ว่าจะโดยวิธีใดก็ตามถือเป็นศักยภาพที่ก่อให้เกิดภูมิปัญญาของชาวบ้าน

องค์ประกอบของภูมิปัญญา

สามารถ จันทรสุรย์ (2536) แบ่งลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะที่เป็นนามธรรมเป็นโลกทัศน์เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการ เกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน 2) ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น การทำมาหากินการเกษตร ทัศนกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่น ๆ

ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาของมนุษย์ในระดับบุคคลหรือระดับกลุ่มจึงประกอบด้วย 2 ส่วน คือ 1) ส่วนที่เป็นประสบการณ์โดยตรงของบุคคลนั้นหรือของกลุ่มนั่นเอง 2) ส่วนที่ได้รับมาจากความรู้ความคิดประสบการณ์ของผู้อื่นหรือกลุ่มอื่น

ความสำคัญของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นหรือชุมชน อันจะส่งผลถึงการพัฒนาประเทศชาติโดยรวม มีนักวิชาการและผู้สนใจหลายท่านแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของภูมิปัญญาไว้ดังนี้

อเนก นาคะบุตร (2545) กล่าวว่าภูมิปัญญาชาวบ้านมีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาท้องถิ่นที่อาศัยภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ประกอบมีลักษณะดังนี้ 1) มีความรู้และภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เอื้ออำนวย ชี้นำ และเป็นทางเลือกที่เหมาะสมต่อสภาวะท้องถิ่น และเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เข้ามากระทบ 2) ความรู้ ภูมิปัญญา และระบบคุณค่าต่าง ๆ ได้รับการประยุกต์ (Reproduction) และสืบสานอย่างต่อเนื่องโดยสมาชิกของชุมชนด้วยกระบวนการเรียนรู้หลายรูปหลายลักษณะผ่านทางประเพณีพิธีกรรม ตัวบุคคลและการปฏิบัติซ้ำ มีการเลือกสรรและผสมผสานกับความรู้ที่เข้ามาจากภายนอก 3) ผู้นำภูมิปัญญาชาวบ้าน นักเทคนิคพื้นบ้าน เครือข่ายของกลุ่มบุคคลและองค์กรชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ คือ สถาบันสำคัญของกระบวนการปฏิบัติ ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาการพิทักษ์ปกป้องชุมชน และขยายแนวร่วมในการพัฒนาชุมชน

แนวคิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การสืบสาน หรือ การสืบสาว สืบทอด เป็นกระบวนการที่ต้องทำด้วยปัญญาอย่างมีวิธีการ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่คนปัจจุบัน พร้อมทั้งจะเป็นฐานรากของการรอกงามสืบต่อไปเบื้องหน้านั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยสามารถสรุปวิธีการดังนี้ 1) การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้ เช่น ประเพณีต่าง ๆ ทัศนธรรมและคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม 2) การฟื้นฟูคือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไป หรือ กำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังจะสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม 3) การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสม กับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบวงสรวงต้นไม้ เพื่อให้เกิดสำนึก การอนุรักษ์ธรรมชาติรักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัด มาเป็นการสร้างธนาคารข้าว เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลน 4) การสร้างใหม่ คือ การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมาหา รูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบ มากยิ่งขึ้น 5) การค้นคว้าวิจัย

ควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาคและของประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีตและสภาพการณ์ในปัจจุบัน 6) การปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนในท้องถิ่น ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพวิถีชีวิตและความเป็นมาของชุมชนอันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย 7) การพัฒนาควรรีเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพ ควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดเพื่อใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 8) การถ่ายทอดโดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านการเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบ และรอบด้านแล้วไปถ่ายทอดให้แก่คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาและการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ 9) ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง 10) ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานและปราชญ์ท้องถิ่นให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญาและพัฒนาความรู้ความสามารถได้อย่างเต็มที่จัดให้มีการยกย่องและประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีโอกาสได้รับการยกย่องและประกาศเกียรติคุณในระดับที่สูงขึ้นไป 11) การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมให้เกิดการเผยแพร่แลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวางโดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่าง ๆ ส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มชน และท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างกว้างขวางรวมทั้งประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก (ไพฑูริย์ ทองสม, 2556)

ซึ่งอีก หนึ่งปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นดำรงอยู่ได้นั้น เนื่องจากการจัดการความรู้ อย่างเป็นระบบ เพื่อให้องค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมีการจัดเก็บ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนา ทั้งในระดับครัวเรือน ระดับชุมชน ตลอดจนในระดับประเทศ (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2549)

แนวความคิดการถ่ายทอดภูมิปัญญา

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกระบวนการที่สำคัญในการส่งต่อองค์ความรู้จากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง อันจะส่งผลถึงการพัฒนาและคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาของท้องถิ่น มีนักวิชาการและผู้สนใจหลายท่านแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ไพฑูริย์ ทองสม (2556) กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาไว้ดังนี้ 1) การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ถือว่าเป็นวิธีการถ่ายทอดของผู้อาวุโส หรือผู้เฒ่าผู้แก่โดยเป็นตัวอย่างของคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง ชุมชนเดียวกัน 2) การคิดร่วมกันเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความรู้สึกรู้สึกและความคิดเห็นต่อประเด็นต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมชาติ มีการแลกเปลี่ยนและเสนอความเห็นอย่างมีเหตุผลเปิดโอกาสถ่ายทอดภูมิปัญญาซึ่งกันและกัน 3) การสร้างสรรคกิจกรรมหรือการทำงานร่วมกัน โดยการขยายเครือข่ายระดับบุคคลระดับกลุ่มให้มากเพราะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาหลากหลายมาพัฒนากิจกรรมที่กระทำอยู่ 4) เวทีชาวบ้าน เป็นกิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่ง สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ ประสบการณ์ของชาวบ้านร่วมกัน อันจะส่งผลให้สมาชิกของชุมชนมีความรู้ความสามารถสูงขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือ

ศคราญนิตย์ เล็กสุทธิ (2561) ศึกษาเกี่ยวกับ การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าฝ้ายทอมือที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมของกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเงือก ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน พบว่าอุปสรรคจากภายนอกที่มากกระทบ มีผู้ประกอบการรายย่อยหลายรายที่ใช้เครื่องจักรในการผลิตผ้าฝ้าย และย้อมสีสังเคราะห์ ทำให้ต้นทุนต่ำได้ผลิตภัณฑ์ที่มีปริมาณมากสามารถกำหนดราคาที่ต่ำได้ มีการผลิตที่มีรูปแบบเหมือนกันทำให้ได้รับความนิยมจากกลุ่มผู้สนใจเพียงบางกลุ่ม สมาชิกกลุ่มส่วนมากมีอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ปลูกไม้ผล เลี้ยงสัตว์ เมื่อถึงฤดูกาลเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยวสมาชิกจะไปเพาะปลูก และเก็บเกี่ยวผลิตผลทางการเกษตรทำให้ไม่มีเวลาเพียงพอกับการทอผ้าให้เสร็จตามการสั่งซื้อของลูกค้า คนรุ่นใหม่ในชุมชนไม่เห็นความสำคัญของการสืบสานการทอผ้าฝ้ายทอมือ จะมองว่าเสียเวลา มีรายได้น้อย ผ้าไม่สวย ไม่ทันสมัย ส่วนมากจะไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ไม่มีผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสภาพแวดล้อม สังคม ค่านิยม การดำรงชีวิตและแนวความคิด ทำให้ความสำคัญของผ้าฝ้ายทอมือเป็นสิ่งที่ล้าสมัย ไม่สวยงามในสายตาของสังคมปัจจุบัน จะนิยมสวมใส่เฉพาะวันสำคัญทางพุทธศาสนา วันสำคัญตาม

ประเพณีไทย และตามที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้สวมใส่เท่านั้น หน่วยงานภาครัฐไม่ได้ให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ผู้นำชุมชนและชาวบ้านบางส่วนไม่ให้ความสำคัญกับวิถีการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่เห็นประโยชน์ของภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดกันมาเป็นเวลานาน เป็นสิ่งที่ต้องอนุรักษ์ ฟื้นฟูและรักษาให้อยู่คู่กับชุมชน มักจะมองประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม

ปิลันลน์ ปุณฺณประภา และคณะ (2561) ศึกษาเกี่ยวกับ ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาต่อภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวน บ้านใหม่ จังหวัดนครนายก พบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาต่อภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่จังหวัดนครนายกอันเกี่ยวเนื่องกับภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนสะท้อนผ่านองค์ความรู้ในกระบวนการทอผ้าตั้งแต่เทคนิคการย้อมแบบมัดหมี่เทคนิคการทอผ่านลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับความเชื่อชาวไทยพวนที่มีต่อการนับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ความเป็นสิริมงคลและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดปัญหาการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ มี 4 ด้าน 1) ปัญหากลุ่มผู้ถ่ายทอดมีจำนวนน้อยและยังเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ 2) ปัญหาด้านศิลปวัฒนธรรมการขาดความต่อเนื่องด้านการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้า 3) ปัญหาช่องทางในการสืบทอดพบว่าช่องทางหลักการสืบทอดปัจจุบันมีเพียงกลุ่มทอผ้ากลุ่มสตรีหัตถกรรมผ้าทอไทยพวน 4) ปัญหากลุ่มผู้สืบทอดส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุในขณะที่เด็กและเยาวชนไม่ค่อยให้ความสนใจในส่วนแนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาแบ่งออกเป็น 3 แนวทาง 1) การสร้างกลุ่มผู้ถ่ายทอดและกลุ่มผู้สืบทอดให้มากขึ้นทั้งกลุ่มผู้ใหญ่และเยาวชน 2) การเพิ่มช่องทางในการสืบทอดผ่านหน่วยงานภาครัฐและชุมชนทั้งนี้ต้องมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและบูรณาการกับทุกภาคส่วน 3) การสืบทอดด้านศิลปวัฒนธรรมด้วยการบรรจุเนื้อหาภูมิปัญญาอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อป้องกันการสูญหายไปพร้อมตัวผู้ถ่ายทอด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ

ศคราญนิตย์ เล็กสุทธิ (2561) ศึกษาเกี่ยวกับ การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าฝ้ายทอมือที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมของกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเจือก ตาบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ได้กล่าวในข้อเสนอแนะว่า ผ้าทอมือมีความสำคัญ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช้านานจึงควรค่าแก่การอนุรักษ์ส่งเสริมให้สืบทอดต่ออนุชนรุ่นหลังแนวทางอนุรักษ์ควรมีการประชาสัมพันธ์การคิดค้นหาลวดลายใหม่ ๆ ประดิษฐ์สร้างสรรค์ผลงานผ้าทอมือให้มีคุณภาพ เป็นที่สนใจของผู้พบเห็น หรือด้านการตลาดควรหาเพิ่มเพื่อไม่ให้งานผ้าทอมือนี้สูญหายไป

ปิลันลน์ ปุณฺณประภา และคณะ (2561) ศึกษาเกี่ยวกับ ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาต่อภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวน บ้านใหม่ จังหวัดนครนายก พบว่า แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาแบ่งออกเป็น 3 แนวทาง 1) การสร้างกลุ่มผู้ถ่ายทอดและกลุ่มผู้สืบทอดให้มากขึ้นทั้งกลุ่มผู้ใหญ่และเยาวชน 2) การเพิ่มช่องทางในการสืบทอดผ่านหน่วยงานภาครัฐและชุมชนทั้งนี้ต้องมีการ

บริหารจัดการอย่างเป็นระบบและบูรณาการกับทุกภาคส่วน 3) การสืบทอดด้านศิลปวัฒนธรรมด้วยการบรรจุนโยบายภูมิปัญญาอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อป้องกันการสูญหายไปพร้อมตัวผู้ถ่ายทอด

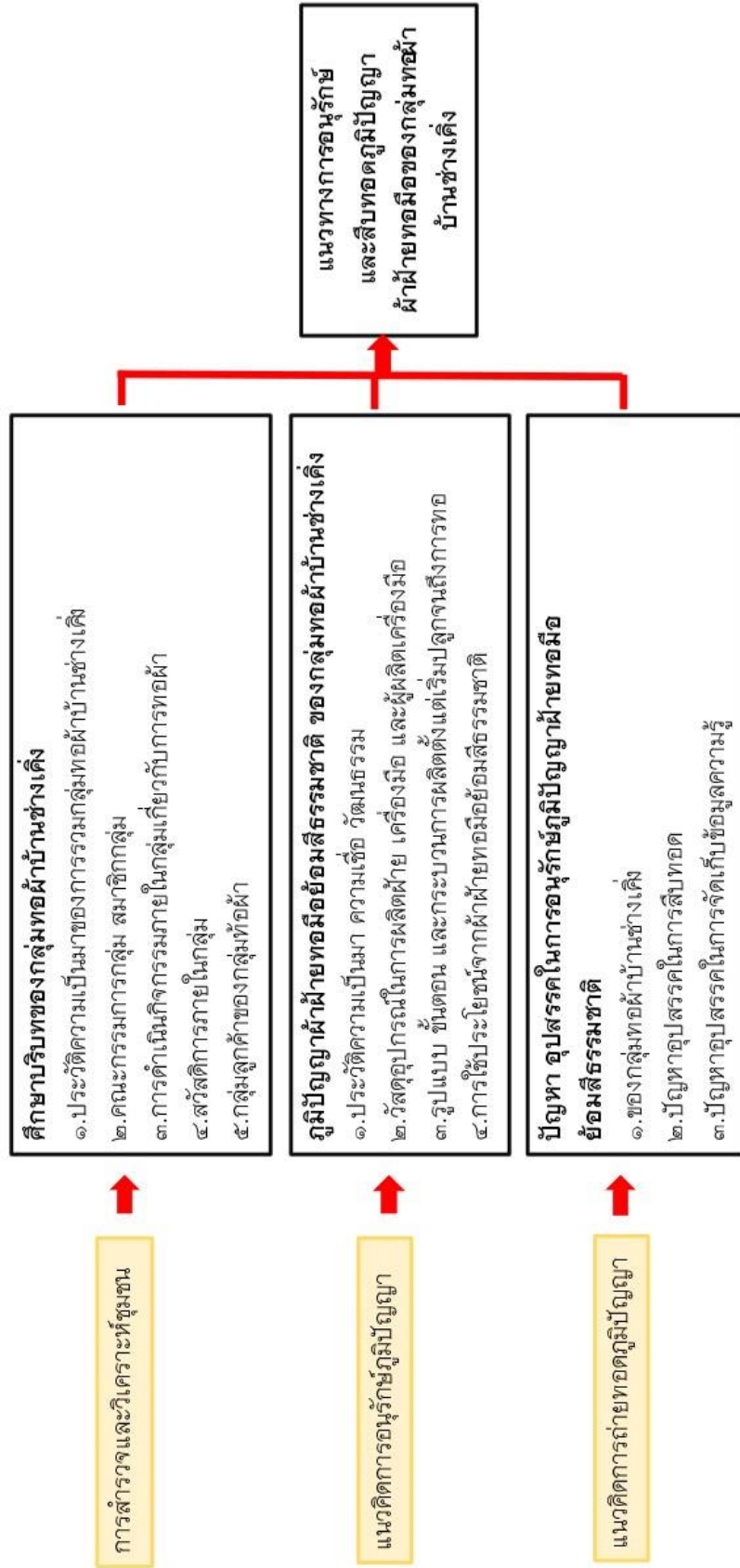
วิฑูรย์ ภาเรือง และคณะ (2561) ศึกษาเกี่ยวกับ แนวทางการสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้ากบับของชุมชนบ้านเชียงแก้ว จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัย พบว่า ผ้ากบับเป็นภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองของชาวอุบลราชธานี ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต และการรังสรรค์บรรจงด้วยจิตวิญญาณ ออกมาเป็นลวดลายอันวิจิตร สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน มีเอกลักษณ์ที่สำคัญ คือ ทอจากผ้าไหมหรือผ้าฝ้าย มีพื้นผิวเป็นเส้นทางตั้ง ขึ้นเด่นชัด ย้อมสีตามธรรมชาติการทอผ้ากบับถูกนำเข้ามาเผยแพร่ในชุมชนบ้านเชียงแก้วปี พ.ศ. 2545 โดยชาวบ้านสามารถนำมาผสมผสานกับภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นบ้านที่มีอยู่ดั้งเดิมและต่อยอดสร้างเป็นอาชีพเสริมได้ ต่อมาเมื่อสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไปคนในชุมชนจึงเห็นความสำคัญของการทอผ้ากบับน้อยลงความคิดเห็นของชาวบ้านต่อสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้ากบับด้านผู้รู้ ครูภูมิปัญญา และปราชญ์ชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง ด้านองค์ความรู้ทักษะและวิธีการทอและด้านการสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้า อยู่ในระดับน้อย ส่วนด้านปัญหาในการสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าอยู่ในระดับมาก สำหรับแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้ากบับ ได้เสนอแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น 8 แนวทาง คือ การค้นคว้าวิจัยการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การพัฒนา การถ่ายทอด การส่งเสริมกิจกรรมการเผยแพร่แลกเปลี่ยน และการเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น เช่น การทำหลักสูตรท้องถิ่น การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน

ทักษิณา พิพิธกุล (2559) ศึกษาเกี่ยวกับคุณค่า การอนุรักษ์และการประยุกต์ภูมิปัญญางานหัตถกรรมผ้าทอของคนยองซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดลำพูน โดยมีกรณีศึกษาจากองค์กรภาคสังคมในระดับท้องถิ่น อาทิ พิพิธภัณฑ์วัดต้นแก้ว ศูนย์ศิลปหัตถกรรมผ้าทอผู้สูงอายุวัดต้นแก้ว และกลุ่มทอผ้าบ้านแม่แรง (ร้านพิณฝ้าย) จากการศึกษาพบว่า งานหัตถกรรมผ้าทอเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคมเกษตรกรรม เมื่อสังคมอุตสาหกรรมได้แผ่ขยายเข้าสู่ส่วนภูมิภาคด้วยการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือขึ้นที่จังหวัดลำพูนเมื่อปี พ.ศ. 2526 ทักษิณาของคณกรุ่นใหม่ต้องงานหัตถกรรมผ้าทอที่ต้องใช้ความชำนาญและความวิริยะอุตสาหะเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ผู้คนส่วนใหญ่มุ่งหน้าสู่การทำงานโรงงานส่งผลให้การสืบทอดภูมิปัญญาด้านงานผ้าทอมือเริ่มสูญหายไปแต่ด้วยความสำนึก และตระหนักถึงคุณค่ามรดกทางปัญญาจากบรรพชนผู้นำภาคสังคมในท้องถิ่น จึงมีความเคลื่อนไหวในการสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านชีวิตและวัฒนธรรมของคนยองในรูปแบบต่าง ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สังคมในวงกว้าง อาทิ หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา ประชาชนและเยาวชนได้เล็งเห็นคุณค่าของมรดกทางภูมิปัญญาอันเป็นรากฐานแห่งการสร้างองค์ความรู้แห่งชีวิต การกล่อมเกลาจิตใจและนำมาซึ่งความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองให้คงอยู่สืบไป

ณมน ธนินธยางกูร และคณะ (2561) ศึกษาเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายบ้านหนองจุกจรรย์ผาง กรณีศึกษา : กลุ่มถักทอไท บ้านหนองจุกจรรย์ผาง ตำบลหนองเรือ อำเภอนอนสรวง จังหวัดหนองบัวลำภูพบว่า ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้ายของ ชุมชนบ้านหนองจุกจรรย์ผาง เริ่มจากการทอผ้าฝ้ายเพื่อใช้สอยภายในครอบครัว และประสบการณ์ในการทอผ้าฝ้าย คือ การอบรมจากกลุ่มถักทอไทและหลังจากเข้ารับการอบรมแล้วได้นำความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดให้ชุมชนใกล้เคียง ในปัจจุบันได้พัฒนาการทอผ้าเพื่อให้มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนซึ่งชุมชนมีแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาโดยการถ่ายทอดความรู้จากประสบการณ์ในการทอผ้าโดยใช้การบอกเล่า และการให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพการทอผ้าฝ้ายในชุมชน มีการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายและขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชนในการส่งเสริมให้ เกิดเครือข่ายเพื่อเกื้อกูลสินค้าของกลุ่มผู้ผลิตในชุมชนและชุมชนข้างเคียง นอกจากนี้ควรมุ่งส่งเสริมโดยการปลูกจิตสำนึกคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะเยาวชนในชุมชน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งผู้วิจัยมีประเด็นในการวิจัยเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและองค์ความรู้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ สภาพการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญา เพื่อที่จะนำไปสู่แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาให้คงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการดำเนินงานภาคสนาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การสนทนากลุ่ม การจดบันทึก การบันทึกเสียง และการถ่ายภาพ เพื่อค้นหาและเข้าถึง แนวคิด ทักษะ ค่านิยม และความรู้สึกของบุคคล จากกลุ่มตัวอย่างผู้มีประสบการณ์รู้ลึกรู้จริงครอบคลุมทุกประเด็น บริบทของชุมชนอย่างรอบด้าน แล้วนำมาวิเคราะห์ตีความให้ความหมาย ของคำพูดและการกระทำต่าง ๆ ของบุคคลถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแบบบูรณาการสัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวม โดยผู้วิจัยได้กำหนดลำดับหัวข้อในวิธีการวิจัย ไว้ดังนี้

1. พื้นที่ในการวิจัย
2. กลุ่มตัวอย่าง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. การนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูล

พื้นที่ในการวิจัย

พื้นที่ศึกษา ตำบลบ้านตาล 6 หมู่บ้าน คือ บ้านตาลเหนือ บ้านป่าขาม บ้านตาลใต้ บ้านตาลกลาง บ้านช่างเคิ่ง บ้านใหม่พัฒนา ซึ่งสาเหตุที่เลือกพื้นที่ดังกล่าวเนื่องจาก เป็นแหล่งผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติที่มีชื่อเสียง และเป็นที่ยังคงให้อำเภอฮอด และยังคงรักษารูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมไว้

ภาพที่ 2 พื้นที่ในการดำเนินการวิจัย

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2564

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตเทศบาลท่าข้ามอำเภอฮอด และเทศบาลตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง

ทิศใต้ ติดต่อกับเขตตำบลบ้านแอ่น และตำบลบงตัน อำเภอค้อ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตอำเภอฝาง จังหวัดลำพูน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลฮอด และตำบลหางดง อำเภอฮอด

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้มีการใช้กลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ได้ข้อมูลในแต่ละวัตถุประสงค์ โดยวิธีการแบบเจาะจง โดยระบุตัวบุคคลที่ให้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงในแต่ละประเด็นของการวิจัย ตามแต่ละวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) กลุ่มตัวอย่างจากสมาชิกของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง จำนวน 13 คน ใช้ในการศึกษาในวัตถุประสงค์ที่ 1-4 2) กลุ่มตัวอย่างจากผู้ทอผ้าในชุมชน จำนวน 11 คน ใช้ในการศึกษา

ในวัตถุประสงค์ที่ 2-4 3) กลุ่มตัวอย่างจากเยาวชนของหมู่บ้านช่างเค็ง จำนวน 3 คน ใช้ในการศึกษา วัตถุประสงค์ที่ 3 และ 4) กลุ่มตัวอย่างลูกค้า จำนวน 3 คน

ซึ่งในการได้รายชื่อผู้ประกอบอาชีพทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และจากการลงพื้นที่สำรวจ ผู้วิจัยได้ประสานติดต่อขอความร่วมมือในการให้ข้อมูลกับชุมชน โดยสอบถามข้อมูลในแต่ละครัวเรือน โรงย้อมผ้าฝ้าย และทางโทรศัพท์ จากนั้นก็ทำหนังสือราชการ แจ้งไปยังหน่วยงานของผู้ให้ข้อมูลเพื่อขออนุญาตเข้าสังเกตการณ์และทำการสัมภาษณ์ จัดกิจกรรม สนทนากลุ่ม และจัดกิจกรรมสัมมนาทางวิชาการเพื่อแลกเปลี่ยนและเผยแพร่องค์ความรู้ทอผ้าฝ้าย ย้อมสีธรรมชาติ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ ใช้สอบถามผู้เข้าร่วมการวิจัย ในประเด็น ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสี ธรรมชาติและแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

แบบสนทนากลุ่ม ใช้ในการเก็บข้อมูลที่เก็บข้อมูลปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้า ฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้าย ทอมือของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ภายใต้บริบทภูมิสังคมตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

กล้องถ่ายรูปและเครื่องบันทึกเสียง ใช้บันทึกขณะการสนทนากลุ่มหรือการสัมภาษณ์ โดย ผู้วิจัยขออนุญาตจากกลุ่มสนทนาก่อน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ถึง 4 ใช้เครื่องมือในการศึกษา คือ แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม กล้องถ่ายรูปและเครื่องบันทึกเสียง เพื่อศึกษาบริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอ มือย้อมสีธรรมชาติ ปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอ ผ้าบ้านช่างเค็ง แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ภายใต้บริบทภูมิสังคมตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

แหล่งที่มาและข้อมูล

1. ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data)

ข้อมูลที่ได้รวบรวมมาจากแหล่งข้อมูลทางวิชาการที่เชื่อถือได้ จากของรัฐและเอกชน เอกสารข่าวสารทางวิชาการ จากการทบทวนวรรณกรรม เกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติในประเทศไทย และข้อมูลพื้นฐานของตำบลบ้านตาลอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่โดยการวิเคราะห์จากเอกสาร

2. ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data)

รวบรวมข้อมูลจากภาคสนามโดยตรง โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง (key informants) ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกในประเด็น ความเป็นมาของกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ การปลูก การผลิตเส้นใย การทอ และการย้อมสีธรรมชาติ ปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ภายใต้บริบทภูมิสังคมตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

โดยมีการจำแนกวิธีการเก็บข้อมูลในแต่ละวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 มีวิธีการเก็บข้อมูลโดย การสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถให้คำตอบเชิงลึกในประเด็นสำคัญเกี่ยวกับบริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ในขณะเดียวกันระหว่างที่ทำการสัมภาษณ์ จะขออนุญาตผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อทำการบันทึกเสียง พร้อมกับการจดบันทึกข้อมูล

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 มีวิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัย จะเข้าไปร่วมกิจกรรม การปลูกฝ้าย การผลิตเส้นใย การย้อม การทอผ้า กับผู้ให้ข้อมูล เพื่อสร้างความรู้สึกยอมรับว่าผู้วิจัยมีสถานภาพและบทบาทในฐานะคนวงใน (insider) สามารถเรียนรู้ทัศนคติ ความเชื่อ และเก็บรายละเอียดเกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของผู้ให้ข้อมูลได้อย่างละเอียดจากมุมมองของผู้ให้ข้อมูล (สุวิทย์ วงษ์บุญมาก, 2558)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 มีวิธีการเก็บข้อมูลโดย การจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้ให้ข้อมูลคือสมาชิกในกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ผู้วิจัยจะใช้แบบสนทนากลุ่มที่เตรียมไว้ล่วงหน้าเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล มุ่งเน้นรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ ปัญหาและอุปสรรคในการสืบทอด (ผู้สืบทอดและผู้รับการสืบทอด) ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการจัดเก็บข้อมูลความรู้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอ

ผ้าบ้านช่างเค็ง เพื่อนำมาประมวลและวิเคราะห์ เพื่อประโยชน์ในการถ่ายทอดหาแนวทางอนุรักษ์ ภูมิปัญญา

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 มีวิธีการเก็บข้อมูลโดย การจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยจะใช้แบบสนทนากลุ่มที่เตรียมไว้ล่วงหน้าเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลมุ่งเน้น รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มทอ ผ้าบ้านช่างเค็ง ภายใต้บริบทภูมิสังคมตำบลบ้านตาล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้ดำเนินการควบคู่ไปกับการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อความต่อเนื่อง ของประเด็นคำถาม และเขียนรายงานออกมาในรูปของการพรรณนาและอธิบายความเชื่อมโยงใน ประเด็นต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้อมูลที่เป็นข้อความบรรยายที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การถ่ายภาพ และการจดบันทึก โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) การวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละวัตถุประสงค์ ของการศึกษาภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อ การอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ ใช้เวลาคลุกคลีกับกิจกรรมการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็งพอสมควร ประกอบกับ ผู้วิจัยได้เตรียมตัวในการศึกษาภูมิหลัง ความเป็นมาของชุมชน ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของคนใน ชุมชนเป็นอย่างดี โดยการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ดำเนินการไปพร้อม ๆ กับการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยทุก ครั้ง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง และครบถ้วนสมบูรณ์ตามประเด็นที่ต้องการศึกษา เพื่อนำมาเขียน รายงานผลการศึกษา ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้า บ้านช่างเค็ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

การนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้า บ้านช่างเค็ง ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและ การสัมภาษณ์ นำมาดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ประเด็นที่กำหนดไว้ โดยใช้ แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลและอธิบายผลตาม จุดมุ่งหมายของการวิจัย โดยดำเนินการจัดกลุ่มข้อมูลในแต่ละหัวข้อ จากกลุ่มตัวอย่างของแต่ละชุด ข้อมูลตามแนวทางการศึกษา มารายงานอย่างเป็นระบบ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้วนำเสนอ ข้อมูลที่ได้มาสรุปอภิปรายผลในเชิงพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษา ประวัติความเป็นมาและองค์ความรู้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ สภาพการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญา เพื่อที่จะนำไปสู่แนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาให้กับคนชุมชนบ้านตาลและชุมชนใกล้เคียง

ในการศึกษาใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจาก ภาคสนามโดยตรง โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง (key informants) ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกในประเด็น ประวัติความเป็นมาของกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ การปลูก การผลิตเส้นใย การทอ และการย้อมสีธรรมชาติ รวมทั้งใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมหรือแบบไม่มีส่วนร่วม และจดบันทึกขณะทำการสัมภาษณ์ในประเด็นปัญหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง โดยได้เสนอผลการวิจัยในบทนี้ออกเป็น 4 ตอน ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาบริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของการรวมกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง คณะกรรมการกลุ่มและสมาชิกกลุ่ม การดำเนินกิจกรรมภายในกลุ่มเกี่ยวกับการทอผ้า สวัสดิการภายในกลุ่ม กลุ่มลูกค้า

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วย ประวัติความเป็นมา ความเชื่อ วัฒนธรรม วัสดุอุปกรณ์ในการผลิตผ้าฝ้าย เครื่องมือที่ใช้ทอผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ รูปแบบและขั้นตอนของกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ตั้งแต่เริ่มปลูกจนถึงการทอ รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วย ปัญหาอุปสรรคในการสืบทอด การจัดเก็บข้อมูลความรู้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งเพื่อใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ตอนที่ 4 ผลการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ภายใต้บริบทภูมิสังคมตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาบริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

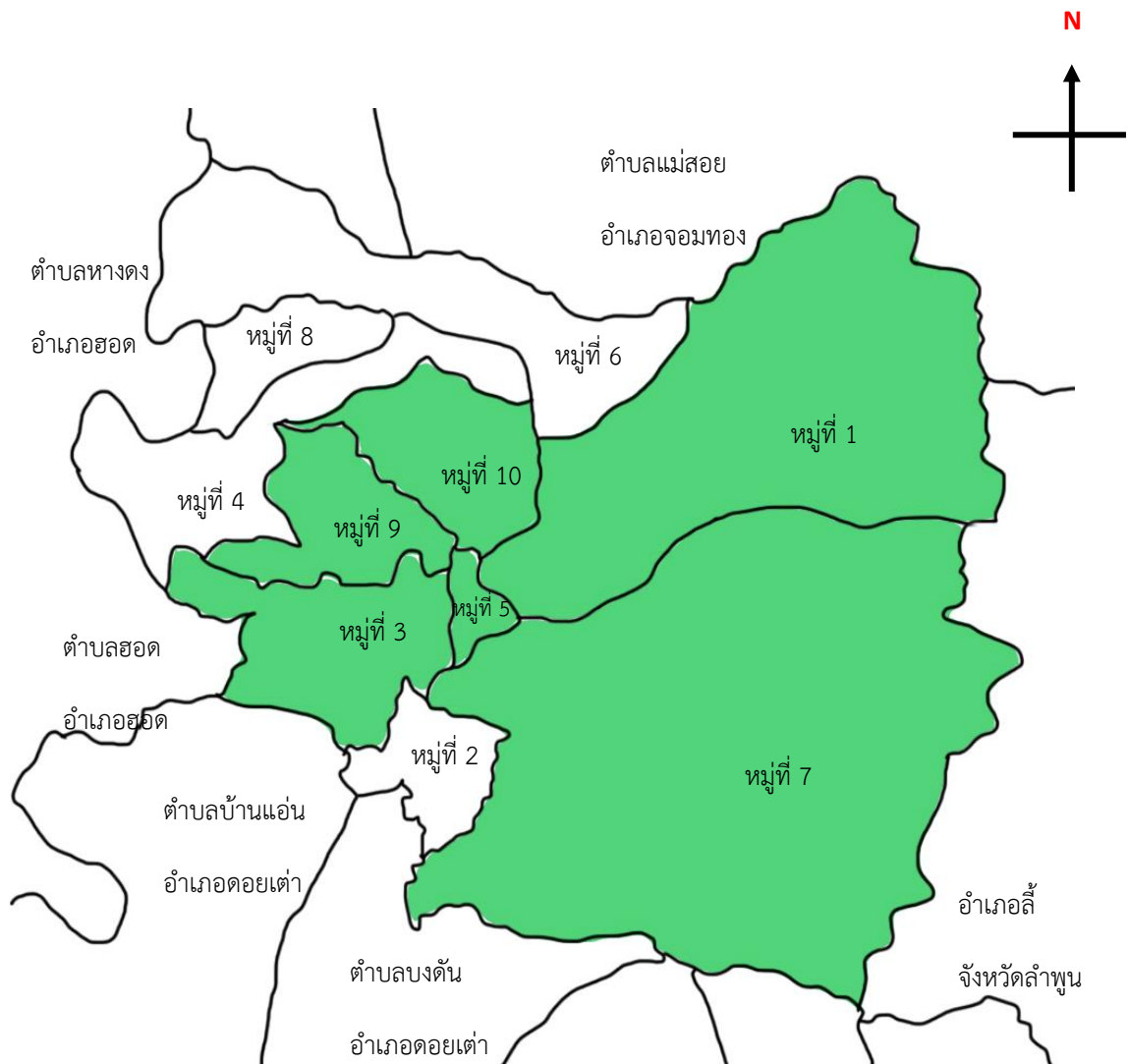
การศึกษาบริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการอภิปรายกลุ่ม ในประเด็นตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. สภาพทั่วไปของพื้นที่
2. ประวัติความเป็นมาของการรวมกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง
3. คณะกรรมการกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม
4. การดำเนินกิจกรรมภายในกลุ่มเกี่ยวกับการทอผ้า
5. สวัสดิการภายในกลุ่ม
6. ลูกค้านของกลุ่มทอผ้า

1. สภาพทั่วไปของพื้นที่

บ้านช่างเค็ง หมู่ที่ 9 ตั้งอยู่ในตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งตำบลบ้านตาล นั้น ตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอสอดประมาณ 17 กิโลเมตร โดยมีลำน้ำแม่ปิงกั้นอยู่ระหว่างกลาง ใช้เวลาเดินทางจากตัวอำเภอสอดประมาณ 20 นาที และอยู่ห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 105 กิโลเมตร มีเนื้อที่ 104.8 ตารางกิโลเมตรหรือคิดเป็นพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 65,500 ไร่

มีลักษณะภูมิประเทศ ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นภูเขาและที่ลาดเชิงเขา โดยพื้นที่ด้านตะวันออกของตำบลเป็นภูเขาสูง มีระดับความสูง 500-1,200 เมตร จากระดับน้ำทะเล สภาพพื้นที่ลาดเทจากทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตก โดยมีภูเขาที่สำคัญ ดอยผีเสื่อ ดอยสันคมพรว้า ดอยมะหินฝงเงิน ดอยแหลมแม่ปิง ดอยแหลมแม่อาวน และเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำต่าง ๆ เช่น น้ำแม่ตาล ห้วยแม่ปิงในตำบลคือ ตำบลบ้านตาล มีลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบเชิงเขาและที่ราบลุ่มบริเวณลำน้ำปิง พื้นที่อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 200 – 500 เมตร

ภาพที่ 3 แผนที่ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

บ้านตาลตั้งชื่อตามลำห้วยแม่ตาลที่ไหลผ่านหมู่บ้าน และเป็นลำห้วยสายหลักที่หล่อเลี้ยงชีวิตชาวบ้านมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากมีภูมิประเทศที่เอื้อต่อการเพาะปลูก และทำการเกษตร ทำให้บ้านตาลเป็นชุมชนเกษตรกรรม ผู้คนมีวิถีชีวิตดั้งเดิม คือ การเพาะปลูก โดยมากทำเพื่อเอาไว้กินและใช้สอยแลกเปลี่ยน ส่วนการค้าขายนั้น มีในช่วง 40-50 ปี ลงมาเท่านั้น

และด้วยระยะทางที่ห่างจากตัวอำเภอที่เป็นชุมชนเมือง ทำให้ชุมชนบ้านตาล ยังคงหลงเหลือวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนบ้านตาลในอดีต ทั้งวัฒนธรรมการแต่งกาย การประกอบอาชีพที่ในอดีตคนบ้านตาล มักจะปลูกต้นฝ้ายที่หัวไร่ปลายนา และในแปลงถั่วลิสง จะเป็นการปลูกไว้เพื่อเก็บดอกฝ้ายสำหรับนำไปปั่นเพื่อที่จะทอเป็นผ้าฝืนเพื่อตัดเสื้อผ้าไว้สวมใส่ในชีวิตประจำวัน แต่ในช่วง 20 กว่าปี

ที่ผ่านมา มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ได้เข้ามาช่วยเหลือทั้งในเรื่องของเงินทุน ความรู้ โอกาสทางการตลาด และยังมีการส่งเสริมรวมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ทั้งในเรื่องของ กลุ่มประทีป กลุ่มลำไย กลุ่มเลี้ยงผึ้ง มีกลุ่มอาชีพมากมายที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน แต่มีเพียงไม่กี่กลุ่มเท่านั้น ที่ยังมีการดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ก็เป็นหนึ่งในกลุ่มที่ยังดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน และยังคงมีการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ และถ่ายทอดองค์ความรู้ ให้กับผู้ที่สนใจในงาน ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ และไม่เพียงแต่ถ่ายทอดให้คนในท้องถิ่นเท่านั้น ยังได้รับการรับเชิญไปบรรยายเกี่ยวกับความรู้ในงานผ้าฝ้ายทอมือ ให้กับหน่วยงานจากภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน จนเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ในแวดวงธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับงานผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

2. ประวัติความเป็นมาของการรวมกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

จากการสัมภาษณ์คุณพิสมัย ปุ๊ดพรม ในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2564 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการรวมกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งว่า “กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง เริ่มต้นจากการเป็นกลุ่มแม่บ้าน ที่เริ่มก่อตั้งเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2538 โดย นางจันทร์หอม ปุ๊ดพรม เป็นผู้ก่อตั้ง ก่อตั้งขึ้นภายใต้การส่งเสริมของหน่วยงานราชการ ของสำนักงานเกษตรอำเภอ และพัฒนาชุมชน โดยเริ่มแรก ดำเนินการบริหารจัดการกลุ่ม โดยการสร้างอาชีพเสริม หลายอาชีพ งานทอผ้า ก็เป็นหนึ่งในนั้น แต่ยังไม่ได้อัดงานทอผ้าเป็นงานหลัก แต่ภายหลังเริ่มมองเห็นว่าควรยึดเอางานทอผ้าเป็นหลัก เพราะงานทอผ้านั้นแต่เดิมเป็นรากเหง้าของคนในชุมชนบ้านตาลอยู่แล้ว คนในชุมชนมีพื้นฐานด้านการทอผ้า และมีวัสดุอุปกรณ์ในการทอผ้า เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เพราะทำมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ” จึงทำให้สมาชิกกลุ่มเห็นตรงกันว่า อาชีพทอผ้าคืออาชีพที่ไม่ต้องฝึก เพราะทำเป็นอยู่แล้ว แต่จะต้องมาพัฒนากันต่อ จากผ้าหน้าแคบ มาเป็นผ้าหน้ากว้าง จากลวดลายที่เป็นผ้าพื้นธรรมดา นำมาทำให้เกิดลวดลายเพิ่มขึ้น

จากการสัมภาษณ์คุณประเสริฐ ปุ๊ดพรม (ผู้บุกเบิกเรื่องผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง) ในวันที่ 24 มีนาคม 2565 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการรวมกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ว่า “แต่เดิมทางกลุ่มประกอบกิจการผ้าฝ้ายทอมือแบบย้อมสีเคมี โดยเน้นการผลิตที่ละมาก ๆ เพื่อส่งให้กับโรงงาน ที่อำเภอสันกำแพง ซึ่งเป็นโรงงานตัดเย็บ และตลาดสีเคมีก็เริ่มลดลง และทางกลุ่มเองก็มีสัดส่วนกำไรที่น้อยอยู่แล้ว” ทำให้ในช่วงแรกของการรวมกลุ่ม เริ่มเกิดปัญหา ในเรื่องของการตลาด และเรื่องของคุณภาพ เพราะในการรวมกลุ่มดำเนินการแบบแยกส่วนต่างคนต่างทำ ไม่มีการควบคุมคุณภาพของงาน ปัญหานี้ได้กลายเป็นข้อเสียของกลุ่ม เพราะสมาชิกเน้นปริมาณงานมากกว่าคุณภาพของงาน ทำให้เกิดปัญหาการตลาด จำหน่ายชิ้นงานไม่ได้ ทำให้กลุ่มไม่สามารถดำเนินการต่อได้ เนื่องจากมีการลงทุนอย่างต่อเนื่องแต่ไม่สามารถจำหน่ายสินค้าผ้าได้ ทำให้สินค้าผ้าถูกจัดเก็บและไม่ได้นำออกจำหน่าย ขาดเงินทุนในการดำเนินกิจการของกลุ่ม

ในปี 2546 คุณพิสมัย ปุติพรหมเข้ามาช่วยเหลือในด้านการบริหารจัดการกลุ่ม โดยที่ตัวเองเรียน การจัดการแต่ยังไม่ได้มีทักษะในการทอผ้าเพียงแต่มีความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการและมีความคิดว่าต้องเริ่มต้นที่ทำให้ผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มมีคุณภาพก่อนเพื่อที่จะทำให้กลุ่มสามารถดำเนินการต่อไปได้ โดยการนำเอาสินค้าที่ค้างในคลังสินค้าที่ไม่ได้คุณภาพ นำมาแปรรูปใหม่แล้วนำไปจำหน่าย และช่วงที่คุณพิสมัย ปุติพรหมเข้ามาช่วยในเรื่องของการบริหารจัดการกลุ่ม เป็นช่วงที่รัฐบาลได้มีนโยบายให้ดำเนินโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” (OTOP) กระตุ้นให้ชุมชนหมู่บ้านพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นและการตลาด ทางกลุ่มเลยใช้โอกาสนี้ นำกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งเข้าร่วมโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” (OTOP) และได้ใช้ช่องทางการตลาดที่โครงการจัดขึ้นมาเพื่อนำสินค้าผ้าของกลุ่มที่เก็บไว้ในสต็อกออกมาจำหน่ายและหยุดการผลิตของกลุ่มไว้ก่อน เพื่อที่จะระบายสินค้าที่ค้างค้างในคลังสินค้าออกให้หมดก่อน แล้วจึงค่อยเริ่มผลิตผ้าทอออกมาใหม่

จากการสัมภาษณ์คุณพิสมัย ปุติพรหม ในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2564 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผนหาแนวทางในการดำเนินการของกลุ่มเพื่อที่จะไม่ให้เกิดปัญหาเดิมซ้ำรอยว่า “เมื่อจัดการสินค้าในคลังสินค้าได้จำนวนหนึ่ง จึงเริ่มวางแผนกับกลุ่ม เพื่อหาแนวทางไม่ให้เกิดปัญหาสินค้าไม่ได้คุณภาพ เกิดขึ้นมาอีก โดยเริ่มจากเรื่องของการย้อม ในตำบลบ้านตาลนอกจากการย้อมเคมีแล้วนั้นในรูปแบบเดิมจะมีการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติ ทางกลุ่มจึงเริ่มตั้งต้นใหม่ โดยพาสมาชิกของกลุ่มไปอบรมเรียนรู้ในเรื่องของการย้อมผ้า การย้อมสีธรรมชาติและย้อมสีธรรมชาติ เรียนรู้วิธีการย้อมที่จะทำอย่างไรให้สีไม่ตก” โดยการเข้าร่วมโครงการที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ เช่น โครงการฝ้ายแกมไหม และทำควบคู่ไปกับการระบายสินค้าในคลังสินค้าที่มีอยู่ โดยการออกร้านตามงานหรือโครงการต่าง ๆ ที่จัดขึ้น เช่น งาน OTOP หรือหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ งานฤดูหนาวงานสืบสานล้านนา ทำควบคู่ไปกับ การเข้าร่วมโครงการ YMCA (โครงการของ UN เป็นโครงการที่ได้รับงบประมาณจากต่างประเทศเข้ามาส่งเสริมงานอาชีพ) และฝ้ายแกมไหม และนอกจากนั้น ยังมีการไปอบรมเพิ่มเติม เกี่ยวกับการใช้เครื่องมือที่ช่วยในการผลิต และยังได้รับโอกาส จากการที่มีวิทยากรเข้ามาอบรมถึงในชุมชน รวมถึงกลุ่มยังได้ออกไปเข้ารับอบรมในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มการบริหาร การอบรมทรัพย์ ซึ่งจากการที่ได้ไปเข้ารับอบรมจากที่ต่าง ๆ นั้น ทางกลุ่มก็ได้นำความรู้จากการอบรมมาปรับใช้ในการบริหารจัดการการผลิตผ้าทอของกลุ่ม แต่ในบางอย่างก็ไม่สามารถนำมาใช้ได้ทั้งหมดตัวอย่างเช่น การปั่นฝ้ายด้วยเครื่อง MC เนื่องจากกลุ่มมีข้อจำกัดของเครื่องมือในการผลิตในรูปแบบดังกล่าว

ในส่วนของการเข้าไปอบรมเรื่องกองทุนฝ้าย และการปลูกฝ้าย เพื่อที่ต้องการให้ฝ้ายปั่นมือที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมนั้นกลับคืนมา ให้สามารถผลิตฝ้ายได้เองโดยจะไม่ต้องไปซื้อจากภายนอกต้องการที่จะทำเองใช้เอง โดยที่ความดั้งเดิมนี้อย่างคงหลงเหลือให้เห็นอยู่จนทุกวันนี้ เช่น หมอน ผ้าห่มที่มีมาตั้งแต่เดิมสมัยบรรพบุรุษ สามารถสังเกตลายผ้าของบ้านตาล จากผ้าที่เป็นลายดั้งเดิมของ

บ้านตาล เช่น ลายต่าก๊ีบ ลายน้ำไหล ที่เห็นได้จากผ้าชิ้น และลายของผ้าห่ม หรือของใช้ใน ชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ที่แสดงให้เห็นว่าหากเห็นลายนี้ที่ใด ก็สามารถบอกได้เลยว่ามาจาก บ้านตาล แสดงให้เห็นถึงความมีเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านตาลโดยแท้

จากการสัมภาษณ์คุณ แสงไพโร ชัยโย ในวันที่ 24 มีนาคม 2565 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบท และรายได้ของสมาชิกกลุ่มว่า รายได้ส่วนใหญ่ของสมาชิกกลุ่มมาจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม สวนลำไย และประกอบอาชีพผลิตผ้าฝ้ายทอมือเป็นอาชีพเสริม เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มในปี 2549 โดย ก่อนหน้านั้นได้ทำอาชีพย้อมผ้า แต่ทำกับนายทุนที่อื่นที่เป็นการย้อมแบบสีเคมี ต่อมาภายหลังเริ่ม ตระหนักถึงผลกระทบจากสีเคมี เลยเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ที่ใช้วิธีการย้อม แบบธรรมชาติ

2.1 สถานที่ตั้งของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

1) การจัดตั้งที่ทำการของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตั้งอยู่อยู่บ้านเลขที่ 149 หมู่ที่ 9 บ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่บ้านของนางพิศมัย ปุ๊ดพรม ซึ่งเป็นประธานกลุ่มทอผ้าบ้าน ช่างเคิ่ง คนปัจจุบัน ซึ่งได้มีการปรับปรุง พัฒนา และขยายพื้นที่ โดยได้ซื้อที่นาที่ติดกับที่ดินเดิมเข้ามา เพิ่ม เพื่อรองรับการดำเนินการของกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย สถานที่ทำการโดยจะดำเนินการในรูปแบบ ของศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง สถานที่จัดแสดงผลภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง และบ้านพักสำหรับกลุ่มลูกค้าและนักท่องเที่ยว โดยรายละเอียดของสถานที่ดังกล่าวดำเนินการขึ้น เพื่อตอบสนองให้แก่ผู้ที่มีความสนใจในงานภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้าน ช่างเคิ่ง และเนื่องจาก โดยการจัดตั้งศูนย์ดังกล่าวมีความเหมาะสมทั้งในด้านสถานที่ เพราะมีพื้นที่ใน การแสดงสินค้า มีการจัดตกแต่งบริเวณศูนย์เรียนรู้ที่สะท้อนให้เห็นถึงเรื่องราวภูมิปัญญาของประวัติ การทอผ้าดั้งเดิม รวมไปถึงเป็นที่ทำการให้กับสมาชิกของกลุ่มได้เข้ามาร่วมทำกิจกรรม ที่สมาชิก สามารถเข้ามาทอผ้าได้ทุกวัน ทำให้กลุ่มลูกค้าและผู้สนใจที่เข้ามาเยี่ยมชมศูนย์เรียนรู้ได้สัมผัสกับวิถี ชีวิตชุมชนอย่างแท้จริงและสร้างความประทับใจให้กับกลุ่มลูกค้า และกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางไป เยี่ยมชมเสมอ

นางพิศมัย ปุ๊ดพรม ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาสถานที่ตั้งของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ในวันที่ 7 พฤษภาคม 2565 ว่า “ตนเองลงทุน พัฒนา ปรับปรุง และขยายพื้นที่ ให้กว้างขึ้น เพื่อให้ รองรับกับแผนการที่วางไว้ในอนาคต โดยรวม ๆ แล้ว น่าจะใช้เงินงบประมาณในการพัฒนาสถานที่ตั้ง ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งไป ประมาณ 3 ล้านบาทบาท ซึ่งเป็นเงินส่วนตัว แต่ค่อย ๆ พัฒนาไปที่ละ อย่าง จนในปัจจุบันสถานที่ตั้งของกลุ่มทอผ้า มีทั้ง ศูนย์การเรียนรู้ ห้องจัดแสดงสินค้า บ้านพัก สำหรับกลุ่มลูกค้าและนักท่องเที่ยว ที่พร้อมสำหรับการเปิดรับนักท่องเที่ยวในปลายปี 2565 นี้ ”

ภาพที่ 4 สถานที่ตั้งของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง

2) การจัดตั้งโรงย้อมผ้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง

กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็งนั้น ตั้งอยู่กลางชุมชนที่มีผู้คนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากกลางหมู่บ้าน และการย้อมฝ้ายนั้น แม้จะเป็นการย้อมแบบ สีธรรมชาติ 100% แต่ก็ยังคงมีกลิ่น ที่ไม่พึงประสงค์ ที่อาจจะไปรบกวน ผู้ที่อยู่อาศัยใกล้เคียง ที่จะทำให้เกิดปัญหา ทางกลุ่มจึงได้จัดตั้งโรงย้อมผ้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ให้ไกลจากชุมชน ทำให้กิจกรรมในโรงย้อม ไม่รบกวนคนในชุมชนบ้านตาล

ภาพที่ 5 โรงย้อมผ้าสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง

ปัจจุบันโรงย้อมผ้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตั้งอยู่บนแปลงที่ดินของนิคมสร้างตนเองดอยเต่า ซึ่งเป็นพื้นที่สวนลำไยของคุณพิศมัย ปุ๊ดพรม ตั้งอยู่ห่างจากเทศบาลตำบลบ้านตาลประมาณ 1 กิโลเมตร และห่างจากสถานที่ตั้งของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งประมาณ 3.8 กิโลเมตร ไปทางทิศตะวันตก โรงย้อมแห่งนี้ยังใช้เป็นสถานที่ดูงาน และรองรับกลุ่มลูกค้าและนักท่องเที่ยวที่สนใจ ในงานภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ได้เข้ามาเรียนรู้ ปฏิบัติจริง กับช่างย้อมผ้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง จากการสัมภาษณ์คุณประเสริฐ ปุ๊ดพรม ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการรวมกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ในวันที่ 24 มีนาคม 2565 ว่า “เดิมที โรงย้อมของกลุ่มตั้งอยู่บน แปลงที่ดินของนิคมสร้างตนเองดอยเต่า 1 แปลง และต่อมาได้ซื้อแปลงใกล้เคียงที่ติดกัน เพิ่มอีก 1 แปลง”

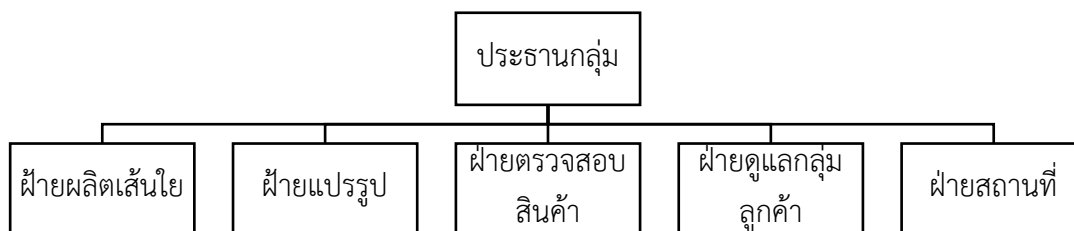
ภาพที่ 6 แผนที่โรงย้อมผ้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

3. การจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่ม และสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

การกำหนดตำแหน่งและบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจนในการดำเนินงานนั้น ถือเป็นอีกหนึ่งปัจจัยในการรวมกลุ่ม ตามคู่มือแนวทางการจัดตั้งกลุ่มและพัฒนากลุ่มอาชีพ ของสำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมพัฒนาชุมชน จะทำให้การดำเนินงานมีความระบบ และต่อเนื่อง ซึ่งทางกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง มีการแบ่งงานออกไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบ ตามความสามารถและความชำนาญ ของสมาชิกแต่ละคน เมื่อสมาชิกแต่ละคนลงมือทำงานก็จะสามารถดำเนินงานได้รวดเร็ว ถูกต้อง แม่นยำ มีคุณภาพ และทำให้งานประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.1 การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการภายในกลุ่ม

จากการกำหนดตำแหน่งของคณะกรรมการของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง คณะกรรมการตามตำแหน่งดังกล่าวมีภารกิจ ดังนี้

ภาพที่ 7 แผนผังการทำงานของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

1) **ประธานกลุ่ม** คือ นางสาวพิสมัย ปุ๊ดพรม เป็นผู้ที่ได้รับเลือกให้เป็นประธานของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งเนื่องจาก เป็นผู้ที่ได้รับช่วงต่อจาก นางจันทร์หอม ปุ๊ดพรม และได้รับบุกเบิกงานด้านผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง เปลี่ยนจากการใช้กรรมวิธีการย้อมแบบเคมี มาเป็นการย้อมแบบธรรมชาติ และผู้ดูแลใกล้ชิดกับสมาชิกในกลุ่ม เป็นผู้รู้ปัญหาและความต้องการของสมาชิกได้เป็นอย่างดี ทำหน้าที่ ดูแลกิจการทั่วไปภายในกลุ่ม และประสานงานติดต่อพูดคุยระหว่างกลุ่มลูกของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

2) **ฝ่ายผลิตเส้นใย** ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง คือ นางเลย แก้วมูล นางช้อย มีดโฮ้ง และนางคำหน้อย วันแก้ว ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการปั่นฝ้าย สามารถปั่นเส้นใย ได้ขนาดตามที่ต้องการและมีความเหมาะสมในการใช้งาน เช่น การปั่นฝ้ายเส้นยืน จะปั่นให้เส้นฝ้ายมีขนาดที่หนากว่าเส้นเขน ส่วนการปั่นเส้นเขนก็จะปั่นให้เส้นฝ้ายมีขนาดที่เล็กกว่าเส้นยืน แต่ยังคงมีความเหนียวพอ ๆ กัน ซึ่งน้อยคนที่จะปั่นฝ้ายเส้นเขนได้ เนื่องจากต้องมีความละเอียด และต้องใช้ระยะเวลาในการปั่นที่ค่อนข้างนานกว่าฝ้ายเส้นยืนพอสมควร

3) **ฝ่ายแปรรูป** คนที่จะเข้ามาทำในส่วนของการแปรรูปจะต้องมีความเชี่ยวชาญในทุกด้าน ต้องสามารถมอง กระบวนการในภาพรวมทั้งหมดออก การแปรรูปนั้น หมายถึงการ ที่นำวัตถุดิบที่มีอยู่สร้างสรรค์ชิ้นงาน ให้ออกมาตามรูปแบบที่ต้องการ ต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ ในงานด้านการปั่น ด้านการย้อม ด้านการทอ และด้านการเย็บ ซึ่งจะประกอบด้วย นางแสงไพร ชัยโย นางสุนทร จันทร์แก้ว นางบาง โนทา นางสาวศรีลา อุดตา นางบัวลา ปุ๊ดพรม และนางตาเขียว หวัดแดง

4) **ฝ่ายตรวจสอบสินค้า** ในส่วนนี้ ประธานกลุ่มรับหน้าที่หลักในการเป็นผู้ตรวจสอบสินค้า ซึ่งฝ่ายนี้จะต้องเป็นคนที่มีความรู้ประสบการณ์ที่ทุกๆ กระบวนการของการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ไม่ว่าจะเป็น ประสบการณ์ ในงานด้านการปั่น ด้านการย้อม

ด้านการทอ และด้านการเย็บ ต้องสามารถมองภาพรวมของทุกกระบวนการออก จึงจะสามารถมองเห็นข้อผิดพลาด หรือจุดตำหนิในชิ้นงานที่ควรจะแก้ไข รู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นว่าเกิดขึ้นระหว่างขั้นในการผลิตใด และเป็นผู้ที่มีความละเอียดรอบคอบ ที่การตรวจสอบพิจารณา เพื่อให้ลูกค้าได้รับชิ้นงานที่มีคุณภาพมากที่สุด

5) ฝ่ายดูแลกลุ่มลูกค้า เป็นผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีสามารถเข้าใจถึงความต้องการของลูกค้าทั้งลูกค้ารายเก่าและลูกค้ารายใหม่ สานสัมพันธ์ และจัดสถานที่เรียนรู้ สำหรับกลุ่มลูกค้า แสดงถึงการให้ความสำคัญกับการสร้างประสบการณ์ที่ดีกับลูกค้า และผู้ที่มีความสนใจในงานการทอผ้าของกลุ่มทอผ้าบ้านเค็ง ซึ่งประธานกลุ่มรับหน้าที่หลักในการดูแลกลุ่มลูกค้า

6) ฝ่ายสถานที่ เพื่อให้ลูกค้าที่เข้ามาติดต่อ ชื้อขายกับกลุ่มทอผ้าบ้านเค็ง ตลอดจนนักท่องเที่ยว หรือผู้ที่สนใจในงานการทอผ้าของกลุ่มทอผ้าบ้านเค็ง ที่เข้ามาเยี่ยม หรือมาเรียนรู้สามารถที่จะเข้ามาติดต่อพูดคุยได้อย่างสะดวก และได้รับความพึงพอใจ จะต้องมีการจัดเตรียมสถานที่พักและอาหารการกิน ของกลุ่มลูกค้าและแขกที่เข้ามาเยี่ยมชมเย็บ ซึ่งฝ่ายนี้ทุก ๆ คนในกลุ่มต้องช่วยกันในการจัดเตรียมสถานที่

3.2 รายชื่อคณะกรรมการกลุ่ม และบทบาทหน้าที่สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง

สมาชิกของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง นั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีต ปัจจุบันสมาชิกในกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็งที่ยังมีดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มจะมีอยู่ 13 คน ซึ่งจะมีการแบ่งหน้าที่ ในการผลิตไปตามความสามารถ ความถนัด ความสะดวก และความพร้อมของร่างกาย เนื่องจากสมาชิกบางท่าน เป็นผู้สูงวัย ไม่สามารถที่จะทำได้ทุกกระบวนการ แต่เดิมกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง สมาชิกที่เป็นผู้จะเป็นคนที่มีความเชี่ยวชาญในทุกกระบวนการผลิต เนื่องจากเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในงานภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ มาตั้งแต่สมัยที่ยัง ทำการผลิตเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน ซึ่งในสมัยนั้น จะไม่ได้แบ่งหน้าที่ในการผลิต คนหนึ่งคนสามารถที่จะทำได้ทุกกระบวนการผลิตตั้งแต่การปลูก การปั่น การย้อม การทอ จึงทำให้สมาชิกและคณะกรรมการของกลุ่มทอผ้ารู้ถึงขั้นตอนและกระบวนการผลิตทุกกระบวนการ

ตารางที่ 1 รายชื่อคณะกรรมการกลุ่ม และบทบาทหน้าที่สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

ชื่อ - นามสกุล	หน้าที่
1 นางสาวพิสมัย ปุ๊ดพรม	ประธานกลุ่ม, ฝ่ายตรวจสอบสินค้า
2 นายประเสริฐ ปุ๊ดพรม	ฝ่ายดูแลกลุ่มลูกค้า, ฝ่ายสถานที่
3 นางจันทร์หอม ปุ๊ดพรม	หัวหน้ากลุ่มออมทรัพย์, ฝ่ายดูแลกลุ่มลูกค้า
4 นางแสงไพโร ชัยโย	ฝ่ายแปรรูป
5 นางสุนทร จันทร์แก้ว	ฝ่ายแปรรูป
6 นางบาง โนนทา	ฝ่ายแปรรูป
7 นางสาวศรีลา อุตตา	ฝ่ายแปรรูป
8 นางเลย แก้วมูล	ฝ่ายผลิตเส้นใย
9 นางบัวลา ปุ๊ดพรม	ฝ่ายแปรรูป
10 นางศรีไพร ชัยโย	ฝ่ายดูแลกลุ่มลูกค้า
11 นางตาเขียว หวัดแดง	ฝ่ายแปรรูป
12 นางซ้อย มีด้อย	ฝ่ายผลิตเส้นใย
13 นางคำน้อย วันแก้ว	ฝ่ายผลิตเส้นใย

4. การดำเนินกิจกรรมภายในกลุ่มเกี่ยวกับการทอผ้า

กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งนั้น ไม่เพียงแต่การย้อมสีธรรมชาติเท่านั้น แต่กลุ่มยังได้มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ นอกเหนือจากการย้อมผ้า เช่น การจัดทำศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง การแจกเมล็ดพันธุ์ฝ้าย การถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชน หรือคนนอกชุมชนที่ต้องการการศึกษาภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ และสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในกลุ่มโดยการเชิญวิทยากรเข้ามาอบรมในด้านต่าง ๆ ที่กลุ่มคิดว่าตนยังขาดความรู้ในด้านนั้น ๆ ตลอดจนการเป็นวิทยากรรับเชิญให้กับโครงการต่าง ๆ โดยกิจกรรมที่กลุ่มได้ดำเนินการมีดังนี้

4.1 กิจกรรมการส่งเสริมการปลูกต้นฝ้าย

กลุ่มมีการส่งเสริมให้สมาชิกกลุ่มมีการปลูกฝ้าย โดยหาเมล็ดพันธุ์มาแจกจ่ายเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีต่อเกษตรกร และสร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชน โดยการรับซื้อผลผลิตฝ้ายจากคนในชุมชน บ้านตาลและชุมชนใกล้เคียง ได้นำไปขยายพันธุ์ และปลูกตามไร่บ้าน หรือที่ดินของผู้ที่สนใจนำไปปลูกในฤดูฝน โดย นางแสงไพโร ชัยโย ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ที่เข้ามาขอรับเมล็ดฝ้ายของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง นำไปปลูกไว้บริเวณที่นาของตนเอง เนื้อที่ประมาณ ประมาณ 2 ไร่ เป็น เป็นพันธุ์

ฝ้ายหลวง ทางกลุ่มไม่เพียงแต่แจกเมล็ดพันธุ์ฝ้ายให้คนในกลุ่มเท่านั้น ยังแจกให้ผู้สนใจที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มด้วย นางบุญยัง จันทรแก้ว ซึ่งไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม ได้รับเมล็ดพันธุ์ฝ้ายจากกลุ่มไปปลูกในที่ดินของตนเอง และยังกระจายไปถึงผู้ที่ปลูกฝ้ายนอกชุมชนบ้านตาล เช่น หมู่บ้านกระเหรียง อำเภอดอยเต่า ที่จะมีการปลูกและส่งผลผลิตมาขายให้กับกลุ่ม และในปี 2565 ทางกลุ่มได้มีการติดต่อพูดคุยกับผู้สนใจจะเข้ามาซื้อดอกฝ้าย ซึ่งคาดว่าจะมีผู้สนใจปลูกฝ้ายเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมีแหล่งรับซื้อที่แน่นอนเพิ่มขึ้น

ภาพที่ 8 เมล็ดพันธุ์ฝ้าย สำหรับแจกผู้สนใจนำไปขยายพันธุ์ต่อ

ภาพที่ 9 แปลงปลูกฝ้ายของนางแสงไพโร ชัยโย บริเวณ ที่นาดง

ภาพที่ 10 แปลงปลูกฝ้ายของนางบุญยัง จันทรแก้ว บริเวณที่สวนลำไย หนองแม่ซ่อนเห็น

4.2 กิจกรรมการทอผ้า

กลุ่มมีการจัดทำศูนย์การเรียนรู้การทอผ้าของชุมชนสำหรับผู้ที่สนใจเข้ามาเรียนรู้ โดยจัดเป็นหลักสูตร โดยลูกกลุ่มผู้ที่สนใจเข้ามาเรียนรู้ โดยจะเป็นกลุ่มลูกค้าจากประเทศไต้หวัน ประเทศญี่ปุ่น และในประเทศไทย ซึ่งที่ผ่านมามีได้รับการตอบรับที่ดีมาก มีผู้ที่สนใจติดต่อเข้ามาเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง จากความประทับใจก็ทำให้เกิดการบอกกันปากต่อปาก ทำให้กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งเป็นที่รู้จักในแวดวงของธุรกิจผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ทั้งในประเทศ และต่างประเทศมากขึ้น

จากการสัมภาษณ์คุณ พิสมัย ปุติพรหม ในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2564 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งว่า วิธีที่ทำให้เป็นที่ทำให้กลุ่มเป็นที่รู้จักของลูกค้า โดยการเชิญชวนกลุ่มลูกค้าเข้ามาร่วมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อที่จะให้กลุ่มลูกค้า หรือผู้ที่สนใจได้รู้ถึงความยากง่ายในกระบวนการผลิต ให้ลูกค้าได้มีความเข้าใจในชิ้นงาน และมีความเข้าใจในกระบวนการ และปัญหาของกลุ่ม เช่น งานบางชิ้นมีรูปแบบที่ยาก และกลุ่มไม่สามารถที่จะผลิตหรือยอมให้ตรงความต้องการของลูกค้าได้ เมื่อลูกค้าเข้าใจถึงปัญหา ก็จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบร่วมกันกับกลุ่ม และสามารถนำไปสร้าง Story ได้ และเนื่องจากการทำอบรมและดำเนินกิจกรรมในแต่ละครั้ง ต้องใช้ระยะเวลาหลายวัน และชุมชนบ้านตาลนั้นห่างไกลจากตัวเมืองซึ่งไม่มีที่พักให้ลูกค้า กลุ่มจึงได้มีการจัดทำบ้านพักหรือโฮมสเตย์ ไว้รองรับสำหรับกลุ่มลูกค้าที่จะเข้ามาเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวด้วย

ภาพที่ 11 ศูนย์การเรียนรู้

ภาพที่ 12 สถานที่พักสำหรับลูกค้า

4.4 กิจกรรมการทอผ้าของสมาชิกในชุมชน

การทอผ้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง เป็นการทอผ้าฝ้ายที่ เน้นกรรมวิธีและขั้นตอนที่ได้รับ การสืบสาน สืบทอดมาจากบุพการี เป็นวิธีการทอผ้าแบบดั้งเดิม ลวดลายของผ้าฝ้ายมีมากมาย หลากหลายมีทั้ง ลวดลายแบบดั้งเดิมและลวดลายประยุกต์ ซึ่งทางกลุ่มจะมีสมาชิกที่เป็นช่างฝีมือ ใน การทอผ้าที่มีความชำนาญ ในแต่ละลวดลาย ซึ่งทำให้ผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มทอผ้า บ้านช่างเคิ่ง นั้นมีคุณภาพ เมื่อลูกค้าเข้ามาติดต่อพูดคุยถึงรูปแบบชิ้นงานที่ลูกค้าต้องการ กลุ่มทอผ้า จะเลือกบุคคลที่มีฝีมือ และมีประสบการณ์ ตรงตามรูปแบบ ที่ลูกค้าต้องการ เพื่อให้ชิ้นงาน ผ้าทอนั้น ออกมามีคุณภาพที่สุด และจากการที่ใช้วัตถุดิบในการผลิตที่เป็นธรรมชาติ และการมีสมาชิกที่มีฝีมือ ทำให้งานผ้าทอของกลุ่ม สร้างความพึงพอใจให้ลูกค้า เป็นที่ต้องการของตลาดทั่วไป มากกว่าสินค้าที่ ผลิตจากโรงงานทั่วไป กลายเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง เพิ่มมูลค่า สร้างงาน สร้างรายได้ ให้กับสมาชิก

4.5 กิจกรรมการย้อมสีผ้า

การย้อมสีของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง จะทำการย้อม ที่โรงย้อมสีของกลุ่ม โดยจะใช้เฉพาะ วัตถุดิบในการย้อมที่เป็นธรรมชาติ ปลอดภัยและมีคุณค่าที่หาได้ยากในปัจจุบัน จะมีทั้ง การย้อมแบบย้อมทั้งชิ้นงานที่แปรรูปแล้ว และย้อมแบบเส้นฝ้ายที่ยังไม่ผ่านการแปรรูปออกมาเป็น ชิ้นงาน โดยจะมีรอบการย้อม ตามความต้องการของลูกค้าที่ได้เข้ามาติดต่อพูดคุยออกแบบชิ้นงานกับ กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง เมื่อทราบความต้องการของลูกค้า กลุ่มทอผ้าจะเลือก ช่างย้อมผ้าที่มีความ ชำนาญ ในรูปแบบและสี ที่ลูกค้าต้องการ เพื่อให้ได้ชิ้นงาน ที่มีคุณภาพ และตรงตามความต้องการ ของลูกค้ามากที่สุด ทำให้กลุ่มลูกค้ายินดีที่จะสั่งซื้อ ผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้า บ้านช่างเคิ่ง เนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพเหมาะสมกับราคา

4.6 กิจกรรมการจำหน่ายวัตถุดิบ เนื้อคราม และฝ้าย

จากการสัมภาษณ์คุณ พิสมัย ปุ๊ดพรม ในวันที่ 24 มีนาคม 2565 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจำหน่ายวัตถุดิบว่า ทางกลุ่มมีลูกค้าทั้งคนไทยและต่างประเทศ ที่มาติดต่อขอซื้อวัตถุดิบของทางกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ทั้งวัตถุดิบที่กลุ่มผลิตเองอย่างเช่น เส้นฝ้ายและวัตถุดิบที่ทางกลุ่มซื้อมาจากผู้ผลิตที่กลุ่มได้ติดต่อให้ผลิตเนื้อคราม โดยทางกลุ่ม ได้มีการติดต่อซื้อขายกับผู้ปลูกคราม อำเภอมะแตง ซึ่งเป็นครามธรรมชาติ และมีคุณภาพ ซึ่งจะปลูกและหมักครามให้กับกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งเท่านั้น ซึ่ง ใน 1 ปี ผลผลิตเนื้อครามจะได้ประมาณ 200 - 800 กิโลกรัม

ภาพที่ 13 วัตถุดิบของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

4.7 กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าภายในกลุ่ม

จากการสัมภาษณ์คุณประเสริฐ ปุ๊ดพรม ในวันที่ 24 มีนาคม 2565 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ภายในกลุ่มว่า ตนทำหน้าที่ เป็นวิทยากร และครู ที่คอยสอนคนในกลุ่ม และกลุ่มลูกค้าหรือผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษากระบวนการย้อมสีธรรมชาติของกลุ่ม “สีธรรมชาติต้องเรียนรู้ไปเรื่อย ๆ เราต้อง นำความรู้ที่เราไปเรียนหรืออบรม ตามโครงการต่างๆ มาปรับใช้ และพัฒนา ทดลองกับวัสดุหลายๆชนิดเพื่อให้ได้สีที่ต่างจากเดิม และมีความหลากหลายมากขึ้นจนได้สีที่เป็นเอกลักษณ์ของทางกลุ่ม เช่น สีชมพู การย้อมครึ่ง สีจากไม้ตีนนก และสีจากดอกดาวเรือง”

การเข้าร่วมโครงการอบรมนั้น เป็นหนึ่งในกระบวนการที่สร้างองค์ความรู้ให้กับสมาชิกกลุ่ม แต่ในปัจจุบันทั้งกลุ่มเห็นว่า การเข้าร่วมโครงการอบรมตามห้องประชุมหรือโรงแรมต่าง ๆ นั้น ไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ เนื่องจากไม่ได้ลงมือทำจริง ๆ ในปัจจุบันทางกลุ่ม จึงได้มีการเชิญวิทยากร เข้ามาอบรมและปฏิบัติจริง ในพื้นที่จริงของกลุ่ม โดยวิทยากรส่วนหนึ่งมาจากคนรู้จักที่มีความรู้ในด้านนั้น ๆ และส่วนหนึ่งก็มาจากการจ้าง และส่วนหนึ่งมาจากการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่น ๆ ในสายงาน

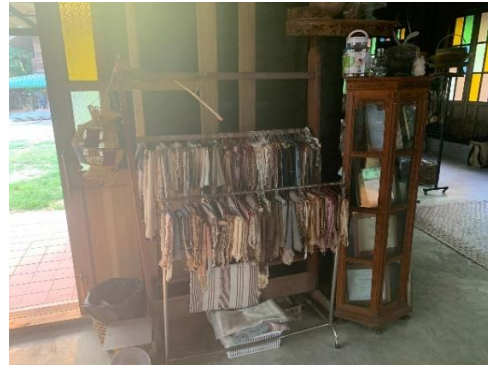
เดียวกันเพื่อที่จะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เทคนิคและวิธีการ ร่วมกัน เพื่อเป็นการเสริมสร้างและพัฒนา ความรู้ใหม่ ๆ ในสายงานเดียวกัน และเมื่อได้องค์ความรู้จากการ เข้าร่วมการอบรมตามที่หน่วยงาน ต่าง ๆ ได้จัดขึ้น และที่ทางได้จัดขึ้นมาเองทางกลุ่มจะถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นให้กับสมาชิกคนอื่น ๆ ผ่านการสอน และการปฏิบัติจริง ๆ

4.8 กิจกรรมการจัดทำโซว์รุ่มกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

โซว์รุ่มกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตั้งอยู่บนที่ดินแปลงเดียวกันกับ กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งซึ่งเป็น สถานที่เก็บผลิตภัณฑ์ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนในชุมชนบ้านตาล และผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มทอผ้าบ้าน ช่างเคิ่งผลิตขึ้นมา และเป็นการแสดงถึงเรื่องราวของงานภูมิปัญญาของชุมชนบ้านตาลที่นอกเหนือจาก งานผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นงานจักสาน งานไม้ และงานของชาวเผ่ากะเหรี่ยงและ เผ่าม้งจากชุมชนใกล้เคียงที่มีการนำเส้นใยกล้วยมาร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานออกมา การจัดทำโซว์รุ่ม กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งนั้น กลุ่มมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะให้ลูกค้าสามารถเข้ามาเลือกหรือมาสัมผัส วัตถุดิบที่หลากหลาย ทั้งที่มาจากชุมชนบ้านตาล และจากภายนอกชุมชน และสามารถบอกเล่า เรื่องราวของชิ้นงานแต่ละชิ้นได้ ซึ่งการที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของชิ้นงานได้นั้นจะเป็นการสร้าง มูลค่าเพิ่มให้ชิ้นงานนั้น ๆ

ภาพที่ 14 โต๊ะรับแขกของกลุ่มทอผ้า
บ้านช่างเคิ่ง

ภาพที่ 15 สินค้า ประเภทผ้าพันคอของ
กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

ภาพที่ 16 ส่วนกลางห้องจัดแสดงสินค้าของ
กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

ภาพที่ 17 ชั้นวาง ราววัล หรือในประเภทของ
กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

ภาพที่ 18 ชั้นวางสินค้าประเภทเส้นใยของ
กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

ภาพที่ 19 สินค้าประเภทเสื้อผ้าเย็บมือของกลุ่ม
ทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

4.9 กิจกรรมการมีส่วนร่วมหรือสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน

โครงการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ที่ได้เข้ามาจับบทบาทกับกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็งซึ่งเดิมทีกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง เป็นกลุ่มแม่บ้านที่รวมตัวทำงานร่วมกันและบริหารจัดการ โดยได้รับคำแนะนำสนับสนุนและการให้ความรู้ในการรวมกลุ่ม และหาช่องทางการตลาดและพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ซึ่งหน่วยงานหลัก ๆ ที่เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนกลุ่มประกอบด้วย

1. โครงการหลวง เข้ามาช่วยเหลือด้านการตลาดให้สินค้าของกลุ่มเป็นที่รู้จักเพิ่มมากขึ้น และทางกลุ่มก็ได้ให้การช่วยเหลือโครงการหลวงด้วยการ ไปเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ ในการอบรมต่าง ๆ ของโครงการหลวง

2. โครงการ Homenet Thailand ก็มีส่วนสำคัญในการผลักดันกลุ่ม ให้เปิดตลาดไปต่างประเทศ มีส่วนช่วยให้หัวหน้ากลุ่ม ได้เป็นตัวแทนกลุ่มทอผ้าในภาคเหนือ ไปงานประชุมที่ประเทศอินเดีย ฟิลิปปินส์

3. โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์หรือ "OTOP" (One Tambon One Product) เข้ามาช่วยส่งเสริมการผลิตและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ทำให้ผ้าทอของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง เป็นที่รู้จักแพร่หลายสร้างรายได้ให้สมาชิกในกลุ่ม

โครงการเหล่านี้มีส่วนสำคัญ ในการช่วยให้กลุ่มมีความคุ้นชิน ในกระบวนการพูด และถ่ายทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ได้อย่างเป็นลำดับขั้น และเมื่อมีหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนเข้ามาส่งเสริมการดำเนินงานภายในกลุ่ม ส่วนใหญ่กลุ่มจะเป็นคนเลือกหน่วยงานที่มีจริงจัง จริงใจ และมีความต่อเนื่อง

5. การจัดการสวัสดิการภายในกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง

การจัดสรรสวัสดิการ ภายในกลุ่มทอผ้า เป็นการสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงใจของคนในกลุ่ม เนื่องจากกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็งต้องการอยู่ได้ด้วยตนเอง และช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในกลุ่ม สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง จะเข้าเป็นสมาชิกของ เครดิตยูเนียนตำบลบ้านตาล มีการออมทรัพย์ และรับสวัสดิการจากการเป็นสมาชิกของเครดิตยูเนียนตำบลบ้านตาล เช่น ทุนการศึกษา กองทุนฌาปนกิจศพ เงินสวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล และยังเป็นส่งเสริมการออมให้สมาชิกในกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง และนำเงินรายได้ ค่าแรง ที่แต่ละคนได้รับ แบ่งออมตามความสมัครใจ สะสมรวมกันทีละเล็กละน้อยเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ เพื่อใช้เป็นทุนให้สมาชิกที่มีความจำเป็นเดือดร้อน กู้ยืมไปใช้ในการแก้ปัญหา หรือพัฒนาและต่อยอดอาชีพ โดยที่หนี้จากการกู้ยืม จะไม่จะผูกพันถึงลูกหลาน และเมื่อกลายเป็นผู้ทุพพลภาพ ก็ไม่จำเป็นต้องชำระหนี้ที่ค้างไว้ ลดภาระการกู้ยืมเงินจากแหล่งอื่น ที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง

ภาพที่ 20 การประชุมกลุ่มประจำเดือน เมษายน

6. ลูกค้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง

จากการสัมภาษณ์คุณ พิสมัย ปืดพรม ในวันที่ 24 มีนาคม 2565 และวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2564 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลูกค้าของกลุ่มทอผ้าว่า กลุ่มลูกค้ากลุ่มแรกของกลุ่มมาจากการไปเข้าร่วมงานหรือโครงการต่าง ๆ และได้สร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มลูกค้าในงาน แต่ในปัจจุบัน กลุ่มลูกค้าที่รู้จักกันในงาน หรือการออกบูธนั้น ไม่ใช่กลุ่มลูกค้าหลักของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง กลุ่มลูกค้าส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่บอกกันปากต่อปาก และกลุ่มที่เข้ามาติดต่อกับกลุ่ม จะเป็นกลุ่มลูกค้าที่มีแบบสินค้าอยู่แล้ว หรือที่ยังไม่มีรูปแบบสินค้าเข้ามาร่วมกันออกแบบกับกลุ่มในการออกแบบสินค้าแต่ละชิ้น

โรงย้อมของกลุ่มทอผ้าช่างเค็งนั้น เน้นไปที่การใช้เส้นฝ้ายจากธรรมชาติ และการย้อมจากสีธรรมชาติ และกระบวนการทำทุกอย่าง ด้วยมือ ดังนั้น ตลาดลูกค้าของ กลุ่มทอผ้าช่างเค็งจึงแตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ จะเน้นลูกค้าเฉพาะกลุ่มที่ มีความสนใจในงาน Hand made ซึ่ง โดยปกติของงาน Hand made นั้นราคาจะสูงกว่างานผ้าฝ้ายทั่วไป เพราะมีเรื่องราวกระบวนการการทำให้ตั้งแต่ต้นจนจบว่าการทำผลิตภัณฑ์ด้วยมือ หรือคำว่า Hand made มันมีความพิเศษอย่างไร และคุณภาพขอผลิตภัณฑ์ของกลุ่มพิเศษกว่า ผลิตภัณฑ์จากโรงงานอย่างไร และความพิเศษของความเป็นธรรมชาติ ไม่ใช่สารเคมี ความเป็นออแกนิกของผลิตภัณฑ์ เพราะฝ้ายที่ปลูก ปลูกตามฤดู 1 ปีปลูก 1 ครั้ง และไม่มีการใช้สารเคมีกำจัดแมลง

ดังนั้นกลุ่มลูกค้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ลูกค้าที่เป็นคนไทยมีน้อยมาก ส่วนใหญ่จะเป็นชาวต่างชาติ เพราะยอมรับในเรื่องของความเป็นผลิตภัณฑ์ธรรมชาติมากกว่า คนสมัยใหม่เริ่มสนใจในความเป็นธรรมชาติของผลิตภัณฑ์มากขึ้น ก็จะเริ่มมีการบริโภคผลิตภัณฑ์ที่เป็นธรรมชาติมากขึ้น แต่จะไม่เป็นไปตามแฟชั่นที่เป็นเสื้อผ้า แต่จะเป็นพวกของใช้ จิปาถะ เช่น ผ้าเช็ดตัว หมอน เป็นต้น

การผลิตของกลุ่มจะผลิตถึงแค่กระบวนการขั้นต้นเท่านั้น จะไม่แปรรูปเป็นเสื้อผ้า เพราะกลุ่ม ยังไม่ค่อยมีความเชี่ยวชาญในด้านการออกแบบ และคิดว่าการเข้าไปในตลาดแฟชั่นนั้น จะเป็นการที่เราเข้าไปแข่งกับลูกค้าประจำของเรา ซึ่งอาจทำให้เสียลูกค้า และการที่เราอยู่ในจุดที่เป็น Supplier นั้นเป็นจุดที่เหมาะสมของกลุ่มแล้วโดยลูกค้าจะมีแบบผ้าที่ต้องการ และมีการออกแบบลายผ้ารวมกันกับกลุ่ม เพื่อให้ได้ลายผ้าตามลูกค้าต้องการและกลุ่มสามารถที่จะทอขึ้นมาได้จริง และลูกค้าจะได้นำไปขึ้นรูปเป็นผลิตภัณฑ์ปลายทาง และดีเทลแบรนด์ของลูกค้าเอง ในการติดต่อพูดคุยงานกับลูกค้า ทางกลุ่มจะมีสี ให้ลูกค้าเลือก ตามสีที่กลุ่มมีแล้วเท่านั้น นอกเหนือจากนั้นกลุ่มจะไม่รับย้อม เนื่องจากทางกลุ่มไม่ได้มีวัตถุดิบ ทางกลุ่มจะรับย้อมเฉพาะสีที่สามารถหาวัตถุดิบได้เท่านั้น โดยทางกลุ่มมีกระบวนการในการพูดคุยกับลูกค้า ในการออกแบบ สินค้าแต่ละชิ้นของทางกลุ่ม คือ จะนัดพูดคุยกับลูกค้า เกี่ยวกระบวนการในการทำงานของกลุ่ม และให้ลูกค้าเล่าถึงแนวคิดชิ้นงานที่ต้องการจะออกแบบร่วมกัน ซึ่งถ้าหากพูดคุยตกลงกันเสร็จ ก็จะเริ่มวางมัดจำ 30% จะเริ่มทำตัวอย่างสินค้า แล้วส่งให้ลูกค้าดูว่าจะปรับแก้ในส่วนไหน เมื่อปรับแก้จนได้แบบที่ลูกค้าต้องการ จึงจะเข้าสู่กระบวนการผลิตสินค้าออกมา

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ในอดีตการทอผ้าในภาคเหนือ เป็นการทอเพื่อนำมาใช้ในการนุ่งห่ม และใช้ในการประกอบการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นการผลิตเพื่อใช้สอยมากกว่าการผลิตเพื่อการจำหน่าย การทอผ้าเป็นการกระทำให้เกิด ลวดลายบนผืนผ้าในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่ซับซ้อนและไม่ซับซ้อน และลวดลายผ้าทอไทยเป็นลวดลายที่เริ่มต้นจากสิ่งที่พบเห็นในธรรมชาติและลวดลายเรขาคณิตแล้วนำมาผสมผสานกัน ซึ่งแต่ละลวดลายของผ้าสะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมสภาพภูมิสังคม และวิถีชีวิตของผู้คน ในพื้นที่นั้น ๆ ผ้าทอนอกจากจะนำมาใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว ยังได้ถูกนำมาใช้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย นอกจากนี้แล้วผ้าทอยังเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงฐานะของผู้สวมใส่หรือแสดงถึงสถานะทางสังคมของผู้นั้น ดังนั้นการทอผ้าของคนในภาคเหนือ จึงมิใช่การทอให้แล้วเสร็จและนำไปจำหน่าย เช่นในปัจจุบัน แต่เป็น การทอผ้าเป็นศิลปะหัตถกรรมที่ทรงคุณค่า และได้สอดแทรกจินตนาการและอารมณ์ ของผู้ทอออกมาบนผืนผ้า และได้ถ่ายทอดส่งมา จากรุ่นสู่รุ่น เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และเป็นเครื่องมือในการประเมินคุณค่าของผู้หญิงในบริบทของสังคมภาคเหนือมาตั้งแต่อดีต

1. ประวัติความเป็นมา ความเชื่อ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล ภูมิปัญญาการทอผ้าในตำบลบ้านตาล เป็นสิ่งที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ผ่านการถ่ายทอดองค์ความรู้จากแม่สู่ลูก ในลักษณะการถ่ายทอดที่เรียบง่าย โดยการปฏิบัติ และฝึกฝน มาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก จนเป็นทักษะและความเข้าใจที่ได้รับมาจากประสบการณ์ เกิดเป็นภูมิปัญญาการทอผ้าซึ่งถือว่าเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของคนในชุมชนบ้านตาล ผู้หญิงจะมีบทบาทเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้ามากกว่าผู้ชาย เนื่องจากอดีตชุมชนบ้านตาลยังถือว่าเป็นถิ่นฐานที่ให้อาณาชายเป็นใหญ่ จึงมีกฎเกณฑ์และหรือหลักปฏิบัติสำหรับผู้หญิงที่มีความแตกต่างจากผู้ชาย ซึ่งผู้หญิงในชุมชนบ้านตาล กับการศึกษานั้น ยังไม่เป็นที่ยอมรับ บทบาทของผู้หญิงในชุมชนบ้านตาลในสมัยนั้น ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงพื้นที่ในครัวเรือน ส่วนผู้ชายนั้นได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีอำนาจ และมีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัว มีบทบาทในเชิงเศรษฐกิจและมีส่วนร่วมในระดับชุมชน ผู้หญิงจะไม่ได้เรียนหนังสือเหมือนผู้ชาย ฉะนั้นผู้หญิงส่วนมากจะอยู่ในบ้าน และไปทำงานที่นา ที่ไร่เท่านั้นทำให้งานทอผ้าจึงเป็นสิ่งที่ได้เรียนรู้ตั้งแต่อายุยังน้อย ทำให้เป็นเรื่องปกติที่ลูกผู้หญิงบ้านตาลในสมัยนั้นสามารถ ปั่นฝ้าย ทอผ้า ย้อมผ้า ได้ทุกคน และจะถูกสั่งสอนจากรุ่นแม่ ว่าต้องปั่นฝ้าย ทอผ้าขาว เตรียมไว้สำหรับงานพิธีทางศาสนาต่าง ๆ เช่น เส้นฝ้ายที่ใช้ในการมัดมือ ในงานมงคล หรือผ้าขาวที่จะใช้ในงานศพ ซึ่งผ้าขาวที่จะใช้ในงานศพนั้น บางครอบครัวก็มีธรรมเนียมว่าไม่ควรทำรอเก็บไว้เพราะจะเป็นลางไม่ดี

ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นางซ้อย มีด้อย ซึ่งได้ให้ข้อมูลในการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าว่า

“มะเป็นละอ่อน แม่ตั้งจะหื้อปั่นฝ้าย ยิงฝ้าย ยิงฝ้ายนี้เป็ลจะยิงมะเจ้าเพราะมันจะปะค้อยปลิวันัก มะแลงมากะนั่งปั่นฝ้าย บ่าวะจะมาแ่อ้วหา”

หมายความว่า เมื่อสมัยที่ตนยังเป็นเด็ก แม่จะให้ฝึกปั่นฝ้ายตั้งแต่ยังไม่เป็นสาว ตื่นมาตอนเช้าก็ยิงฝ้าย การยิงฝ้ายตอนเช้านั้นจะทำให้ฝ้ายไม่ค้อยปลิวเยอะ พอตกเย็นก็นั่งปั่นฝ้าย บนชานบ้าน ถ้าหากเป็นผู้หญิงที่เป็นสาวสวยก็จะมีบ่าวมาแ่อ้ว มาเที่ยวหา

เช่นเดียวกับการให้ข้อมูลของ แม่คำเปียง และพ่อหนานดวงแก้ว จากข้อมูลการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลความเห็นที่ตรงกันว่า

“อันนี้กะปะกันตอนไปแ่อ้วสาว ปั่นสาวนั้นละ”

หมายความว่า ตนเองได้พบรักกัน ก็เพราะ การปั่นฝ้าย เพราะตนก็ไปแ่อ้วหาสาวตอนที่สาวปั่นฝ้าย แสดงให้เห็นว่า ฝ้ายนั้น ไม่เพียงแต่ได้เข้าไปมีบทบาท ในส่วนของ เครื่องนุ่งห่ม และพิธีกรรมความเชื่อทางศาสนาเท่านั้น ฝ้ายยังได้มีบทบาท แม้กระทั่งในเรื่องของความรักด้วยเช่นกัน โดยในอดีตหญิงสาว ในชุมชนบ้านตาล จะนั่งปั่นฝ้ายตามหัวบันไดบ้าน ตอนค่ำ หรือตอน “มะแลง” ซึ่งในช่วง

เวลาดังกล่าว ก็จะมีหนุ่ม หรือมี “บ่าว” มาแอ้วหา หรือมาเที่ยวหา มาพูดคุย สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

ในประเด็นเดียวกันเกี่ยวกับการดำเนินวิถีชีวิตด้วยการทอดผ้า นั้น นางจันทร์หอม ปืดพรม ได้กล่าวว่า

“ตอนแม่เป็งเป็นสาว หัวบันได ไม่เคยแห้ง”

หมายความว่า เมื่อตอนที่นางบัวลา ปืดพรม เป็นสาว หัวบันได ไม่เคยแห้ง คำพูดนี้หมายความว่า ตอนที่(แม่เป็ง) เป็นสาวนั้น แม่เป็งเป็นคนที่สวย ซึ่งจะมีหนุ่ม ๆ หรือ “บ่าว” มาแอ้วหาหรือมาเที่ยวหาบ่อย ซึ่งในอดีตลักษณะของบ้านในชุมชนบ้านตาล ตรงบันไดขึ้นบ้านจะมีตุ่มน้ำ ที่ใช้สำหรับล้างเท้าก่อนขึ้นบ้าน เมื่อมีแขกหรือมีคนรู้จักมาหา ก็จะล้างเท้าก่อนขึ้นบ้าน และจากคำพูดของนางจันทร์หอมที่บอกว่า ตอนเป็นสาวนั้นหัวบันไดบ้านของตนเองไม่เคยแห้ง เป็นการพูดหยอกล้อเพื่อแสดงให้เห็นว่าสมัยตอนเป็นสาวมีบ่าว หรือหนุ่มมาเที่ยว มาแอ้วหา มานั่งพูดคุย นั่งจิบตอนกำลังปั่นฝ้าย วันละหลาย ๆ คนซึ่งเมื่อคนมาหาเยอะ ก็ล้างเท้าเยอะ จึงเป็นที่มาของคำพูดว่า “ตอนเป็นสาว หัวบันได ไม่เคยแห้ง” ผู้หญิงบ้านตาลในอดีตแทบจะทุกคนผ่านเรื่องราวเหล่านี้

ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นางซ้อย มีดโธ้ง ซึ่งได้ให้ข้อมูลความเป็นมาของภูมิปัญญาการทอดผ้าว่า

“อู้ถึงแล้วกะง่อมหา น้อ มะก่อน ปะมีน้ำ ปะมีไฟแต่ละ แต่เหมือนจะม่วนเหลือปะเดียว”

หมายความว่า เมื่อได้พูดถึงเรื่องราวเก่า ๆ เมื่อครั้งอดีต แสดงให้เห็นถึงความ รู้สึกคิดถึง วิถีชีวิตของตน ในอดีตที่ถึงแม้จะไม่มีความสะดวกสบายเมื่อเทียบกับยุคปัจจุบัน แต่มีความสุขทุกครั้งที่ได้นึกถึง วันคืนในอดีต

การทอดผ้าในอดีต เริ่มจากการทอดผ้าฝ้ายเพื่อใช้สอยเป็นเครื่องนุ่งห่ม ของใช้ที่จำเป็นภายในครัวเรือน และใช้ในงานพิธีต่าง ๆ ผู้หญิงในชุมชนบ้านตาลในอดีต มีความสามารถด้านการทอดผ้าเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว แต่โดยส่วนมากมักจะเป็นการทอดผ้าฝ้าย ที่มีลวดลายที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน และฝ้ายที่นำมาใช้ในการปั่นเป็นเส้นฝ้ายจะเป็นฝ้ายที่ปลูกตามหัวไร่ปลายนานา

ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นางคำหน้อย วันแก้ว ซึ่งได้ให้ข้อมูลความเป็นมาของภูมิปัญญาการทอดผ้าว่า

“สมัยก่อนนี้คนบ้านเฮา ดึงบ้านปลูกฝ้ายไว้ใจ ส่วนใหญ่เป็นฝ้ายขาว กับฝ้ายเสลียง”

หมายความว่า แทบทุกหลังคาเรือนจะมีการปลูกฝ้ายไว้ใช้ในครัวเรือน ซึ่งจะเป็นฝ้ายสีขาว และสีเสลียง (สีตุ่น) เมื่อถักทอออกมาเป็นผืนผ้า ก็จะนำไปย้อม ซึ่งสีที่ใช้ในการย้อมจะมาจากวัสดุที่เป็นธรรมชาติ และมีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ชุมชนบ้านตาล ซึ่งการย้อมด้วยสีเคมียังมีการใช้ในจำนวนที่ยังไม่แพร่หลาย

งานหัตถกรรมด้านการทอผ้าของชุมชนบ้านตาลเริ่มได้รับความสนใจ จากบุคคลภายนอก หลังจากที่มีการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาให้ความรู้และหาช่องทางการตลาด และหลังจากนั้น จุดประสงค์ของการทอผ้าในชุมชนบ้านตาลก็เปลี่ยนไป จากเดิมที่เคยทอเพื่อที่จะใช้สอยในชีวิตประจำวันและใช้ในพิธีกรรม ความเชื่อ ก็เริ่มเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อจะนำออกไปจำหน่ายมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้มีข้อดี คือ สร้างอาชีพให้คนในชุมชนบ้านตาล ทำให้คนในชุมชนบ้านตาลมีรายได้ จากการทอผ้า แต่ผลกระทบที่ตามมา คือ รูปแบบการผลิต ที่เปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุประสงค์ของการผลิต ที่แต่เดิมการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของคนในชุมชนบ้านตาลใช้วิธีการผลิตแบบธรรมชาติ ตั้งแต่ ขั้นตอนแรกคือการปลูก ปั่น ย้อม จนถึงขั้นตอนสุดท้าย คือ การทอ โดยใช้ วัสดุดิบ อุปกรณ์ และเครื่องมือจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านตาลทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ของผ้าฝ้ายทอมือ ที่ทำด้วยมือ และวัสดุดิบที่มาจากธรรมชาติ แต่เมื่อวัตถุประสงค์ของการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นการผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด จึงเริ่มมีการนำเทคโนโลยี เข้ามาช่วยในการผลิต เพื่อให้สามารถลดระยะเวลาในการผลิตให้สั้นลง จากเดิมที่ใช้เส้นใยธรรมชาติที่ปั่นด้วยมือ ก็เปลี่ยนมาใช้เส้นใยที่ปั่นจากโรงงาน และเส้นในสังเคราะห์

การปลูกฝ้ายตามหัวไร่ปลายนา ก็เริ่มลดลง เมื่อมีเส้นฝ้ายโรงงานเข้ามาทดแทน ที่สามารถหาซื้อได้ง่ายและมีราคาถูก สามารถหาซื้อมาใช้ในการผลิตได้ทันต่อความต้องการของตลาดและกลุ่มลูกค้า ดังนั้นการปลูกฝ้ายที่ต้องใช้ระยะเวลาในการปลูก 4-6 เดือน ย่อมไม่ใช่ทางเลือกที่ดีในรูปแบบการผลิตที่เน้นปริมาณ และความเร็ว ทำให้การปลูกฝ้ายในชุมชนบ้านตาลเริ่มลดลงเมื่อเทียบกับในสมัยอดีตที่ แทบทุกครัวเรือน จะปลูกฝ้ายตามหัวไร่ปลายนา เพื่อนำมาปั่นทำเส้นใยฝ้ายเพื่อนำไปผลิตเป็นเครื่องนุ่งห่ม และใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา

แม้กระทั่ง เส้นฝ้ายที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาเอง ก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่นกัน ที่แต่เดิมผู้หญิงในชุมชนบ้านตาลจะถูกสั่งสอนจากรุ่นแม่ว่าต้องปั่นฝ้าย ทอผ้าขาว เตรียมไว้สำหรับงานพิธีทางศาสนาต่าง ๆ เช่น เส้นฝ้ายที่ใช้ในการมัดมือ ในงานมงคล หรือผ้าขาวที่จะใช้ในงานศพ สิ่งเหล่านี้เริ่มเลือนหายไป เพราะสามารถหาซื้อฝ้ายขาวโรงงานได้ง่ายขึ้น เมื่อใช้เส้นฝ้ายที่มาจากโรงงาน และเส้นใยสังเคราะห์ เข้ามาทดแทนการปั่นฝ้ายด้วยมือก็ลดน้อยลง จะเหลือก็เพียงแต่คนที่ปั่นเพื่อใช้ในการชีวิตประจำวัน และใช้ในงานพิธีทางศาสนาเท่านั้น จะเห็นได้ว่าการปั่นฝ้ายด้วยมือนั้นมีความสำคัญที่ลดน้อยลงเมื่อเทียบกับในอดีตที่แม่จะสอนให้ลูกผู้หญิงปั่นฝ้าย ซึ่งการปั่นฝ้าย ก็เป็นหนึ่งในเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินคุณค่าของผู้หญิงในบริบทของสังคมภาคเหนือมาตั้งแต่อดีต ว่าถ้าเกิดมาเป็นลูกผู้หญิงทุกคนต้องปั่นฝ้ายเป็น ไม่เพียงแต่การปั่นฝ้ายเท่านั้นที่เปลี่ยนแปลงไป การย้อมที่จากเดิมจะใช้วัสดุดิบที่ให้สีจากธรรมชาติก็เปลี่ยนแปลงมาใช้สีสังเคราะห์ หรือสีเคมีเนื่องจากใช้ระยะเวลาในการย้อมที่เร็วกว่า และสะดวกกว่าการใช้สีย้อมจากธรรมชาติที่จะต้องผ่านกรรมวิธีในการสกัดเพื่อให้ได้สีที่ต้องการ ซึ่งทำให้ต้องใช้ระยะเวลาในการผลิตที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งสถานการณ์ในขณะนั้น

มีการแข่งขันที่สูงเพื่อที่จะตอบสนองต่อคำสั่งซื้อของลูกค้า เมื่อรูปแบบการปั่น และการย้อมเปลี่ยนแปลงไป การทอผ้าในชุมชนบ้านตาลก็เปลี่ยนแปลงไปจะอดีตเช่นกัน

ในอดีตจะมีการทอโดยใช้กี่พื้นบ้าน แต่ภายหลังพัฒนามาเป็นกี่กระตุกเนื่องจากสามารถทอได้เร็วกว่า และสามารถทอผ้าที่มีขนาดความกว้างของหน้าผ้ามากกว่าที่พื้นบ้านและนอกจากในเรื่องของการเปลี่ยนแปลง รูปแบบและความแตกต่างของกี่แต่แบบแล้ว ขนาดของผ้าก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยเนื่องจากในอดีต การทอผ้าของชุมชนบ้านตาลจะเป็นการผลิตเพื่อที่จะใช้ในครัวเรือน และพิธีทางศาสนา ไม่เร่งรีบผลิตเพื่อจำหน่าย ให้ทันความต้องการของตลาด ชาวบ้านจะทำเองทุกกระบวนการ ตั้งแต่ การปลูก ปั่น ย้อม ทอ การที่ได้มองเห็นขั้นตอน และภาพรวมของการผลิต จะเห็นว่ากว่าจะได้วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตนั้น ต้องใช้ระยะเวลา และความอดทน การใช้วัตถุดิบให้เกิดความคุ้มค่ามากที่สุดจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ในบริบทของคนในชุมชนบ้านตาล และเนื่องจากเครื่องมือในการทอผ้า เช่น กี่ม หรือ กี่ ในสมัยก่อนยังมีข้อจำกัด ในการที่จะทอผ้าหน้ากว้าง ทำให้ไม่สามารถที่จะทอผ้าหน้ากว้างได้ จึงทำให้ลักษณะของหน้าผ้าสมัยก่อน มีลักษณะเป็นผ้าหน้าแคบ และข้อดีของผ้าหน้าแคบคือ ความสะดวกในการทอ และเป็นการประหยัดวัตถุดิบ ผ้าหน้าแคบ ทำให้การใช้ผ้าในการตัดเย็บเสื้อผ้าที่เหลือจากการตัดเย็บน้อยลง เพราะจะประมาณการใช้งานผืนผ้าให้มีความเหมาะสมต่อการตัดเย็บ

โดยที่เหลือเศษผ้า ให้น้อยที่สุด ซึ่งการที่จะทำให้เหลือเศษผ้าให้น้อยที่สุดนั้น ก็คือต้องทำให้ขนาดความกว้างของหน้าผ้า มีขนาดที่เหมาะสมต่อการใช้งานที่สุด เพื่อให้สามารถใช้ทุกส่วนของผ้าหนึ่งผืน ให้หมดไม่เหลือเศษ

เมื่อจุดประสงค์ของการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย ประกอบกับการเข้ามาของเส้นฝ้ายจากโรงงาน ที่หาซื้อได้ง่าย สะดวกกว่า สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดได้รวดเร็วกว่า รูปแบบการทอผ้าก็เปลี่ยนแปลงไป จากผ้าที่มีขนาดหน้าแคบ ก็เปลี่ยนไปเป็นการทอผ้า ที่มีขนาดของหน้าผ้าที่กว้างมากขึ้น ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะความต้องการการใช้งานที่แตกต่างกัน

จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ความรู้สึกต่อคุณค่าของ วัตถุดิบ ก็ได้เปลี่ยนแปลงและลดลง การใช้ผืนผ้าที่มีขนาดของหน้าผ้าที่กว้างขึ้น ทำให้เหลือเศษผ้าที่มากขึ้น กว่าการใช้ผ้าหน้าแคบ แต่เศษผ้าที่เหลือจากการตัดเย็บ บางชิ้นที่ยังพอที่จะสามารถนำไปแปรรูปเป็นของใช้หรือของชำร่วย เช่น ตุ๊กตา พวงกุญแจ กระเป๋าสตางค์ ก็ยังได้รับการนำไปแปรรูปและจำหน่ายได้ แต่ก็ยังเป็นส่วนน้อยเนื่องจากเศษผ้าส่วนใหญ่ ก็ผ่านการตัดเย็บเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ไม่สามารถนำมาแปรรูปได้และทิ้งไป

แสดงให้เห็นถึงการที่คนบ้านตาลในอดีต รู้คุณค่าของวัตถุดิบ และความยากง่ายในการได้มาซึ่งวัตถุดิบแต่ละชนิด ซึ่งคนในชุมชนบ้านตาลในอดีตรับรู้ถึงเรื่องนี้ดี การทอผ้าของชุมชนบ้านตาลในอดีตจึงไม่เพียงแต่เป็นการทอเพื่อสวมใส่เป็นเครื่องนุ่งห่มเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่มิมีบทบาทในการ

ก่อร่างสร้างชนบทรรมนิยม และแบบแผนในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านตาล ซึ่งมีการเรียนรู้และถ่ายทอดกันระหว่างคนในครอบครัว โดยเฉพาะจากแม่สู่ลูกสาว โดยจะเริ่มเรียนเมื่ออายุประมาณ 6-7 ขวบ หรือ เมื่อสามารถใช้ที่ทอผ้าได้ โดยก่อนที่จะได้รับการสอนเรื่องการทอผ้า ก็จะต้องผ่านการเรียนรู้ในเรื่องของการปั่นฝ้าย อัดฝ้ายมาแล้วพอสมควร ซึ่งเป็นการเรียนรู้เป็นการบอกสอนด้วยวาจา ฝึกปฏิบัติและจดจำไม่มีแบบอย่างการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ผู้ฝึกต้องอดทนและฝึกฝนซ้ำอย่างสม่ำเสมอ

ในปัจจุบัน ผู้คนได้ให้ความสำคัญกับงานฝีมือ มากขึ้น ผ้าฝ้ายทอมือ ที่ผ่านกระบวนการผลิตแบบธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล เป็นที่ยอมรับ ของผู้คนจากภายนอกสังเกตได้จากกลุ่มลูกค้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มทอผ้าที่ใช้กระบวนการ และขั้นตอนการผลิตแบบธรรมชาติ ทำให้มีกลุ่มลูกค้า ที่เป็นทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติให้ความสนใจ แม้ว่าผ้าที่ทอด้วยเครื่องจักรจะสามารถผลิตได้เร็วและได้ปริมาณมากกว่าผ้าที่ทอด้วยมือ แต่ผู้ที่มีประสบการณ์และเคยสัมผัสกับผ้าทอมือมาแล้วนั้น จะยกย่องและให้คุณค่ากับผ้าทอมือ ว่าเป็นผ้าที่มีคุณภาพดีกว่าผ้าทอเครื่องจักรในหลาย ๆ ด้าน เช่น การปรับตัวกับภูมิอากาศ คุณภาพความคงทน ความงาม คุณค่าต่อจิตใจ

1.1 ความสัมพันธ์ของผู้คนบ้านตาล กับผืนผ้า

ผ้าฝ้าย ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องนุ่งห่ม เท่านั้น ยังมีบทบาทในด้านของความสัมพันธ์ ของคนหนุ่มสาวชาวบ้านตาล ทำให้วัยรุ่นหนุ่มสาวได้มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมากขึ้น เมื่อหนุ่มสาวโตพอที่จะพร้อมมีคู่ครอง โดยภาษาที่เรียกกันในหมู่คนภาคเหนือ หรือคนเมือง เรียกว่า “อยู่นอก” คือ เมื่อฝ่ายหญิงทานอาหารเย็นเสร็จแล้วจะนั่งงานเล็ก ๆ น้อย ๆ มาทำในเวลากลางคืน เช่น การปั่นฝ้าย เพื่อที่จะคอยให้ผู้ชวามาเที่ยวมาจับ มาเที่ยวหาที่บ้าน เรียกว่า “การแော်สาวปั่นฝ้าย” การแော်สาวเป็นการเสนอ ตัวของฝ่ายชายให้สาวเป็นผู้เลือกคู่ครองโดยชายจะขอความรักความเห็นใจจากฝ่ายหญิง การอู้สาวก็คือการพูดจาเกี้ยวหญิง เมื่อหญิงใดอยู่นอก ก็แสดงว่าพร้อมที่จะเลือกคู่

จากข้อมูลบอกเล่าของพ่อหนานดวงแก้วและแม่อ้อยคำเปียง ให้ข้อมูลความเป็นมาของภูมิปัญญาการทอผ้าว่า

“สมัยดีเป็นวัยรุ่น ป้อหนานกะได้ไปแော်สาวปั่นฝ้าย ไปกับเจ้าหมู่ มะก่อนเวลาไปแော်นี้ เป็นไปกันเป็นหมู่ แล้วกะได้ปะกับแม่อ้อยเปียง แล้วกะอยู่กันมาจนกั่วนี้”

หมายความว่า พ่อหนานดวงแก้วและแม่อ้อยคำเปียง ได้กล่าวว่า สมัยที่เป็นวัยรุ่น ก็ได้ไปแော်สาว หาแม่อ้อยเปียงตอนเป็นสาว และได้รักกันมาจนถึงทุกวันนี้เด็กสาวเมื่ออายุโตพอที่จะมีสามีได้แล้ว ก็จะเริ่มอยู่นอก คือทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น สานกระบุง เย็บปักถักร้อย หรืองานเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ในเวลากลางคืนเพื่อรอคอยบ่าวหรือหนุ่มมาอู้หรือมาคุยด้วย ในอดีตหญิงหรือชายจะเริ่มเกี้ยวหมากตั้งแต่อายุประมาณ ๑๒ ปี ในวัยนี้สาวจึงต้องมีเชี่ยนหมากหรือขันหมากเป็นของตนเองเรียกว่า

ชั้นหมากสาว ฝ่ายพ่อแม่จะรู้โดยธรรมชาติหรือธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติกันมา เมื่อลูกสาวอยู่นอกแล้ว พ่อแม่ก็มักจะนอนตั้งแต่หัววัน จะไม่อยู่เป็นที่กีดขวางให้เป็นที่เกรงใจแก่พ่อและสาว แต่จะหลับหรือไม่นอนเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ถ้ายังไม่แน่ใจว่าคนที่มาแหว่หาลูกสาวเป็นคนดีก็จะไม่ค่อยหลับ จะคอยฟังเหตุการณ์อยู่ห่าง ๆ จากการฟังของพ่อแม่ก็นึกพอจะรู้ว่าคนที่มาคุยกับลูกสาวมีคำพูดคำจาที่ดี เป็นหลักเป็นฐานหรือไม่ และมีอุปนิสัยใจคอเป็นอย่างไร ถ้าพูดจาเป็นผู้ใหญ่ พูดเป็นหลักเป็นฐานท่านจะชอบ การไปอู้สาวนั้นถ้าเป็นคนได้เคยบวชเรียนเป็นพระภิกษุมาก่อนที่เรียกว่า “หนาน” ย่อมได้เปรียบกว่าคนที่ไม่เคยบวชเรียนมา พ่อแม่ของสาวมักจะชอบหนานมากกว่าคนทั่วไปถือว่าหนานหรือหนานเป็นคนสุก คือได้รับการฝึกฝนอบรมมาดีแล้ว เป็นคนที่มีความอดทนสูงซึ่งจะใจเย็นและรอบคอบและเป็นคนที่มีคุณธรรมพ่อแม่ มั่นใจว่าจะไม่ทิ้งลูกสาวของตน

1.2 วัสดุอุปกรณ์ในการผลิตฝ้าย เครื่องมือ และผู้ผลิตเครื่องมือที่ใช้ทอผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

อุปกรณ์ที่ใช้ในกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง เป็นอุปกรณ์ที่มีช่างฝีมือในหมู่บ้านประดิษฐ์ขึ้นมา โดยผู้วิจัย แบ่งออกเป็น 5 ส่วน คือ อุปกรณ์ที่ใช้ในการปั่นฝ้าย อุปกรณ์ที่ใช้ในการกวักฝ้าย อุปกรณ์ที่ใช้ในการทวนฮูก อุปกรณ์ที่ใช้ในการย้อมฝ้าย อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า

ส่วนที่ 1 คือ อุปกรณ์ที่ใช้ในการปั่นฝ้าย

คือ การทำฝ้ายให้เป็นเส้น โดยจะนำปุ๋ยฝ้ายที่เก็บไว้ออกมาผึ่งแดดเพื่อไล่ความชื้น และเพื่อให้ปุ๋ยฝ้ายฟูขึ้น เพื่อให้ง่ายและสะดวกต่อการแยกเมล็ดฝ้าย ออกจากปุ๋ย หรือ ยวงฝ้าย ตามภาษาที่คนบ้านตาลเรียก ซึ่งในการแยกเมล็ดฝ้ายออกจากปุ๋ยฝ้ายนั้นจะใช้เครื่องมือที่คนบ้านตาลเรียกว่าอีด คือ เครื่องมือที่ใช้แยกเมล็ดฝ้ายออกจากปุ๋ยฝ้าย

1. อีด

ภาพที่ 21 อีด

โดยจะนำบุยฝ้าย ลอดผ่านระหว่างแกนไม้ ทั้ง 2 ท่อน แล้วหมุนเพื่อให้บุยฝ้ายลอดผ่านไป ข้างหน้าและเม็ดฝ้ายจะหล่นอยู่ข้างหลัง เนื่องจากมีขนาดที่ใหญ่กว่าช่องว่างของแกนไม้ทั้ง 2 ท่อน แต่ บุยฝ้ายที่ลอดผ่านไป ก็จะเป็นบุยฝ้ายที่ไม่มีเม็ดฝ้ายติดออกมา จากนั้นก็นำบุยฝ้ายไปติด หรือที่คน บ้านตาลเรียกว่าการ ยิงฝ้าย โดยในการติดฝ้ายจะใช้เครื่องมือ คือ จะลุ่น จะมีลักษณะเป็นตะกร้าที่ สานมาจากไม้ไผ่ที่มีปากกว้างและก้นแหลม ใช้สำหรับใช้บุยฝ้ายที่จะนำมาติด และจะมีท่อนไม้ขนาด 8-10 เซนติเมตร ผูกติดไว้เพื่อไม่ให้จะลุ่นที่มีรูปร่างทรงกรวยกลิ้งไปกลิ้งมา

2. จะลุ่น

ภาพที่ 22 จะลุ่น

โดยจะใช้โก้ง ในการตีต ไปที่ปุ๋ยฝ้ายในจะลุ่น ซึ่งโก้งทำจากไม้ไผ่ ยาวประมาณ 80-100 เซนติเมตร เหล่าให้ปลายทั้งสองข้างเรียวใช้เชือกผูกปลายทั้งสองข้าง จะมีลักษณะคล้ายกับคันธนู ใช้คู่กับปล้องไม้ไผ่ความยาวประมาณ 6-8 เซนติเมตร โดยสายที่ใช้ตีตแบบดั้งเดิมจะทำมาจากแยง เป็นพืชชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านนิยมนำมาทำสายโก้งเพราะมีความเหนียว สามารถตีตปุ๋ยฝ้ายได้ดี โดยชาวบ้านจะลอกเอาส่วนเปลือกของต้นแยงมาทำเป็นสายตีต โดยใช้สายตีตให้ไปกระทบฝ้ายเพื่อให้ฝ้ายพองตัวแล้วใช้ปล้องไม้ไผ่ เหนียวสาย เวลาตีต มือซ้ายจะจับคั่นกึ่งฝ้าย มือขวากำไม้ไผ่กลม ๆ เหนียวสายกึ่งเข้าหาตัวผู้ตีต ให้สายหลุดไปกระทบฝ้าย จนฝ้ายพองตัวฟูขึ้น

3. โก้ง

ภาพที่ 23 โก้ง

เมื่อตีตฝ้าย จนฟูละเอียดเป็นเนื้อเดียวกัน ก็จะนำไปลื้อฝ้าย หรือที่คนบ้านตาลเรียกว่า “การปั่นลูกหลี่” โดยจะใช้เครื่องมือ ในการปั่นลูกหลี่ คือ แป้นปั่นลูกหลี่ จะมีลักษณะเป็น ไม้กระดาน กว้างประมาณ 7-8 นิ้ว ยาว 12 นิ้ว เพื่อใช้เป็นแผ่นสำหรับรองปุ๋ยฝ้ายในการปั่นลูกหลี่ โดยจะหยิบเอาปุ๋ยฝ้ายที่ถูกลูกตีจนละเอียด มาประมาณ 1 ฝ่ามือ มาวางแผ่ลงบนแป้นปั่นลูกหลี่

4. แป้นปั่นลูกหลี่

ภาพที่ 24 แป้นปั่นลูกหลี่

และใช้ไม้ปั่นลูกหลี่ ซึ่งจะมีลักษณะเป็น ไม้กลม ๆ คล้ายตะเกียบแต่ยาวกว่าตะเกียบ มาวางทับบนปุ๋ยฝ้ายแล้วใช้มือถูไปกับพื้นแป้นไม้ เพื่อให้ปุ๋ยฝ้ายพันรอบ ๆ ไม้ปั่นลูกหลี่ จนกลายเป็น ลูกหลี่

5. ไม้ปั่นลูกหลี่

ภาพที่ 25 ไม้ปั่นลูกหลี่ และลูกหลี่

เมื่อได้ลูกหลี่ในปริมาณที่มากพอที่จะนำไปทอ 1 ครั้ง ก็จะนำลูกหลี่ไปปั่นให้เป็นเส้นฝ้าย หรือเรียกว่า “การเชนฝ้าย” โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “เพ็ยน”

6. เพียน

ภาพที่ 26 เพียน

โดยจะนำปลายของลูกทูลี่ข้างใดข้างหนึ่ง จ่อติดกับเหล็กขะโน ของเพียนและค่อย ๆ หมุนวงล้อเพียน เพื่อปั่นเอาฝ้าย จากลูกทูลี่ ออกเป็นเส้นฝ้าย ขนาดของเส้นฝ้าย และความสม่ำเสมอของเส้นฝ้าย จะขึ้นอยู่กับ ความชำนาญของผู้ปั่นฝ้าย เมื่อปั่นได้เต็มเหล็กโน ก็จะใช้ เครื่องมือ ที่เรียกว่า “เปี้ย”

7. เปี้ย

ภาพที่ 27 เปี้ย

เพื่อใช้เปี้ยฝ้ายออกจากเหล็กขะโน ซึ่งจะเรียกว่าฝ้าย 1 โน ฝ้าย 10 โน คือ 1 ปัด ก็จะได้เส้นฝ้ายที่พร้อมสำหรับขึ้นตอนต่อไป

ส่วนที่ 2 คือ อุปกรณ์ที่ใช้ในการกวักฝ้าย

1. บะกัก

ภาพที่ 28 บะกัก

กวัก เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับการม้วนเส้นฝ้าย ทำจากผิวของไม้ไผ่ นำมาสาน ให้เป็นทรงกระบอกขนาด เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 15-18 เซนติเมตร โดยมีความยาวประมาณ 25-30 เซนติเมตร โดยชาวบ้านตาลจะ ไปตัดไม้ไผ่ออกมาเป็นท่อน ๆ แล้วนำมาผ่าให้เป็นเส้น หรือที่คนบ้านตาลเรียกว่าการจักตอก และนำส่วนผิวของไม้ไผ่มาสานลายตารางรูป 6 เหลี่ยม เป็นทรงกระบอก และมีส่วนปากจะบานออกและเว้นช่องว่างเพื่อนำไม้แกน มาหมุนเพื่อม้วนเส้นฝ้าย โดยกวักจะนำไปใช้ประกอบกับทางเหน

2. ทางเหน

ภาพที่ 29 ทางเหน

หางเหน เป็นเครื่องมือที่ใช้ร่วมกับกวั๊ก เปรียบเสมือนโครงของกวั๊ก โดยจะทำมาจากไม้สัก และมีขา 3 ขา และมีแกนไม้ยื่นออกมาเพื่อใช้สำหรับ นำบะกวั๊กมาสวม และใช้ไม้หมุนบะกวั๊ก ใช้กวั๊กม้วนเก็บเส้นด้ายที่ย้อมสีแล้วเพื่อนำไปทอผ้าต่อไป

3. กวง

ภาพที่ 30 กวง

กวง เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการใส่เส้นฝ้ายที่จะนำมาปั่น หรือนำมากรอ โดยจะทำมาจากไม้สัก จะมีเสาหลัก 2 เสา ยึดติดกับแป้นไม้ และส่วนปลายเสาจะมีช่องว่าง สำหรับใส่กวง โดยจะทำมาจาก ไม้ไผ่ และนำเชือกมาผูกติดกับปลายไม้ไผ่โยงไปมา โดยจะนำฝ้ายที่ต้องการจะนำมากรอใส่บะกวั๊ก สวมลงไป

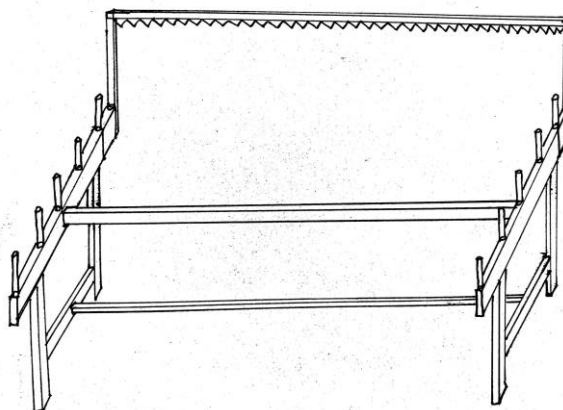
ส่วนที่ 3 คือ อุปกรณ์ที่ใช้ในการหั่นฮูก

1. เครื่องขอ

ภาพที่ 31 เครื่องขอ

ใช้ในการเดินเส้นยืน หรือที่คนบ้านตาลเรียกว่า “การหั่นฮูก” จะมีลักษณะเป็นโครงไม้ โดยจะมีซี่เหล็กหรือซี่ไม้ ซึ่งเรียกว่าขอ ที่ใช้สำหรับการคล้องเส้นยืน เครื่องขอแบบดั้งเดิมจะทำมาจากไม้สัก แต่ปัจจุบัน นิยมใช้เครื่องขอที่ทำมาจากเหล็ก เพราะมีความแข็งแรง และสามารถปรับระยะความยาวในการเดินเส้นยืนได้สะดวกกว่า

ภาพที่ 32 โครงสร้างเครื่องขอ

เครื่องขอ ในแบบดั้งเดิมของคนบ้านตาลนั้น จะมีขออยู่ 12 ซี่ ด้านละ 6 ซี่ โดยจะใช้ในการคล้องเส้นเอ็น จากการสัมภาษณ์นางบุญยัง จันทร์แก้ว ให้ข้อมูลว่า ในอดีตเครื่องขอในบ้านตาลมีจำนวนขอ ไม่เยอะ โดยทั่วไปมีประมาณ 12 ซี่ ด้านละ 6 ซี่ ทำจากไม้ มีระยะห่างจากด้านซ้ายและด้านขวาไม่มาก เพราะในอดีตคนบ้านตาลทอผ้าเพื่อใช้สอยในครัวเรือน การทอหนึ่งครั้ง จึงไม่จำเป็นต้องทอให้ได้ความยาวผ้ามาก ๆ ดังนั้นเครื่องขอในสมัยก่อนจึงมีขนาดเล็ก และมีจำนวนซี่ขอ ที่น้อยกว่าเครื่องขอยุคปัจจุบัน ที่เน้นการผลิตเพื่อจำหน่าย ซึ่งจะมีซี่ขอ ประมาณ 30-40 ซี่ และมีระยะห่างด้านซ้ายและด้านขวาห่างกว่า เครื่องขอแบบดั้งเดิม เพราะจะสามารถ ห้วนฮูก หรือเดินเส้นต่อครั้งได้ในปริมาณที่มากกว่าแบบดั้งเดิม

ส่วนที่ 4 คือ อุปกรณ์ที่ใช้ในการย้อมผ้า

1. หม้อย้อม

ภาพที่ 33 หม้อย้อมผ้า

โดยหม้อย้อมในอดีตจะใช้หม้อดินในการย้อม ผ้า และเริ่มเปลี่ยนมาเป็น หม้อกระทะเหล็กหล่อ และในปัจจุบัน นิยมใช้หม้อแบบสแตนเลส เพราะสามารถสั่งทำขนาดที่ใหญ่กว่าหม้อย้อมแบบเหล็กหล่อ ทำให้ย้อมได้ในปริมาณที่มากขึ้น

2 สีย้อม

ในการย้อมสีธรรมชาติ ในแต่ละสีจะมี การเตรียมอุปกรณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งจากการสัมภาษณ์นางพิสมัย ปุฒิพรหม หัวหน้ากลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง และสมาชิกกลุ่ม ได้ให้ข้อมูลว่า แต่เดิมสีธรรมชาติที่เป็นสีดั้งเดิมของคนในชุมชนบ้านตาล คือสีมะเกลือ สีคราม สีครั่ง และสีที่ได้จากการสกัดสีจากพืช

ที่ขึ้นอยู่ตามป่ารอบ ๆ ชุมชนบ้านตาล ซึ่งปัจจุบันนั้น พืชบางชนิดค่อนข้างหายากกว่าในอดีต ทำให้ต้องมีการไปติดต่อซื้อกลับคนภายนอกชุมชน ที่ยังมีการปลูก หรือหาเก็บพืชที่ใช้ในการสกัดสีย้อมผ้าฝ้ายมาขาย ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นางจันทร์หอม ปืดพรม นางบัวลา ปืดพรม นางบัวเหลียว รินแก้ว ซึ่งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสีย้อมผ้าในชุมชนบ้านตาลว่า

“มะก่อนแม่กะหมักครามเอาคนเดียววันละ เฮายะสวนบะถั่วดิน เฮากะเอาครามไปหวานไว้หน้าฝน แล้วกะไปตวยเก็บเอามา หลักเก็บบะถั่วดินแล้ว แต่ต้องไปเจ้าหน้าที่”

เช่นเดียวกับการให้ข้อมูลของ นางแก้ว คำจันทร์แก้ว จากข้อมูลการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลความเห็นที่ตรงกันว่า ในอดีตคนบ้านตาลมักจะปลูกครามตามหัวไร่ปลายนา เพราะในอดีตคนในชุมชนบ้านตาลทำเกษตร โดยการปลูกพืชไร่ ตามฤดูกาล มักจะนำเมล็ดครามไปหว่านตามหัวไร่ปลายนา

ส่วนสีย้อม ที่ได้จากพืช ชนิดอื่นที่สามารถหาได้ทั่วไปจากป่าชุมชน ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นายประเสริฐ ปืดพรม ซึ่งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสีย้อมผ้าในชุมชนบ้านตาลว่า

“มะก่อน นั้นคนบะใจมีรด เวลาไปไร่ไปสวนเฮากะเตียวไป ตอนค้ำจะปิกบ้านกะ ต้องเตียวปิดผ่านป่าผ่านดอย กะแวงถากเปือกไม้ เก็บบะเกลือ ปิกบ้านมาตวย มะก่อนป่าบ้านเอามันสมบูนธ์กว่าบะเตียวนี้ บะเตียวนี้ล้มป่าเปิดที่ ทำสวนยาโล กั้นหลายละ ต้นบะเกลือนี้กะเริ่มบะค่อยมีละ”

หมายความว่า เมื่อก่อนนั้น คนบ้านตาลเดินทางไปทำเกษตร โดยการเดินเท้า เมื่อตอนเลิกงานและเดินทางกลับบ้านก็จะเดินผ่านป่า ซึ่งบางครั้งก็จะแวงเก็บวัตถุดิบ ที่ใช้ในการนำไปสกัดสีย้อมผ้า และในอดีตวัตถุดิบเหล่านี้มีอยู่ทั่วไปในป่าชุมชน แต่ปัจจุบันเริ่มหายไป เนื่องจากมีการเปิดพื้นที่ป่าเพื่อทำเกษตรเชิงเดี่ยว สวนลำไย สวนมะม่วง ต้นมะเกลือที่เป็นต้นไม้ที่ต้องใช้ระยะเวลาในการเติบโต 8-10 ปี ถึงพร้อมมีจะเก็บเกี่ยวผล เพื่อนำไปสกัดเป็นสีย้อมผ้า เมื่อชาวบ้านเปิดพื้นที่ป่ามากขึ้น จึงทำให้ต้นมะเกลือในป่าลดลง ไม่เพียงแต่ต้นมะเกลือเท่านั้น พืชที่ใช้ในการสกัดสีอื่น ๆ ก็ค่อย ๆ ลดลงเนื่องจากสาเหตุเดียวกัน เช่น ไม้ประดู่ ไม้แดง แพงกา เป็นต้น

แต่พืชที่สามารถปลูกทดแทนได้ง่าย อย่างเช่น คราม ก็ยังพอมีเหลืออยู่บ้าง ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นางยอดหล้า สุภา ซึ่งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสีย้อมผ้าในชุมชนบ้านตาลว่า

“แม่หมักเอาคนเดียว ครามนี้ แต่คนบะเตียวเขาไปซื้อเอา มันง่ายดี บะเตียวครามมันบะหนักอย่างมะก่อน แล้วเฮากะย้อมขายตวยมันต้องใช้นักกว่ามะก่อนตีย้อมใส่คนเดียว กะเลยต้องไปซื้อตงนอกมาใช้”

หมายความว่า ในอดีตคนบ้านตาลจะหมักครามไว้ใช้เอง แต่ในสมัยนี้คนบ้านตาลส่วนใหญ่ไม่ได้หมักครามไว้ใช้เอง จะไปซื้อมาจากนอกชุมชน ที่เป็นแหล่งหมักครามขาย เนื่องจากครามไม่ได้มีการปลูกเยอะเหมือนในอดีต ประกอบกับการย้อมผ้าในยุคสมัยนี้เป็นการย้อมเพื่อการจัดจำหน่าย ซึ่ง

ต้องใช้ครามในปริมาณ ที่มากกว่าการย้อมเพื่อใช้สอย การจะหมักครามเพื่อการย้อมผ้าไปจัดจำหน่าย นั้น ไม่ทันต่อความต้องการของตลาด จึงต้องไปซื้อเนื้อครามมาจากภายนอก

สีย้อมธรรมชาติ ในชุมชนบ้านตาล ที่สกัดสีมาจากวัตถุดิบในชุมชน จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนถึง รากเหง้าบริบทของชุมชนในอดีต ที่คนในชุมชนได้ลองผิดลองถูกและต่อยอดภูมิปัญญาตั้งแต่สมัย บรรพบุรุษมาจนถึงคนสมัยปัจจุบัน ซึ่งสีธรรมชาติในสมัยก่อนของชุมชนบ้านตาลจะมีดังนี้

2.1 สีคราม

ภาพที่ 34 เนื้อคราม

เนื้อคราม ที่ได้จากการหมักใบครามสด ลงในโอ่งหมักคราม ซึ่งเมื่อย้อมออกมาจะได้สี น้ำเงินคราม การจะย้อมครามนั้น มีขั้นตอนมากกว่าการย้อมแบบอื่น ๆ ซึ่งการย้อมครามจะต้องมีการ ก่อหม้อคราม เพื่อปรับสมดุลของน้ำย้อม ให้มีความพอดี ไม่เป็นกรดเป็นด่างจนเกินไป ซึ่งจะทำให้สี ความติดทนนานไปกับเส้นฝ้าย ซึ่งจากการสัมภาษณ์กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ได้ให้ข้อมูลว่าสีน้ำเงิน ครามเป็นสีที่ได้คนบ้านตาลในอดีตนิยมนำย้อมฝ้าย รองจากสีด้ามะเกลือ

2.2 สีครั่ง

ภาพที่ 35 ครั่ง

น้ำย้อมครั้งได้จากการนำครั่งมาบดให้ละเอียดแล้วแช่น้ำไว้ 1 คืน จากนั้น นำผ้ามากรองเพื่อแยกกากครั่งทิ้ง ขณะที่กรองจะใช้มือบีบคั้น เพื่อให้น้ำครั่งออกจากกากครั่งให้เยอะที่สุด แล้วนำน้ำครั่งที่ได้ไปต้ม จากนั้นจึงนำเส้นฝ้ายลงไปย้อม

2.3 สีมะเกลือ

ภาพที่ 36 มะเกลือ

น้ำย้อมมะเกลือคือการใช้ผลมะเกลือสด ตำในครกหินขนาดใหญ่จนละเอียดละเอียดผสมกับน้ำสะอาด แล้วนำไปผสมกับน้ำตาง หรือน้ำที่ได้จากการกรองขี้เถ้าของต้นกล้วยซึ่งจะมีรสชาติเค็ม จะทำให้สีติดเส้นฝ้ายได้ดีขึ้น จากนั้นกรองจากมะเกลือทิ้ง แล้วนำเส้นฝ้ายลงไปย้อม ซึ่งการย้อมสีมะเกลือ นั้นจะเป็นการย้อมเย็น

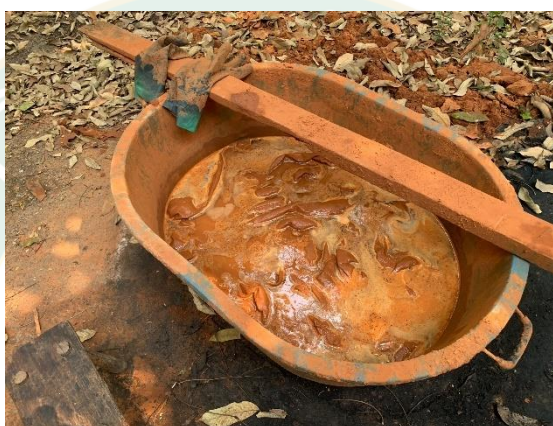
2.4 สีเปลือกไม้

ภาพที่ 37 น้ำย้อมสีเปลือกไม้แดง

น้ำเปลือกไม้เป็นสีขมจากธรรมชาติที่ได้จากการนำส่วนของเปลือกไม้ บางชนิดมาต้ม โดยเปลือกไม้ที่คนบ้านตาลนิยมนำมาต้มคือเปลือกไม้ประดู่ และเปลือกไม้แดง ซึ่งจะให้สีน้ำตาลจาง ๆ คล้าย ๆ กัน จากการสัมภาษณ์ นายทศ รุ่งสุภา ซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนบ้านตาล ที่ใช้เปลือกไม้มาย้อมสีผ้าฝ้าย และยังเป็นผู้ที่เคยเข้าไปหาเปลือกไม้ มาใช้ในการย้อมผ้า เป็นประจำ ได้ให้ข้อมูลว่าเปลือกไม้ที่เหมาะสมแก่การย้อมสีควรเลือก เปลือกของต้นไม้ที่มีอายุแก่ หรือมากกว่า 7-10 ปีขึ้นไป เพราะจะได้สีที่เข้มกว่า

2.5 สีดิน

ภาพที่ 38 น้ำย้อมสีจากดิน

สีดิน คือการสกัดสีขมจากดิน ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นายประเสริฐ ปุฒพรหม ซึ่งได้ให้ข้อมูลในการย้อมผ้าสีดินว่า

“เมื่อก่อน พ่อจะไปขุดเอาดิน ดอยตำบลบ้านเฮานี้ละ เลือกเอาดีมันสีออกแดง ๆ ส้ม ๆ หน่อย บะเดียนี่กะยังมีอยู่พั่ง แต่ว่าอันนี้พ่อไปซื้อมาจากคนต้งนอก หื้อเขาเอามาส่งหื้อ แต่บ้านเฮาบะค่อยหุ่มใส่ เสื้อผ้าย้อมดินกันตะใด ส่วนมากกะใส่สีคราม สีบะเกลือ กันนั้นแหละ”

หมายความว่า เมื่อก่อนนายประเสริฐ ปุฒพรหม และคนบ้านตาล ก็ไปขุดเอาดินที่จะนำมาย้อมสีเสื้อผ้ามาจาก ดอยหรือภูเขาใกล้หมู่บ้าน และตอนนี้ก็ยังพอมีดินที่สามารถนำมาย้อมสี ซึ่งหาได้ทั่วไปบริเวณเชิงเขารอบ ๆ ชุมชน ผ้าฝ้ายที่ย้อมจากสีดิน ซึ่งคนบ้านตาลไม่นิยมใช้ โดยส่วนใหญ่จะใส่สีมะเกลือ และสีคราม

2.6 สีเหลือง แกนขนุน

ภาพที่ 39 แกนขนุน

จะเป็นการย้อมสีจากแกนขนุน ซึ่งในชุมชนบ้านตาล ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นายประเสริฐ ปุคพรหม ซึ่งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสีแกนขนุนว่า

“แกนบะหมูน นี้ย้อมออกมาจะได้สีออกเหลือง ๆ หน่อย สีเหมือนกับสีแกนบะหมูนั่นแหละ มันเป็นสีเบเก๋า บะเตียมมันเขียมละ บะใจว่าแกนบะหมูนมันเขียมนะ แต่ว่าคนดีจะย้อมสีนี้มันบะค่อยมีไผ่ย้อมละ ถ้ามีกะจะเป็นการย้อมตามตุ้ลูกค้าอยากจะได้สีจากบะหมูน”

หมายความว่า แกนขนุน เมื่อนำไปย้อมจะได้สีเหลือง คล้าย ๆ กับสีของขนุนสุก และเป็นสีที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งสมัยนี้ไม่นิยมนำมาย้อมแล้ว ไม่ใช่เพราะแกนขนุนนั้นหายาก แต่เป็นเพราะคนไม่ค่อยนิยมนำมาย้อมแล้ว หากจะทำการย้อมก็จะเป็นการย้อม ตามความต้องการของลูกค้า ที่มาติดต่ออยากได้ผ้าสีจากแกนขนุนเท่านั้น

2.7 สีเปลือกเพกา

ภาพที่ 40 เปลือกเพกา

เพกา หรือที่คนบ้านตาลเรียกว่า “บะริดไม้” สีสจากเปลือกเพกา จะออกโทนสีเขียวอ่อน ต้นเพกานั้นหาได้ทั่วไปบริเวณชุมชนบ้านตาล เนื่องจากเป็นไม้ยืนต้นที่ออกผล ที่มีรสขม คนในชุมชนบ้านตาล ชอบนำมาบริโภค ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นายประเสริฐ ปุตุพรม ซึ่งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสีเพกาว่า

“บะริดไม้มีมะก่อน คนบ้านเอาจ้างเอามาย้อมผ้า บะเดียนักะยังมีอยู่ดีที่เขาอ้อมกัน มันซ้อหาง่าย เพราะว่าคนบ้านเอามัก เขาจ้างเอาไปจิ้งน้ำพริก เอาไปกับลาบ คนบ้านเอากะเลยปลุกไว้ นัก เวลาไถ่จะทำสวนลำไย ถ้ามีต้นบะริดไม้อยู่กะจะเว้นไว้เสีย แต่บะเดียนักะเริ่มเยี่ยมละเด้อ”

หมายความว่า ในอดีตคนบ้านตาลนำต้นเพกามาใช้ย้อมสีผ้า ซึ่ง ณ ปัจจุบันก็ยังคงมีการย้อมผ้าจากเปลือกของต้นเพกาอยู่ เนื่องจากเป็นต้นไม้ที่หาได้ง่าย เพราะต้นเพกา ให้ผลที่สามารถกินได้ มีรสชาติขม ชาวบ้านจึงมักนำไปกินคู่กับน้ำพริก และลาบ จึงมีการปลุกไว้ในบริเวณบ้าน เวลาไถ่หรือเปิดหน้าดินเพื่อทำสวนลำไย ถ้าหากมีต้นเพกาอยู่ในบริเวณ ก็จะเว้นไว้ ไม่ตัดโค่น แต่ปัจจุบันนับว่าต้นเพกา หายากกว่าเมื่อสมัยก่อน

2.8 สีขมื่น

ภาพที่ 41 ขมิ้น

สีขมื่น จะออกสีเหลืองอมส้ม โดยจะนำส่วนหัว หรือส่วนเหง้าที่อยู่ใต้ดิน ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นางยอดหล้า สุภา ซึ่งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสีขมื่นว่า

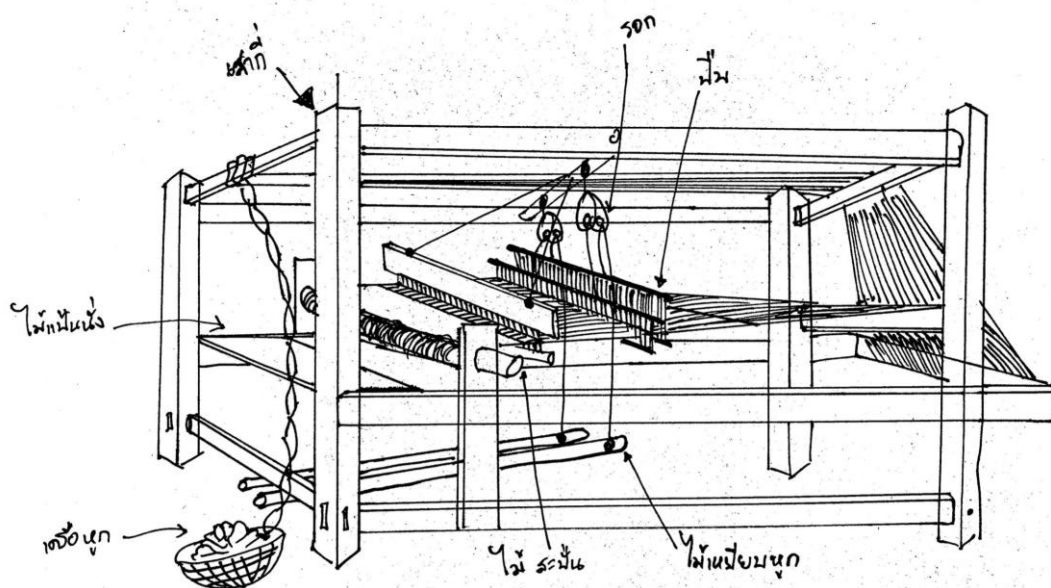
“สมัยก่อนเฒ่า เขาเอาไปย้อมเป็นสีผ้าเหลือง หู้ตู้เจ้าเป็ลใส่ ก่อนนั้นตู้พระ วัดบ้านเฮากะใส่ผ้าเหลือง ตีคนบ้านเอาต่อที่อนิละ ผ้าเหลืองกะเอาสี ขมิ้น สีแก่นบะนูน นี้ละไปย้อม แต่บะเดียนักตู้พระกะใส่ผ้าเหลือง ตีเป็นสีออกส้ม ๆ เหมือนอย่างตีหั้นนั้นละ”

หมายความว่าสีเหลืองของขมิ้น ในอดีตนั้น คนบ้านตาลนำไปย้อมสีผ้าเหลือง เพื่อนำไปถวายให้พระสงฆ์ในวัด ซึ่งในอดีตพระก็จะสวมใส่ผ้าที่ทำจากผ้าฝ้าย ของคนในบ้านตาล ที่นำไปถวายเป็นผ้าที่ผ่านการย้อมสีจาก ขมิ้นและแก่นขนุน ซึ่งให้สีเหลือง

ส่วนที่ 5 คือ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า

การทอผ้า หรือที่คนบ้านตาลเรียกว่า “ตอหูก” โดยจะมีเครื่องมือและอุปกรณ์พื้นฐานที่ใช้ในกระบวนการทอผ้า ก็ทอผ้า

1. กี่ทอผ้า

ภาพที่ 42 กี่ทอผ้า

กี่ทอผ้าในชุมชนบ้านตาล มีทั้งกี่พุ่งซึ่ง ซึ่งเป็นกี่แบบดั้งเดิมของบ้านตาล โดยจะทำเส้นด้ายเส้นนอนใส่ในกระสวย แล้วใช้มือพุ่งกระสวย ลอดผ่านด้ายเส้นยืน และมีกี่กระตุกใช้การพุ่งเส้นด้ายเส้นนอนกระสวย และกระตุกสายบังคับให้กระสวยวิ่งกลับไปกลับมาอย่างรวดเร็วและจากการสัมภาษณ์กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ได้ให้ข้อมูลว่าเมื่อประมาณ 30 ปีก่อน หน่วยงานราชการได้เข้ามาส่งเสริมกลุ่มอาชีพ และได้นำกี่กระตุก เข้ามาทำให้เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายมากขึ้นในชุมชนบ้านตาล โดยที่นั่นจะมีส่วนประกอบ คือ โครงหูก หรือโครงกี พืม เขาพืม หรือตะกอ กระสวย

1.1 โครงงัก

ภาพที่ 43 โครงงักทอผ้า

โครงงักทอผ้า ซึ่งจะมีโครงสร้างเป็นไม้ส่วนใหญ่จะทำมาจากไม้เนื้อแข็งเพราะมีความแข็งแรงมากกว่า โดยลักษณะของโครงงักเป็นรูป 4 เหลี่ยม สำหรับใช้ยึดโครงสร้างของทูก ประกอบด้วย ไม้เนื้อแข็งสี่ท่อนตียึดติดกับเสาทำให้เป็นโครงสร้างสี่เหลี่ยม โดยจะมีแป้นไม้สำหรับนั่งทอผ้า โดยขนาดของก้โดยทั่วไปจะมีขนาด ขนาดกว้างประมาณ 2.50 เมตร ขนาดยาวประมาณ 3 เมตร

1.2 ฟืม

ภาพที่ 44 ฟืม

ฟืมมีลักษณะเป็นซี่แนวตั้งหลาย ๆ ที่วางเรียงกัน และมีช่องเล็ก ๆ พอที่จะให้ด้ายเส้นยืนสอดผ่านเข้าไปได้ ซึ่งฟืม ในชุมชนบ้านตาลมีหลากหลายขนาด แล้วแต่ความต้องการของผู้ทอว่าต้องการหน้าผ้าขนาดเท่าไรก็จะเลือกใช้ฟืมที่มีขนาดความกว้างตามหัวผ้า

ภาพที่ 45 เขาฟืม

ส่วนเขาฟืม คือส่วนที่เป็นเสมือน Pattern ที่จะทำให้อาที่ทอออกมาได้ ลวดลายตามเขาฟืมที่ใช้ โดยเขาฟืมแต่ละแบบ ก็จะสามารถนำไปประยุกต์เป็นรายได้หลากหลาย ขึ้นอยู่กับฝีมือของผู้ทอ โดยฟืมดั้งเดิมของชุมชนบ้านตาล จะมีฟืม 2 ตะกอและ 4 ตะกอ

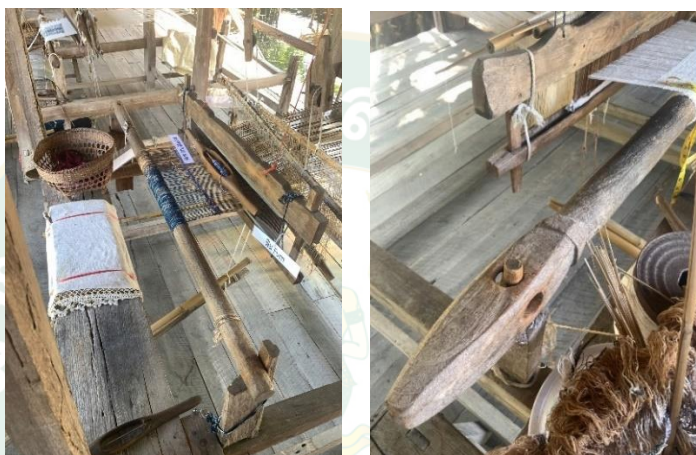
1.3 ไม้เหยียบหูก

ภาพที่ 46 ไม้เหยียบหูก

ทำจากไม้ไผ่ ขนาดกว้างและความยาวประมาณ 1.5 เมตร โดยจะมีเชือกผูกตรงปลาย ด้านหน้า และนำปลายเชือกด้านหนึ่งผูกติดกับฟืม ผ่านรอก ใช้สำหรับให้ผู้ทอเหยียบในขณะที่ทอเพื่อ สลับเส้นฝ้าย ไม้เหยียบนี้จะอยู่ด้านล่างของกี่ เมื่อเหยียบไม้แล้วจะช่วยยกเส้นฝ้ายขึ้นลงเป็นลวดลาย จำนวนของไม้เหยียบจะขึ้นอยู่กับจำนวนเขาฟืมที่กำหนดลวดลายที่จะทอ ซึ่งเรียกว่าลาย 2 ตะกอ และลาย 4 ตะกอ

1.4 ไม้สะปั่น

ภาพที่ 47 ไม้สะปั่น

สำหรับพันเนื้อผ้าที่ทอเสร็จแล้ว ทำมาจากไม้สัก หรือไม้เนื้อแข็ง ขนาดประมาณ 5-6 เซนติเมตร ความยาวประมาณ 2.5 เมตร โดยจะเจาะรูตรงปลายข้างหนึ่ง เพื่อใช้ยึดไว้กับหลักเพื่อไม่ให้ไม้สะปั่นหมุนไปมาระหว่างที่ผู้ทอทำการทอผ้า เมื่อผู้ทอ ทำการทอผ้าได้สักระยะ ผู้ทอจะม้วนผ้า ที่ทอด้วยสะปั่นและยึดสะปั่นติดกับหลัก

1.5 รอกหรือบะล้อ

ภาพที่ 48 รอก

รอกหรือบะล้อ ใช้ในการแขวนเชือกที่ผู้ระหว่างไม้เหยียบหูก กับฟืม เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการเหยียบไม้ เมื่อผู้ทอเหยียบไม้เหยียบหูกสลับไปมา เพื่อยกฟืมสลับกันไปมาเพื่อให้เกิดลวดลายบนผ้า รอกจะหมุนไปพร้อมกับเชือก และลดการเสียดทานของเชือกและไม้

2. โก๊กหมู

ภาพที่ 49 โก๊กหมู

ทำมาจากขนหมูป่า มีลักษณะคล้ายกับแปรง โดยจะใช้ในการหวี เส้นผ้าที่ติดกันให้แยกออกเป็นเส้น เพื่อให้ง่ายต่อการทอ โดยผู้ทอจะเดินออกมาจากโครงกี่ เพื่อมาหวีเส้นฝ้ายที่กำลังจะถูกทอผ่านเข้ามาผ่านฟืม

3. กระจวย และแกนหลอด

ภาพที่ 50 กระจวย และแกนหลอด

กระสวย ใช้บรรจุแกนหลอดเส้นฝ้ายพุ่ง หรือฝ้ายเส้นนอน โดยตัวกระสวยในชุมชน บ้านตาลส่วนใหญ่จะทำจากไม้สัก เหลาให้มีความเรียบลื่น สามารถพุ่งผ่านฝ้ายเส้นยืนได้โดยไม่ติดขัด โดยจะมีความกว้างประมาณ 3 เซนติเมตร เซนติเมตร และมีความยาวประมาณ 17-20 เซนติเมตร จะทำปลายทั้งสองข้างให้มีความแหลม และขีดส่วนหัวของกระสวยขึ้นเล็กน้อย เพื่อให้สามารถพุ่งผ่านลายเส้นยืนได้โดยง่าย

3. รูปแบบ ขั้นตอน และกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้า บ้านช่างเคิ่งตั้งแต่เริ่มปลูกจนถึงการทอ ซึ่งประกอบด้วย

3.1 พันธุ์ฝ้าย การปลูกฝ้าย การเก็บฝ้าย การทำฝ้ายให้เป็นเส้น

3.1.1 พันธุ์ฝ้าย

ผ้าฝ้ายในตำบลบ้านตาล เป็นฝ้ายพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งมีอยู่ 2 พันธุ์ คือฝ้ายสีขาวซึ่งมักพบเห็นทั่วไป และฝ้ายสีดุ่นซึ่งให้ปุ๋ยฝ้ายสีน้ำตาลที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “สีขี้ดุ่น” หรือ “สีเสลียง” ฝ้ายสีเสลียงเป็นพันธุ์ฝ้ายที่หายาก เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนบ้านตาลจะเน้นใช้ฝ้ายสีขาวเป็นหลัก เพราะจะต้องนำไปใช้ร่วมกับพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะใช้เฉพาะฝ้ายสีขาว ซึ่งฝ้ายทั้ง 2 พันธุ์นี้ เป็นฝ้ายที่มีลักษณะเส้นใยที่นุ่มและเหนียว

ภาพที่ 51 เมล็ดพันธุ์ฝ้ายสีขาว

ภาพที่ 52 ปุยฝ้ายสีขาว

ภาพที่ 53 เมล็ดพันธุ์ฝ้ายสีน้ำตาล

ภาพที่ 54 ปุยฝ้ายสีน้ำตาล

3.1.2 การปลูกฝ้าย

ฤดูการปลูกฝ้ายจะเป็นระยะเวลาที่จำกัดมาก คือ ผู้ปลูกจะต้องปลูกให้ฝ้ายแตกในฤดูหนาวพอดี ดังนั้นเวลาที่เหมาะแก่การปลูกฝ้ายจึงอยู่ในระหว่างเดือนพฤษภาคมไปจนถึงต้นเดือนมิถุนายนหรือปลายเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม โดยช่วงนี้จะช่วยให้ฝ้ายได้รับฝนอย่างเต็มที่ เมื่อถึงเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม ฝ้ายก็จะแก่และแตกปุยพร้อมที่จะเก็บได้

ตารางที่ 2 ตารางแสดงฤดูการปลูกฝ้ายของชุมชนบ้านตาล

การปลูก	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
ถั่วลิสง												
ข้าวไร่												
ฝ้าย						ปลูก						เก็บเกี่ยว

คนบ้านตาลในอดีตจะเริ่มปลูกฝ้ายช่วงเดือนปลายเดือนพฤษภาคมถึงต้นเดือนมิถุนายน และรอเก็บในเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม นิยมเก็บฝ้ายก่อนที่ฝ้ายจะร่วงลงสู่พื้น ป้องกันไม่ให้ฝ้ายสกปรก หลังจากเก็บฝ้ายแล้วชาวบ้านต้องนำฝ้ายไปตากให้แห้งสนิท แล้วตัดเอาแมลงและสิ่งสกปรกออก ก่อนจะนำไปหีบหรืออัดในที่อัดฝ้ายเพื่อแยกเอาเมล็ดออกก่อนนำไปปั่นเป็นเส้นด้าย

ภาพที่ 55 การปลูกฝ้ายแบบหว่านในแปลงถั่วลิสง

ในอดีตคนบ้านตาลจะทำสวนถั่วลิสงและข้าวไร่ และมีการหว่านเมล็ดฝ้ายตามไปด้วยตามแปลงถั่วลิสง จะใช้วิธีการหลากหลายวิธี เช่น กำเมล็ดฝ้ายแล้วใช้ไม้ตีดอกออกจากอุ้งมือ ใช้มือหว่าน และขุดหลุมเพื่อปลูก

ภาพที่ 56 การปลูกฝ้ายแบบ ขุดหลุม

ภาพที่ 57 การใช้ไม้ตีตัดฝ้ายออกจากอุ้งมือ เพื่อให้เมล็ดกระจาย ตัวได้ดี

การหว่านแบบต่าง ๆ โดยการใช้น้ำตีจะช่วยให้เมล็ดฝ้ายกระเด็นไปแบบกระจัดกระจายไม่กระจุกตัว เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวถั่วลิสงอายุถั่วลิสงประมาณ 4-5 เดือน หรือเรียกกันแบบชาวบ้านว่า “หว่านเดือน 8 เก็บเกี่ยวเดือน 11” และต่อจากนั้นอีกประมาณ 1-2 เดือนก็เริ่มเก็บเกี่ยวฝ้าย เริ่มเก็บฝ้ายประมาณเดือน 4 หรือก็คือ เดือนธันวาคม เพราะว่าฝ้ายเริ่มแตกดอก

3.1.3 การเก็บฝ้าย

การเก็บฝ้าย เมื่อฝ้ายแก่จะเริ่มติดฝักที่เรียกว่า “สมอฝ้าย” ซึ่งจะมีลักษณะเป็นทรงคล้ายดอกบัว เมื่อฝักแก่จะแตกสมอและมีปุ๋ยฝ้ายพุดออกมาเต็มที่จะเริ่มลงมือเก็บฝ้าย ซึ่งฝ้ายที่แตกสมอเต็มที่จะเก็บง่ายกว่าฝ้ายที่สมอยังไม่แตกไม่เต็มที่ เวลาเก็บควรเลือกเก็บแต่ปุ๋ยที่สะอาดเท่านั้น โดยต้องระวังไม่ให้มีเศษไม้ใบไม้แห้งติดปนมาด้วย และจะเลือกเก็บแต่ปุ๋ยในสมอที่แตกปุ๋ยดีเท่านั้น

ภาพที่ 58 การเก็บฝ้าย

3.1.4 วิธีเก็บรักษาปุ๋ยฝ้าย

การเก็บรักษาปุ๋ยฝ้ายจะเก็บดึงเอาเฉพาะปุ๋ยฝ้ายออกจากกลีบสมอใส่ถุงผ้ากระสอบหรือผ้าขาวม้า พับตามยาวคล้อยไหลทำเป็นถุง ฝ้ายที่ปุ๋ยสกปรกและที่ปุ๋ยสมอแตกไม่เต็มที่ดีควรแยกเก็บไว้คนละส่วน ไม่ควรเก็บรวมกับฝ้ายดี ในการเก็บปุ๋ยฝ้ายยังมีข้อระวังคือ ไม่ควรเก็บฝ้ายเมื่อยังมีน้ำค้างอยู่บนใบ ถ้าหากมีความจำเป็นที่จะเก็บฝ้ายเมื่อยังเปียกอยู่ก็ควรผึ่งหรือตากแดดให้แห้งเสียก่อนที่จะเก็บ เพื่อป้องกันไม่ให้ฝ้ายที่เก็บขึ้นราในขณะที่เก็บอยู่ภายในถุง

ภาพที่ 59 วิธีเก็บรักษาปุ๋ยฝ้าย

3.1.5 การทำฝ้ายให้เป็นเส้น

การทำฝ้ายให้เป็นเส้น เป็นการนำเอาปุ๋ยฝ้ายมาแปรรูปให้เป็นเส้นฝ้าย เมื่อได้เส้นฝ้าย ก็ จะนำเส้นฝ้ายที่ใช้ในกระบวนการต่าง ๆ เช่น นำไปใช้ทำเส้นยืนและเส้นพุ่ง โดยจะมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. การอัดฝ้าย

ในการอัดฝ้ายจะนำปุ๋ยฝ้ายที่เก็บไว้ออกผึ่งแดดประมาณ 1 วัน เพื่อให้ปุ๋ยฝ้าย คลายความชื้น และฟูขึ้น จากนั้นนำไปแยกเม็ดฝ้ายออกจากปุ๋ยฝ้ายโดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “อัด” ซึ่งจะประกอบด้วย แท่งไม้จำนวนสองแท่ง โดยให้ด้ามของไม้อันล่างยาวกว่าอันบน เพื่อทำที่จับเวลา หมุน ที่ปลายข้างหนึ่งของไม้ทั้งสองแท่งจะมีฟันเฟือง ที่หมุนพร้อมกันกับไม้ทั้งสองแท่ง เสาอัดนั้นทำ ด้วยไม้หนาประมาณ 3 ซม. สูงพอประมาณ 2 หลัก เพื่อไว้สำหรับใส่ไม้หมุนทั้ง 2 แท่ง และเสาจะปัก อยู่บนแผ่นไม้ หนาประมาณ 3-4 นิ้ว ลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ทำเป็นฐาน โดยจะนำปุ๋ยฝ้ายสอด ไม้ทั้งสองแท่งไปด้านหน้า แล้วหมุนไม้ ปุ๋ยฝ้ายจะผ่านช่องว่างของไม้ทั้งสอง ส่วนเม็ดจะหล่น อยู่ด้านหลัง

ภาพที่ 60 การอัดฝ้าย

2. การยิงฝ้าย หรือติดฝ้าย

นำปุ๋ยฝ้าย ที่ผ่านการอัดแล้วมาติดกับเครื่องมือติดฝ้าย ซึ่งจะมีสองชิ้น โดยชิ้น แรกคือ “จะลุ่น” มีลักษณะเป็นเหมือนตะกร้าใบใหญ่ ที่มีปากกว้าง พื้นแคบ ใช้สำหรับใส่ปุ๋ยฝ้ายที่อัด แล้ว ส่วนชิ้นที่สอง คือ “โก่ง” มีลักษณะเป็นเหมือนคันธนูเอาเชือกผูกปลายทั้งสองข้าง ให้โค้งเข้าหา กันเพื่อทำเป็นสายติด และใช้สายนั้นติดให้ถูกปุ๋ยฝ้ายที่อยู่ในจะลุ่น จนปุ๋ยฝ้ายเป็นเนื้อเดียวกัน ละเอียดเหมือนกับสำลี

ภาพที่ 61 การยิ้งฝ้าย หรือ ดัดฝ้าย

3. การปั่นลูกทลี

จากนั้นนำปุยฝ้ายที่ละเอียดดีแล้วไปปั่นลูกทลี โดยจะใช้เครื่องมือ คือ “ไม้ปั่นลูกทลี” มีลักษณะคล้ายไม้ตะเกียบ การปั่นจะใช้ไม้ปั่นลูกทลี ไล่ไปกับไม้กระดาน (แผ่นไม้ปั่นลูกทลี) ซึ่งทำจากไม้แผ่น ขนาดประมาณ 6x10 นิ้ว โดยนำปุยฝ้ายประมาณ 1 หยิบมือ มาวางลงบนแผ่นไม้ แล้วเกลี่ยให้กระจายเป็นแผ่น จากนั้นนำไม้ปั่นลูกทลีวางทับลงบนฝ้าย ใช้มือถูไปกับพื้นแผ่นไม้ให้ไม้ปั่นลูกทลีหมุนเพื่อให้ปุยฝ้ายกลายเป็นลูกทลี ซึ่งจะมีลักษณะเป็นแท่งฝ้ายกลมยาว จากนั้นให้ดึงไม้ ออก ทำแบบนี้ไปจนกระทั่งพอใช้สำหรับการทอ

ภาพที่ 62 การปั่นลูกทลี

4. การปั่นฝ้าย

การปั่นฝ้าย นั้นจะใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “เพียน” โดยจะมีส่วนประกอบ คือ เหล็กขะโน สายเพียน ตัวเพียน ไม้หมุน โดยจะนำปลายของฝ้ายที่ปั่นเป็นลูกหลี ข้างใดข้างหนึ่งไปจ่อที่เหล็กขะโน ของเพียน พร้อมกับหมุนปั่นเอาฝ้ายจากลูกหลี แล้วค่อย ๆ ดึงออกให้เป็นเส้นเล็ก ๆ ตามความเหมาะสมของการใช้งาน ในกรณีที่ต้องการนำไปทำฝ้ายเส้นยืน จะปั่นให้เส้นฝ้ายมีขนาดเส้นที่เล็ก ซึ่งจะต้องใช้ความชำนาญกว่าการปั่นฝ้ายเส้นใหญ่ เมื่อปั่นจนเต็มเหล็กขะโนแล้ว ก็จะใช้ไม้ ซึ่งเรียกว่า “ไม้เปีย” เปียฝ้ายออกจากเหล็กขะโน เรียกฝ้ายที่เปียออกมาจากเหล็กขะโน ว่า “1 ไน” โดย 10 ไน จะเท่ากับ 1 ปัด

ภาพที่ 63 การปั่นฝ้าย

นำเส้นฝ้ายที่ได้ ไปแช่น้ำข้าวเพื่อจะให้เส้นด้ายเหนียวไม่รุ่มง่าย และทำให้เส้นฝ้ายมีขนาดเล็กลง จากนั้นนำไปล้างน้ำสะอาด แล้วนำไปตากให้แห้ง แต่ไม่ควรให้แห้งจนเกินไปเพราะจะทำให้เส้นฝ้ายกรอบและขาดง่ายตอนที่นำเส้นฝ้ายไปทอ ก็จะต้องจับขั้นตอนการทำฝ้ายเป็นเส้น

5. การทอผ้าฝ้าย

ภาพที่ 64 การทอผ้าฝ้าย

การทอผ้าฝ้าย คือ การนำฝ้ายจะเป็นใจใส่ในเครื่องทอผ้าฝ้าย เป็นการทอเส้นฝ้ายให้เข้าไปอยู่ในบะทอ เพื่อนำไปใช้ในขั้นตอนการทอผ้า ซึ่งฝ้ายที่จะมาทำการทอนั้นจะต้องผ่านการแช่น้ำข้าวเพื่อให้เกิดความเหนียวและมีความแข็งแรง ทำให้ขณะทำการทอผ้าฝ้าย เส้นฝ้ายจะไม่ขาดง่าย ทำให้สามารถทอได้ดีขึ้น ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นางคำน้อย วันแก้วซึ่งได้ให้ข้อมูล เกี่ยวกับการทอผ้าว่า

“ทอผ้าฝ้ายนี้มันบะยากตะได แต่มันต้องนั่งเมิน เจ็บหลัง เจ็บเอว บางเตือกะเลย ที่ลอะอ่อน ยะหื้อ แล้วกะเอาสตาจ้หื้อ เช่นเตือกะ ใจละ 3-4 บาท สมัยก่อนนั้นนะ แต่สมัยนี้ 3-4 บาทลอะอ่อน กะบะอยากทำละ แล้วเฮากะบะค้อยได้ทำละ”

หมายความว่า การทอผ้าฝ้ายไม่ใช่ขั้นตอนที่ยาก แต่ต้องใช้เวลาและความอดทน ในการนั่งทอ ซึ่งการนั่งนาน ๆ ก็ทำให้ปวดเมื่อย บางครั้งผู้ทอผ้าที่มีลูกหลานก็จะให้ลูกหลานเด็ก เป็นคนทอให้ และให้เงินค่าแรง เล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นค่าตอบแทน

6. การห้วนทูก

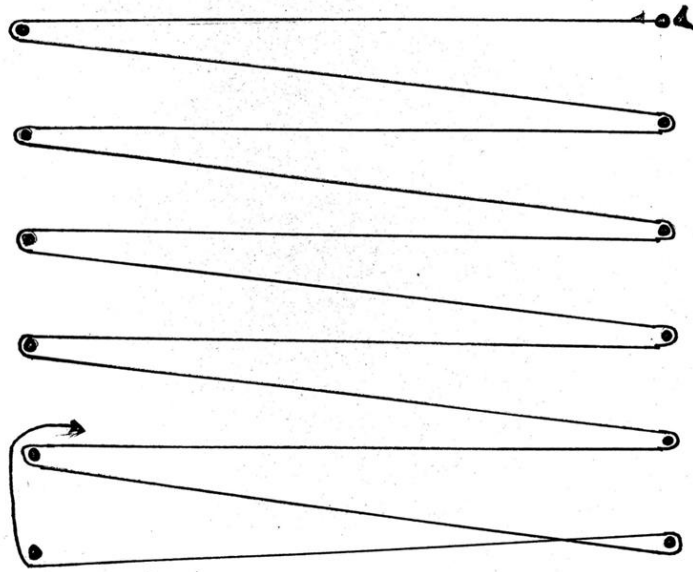
ภาพที่ 65 การห้วนทูก หรือการเดินเส้นยืน

การห้วนทูก หรือ การเดินเส้นยืน การเดินเส้นยืนนั้น จะต้องมีการกำหนด ขนาดของผ้าที่ ต้องการจะทอ เพื่อที่จะได้เดินเส้นยืนให้มีความพอดีกับผืนผ้า โดยที่ขนาดของผ้าที่ต้องการจะทอก็ ขึ้นอยู่กับผู้ทอว่าต้องการที่นำผ้าผืนนั้น ไปใช้ประโยชน์อะไร เมื่อกำหนดขนาดของผืนผ้าได้ ก็จะเลือก ฟืมที่มีขนาดพอดีกับความ ต้องการ จากนั้นจึงเริ่มห้วนทูก ให้มีความพอดีกับขนาดของ ฟืมที่จะใช้ ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นางเลย แก้วมูล ซึ่งได้ให้ข้อมูล เกี่ยวกับการห้วนทูกว่า

“ในการจะห้วนทูกนั้น เขาจะต้องคิดก่อนว่าจะเอาผ้าไปเยอะหยัง จะเอาไปตัดเย็บเดี่ยว สะดอคา ผ้าที่จะไ้เยะส่วนแวนของเดี่ยวสะดอ จะไ้ผ้าขนาดประมาณ 8 หลบ ละในส่วนซากาว่า ส่วนตัวเดี่ยวสะดอ จะไ้ผ้าขนาด 9 หลบ และการทอผ้าตัวบ ก่จะไ้ผ้าขนาด 12 หลบ 2 ผืน มาเย็บ ต่อกัน”

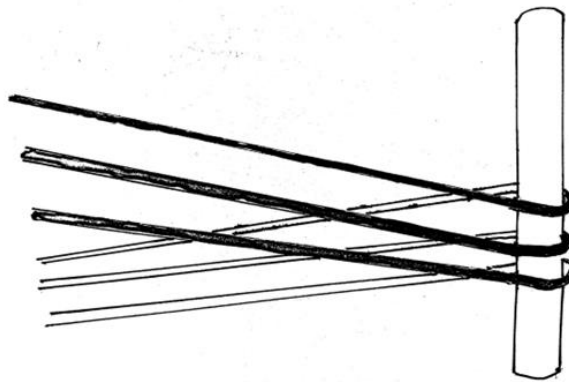
หมายความว่า ในการจะห้วนทูกนั้น ต้องกำหนดว่าจะนำผ้าไปใช้ประโยชน์อะไร อย่างเช่นจะ นำไปตัดเย็บกางเกงสะดอ ซึ่งผ้าที่ใช้ในส่วนต่าง ๆ ของกางเกงก็จะมีขนาดผ้าที่ต่างกัน เช่น ส่วนแวน จะใช้ผ้าขนาด 8 หลบ ส่วนตัวกางเกงจะใช้ผ้าขนาด 9 หลบ หรือในการทอผ้าห่ม จะใช้ผ้าขนาด 12 หลบ 2 ผืนมาเย็บต่อกันเพื่อไ้ได้ผืนผ้าที่ไ้เหมาะสำหรับการใช้ห่ม

ซึ่งคำว่า “หลบ” คือจำนวนหน่วยของเส้นฝ้าย 1 อ่า่น เท่ากับฝ้าย 4 เส้น 10 อ่า่น เท่ากับ 1 หลบ หมายความว่า 1 หลบ เท่ากับฝ้าย 40 เส้น ซึ่งหน่วยของเส้นฝ้ายนี้ ใช้ในการคิดคำนวณ ปริมาณการใช้เส้นฝ้ายในแต่ละครั้ง ของการห้วนทูก ว่าขนาดผ้าเท่านั้นจะใช้ฟืมอะไร และใช้ฝ้ายที่จะ นำมาทอเท่าไร

ภาพที่ 66 ลักษณะการเดินเส้น

ในการเดินเส้นยืนนั้น จะเดินเส้นยืนโดยใช้เครื่องขอ ซึ่งจะเริ่มเดินเส้นจากขอ หรือ หลักไม้ อันแรกจากทางด้านซ้ายบนตามภาพที่ 59 และเดินสลับฟันปลาไปมา วนตามหลักไม้ ไปจนถึงหลักไม้สุดท้าย จะนำเส้นฝ้ายคล้องหลักไม้สุดท้ายและเดินย้อนกลับไปมา ซึ่งการคล้องเส้นฝ้ายตรงหลักไม้สุดท้ายจะต้องให้เส้นฝ้ายที่เราจะเดินย้อนรอบต่อไปอยู่ทับข้างบนของเส้นฝ้ายรอบก่อนหน้า

ภาพที่ 67 การก๊อช่วย

ตรงหลักสุดท้ายที่เส้นฝ้ายทับกัน จะเป็นจุดที่ผู้ทอทุกใช้เป็นจุดนับจำนวนหลบ ทำซ้ำไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งได้จำนวนหลบตามขนาดหลบของพืมที่เราจะใช้ในการทอผ้า ใช้เส้นฝ้ายมัดบริเวณที่เส้นฝ้ายทับกัน เพื่อไม่ให้เส้นฝ้ายที่ทับกันอย่างระเบียบไม่หลุดพันกันไปมา จากนั้นจึงถอดเส้นฝ้าย

ที่ผ่านขั้นตอนการเดินเส้นยืนเสร็จแล้วออกจากเครื่องขอ เมื่อเสร็จแล้วคนบ้านตาลจะเรียกว่า “เครื่องหูก” ซึ่งจะนำไปตัดตรงปลายเครื่องหูกเพื่อเปิดเส้นฝ้าย และนำไปต่อกับฟืม คนบ้านตาลเรียกขั้นตอนการต่อเส้นฝ้ายจากเครื่องหูกให้ต่อดึงกับฟืมว่า “การสืบหูก” ซึ่งจากการให้ข้อมูลของนางเลย แก้วมูล ซึ่งได้ให้ข้อมูล เกี่ยวกับการห้วนหูกว่า

“ต้องเป็นคนตีชำนาญพอสมควร เพราะว่าถ้าเกิดเอาฝ้ายไปคล้องผิดนี้ก็จะต้องแก้ไขใหม่”

ภาพที่ 68 ผู้กเส้นเชือกและการนับจำนวนหลบ

3.2 การสกัดสีย้อมผ้าจากวัสดุธรรมชาติ การย้อมสีผ้าฝ้ายทอมือด้วยวัสดุธรรมชาติการย้อมร้อน และการย้อมเย็น

การสกัดสีย้อมผ้าจากธรรมชาติและ การย้อมสีผ้าฝ้ายทอมือด้วยวัสดุธรรมชาติ เป็นภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างยาวนาน สีน้ำเงินคราม สีดำจากผลมะเกลือ สีแดงจากครั่ง เป็นสีธรรมชาติดั้งเดิมที่ปรากฏอยู่บนผืนผ้า ของคนในชุมชนบ้านตาลมาตั้งแต่สมัยโบราณ จากคำบอกเล่าของนางแก้ว คำจันทร์แก้ว และนางซ้อย มีดไธสง และคนที่มีอายุอยู่ในช่วงยุคสมัยที่ชุมชนบ้านตาลยังคงใช้สีย้อมผ้าจากธรรมชาติ ได้ให้ข้อมูลว่า สีย้อมผ้าในอดีตนั้น สกัดมาจากวัสดุธรรมชาติที่หาได้ง่ายภายในท้องถิ่น สีที่เห็นจนชินตานอกจากสีธรรมชาติ 3 สี ที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วยังมีสีเปลือกไม้ที่สกัดมาจากเปลือกไม้หลากหลายชนิด และให้สีแตกต่างกันไปในแต่ละชนิด ถ้ามียางเหนียวและขี้ติตมือถูกอากาศ แล้วเปลี่ยนสี อย่างเช่นในไม้สักที่ให้สีแดง ก็เป็นอันรู้กันดีว่าวัสดุจากธรรมชาติอันไหนสามารถนำมาย้อมผ้าได้ดีทุก ๆ ส่วนของพืชไม่ว่าจะเป็น เปลือก ต้น ราก ใบ ดอก ผล และเมล็ด จึงถูกนำมาใช้ประโยชน์ในการย้อมสีมาตั้งแต่โบราณ แต่สีธรรมชาติเก่าแก่ที่ถูกนำมาย้อมผ้าในชุมชนบ้านตาลคือ สีน้ำเงินคราม สีดำมะเกลือ สีแดงครั่ง และสีเปลือกไม้ ซึ่งจะพบเห็นได้ทั่วไปจากการแต่งกายของคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนบ้านตาล บางสีต้องใช้กรรมวิธีการย้อมแบบย้อมร้อน บางสีใช้วิธีการย้อมเย็น บางสีสามารถย้อมได้ทั้งแบบเย็นและแบบร้อน ซึ่งแต่สีก็จะมีวิธีการสกัดสี และเตรียมน้ำย้อม

ที่แตกต่างกัน โดยก่อนที่จะทำการย้อมสีนั้นจะต้องทำความสะอาดเส้นฝ้ายก่อนการย้อมสี เพื่อขจัดสิ่งสกปรกที่ติดมากับเส้นฝ้าย

3.2.1 การทำความสะอาดเส้นฝ้าย

การทำความสะอาดเส้นฝ้ายในอดีตจากการให้ข้อมูลของ นางบัวผิน เทพแก้ว และ นางจันทร์หอม ปุ๊ดพรม ซึ่งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำความสะอาดเส้นฝ้ายว่า

“เมื่อสมัยก่อนนั้น เฮากะเอาไปล้างน้ำบะดาบย นั้นละ ตูบ ๆ หือมันอ่อน

เอามือถู ๆ ซักมัน แต่พอเริ่มมีสบู่หรือผงซักฟอ บ้านเฮากะเริ่มเอามาใช้กัน แต่ว่าฝ้ายเฮามันเป็นฝ้ายปั่นมือ มันบะค๋อยมีสารเคมีเคลือบมาเหมือนฝ้ายโรงงาน”

ในอดีตคนบ้านตาลทำความสะอาดเส้นฝ้ายด้วยน้ำเปล่า และเมื่อเริ่มมีสบู่

หรือผงซักฟอกจำหน่ายในชุมชน ก็มีการเริ่มใช้สบู่และผงซักฟอกช่วยในการทำความสะอาดเส้นฝ้าย เนื่องจากเป็นฝ้ายปั่นมือ จึงไม่มีสารเคมีเคลือบเส้นฝ้ายเหมือนเส้นฝ้ายจากโรงงาน

วิธีทำความสะอาดด้วยสบู่หรือผงซักฟอก

1. ผสมผงซักฟอกหรือสบู่ และน้ำ ตามอัตราส่วน เส้นฝ้าย 1 กิโลกรัม : สบู่หรือผงซักฟอก 100 กรัม : น้ำ 10 ลิตร

2. นำเส้นฝ้ายที่ต้องการทำความสะอาดไปต้ม ประมาณ 1-2 ชั่วโมง ไม่ควรต้มให้เดือดจนเกินไปเพราะจะทำให้เส้นฝ้ายพันกัน และขณะต้มควรพลิกกลับเส้นฝ้ายเพื่อทำความสะอาดที่ทั่วถึง

3. นำเส้นฝ้ายไปล้างให้สะอาด

4. บิดพอหมาด และกระตุกให้เส้นฝ้ายคลายตัว

5. นำไปย้อมสี หรือผึ่งในที่ร่ม เส้นฝ้ายที่ผ่านการทำความสะอาดแล้วควรนำไปเก็บไว้ในที่ร่มให้มิดชิดเพื่อไม่ให้สิ่งสกปรกมาเกาะเส้นฝ้าย

3.2.2 การสกัดสีและการย้อมสีจากคราม

การย้อมสีจากครามนั้น มีขั้นตอนที่ซับซ้อนหลายขั้นตอน โดยเริ่มจากการสกัดสีย้อมจากคราม โดยการหมักคราม คนในชุมชนบ้านตาลในอดีตจะปลูกต้นครามตามหัวไร่ปลายนา เมื่อครามที่ปลูกไว้มีอายุ 3-4 เดือน ช่วงย้อมผ้าก็จะออกไปเก็บครามตอนเช้ามีด ขณะที่ใบครามยังสดอยู่และนำความที่ตัดมาแช่ไว้ในถังน้ำ และใช้ก้อนหินหรือของที่มีน้ำหนักทับไว้ เพื่อให้ใบครามจมน้ำ และจะแช่ทิ้งไว้ประมาณ 1 คืน จากนั้นเมื่อตื่นเช้าขึ้นมาก็จะนำบะกัวกมาคนหรือกระชกน้ำแช่ครามเพื่อให้เกิดฟอง ยกใบครามที่แช่ไว้ 1 คืนออก จากนั้นผสมปูนขาวลงไปใต้น้ำแช่ครามประมาณ 10 กรัมต่อน้ำ 1 ลิตร เพื่อที่จะให้ครามเข้าไปจับตัวกับปูนแล้วตกตะกอน โดยจะต้องละลาย

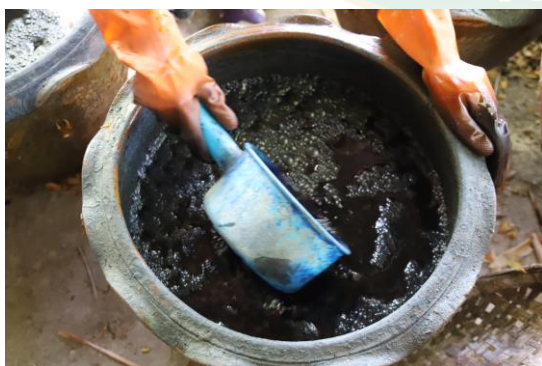
ปูนก่อน เพราะปูนจากโรงงานนั้นเป็นก้อนแข็งและมีสิ่งสกปรกติดมาด้วยจึงต้องนำมาละลายน้ำก่อน โดยจะใช้น้ำครามจากการแช่คราม ตักมาใส่ภาชนะ และนำปูนลงไปละลาย เมื่อได้น้ำปูนเสร็จแล้ว จะนำไปกรองเศษสิ่งสกปรกออกไปก่อนที่จะนำน้ำปูนไปผสมกับน้ำคราม ขั้นตอนต่อมา คือ การปั่น กวนให้น้ำปูนและน้ำครามผสมให้เข้ากัน แล้วพักทิ้งไว้ให้ตกตะกอน จากนั้นจึงนำไปกรองเอาน้ำออก ให้เหลือแต่ตะกอนของคราม หรือก็คือกองจนเหลือแต่เนื้อครามที่จะนำไปใช้ ในการก่อหม้อในขั้นตอนต่อไป

3.2.2.1 การก่อหม้อคราม

การก่อหม้อคราม เป็นการเตรียมน้ำย้อมเพื่อให้พร้อมสำหรับนำเส้นฝ้ายมาย้อม โดยจะนำเนื้อคราม ประมาณ 1 กิโลกรัม ผสมกับน้ำต่าง (น้ำขี้เถ้าต้นกล้วย) 3 ลิตร น้ำมะขามเปียก น้ำต้มเปลือกไม้ ผสมกันในหม้อดิน จากนั้นจะทำการโจกคราม โดยการใส่กระบวยตัก และโจกลงไป ในหม้อครามทำทุก ๆ ชั่วโมง เป็นการทำเพิ่มอากาศลงไป ในหม้อคราม จากนั้นสังเกตความเปลี่ยนแปลงของสี โดยสีจะเริ่มเปลี่ยนจากสีน้ำเงินไปเป็นสีเขียว และเปลี่ยนจากสีเขียวไปเป็นสีเหลือง แสดงว่าหม้อครามพร้อมที่จะนำเส้นฝ้ายลงมาย้อม ซึ่งในขั้นตอนนี้จะต้องใช้การสังเกตสีของน้ำในหม้อ ว่าหม้อครามพร้อมที่จะนำฝ้ายลงมาย้อมได้หรือยัง ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นางพิศมัย ปุ๊ดพรม ซึ่งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการก่อหม้อครามว่า

“บางเตื่อเฮากะบะสามารถบอก ระยะเวลาตีแน่นอนได้ เฮาใจการสังเกตเอา มันขึ้นอยู่กับ อุณหภูมิของอากาศ ช่วงนั้นตวย เช่นเตื่อกะ 5-7 วัน”

หมายความว่า ผู้ย้อมผ้าต้องอาศัยการสังเกตความเปลี่ยนแปลงของสีใน หม้อคราม เพราะบางครั้งไม่สามารถบอกเวลาได้แน่นอน เนื่องจากอุณหภูมิของอากาศมีผลต่อน้ำย้อม ซึ่งอาจใช้เวลา ประมาณ 5-7 วัน

ภาพที่ 69 การโจกคราม

ภาพที่ 70 หม้อครามที่พร้อมย้อม

3.2.1.2 การย้อมคราม

1. นำเส้นฝ้ายที่ผ่านการทำความสะอาดแล้ว ลงไปย้อมในหม้อครามที่ได้ทำการโจก จนพร้อมสำหรับการย้อม
2. ค่อย ๆ ใช้มือบีบ นวดเส้นฝ้ายในหม้อครามเบา ๆ ประมาณ 3-5 นาที เพื่อให้ น้ำสีแทรกซึมเข้าไปในเส้นฝ้าย และจะต้องพยายามอย่าให้เส้นฝ้ายลงไปลึกจนเกินไป เพราะก้นหม้อย้อมนั้นมีตะกอนและเศษของส่วนผสมตกตะกอนอยู่อาจจะติดมากับเส้นฝ้ายและทำให้เกิดรอยต่างบนเส้นฝ้ายได้

ภาพที่ 71 การย้อมคราม

ภาพที่ 72 ตะกอนจากหม้อคราม

3. ยกเส้นฝ้ายออกมาบิดหมาด ๆ และกระตุกเพื่อสะบัดเอาเศษตะกอนออก และเพื่อให้เส้นฝ้ายคลายตัว และไม่เป้นต่าง
4. นำไปตากในที่ร่ม หากต้องการความเข้มของสีก็จะนำไปย้อมซ้ำอีกรอบ หรือซ้ำจนกว่าจะได้สีความเข้มที่ต้องการ

ภาพที่ 73 การผึ่งเส้นฝ้ายที่ฝ้ายการย้อมคราม

5. เพิ่มความเปรี้ยว ความต่างในหม้อครามเพื่อปรับสภาพของน้ำครามให้เป็นกลางเพื่อเตรียมพร้อมที่จะใช้ย้อมในครั้งถัด ๆ ไป ซึ่งการก่หม้อครามนั้น สามารถใช้ได้หลายครั้ง โดยการเพิ่มความเปรี้ยว ความต่าง และเนื้อคราม ลงไปในหม้อครามที่ย้อมเสร็จแล้ว จากนั้นจึงเข้าเย็น สังเกตความเปลี่ยนแปลงของสี เหมือนในขั้นตอนแรกที่ก่หม้อคราม

3.2.3 การสกัดสีและการย้อมสีจากครั่ง

ในการย้อมครั้งของชุมชนบ้านตาลนั้น จะนำขี้คั้งมาตำให้ละเอียด เพื่อให้สามารถสกัดสีจากครั่งได้ดีที่สุด โดยจะนำไปตำในครกหิน หรือโครกไม้ขนาดใหญ่ บางบ้านที่มีการย้อมทีละมาก ๆ ก็จะมีการหล่อครกปูน เพื่อใช้ตำโดยเฉพาะ

1. นำครั่งไปตำในโครกให้ละเอียด

ภาพที่ 74 การตำครั่ง

2. นำไปใส่ถุงผ้าและครั้นนวดให้น้ำสีของครั่งออกมา

ภาพที่ 75 น้ำย้อมครั่ง

3. จากนั้นกรอกเอากากครั้งออก ให้เหลือแต่น้ำย้อมครั้ง
 4. หากต้องการย้อมร้อนเพื่อให้ได้สีแดงครั้งที่มีความเข้มก็จะนำไปต้มในน้ำร้อน ประมาณ 1 ชั่วโมง เพื่อสกัดน้ำสีให้ออกมา ซึ่งการย้อมร้อนจะได้สีที่มีความเข้มกว่าการย้อมเย็น แต่สีจะไม่สดใส
 5. เมื่อได้น้ำย้อมครั้ง ให้ลดไฟลงพยายามคุมไฟไม่ให้แรงจนน้ำย้อมเดือดพล่านให้น้ำย้อมนิ่งและมีไอน้ำบาง ๆ ลอยขึ้น
 6. จากนั้นนำเส้นฝ้ายที่ผ่านการ ทำความสะอาดเรียบร้อยแล้วลงย้อมในน้ำย้อมครั้ง
 7. ต้มที่ไว้ประมาณ 1 ชั่วโมง และคอยเอาไม้มากดเส้นฝ้ายที่ลอยขึ้นมาให้จมลงไป ในน้ำย้อม เพื่อให้ให้เกิดรอยต่างบนเส้นฝ้าย
 8. เมื่อครบเวลา ยกเส้นฝ้ายออกมาจากหม้อย้อม และแขวนไว้ให้เย็นพอที่จะใช้มือบิดได้ จากนั้นบิดหมาด ๆ และนำไปผึ่งไว้ในร่มประมาณ 1-2 ชั่วโมง
- ในการย้อมครั้งแรกนั้นจะได้สีแดงอ่อน ๆ โดยชาวบ้านมักจะนำกลับมาย้อมซ้ำอีกครั้ง เพื่อให้ได้สีแดงที่มีความเข้มขึ้นโดยจะนำคลังจากการกรองในถุงผ้าจากครั้งแรก มาต้มซ้ำอีกครั้งแต่ในครั้งนี้จะเติมคลัง ที่บดละเอียดลงไป ในถุงผ้าเพิ่ม เพื่อเพิ่มความเข้มของสีในการย้อมครั้งที่ 2 ซึ่งจะทำให้แบบนั้นเข้าไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะได้ความเข้มของสีที่ต้องการก็ได้ จากนั้นเมื่อได้สีหรือความเข้มที่ต้องการก็จะนำมาบิดหมาด ๆ และนำไปหมักไว้ในร่ม 2 ถึง 3 ชั่วโมง เพื่อ ให้สีซึมเข้าไปในเส้นฝ้ายได้ดี จากนั้นจึงนำไปตากแดดให้แห้งคอยกระตุก และหมั่นกลับเส้นเพื่อไม่ให้เกิดรอยต่างบนเส้นฝ้าย

3.2.4 การสกัดสีและการย้อมสีจากมะเกลือ

การย้อมสีมะเกลือ จากการให้ข้อมูลของ นายคำหล้า คำจันทร์แก้ว ซึ่งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการย้อมสีมะเกลือว่า

“สมัยก่อนตำป่บ้านเฮานี้มีต้นมะเกลือหนักเหลือนี้ ป้อหล้าจ้างไปเก็บเอามาต้องไว้”

หมายความว่า ชุมชนบ้านตาลในอดีตจะมีต้นมะเกลือเยอะกว่าในปัจจุบัน ซึ่งคนบ้านตาลในอดีตจะเก็บผลของต้นมะเกลือมาหมักไว้ในช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนธันวาคมซึ่งจะเป็นช่วงที่มะเกลือกำลังติดผล ผลของต้นมะเกลือจะมีสีเขียวอ่อน โดยจะนำมาบ่มแช่น้ำทิ้งไว้เพื่อยืดอายุการใช้งานวัตถุดิบ ซึ่งเมื่อนำมาตำละเอียด และเนื้อข้างในผลสัมผัสกับอากาศจะเปลี่ยนสีกลายเป็นสีดำ การย้อมสีมะเกลือในชุมชนบ้านตาลนั้นจะย้อมจากฝ้ายที่ผ่านการย้อมจากเปลือกประดู่มาก่อนแล้ว

ขั้นตอนการสกัดสีและการย้อมสีจากมะเกลือ

1. ผลของต้นมะเกลือ 4.5 กิโลกรัม มาทำให้ละเอียด นำไปใส่ในถุงกรอง
2. นำไปกรองกับน้ำต่างจากซีเถ้ากล้วย 30 ลิตร บิดนวด ให้สีมะเกลือออก โดยบิดนวดประมาณ 10 นาที แล้วยกถุงกรองออก
3. นำเส้นฝ้ายที่ย้อมเปลือกประดู่ จำนวน 4.5 กิโลกรัม ลงแช่ ในน้ำสีมะเกลือที่กรองแล้ว 30 ลิตร แล้วนวดให้เข้ากันและแช่ทิ้งไว้ 30 นาที
4. บิดให้หมาด แล้วกระตุกเพื่อที่จะให้เศษของเปลือกมะเกลือหลุดออกจากเส้นฝ้าย แล้วนำไปหมักหรือบ่มในกะละมังที่คลุมด้วยถุงพลาสติกหรือกระสอบวางไว้ในที่ร่มทิ้งไว้ประมาณ 1 คืน
5. เมื่อผ่านไป 1 คืน นำเส้นฝ้ายที่บ่มไว้ออกมาแช่ในน้ำย้อมมะเกลือซ้ำอีกรอบ และสังเกตความเข้มของสีว่ามีความเข้มตามที่ต้องการ และมีรอยต่างหรือไม่ หากยังไม่ได้สีที่ต้องการก็ต้องนำไปย้อมอีกรอบ

ในการย้อมสีมะเกลือ จะย้อมหลายครั้ง เพื่อที่จะให้ได้ความเข้มของสีที่ต้องการ หากต้องการให้สีมีความเข้มขึ้นก็ต้องนำมาย้อมหลาย ๆ ครั้ง และเมื่อได้สีที่ต้องการก็จะบิดหมาด และนำไปตากและกระตุกเพื่อที่จะให้เส้นฝ้ายคลายตัวตรง หมั่นกลับด้านบ่อย ๆ เพื่อที่จะให้เส้นฝ้ายสัมผัสอากาศที่สม่ำเสมอจะทำให้ได้สีที่มีความสม่ำเสมอ

3.2.5 การสกัดสีและการย้อมสีจากเปลือกไม้ประดู่

การย้อมสีเปลือกไม้ประดู่ จะใช้วิธีการต้มหรือการย้อมร้อน คือการใช้ความร้อนเพื่อช่วยในการสกัดน้ำสีออกมา โดยคนบ้านตาลจะใช้ส่วนเปลือกของต้นประดู่ ที่หาเก็บได้จากป่ารอบ ๆ หมู่บ้าน มาใช้ในการย้อมสี

วิธีการสกัดสีและการย้อมสีจากต้นประดู่

1. นำเปลือกไม้ประดู่มาสับ หยาบ ๆ

ภาพที่ 76 การสับเปลือกไม้ก่อนนำไปต้มสกัดน้ำสี

2. นำไปต้มให้เดือดนานประมาณ 1 ชั่วโมง เพื่อสกัดน้ำสีออกมา
3. กรองเอากากของเปลือกไม้ออกให้เหลือแต่น้ำย้อม ควบคุมอุณหภูมิ น้ำสีเดือดเพียงเล็กน้อยให้พอเป็นไอน้ำสีขาว ในขั้นตอนนี้อาจมีการเติมน้ำเปล่าเย็นลงไปเพื่อให้อุณหภูมิของน้ำย้อมลดลง
4. จากนั้นจึงค่อยนำเส้นด้ายหรือผ้าที่ผ่านการทำความสะอาดเสร็จแล้วลงมาย้อมในหม้อทิ้งไว้ประมาณ 1 ชั่วโมง และคอยเอาไม้มากดเส้นด้ายที่ลอยขึ้นมาให้จมลงไปใต้น้ำย้อม เพื่อให้เกิดรอยต่างบนเส้นด้าย
5. เมื่อครบเวลา ยกเส้นด้ายออกมาจากหม้อย้อม และแขวนไว้ในที่ร่มให้เย็นพอที่จะใช้มือบิดได้ จากนั้นบิดหมาด ๆ และนำไปผึ่งไว้ในร่มประมาณ 1-2 ชั่วโมง

เมื่อย้อมจนสีติดดีก็จะได้เส้นด้ายหรือผ้าย้อมสีธรรมชาติสีเปลือกไม้ จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง และสมาชิกกลุ่มทอผ้า ให้ข้อมูลว่า ขณะที่ย้อมให้พยายามคุมไฟไม่ให้แรงจนน้ำย้อมเดือดพล่าน ใช้ความร้อนแค่พอน้ำเดือดเพียงเล็กน้อยก็พอที่จะย้อมได้แล้ว และระยะเวลาในการย้อมจะใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง ซึ่งถ้าใช้เวลาน้อยกว่านี้ก็จะทำให้สีไม่เกาะติดเส้นด้ายได้ดีเท่าที่ควร เมื่อนำไปล้างน้ำสีก็จะหลุดออกมาจากเส้นด้าย แต่ถ้าย้อมนานเกินไปก็จะเสียเวลา และเปลือกเชื้อเพลิง เกินความจำเป็น แต่บางครั้งเมื่อต้มจากหม้อสุดท้ายของวันก่อนเลิกงาน ก็จะต้องทิ้งไว้และค่อยมาบิดหมาด ๆ และตากในวันถัดไป นางแสงไพร ไชโย สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ได้ให้ข้อมูลว่า สิ่งสำคัญในการย้อมคือจะต้องมีการพลิกกลับเส้นด้ายอยู่เสมอ เพื่อที่จะช่วยให้สีกระจายตัวแทรกซึมเข้าไปรอกกับเส้นด้ายได้ดีขึ้น และเป็นการป้องกันการเกิดรอยต่างบนเส้นด้ายในบางจุดที่น้ำสีกระจายตัวไปไม่ถึงทั่วถึง ในการย้อมนั้นต้องหมั่นสังเกตให้เส้นด้ายทุกส่วนจมอยู่ในน้ำ ควรรักษาระดับน้ำ หากน้ำย้อมเริ่มแห้งให้เติมน้ำเปล่าลงไป เพื่อเส้นด้ายลอยอยู่เหนือผิวน้ำซึ่งจะทำให้สีย้อมติดไม่เท่ากันและเกิดรอยต่าง

เมื่อย้อมเสร็จแล้ว เส้นด้ายที่ย้อมเสร็จแล้วควรทิ้งไว้สักครู่หรือนำไปตากให้แห้ง จากนั้นจึงนำไปซัก สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ได้ให้ข้อมูลว่า การทำแบบที่กล่าวมาข้างต้น จะทำให้สีหลุดออกน้อยกว่าการซักทันที หลังจากนำไปซักเสร็จแล้ว นำมาบิดพอหมาดหมาด แล้วนำได้มากระตุก เพื่อให้เส้นด้ายคลายตัว และเป็นการสะบัดเอาเศษวัสดุย้อมที่ติดมากับเส้นด้ายให้หลุดออกแล้วนำไปตากในที่ร่ม มีอากาศถ่ายเทสะดวกมีลมพัดผ่านตลอด ในกรณีนี้ยกเว้นการย้อมสีบางอย่าง เช่น การย้อมมะเกลือ การย้อมคราม ควรนำไปตากแดดเพื่อที่จะให้ทุกส่วนของเส้นด้ายได้รับแสงแดด จะทำให้สีมีความสม่ำเสมอเท่า ๆ กัน และมีความเข้มข้น

3.2.6 การสกัดสีและการย้อมสีจากดิน

การย้อมสีดิน เป็นวิธีการย้อมแบบย้อมเย็น โดยคนบ้านตาลจะนำดินมาแช่น้ำในภาชนะที่ใช้ย้อมผ้าในอุณหภูมิปกติเพื่อละลายดินเมื่อดินละลายดีแล้ว จะนำผ้าที่ผ่านการทำความสะอาดเสร็จแล้วลงไปย้อม โดยกดให้ผ้าจมอยู่ในน้ำย้อม แช่ทิ้งไว้ประมาณ 10-20 นาที แล้วยกขึ้นมาบิดหมาด ๆ หากต้องการสีที่มีความเข้มข้น ชาวบ้านจะนำลงไปย้อมอีกรอบ จนกว่าจะได้สีที่ต้องการ จากนั้นนำออกมาบิดพอหมาด ๆ และนำไปตากแดด

3.2.7 การสกัดสีและการย้อมสีจากแกนขนุน

การย้อมสีแกนขนุน เป็นวิธีการย้อมร้อนโดยจะนำส่วนแกนของต้นขนุนที่แห้งแล้วมาสับพอหยาบ ๆ จากนั้นนำไปห่อด้วยผ้าขาวบาง แล้วนำไปต้มทิ้งไว้ประมาณ 3-4 ชั่วโมง เพื่อให้น้ำสีของแกนขนุนออกมา เมื่อได้น้ำสีที่ต้องการแล้วจึงยกห่อผ้าขาวบางออก จากนั้นจึงนำผ้าที่ผ่านการทำความสะอาดที่ต้องการจะย้อมลงไปย้อมในน้ำสี ใช้ไม้คนเบา ๆ เพื่อให้สีสามารถซึมเข้าไปในเนื้อผ้าได้อย่างทั่วถึง ต้มทิ้งไว้ประมาณ 1 ชั่วโมง ระหว่างนั้นควร พลิกกลับผ้าที่นำไปย้อมบ่อย ๆ เพื่อให้ไม่เกิดรอยต่างของสี เมื่อได้สีที่ต้องการแล้วจึงยกขึ้นมาบิดหมาด ๆ และนำไปตากในที่ร่ม หากต้องการสีที่มีความเข้มข้นชาวบ้านจะนำไปย้อมซ้ำจนได้สีที่ต้องการ

3.2.8 การสกัดสีและการย้อมสีจากเปลือกเพกา

การย้อมสีจากเปลือกเพกา เป็นการย้อมสีแบบร้อน โดยจะนำส่วนเปลือกของต้นเพกา มาสับหยาบและนำไปต้มทิ้งไว้ประมาณ 3-4 ชั่วโมง เพื่อให้สีของเปลือกเพกาออกมา จากนั้นจึงนำผ้าหรือเส้นฝ้ายที่ผ่านการทำความสะอาดแล้วลงไปย้อมในน้ำสี ระหว่างการย้อมควรใช้ไม้กดและคนผ้า หรือเส้นฝ้ายที่นำไปย้อม หมั่นพลิกเส้นฝ้ายกลับไปมาเพื่อให้สีซึมเข้าไปในเนื้อฝ้ายได้ดี และเพื่อไม่ให้เกิดรอยต่าง ต้มทิ้งไว้ประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วจึงยกเส้นฝ้ายหรือผ้าที่นำไปย้อม ขึ้นจากหม้อย้อมและบิดหมาด ๆ จากนั้นกระตุกให้เส้นฝ้ายคลายตัว แล้วนำไปตากในที่ร่ม

3.2.9 การสกัดสีและการย้อมสีจากขมิ้น

การย้อมสีขมิ้น เป็นการย้อมแบบร้อน โดยจะนำส่วนของเหง้าขมิ้น หรือส่วนหัวมาใช้ โดยจะนำขมิ้นไปตำในครกพอหยาบ ๆ แล้วนำไปใส่ผ้าขาวบาง จากนั้นจึงนำไปต้มในน้ำเพื่อให้สีของขมิ้นออกมา นำเส้นฝ้ายที่ผ่านการทำความสะอาดแล้วลงไปย้อมในน้ำสี ระหว่างการย้อมควรใช้ไม้กดและคนผ้า หรือเส้นฝ้ายที่นำไปย้อม หมั่นพลิกเส้นฝ้ายกลับไปมา เพื่อให้สีซึมเข้าไปในเนื้อฝ้ายได้ดี และเพื่อไม่ให้เกิดรอยต่าง ต้มทิ้งไว้ประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วจึงยกเส้นฝ้ายหรือผ้าที่นำไปย้อมขึ้นจากหม้อย้อมและบิดหมาด ๆ จากนั้นกระตุกให้เส้นฝ้ายคลายตัว แล้วนำไปตากในที่ร่ม

3.3 การทอผ้าฝ้ายทอมือ รูปแบบของผ้า ลวดลายในการทอ

การทอผ้าในชุมชนบ้านตาลในสมัยโบราณนั้น จะทอโดยใช้กี่ทอผ้าแบบดั้งเดิม (กี่พื้นบ้าน) ซึ่งก็แบบดั้งเดิมแม้จะทอได้ช้ากว่ากี่กระตุก แต่ในเรื่องของความประณีตนั้นก็แบบดั้งเดิมดีกว่า เพราะค่อย ๆ ทำแบบช้า ๆ จึงทำให้ได้ชิ้นงานที่มีความประณีตเรียบร้อยกว่า การทอผ้าในชุมชนบ้านตาลในอดีตนั้นจะทอเพื่อใช้สอย และนำไปตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ จึงไม่ต้องเร่งรีบในการทอ

ภาพที่ 77 กี่พื้นบ้าน

เมื่อเริ่มมีการผลิตเพื่อการจำหน่าย ช่างทอผ้าบ้านตาลจึงเริ่มเปลี่ยนมาใช้กี่กระตุก ซึ่งจะทำให้ความเร็วและความสะดวกมากกว่าการใช้กี่แบบดั้งเดิม ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นางบาง โนนทา ซึ่งได้ให้ข้อมูลในการทอผ้าว่า

“กี่กระตุกนี้เข้ามามะลุนี่บะตายมะก่อนเฮากะใช้กี่พื้นบ้านนี่ละ กระทบแรงงานเขาเข้ามาส่งเสริมช่วงนั้น เมื่อสัก 30 ปีก่อนนี้ ด้วัดบ้านตาลเหมือน แล้วกะหื้อแม้อยิงไปเฮียนต่อกี่กระตุก”

เช่นเดียวกับการให้ข้อมูลของ นางช้อย มีด้อยัง จากข้อมูลการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลความเห็นที่ตรงกันว่ากี่กระตุกได้เริ่มเข้ามาแพร่หลายในชุมชนเมื่อประมาณ 30 ปีมานี้เอง จากโครงการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจในหมู่บ้านเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและสวัสดิการสังคมหมู่บ้าน โดยกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ซึ่งโครงการนี้ได้นำกี่กระตุกเข้ามาให้คนในชุมชนได้ทดลองทอ โดยมีเจ้าหน้าที่เข้ามาฝึกสอน การทอผ้าโดยใช้กี่กระตุก ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวผู้หญิงในหมู่บ้านเข้าไปเรียนกันเป็นจำนวนมาก โดยทางโครงการได้จัดพื้นที่สอนอยู่ที่วัดบ้านตาลเหนือ ซึ่งแต่ละกลุ่มทอผ้า ก็จะส่งสมาชิกของกลุ่มตนเองเข้ามาเรียนการทอด้วยกี่กระตุก ซึ่งกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ก็เป็นหนึ่งในกลุ่มทอผ้าในชุมชนบ้านตาล ที่ได้เข้าร่วมกับโครงการ พัฒนาสังคมและเศรษฐกิจในหมู่บ้านเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและ

สวัสดิการสังคมหมู่บ้าน ของกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม และได้ส่งสมาชิกเข้าไปเรียนการทอผ้าด้วยกี่กระตุก

ภาพที่ 78 กี่กระตุก

จากการให้ข้อมูลของ นางพิสมัย ปุ๊ดพรม ซึ่งได้ให้ข้อมูลภูมิปัญญาการทอผ้าว่า

“ผ้าบ้านเฮามันบะใจมีลายดีต่อยาก ส่วนใหญ่เฮากะเป็นลาย ตากีบ ต่าอ่าน ลายแวง สีผ้าของผ้าเฮากะเป็นสีพื้น ที่ย้อมจากวัสดุในชุมชนเฮา เามาตอเป็น ผ้าซิ่นผ้าห่ม หมอน สะลี ทั่ว ๆ ไปเดี่ยวใน เสื้อใน สมัยก่อนกะยังใช้ผ้าตอมาตัดเย็บ แต่บะเดี่ยวบะมีละ”

เช่นเดียวกับการให้ข้อมูลของ นางจันทร์หอม ปุ๊ดพรม และนางบัวลา ปุ๊ดพรม จากข้อมูลการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลความเห็นที่ตรงกันว่าของผ้าในชุมชนบ้านตาลจะมีรูปแบบที่เรียบง่าย และเป็นลายที่มีความซับซ้อนน้อย ซึ่งจะทอขึ้นเป็นผืนแล้วนำไปตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ ตามต้องการ เช่น ผ้าซิ่น ผ้าห่ม ถูย้อม เสื้อ กางเกง หมอน ที่นอน ซึ่งในอดีตชุดชั้นใน หรือ กางเกงใน ก็ถูกตัดเย็บขึ้นมาจากผ้าทอโดยทั้งสิ้น ซึ่งในปัจจุบันในชุมชนบ้านตาลไม่สามารถหาตุ้ได้แล้ว โดยแต่ละลายที่ถูกถักทอออกมา ก็จะถูกนำไปตัดเย็บเป็นชิ้นงานที่แตกต่างกันไป เช่น ลายต่าอ่าน มักจะถูกนำไปตัดเย็บเป็นผ้าซิ่น หรือนำไปเย็บเป็นถูย้อม

3.3.1 การทอผ้าฝ้ายทอมือ

การทอผ้า คือการนำเส้นฝ้ายเส้นยืน และฝ้ายเส้นพุ่งมาขัดประสานกันเป็นผืนผ้า ซึ่งลวดลายของผ้าส่วนหนึ่งจะขึ้นอยู่กับการออกแบบการใช้ฝ้ายและยืนและฝ้ายเส้นพุ่ง และส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับเทคนิคการทอและการใช้ฟืมแต่ละชนิด ซึ่งจะทำให้ได้ลวดลายของผืนผ้าที่แตกต่างกัน ซึ่งในชุมชนบ้านตาลจะมีขั้นตอนการทอผ้า ดังนี้

3.3.1.1 การสืบหูก

ภาพที่ 79 การสืบหูก

การสืบหูก คือ การเตรียมเส้นฝ้ายสำหรับการทอ โดยจะนำเส้นฝ้าย จากขั้นตอนของการเดินเส้นยืน หรือที่คนบ้านตาลเรียกว่าการห้วนหูก มาต่อเข้ากับเส้นฝ้ายที่ติดอยู่กับเขาหูกและเขาฟืม ซึ่งฝ้ายที่ติดอยู่กับเขาหูกและเขาฟิมนั้นมาจาก เงื่อนของเส้นฝ้ายที่เหลือจากการทอผ้า จากการให้ข้อมูลของ นางจันทร์หอม ปุ๊ดพรม ซึ่งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทอผ้าว่า

“ขั้นตอนนี้ต้องใจสมาธิ หน่อย เพราะว่า คนเฒ่าเช่นคนกะต่าบะค้อยดี แล้วมันต้องต่อกำเส้น ๆ เดี่ยวจะต่อผิด”

เช่นเดียวกับการให้ข้อมูลของ นางบัวลา ปุ๊ดพรม จากข้อมูลการสัมภาษณ์ได้ ข้อมูลความเห็นที่ตรงกันว่า ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ต้องใช้สมาธิในการสืบหูก หรือการต่อ คนแก่ที่สายตาไม่ค่อยดี มองเห็นไม่ชัด ก็จะทำให้ยาก

เมื่อสืบหูก เสร็จแล้วก็จะเริ่มการทอผ้า โดยช่างทอผ้าจะนำโก๊กหมู หวีเส้นฝ้าย ที่อยู่หลังตะกอก ของฟืมให้เป็นระเบียบ เพื่อให้ขณะที่ทำการทอผ้าเส้นฝ้ายพันกัน จากนั้นจึงนำกระสวยมาวางในรางกระสวย ดึงเงื่อนฝ้ายจากกระสวยออกมาพอประมาณ และจับเงื่อนไว้เพื่อไม่ให้เงื่อนพุ่งไปกับกระสวย จากนั้นใช้เท้าเหยียบไม้เหยียบหูกเพื่อเป็นการยกตะกอกให้ขึ้นลงสลับกัน และเกิดช่องว่างให้สามารถสอดพุ่งกระสวย เพื่อเริ่มการทอผ้า โดยพุ่งกระสวยลอดผ่านช่องว่าง ไปจนสุด

รางกระสวย จากนั้นจึงเหยียบไม้เหยียบทุก เพื่อยกตะกอให้ขึ้นลงสลับกัน และเป็นการหนีบเงื่อนเส้นฝ้ายจากกระสวย จากนั้นพุ่งกระสวยลอดผ่านช่องกลับมาทางเดิม และเหยียบไม้เหยียบทุกเพื่อยกตะกอสลับขึ้นลง ทำซ้ำไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะได้ความยาวของผืนผ้าที่ช่างทอผ้าต้องการ

3.3.1.2 การทอผ้าด้วยพิม 2 ตะกอ

การทอผ้าจากพิม 2 ตะกอจะเป็นผ้าที่ไม่ได้มีลวดลายที่ซับซ้อน มีความเรียบง่ายของการทอ แต่ลวดลายของผ้าจะมาจาก การวางสีของฝ้ายเส้นพุ่งและฝ้ายเส้นยืน ให้เกิดเป็นลวดลายต่าง ๆ ซึ่งแต่ละลายจะมีความเฉพาะในรูปแบบของการนำไปใช้งานด้วย ลายตำกีบ ลายตำอ่าน ส่วนใหญ่จะถูกนำไปตัดเย็บเป็นผ้าถุง หรือชิ้นผู้หญิง

ภาพที่ 73 ลายตำอ่าน

ภาพที่ 73 ลายตำกีบ

ลายตำอ่าน เป็นลายที่มีความเรียบง่าย ที่ทอขึ้นจากพิม 2 ตะกอ โดยจะใช้ฝ้ายเส้นยืน 2 สี สลับกันเป็นช่อง ขนาดของช่องแล้วแต่ผู้ทอเป็นคนกำหนด และจะใช้ฝ้ายเส้นพุ่ง 2 สี สลับกัน ทำให้เกิดช่องว่าง 4 เหลี่ยมจัตุรัส จากการให้ข้อมูลของ นางจันทร์หอม ปุ๊ดพรม ซึ่งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลายผ้าบ้านตาลว่า

“ลายตำอ่านเป็นลายที่ เห็นได้ทั่วไปเพราะคนนิยมนุ่งหม่มผ้าชิ้นลายนี้ โดยคนที่ใช้ลายนี้จะเป็นคนที่มีอายุ และได้กล่าวต่ออีกว่า เมื่อเห็นชิ้นลายนี้ สามารถบอกได้เลยว่า มาจากบ้านตาลมาก่อนเฮาตั้งบะใจได้ใส่เดียว เวลาไปยะกานทำงานกะใส่กำชิ้น”

เช่นเดียวกับการให้ข้อมูลของ นางบัวลา ปุ๊ดพรม จากข้อมูลการสัมภาษณ์ได้ ข้อมูลความเห็นที่ตรงกันว่า ลายผ้าของบ้านตาลมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ที่เมื่อเห็นผู้สวมใส่ลวดลายนี้ ภายนอกชุมชนก็ยังสามารถบ่งบอกได้ว่า คน ๆ นั้น หรือผ้าผืนนั้นถูกทอมาจากบ้านตาล

ภาพที่ 82 ชิ้นลายตำอ่าน

ผู้หญิงบ้านตาลจะสวมใส่ผ้าถุงหรือผ้าชิ้นลายตำกับ และตำอ่าน ลายแสง ซึ่งเป็นลักษณะลายที่พบเป็นได้ทั่วไปในชุมชนบ้านตาลมาจนถึงยุคปัจจุบัน ผู้หญิงในชุมชนบ้านตาลจะใส่เป็นประจำทั้งงานบุญ หรือใส่ไปทำงาน ทำไร่ทำสวน ก็จะใส่ชิ้นลายนี้ไป ซึ่งในอดีตผู้หญิงจะไม่ใส่กางเกงเหมือนกับสมัยนี้จะสวมใส่ผ้าชิ้นเป็นปกติ

3.3.1.3 การทอผ้าด้วยฟืม 4 ตะกอ

การทอผ้าด้วยฟืม 4 ตะกอ ในขั้นตอนแรก จะสืบทุกเหมือนกับการทอผ้าจากฟืม 2 ตะกอ เมื่อสืบทุกเสร็จแล้ว แต่จะมีความแตกต่าง ๆ ในขั้นตอนของการเหยียบไม้เหยียบทุก เพราะเหยียบทุกของฟืม 4 ตะกอจะมีไม้เหยียบทุก 4 อัน การทอผ้าด้วย ฟืม 4 ตะกอ จะสามารถทอผ้าที่มีลวดลายซับซ้อนกว่าการทอผ้าจากฟืม 2 ตะกอ การจะทอให้เกิดลวดลาย แต่ละลายนั้นจะขึ้นอยู่กับวิธีการเหยียบไม้เหยียบทุก

3.3.1.4 ลายผ้าที่ทอจากฟืม 4 ตะกอ

ลายผ้า ที่ทอจากฟืม 4 ตะกอนั้น ลวดลายจะขึ้นอยู่กับวิธีการเหยียบไม้เหยียบทุก ซึ่งแต่ละลาย ก็จะมีลำดับขั้นตอนในการเหยียบไม้เหยียบทุก ที่แตกต่างกัน โดยลายผ้าฝ้ายที่ทอจากฟืม 4 ตะกอ มีดังนี้

1) ลายดอกหลวง

ภาพที่ 83 ผ้าลายดอกหลวง

ลายดอกหลวงเป็นลายที่ทอขึ้นด้วยพื้ 4 ตะกอเท่านั้น ซึ่งจะมีความยากกว่าการทอด้วยพื้ 2 ตะกอ ซึ่งลวดลายส่วนหนึ่งมาจากการออกแบบฝ้ายเส้นยืนว่าจะใช้สีอะไรบ้างเป็นสวนประกอบ ซึ่งแต่ละคนก็จะออกแบบตามความต้องการของตน แต่ลวดลายของเนื้อผ้าที่ทอออกมา นั้นจะเหมือนกันเพราะจะใช้เทคนิคการเหยียบไม้ที่เหมือนกัน ซึ่งผ้าลายนี้ในชุมชนบ้านตาลจะนิยม นำไปตัดเย็บเป็นผ้าห่ม ผ้าพันคอ จะไม่นิยมนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า

2) ลายดอกพริก

ภาพที่ 84 ลายดอกพริก

ลายดอกพริกเป็นลายที่ถูกทอขึ้นจากพิมพ์ 4 ตะกอเหมือนกันกับลาย ดอกหลวง แต่จะมีลำดับการเทียบไม้ที่แตกต่างกัน ซึ่งจะมีลวดลายของดอกที่เล็กกว่าลายดอกหลวง ซึ่งผ้าแต่ละผืนของลายดอกพริกก็จะมีสีที่เกิดจากการออกแบบและเลือกสีของฝ้ายเส้นพุ่งและฝ้ายเส้นยืนที่แตกต่างกันไปตามแต่ละผู้ทอ ซึ่งผ้าลายนี้ในชุมชนบ้านตาลจะนิยม นำไปตัดเย็บเป็นผ้าห่ม ผ้าพันคอ จะไม่นิยมนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า

3.3.2 การจก ในชุมชนบ้านตาล

ลวดลายของผ้าข้างต้นที่กล่าวมาว่าลวดลายของผ้าของชุมชนบ้านตาลนั้น จะไม่มีลวดลายที่ซับซ้อน แต่จากการเก็บข้อมูลสอบถาม ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน คือ แม่ป้อย ได้ให้ข้อมูลว่ามีการจกผ้าในชุมชนบ้านตาลแต่เป็นการจกลวดลายที่ไม่ซับซ้อน เท่าการจกของแม่แจ่ม ในชุมชนบ้านตาลจะมีการทำลายจกไว้ตามตีนผ้า เพื่อเป็นการทำเครื่องหมาย หรือเพื่อบอกว่าตรงผืนนี้ของผ้าผืนนี้เป็นส่วนตีนผ้า และส่วนไหนคือหัวผ้า ซึ่งจะจกไว้ตามผ้าห่ม หัวหมอน ผ้าหลบ (ผ้าปูที่นอน) สะลี (พุก) และลวดลายที่จกจะมีรูปคนจูงมือ ช้าง ม้า ไก่ ซึ่งบางลายไม่สามารถหาดูได้แล้ว จากการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ได้ให้ความเห็นว่าแม้ว่าจะมีผ้าชิ้นตีนจกที่มีลวดลายซับซ้อนปรากฏอยู่ตามบ้านเรือน ของคนบ้านตาล แต่อาจไม่ได้ถูกถักทอและจกจากคนบ้านตาล อาจเป็นการนำเข้ามาจากที่อื่น

ภาพที่ 85 จกลายม้า

ภาพที่ 86 จกลายช้าง

ภาพที่ 87 จกลายไก่

ภาพที่ 88 จกลายคนจูงเขน

ภาพที่ 89 จกลายดอก

3.3.3 การแปรรูปผ้าฝืนของชุมชนบ้านตาล

ผ้าที่นิยมนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าส่วนใหญ่จะเป็นผ้าสีพื้นไม่มีลวดลาย ซึ่งจะมีขนาดลายแล้วแต่ขนาดของฟืมที่ผู้ทอใช้ ซึ่งในการนำไปตัดเย็บ ช่างเย็บผ้าก็จะเลือกขนาดของหน้าผ้าที่มีความเหมาะสมกับชิ้นงานที่จะตัดเย็บออกมา เพื่อที่จะไม่ให้สูญเสียเนื้อผ้าไปอย่างเปล่าประโยชน์ ในอดีตที่ยังไม่มีการใช้จักรในการเย็บผ้า การตัดเย็บในชุมชนบ้านตาล จะใช้การเย็บมือ หรือการสอย เพื่อต่อชิ้นส่วนต่าง ๆ ให้ออกมาเป็นเสื้อหรือกางเกง และของใช้ต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันในชุมชนบ้านตาลไม่สามารถหาช่างเย็บมือได้แล้ว ที่มีให้เห็นในปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์นางบุญยัง จันทร์แก้ว ซึ่งเป็นผู้ประกอบการอาชีพช่างเย็บผ้าเป็นอาชีพเสริมในชุมชนบ้านตาล ได้ให้ข้อมูลว่า ส่วนใหญ่จะเป็นการเย็บมือในชิ้นงานที่มีขนาดเล็กเช่น ถุงย่าม หรือการปักซ่อมแซมส่วนที่ชำรุดในบางจุด ซึ่งเชื่อว่าทุกบ้านจะมีจักรเย็บผ้าเป็นของตัวเอง การตัดเย็บในสิ่งเล็ก ๆ น้อย ยังใช้การเย็บ และสอยด้วยมือ แต่การตัดเย็บให้ออกมาเป็นเสื้อ กางเกง เป็นผืนนั้นจะเป็นการจ้างช่างเย็บผ้าในชุมชนบ้านตาล

ภาพที่ 90 ม้วนผ้าขาว แต่ละขนาด

ภาพที่ 91 กางเกงที่ตัดเย็บจากผ้าขาว

ภาพที่ 92 เสื้อที่ตัดเย็บจากผ้าขาว

ซึ่งเมื่อตัดเย็บออกมาเป็นชิ้นงานแล้ว หากผู้สวมใส่ต้องการที่จะข้อมสีก็นำไปข้อมให้ได้สีที่ต้องการ ซึ่งจากการสัมภาษณ์แม่ค้าหน่วย ให้ข้อมูลว่าโดยทั่วไป เมื่อตัดเย็บออกมาเป็นเสื้อผ้าสีขาวแล้ว จะนำไปข้อมให้เป็นสีที่มีความมืดเข้ม เช่น สีมะเกลือ สีคราม เพราะว่าง่ายต่อการใช้งาน เนื่องจากคนบ้านตาลจะใส่ผ้าทอที่ตัดเย็บนี้ไปทำไร่ ทำสวน สีของเสื้อผ้าที่สวมใส่ส่วนใหญ่จะนิยมนำไปข้อมสีดำมะเกลือหรือ สีคราม ซึ่งโดยทั่วไปจะข้อมเส้นฝ้ายก่อนที่จะนำไปทอ และมีแบบที่ตัดเย็บแล้วนำไปข้อม บางครั้งเป็นการข้อมเพื่อเพิ่มสีให้เข้มขึ้น เมื่อเวลาผ่านเสื้อผ้าที่ข้อมด้วยสีธรรมชาติ สีจะจางลงเป็นธรรมดา ยิ่งผ่านการใช้งานในสวนในไร่ ชาวบ้านจึงมักนำกลับมาข้อมใหม่อีกครั้ง

4. การใช้ประโยชน์จากผ้าฝ้ายทอมือข้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง

บทบาทของผ้าทอต่อชีวิตของคนบ้านตาล ในอดีตนั้นนอกจากจะนำไปใช้ประโยชน์ในด้านเครื่องนุ่งห่มแล้ว ยังนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต ผ้าได้เข้ามามีบทบาทอยู่ในทุกช่วงชีวิตของคนบ้านตาล เช่นเดียวกับ สังคมไทยที่คนส่วนใหญ่ นับถือพุทธเป็นหลัก และมีความเชื่อว่าลูกชายที่บวชเรียนสามารถช่วยสร้างบุญคุณให้พ่อแม่ ผ้าที่เกี่ยวข้องกับพิธีนี้สร้างขึ้นตั้งแต่จุดเริ่มต้นของพิธี เริ่มแรกคือผ้าที่ใช้แต่งตัวนาค ต่อมาคือผ้ามุ้งนอนและผ้าเช็ดตัว และสุดท้ายคือผ้าเหลืองที่ใช้ในพิธีกรรม ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นางจันทร์หอม ปุ๊ดพรม และนายหล้า คำจันทร์แก้ว ซึ่งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของผ้าทอในชุมชนบ้านตาลว่า

“ก่อนผ้าเหลืองดีตุ้เจ้าใจี กะตอมาจากผ้าฝ้ายบ้านเฮานี้ละ เอาไปข้อมสีเหลือง ขมิ้น แก่นบะหนุน”

หมายความว่า ในอดีต ผ้าเหลือง (จีวร) นั้นทอจากผ้าฝ้ายของคนในชุมชนบ้านตาล และนำไปข้อมสีเหลือง ซึ่งเป็นสีที่ได้จากการสกัดสีข้อมจากขมิ้น และแก่นขุ่น ในพิธีแต่งงานของชุมชนบ้านตาลในอดีต ฝ่ายหญิงจะต้องเป็นคนเตรียมที่นอนหมอนมุ้ง ดังนั้นผู้หญิงบ้านตาลจะต้องสามารถทอผ้าได้ทุกคน ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นางจันทร์หอม ปุ๊ดพรม ซึ่งได้ให้ข้อมูลบทบาทของผ้าทอในชุมชนบ้านตาลว่า

“แม่ยิงเฮา นั้นถูกแม่ สอนมาตั้งแต่แม่หน่วยละ ว่าหื้อต่อผ้าจ่าง ไผตบะจ่าง มันกะจะดูปะตีว่าเป็นแม่ย่าแม่ยิง หยังมาตอหูกะดายกะบะจ่าง อย่างหน่วยกะตอต่อผ้า ขาว ต่อผ้าห่ม แป้งสะลิตีนอนได้”

เช่นเดียวกับการให้ข้อมูลของ นางบัวลา ปุ๊ดพรม จากข้อมูลการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลความเห็นที่ตรงกันว่า ในบริบทของชุมชนบ้านตาลนั้นการทอผ้าจึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้หญิงได้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้หญิงในชุมชนบ้านตาลในอดีตถูกปลูกฝังว่าจะต้องสามารถทอผ้าได้ เมื่อถึงพิธีแต่งงานก็จะใช้ผ้าทอที่ทอเก็บไว้ออกมาใช้ในงานพิธี ซึ่งในอดีตฝ่ายหญิงจะต้องทอผ้าเพื่อทำเป็น ที่นอน ผ้าห่ม หมอน ผ้าปูที่นอน เตรียมไว้ก่อนล่วงหน้า

ไม่เพียงแต่ใช้ในงานบุญหรือพิธีรีตองเท่านั้น ผ้าทอยังไม่บทบาทในงานศพ ในอดีตเมื่อมีคนในบ้านเสียชีวิต ก็จะใช้ผ้าทอสีขาวมาใช้ในการห่อศพ เชือกที่ใช้มัดก็ทำมาจากฝ้ายปั่นมือ เชือกที่ใช้จูงนำขบวนแห่ศพ เพื่อให้ญาติผู้ตายใช้ในการลากจูงศพไปยังป่าช้า ก็ใช้ฝ้ายปั่นมือที่ญาติช่วยกันเตรียมไว้ หรือตอนที่เสร็จพิธีเผาศพ ญาติของผู้เสียชีวิตก็ใช้ใช้ผ้าทอสีขาวในการเก็บเถ้ากระดูก หรือเก็บอัฐิ ก็ต้องใช้ผ้าทอมาทำถุงผ้าเก็บอัฐิ ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นางเฮือน ซึ่งได้ให้ข้อมูลบทบาทของผ้าทอในชุมชนบ้านตาลว่า

“ที่บ้านจะต้องมีผ้าขาวเก็บไว้ เผื่อเอาไว้ใช้ในงานต่าง ๆ จะอ้อ แต่เจ๊คนเขาจะว่า บะดีเก็บไว้ มันบะค่อยดี”

เช่นเดียวกับการให้ข้อมูลของ นางศรี จากข้อมูลการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลความเห็นที่ตรงกันว่าทุกบ้านควรจะมีการทอผ้าขาวเก็บไว้ เพื่อใช้ในงานพิธีต่าง ๆ แต่บางคนก็เชื่อว่าไม่ควรที่จะเตรียมไว้ เพราะเหมือนกับเป็นการแข่งตัวเอง แต่โดยทั่วไปทุกบ้านจะมีผ้าขาว จะเห็นได้ว่าผ้าได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำรงชีวิตประจำวันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อเวลาผ่านไปบทบาทของผ้าในชุมชนบ้านตาลไม่เพียงแต่ใช้ในชีวิตประจำวันเท่านั้น ยังมีบทบาทในการสร้างอาชีพ และรายได้ให้คนในชุมชนเกิดการรวมกลุ่มก่อตั้งกลุ่มทอผ้า และนำผ้าทอของชุมชนบ้านตาลมาประยุกต์และผสมผสานกับภูมิปัญญา ที่อยู่นอกเหนือจากงานผ้าฝ้าย ซึ่งกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ก็ได้นำไปต่อยอดเพื่อทำเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน จนเป็นที่รู้จักแก่บุคคลภายนอก

4.1 การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาการทอผ้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง

การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาการทอผ้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง จะเป็นการนำเอาภูมิปัญญาดั้งเดิมมาพัฒนาต่อยอดโดยนำไปผสมผสานกับงานฝีมือที่อยู่นอกเหนือจากงานผ้าฝ้าย โดยจะมีทั้งของตกแต่ง ของที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เครื่องแต่งกายที่มีการออกแบบรูปแบบให้ทันสมัยขึ้น โดยจะสามารถแบ่ง และจัดหมวดหมู่ของผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็งได้ดังนี้

4.1.1 หมวดเครื่องแต่งกาย

ในหมวดเครื่องแต่งกายจะเป็นการนำเอารูปแบบและลวดลายของผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาลมาประยุกต์ ให้มีความทันสมัย และตรงความต้องการของของกลุ่มลูกค้า โดยจะเป็นการสะสมความรู้และประสบการณ์ จากการที่กลุ่มทอผ้าอยู่ในธุรกิจผ้าฝ้ายทอมือมาอย่างยาวนาน และการมีความสัมพันธ์และความเข้าใจในความต้องการของลูกค้าเป็นอย่างดี จึงทำให้สามารถออกแบบชิ้นงานและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ออกมาได้ตรงความต้องการ โดยในส่วนของเครื่องแต่งกาย จะมีทั้ง ผ้าคลุมไหล่ เสื้อโค้ท ผ้าขึ้น กางเกง หมวก

ภาพที่ 93 กางเกงสะดอ กลุ่มทอผ้า
บ้านช่างเค็ง

ภาพที่ 94 เสื้อ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง

ภาพที่ 95 ผ้าพันคอของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง

ภาพที่ 96 ผ้าคลุมไหล่ของกลุ่มทอผ้า
บ้านช่างเค็ง

4.1.2 หมวดเครื่องมือใช้สอย และภาชนะ

ในหมวดเครื่องมือใช้สอย ในบางชิ้นจะเป็นการนำผ้าฝ้ายไปประยุกต์ใช้คู่กับเครื่องจักสาน เพื่อให้เกิดความทันสมัย และยังเป็นการเพิ่มความหลากหลายของประเภทชิ้นงานในกลุ่มทอผ้า เนื่องจากรูปแบบการใช้งานที่แปลกใหม่และน่าสนใจ นำนำมาใช้งาน และยังเป็นการกระจายรายได้ไปสู่ชาวบ้านหรือคนในชุมชนที่อยู่นอกธุรกิจผ้าทออีกด้วย เพราะคนที่จักสานก็จะสามารถขายชิ้นงานจักสานควบคู่ไปกับงานผ้าทอ กลายเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ของกลุ่มทอผ้าที่เป็นที่นิยมของกลุ่มลูกค้าที่เข้ามาเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่ม ซึ่งมักจะซื้อชิ้นงานเหล่านี้ติดไม้ติดมือไปด้วยเสมอ

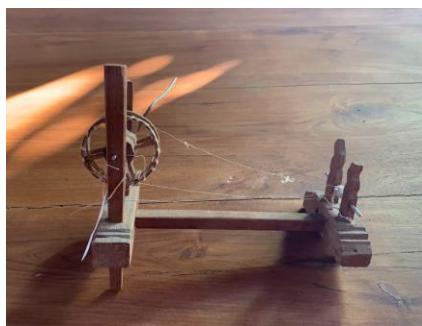
ภาพที่ 97 กระบวยตักน้ำ

ภาพที่ 98 ตะกร้า

4.1.3 ของตกแต่ง

เนื่องจากกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งนั้น มีจุดเด่นอยู่ที่การเน้นในเรื่องของวัตถุดิบที่มีความเป็นธรรมชาติแล้ว ยังเน้นในเรื่องของการสร้างเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ทำให้กลุ่มลูกค้ามีความรู้สึกประทับใจในผลิตภัณฑ์ และมักจะเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมสมาชิกกลุ่มอยู่เป็นประจำ และเข้ามาเรียนรู้กระบวนการผลิตผ้าฝ้ายของกลุ่ม เกิดเป็นความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เมื่อกลุ่มลูกค้าจะเดินทางกลับ ก็จะแวะเวียนเข้าไปซื้อของในท้องจัดแสดงสินค้าของกลุ่ม และอยากเก็บความทรงจำในการมาเรียนรู้กระบวนการผลิตผ้าฝ้ายของกลุ่ม ดังนั้น ของตกแต่งหรือของที่ระลึก จึงเป็นของที่กลุ่มลูกค้ามักจะซื้อเพื่อนำไปเป็นของฝาก หรือนำไปเก็บสะสมไว้ การทำของตกแต่งหรือของที่ระลึก จึงเป็นการเป็นการนำเอาอุปกรณ์การทอผ้ามาย่อขนาดให้กลายเป็นของชำร่วยขนาดเล็กที่สามารถซื้อไปฝากคนรู้จัก ของบางชิ้นเป็นการนำเอาเศษผ้าและวัสดุที่เหลือใช้จากการตัดเย็บมาสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยการนำไปประยุกต์ใช้กับงานไม้ และงานจักสานจากช่างไม้ในชุมชนบ้านตาล

ภาพที่ 99 โมเดลเพียน

ภาพที่ 100 โมเดลกี

ภาพที่ 101 ผ้ามา่าน

ภาพที่ 102 หางตุ่งสำหรับตกแต่งห้อง

4.1.4 การประยุกต์ และคิดค้นลายผ้า

ทางกลุ่มทอผ้าได้มีการประยุกต์และคิดค้นลวดลาย ผ้าทอของกลุ่มขึ้นมาใหม่ และให้ชื่อว่า “ลายเข็มทอง” โดยผู้ที่คิดค้นขึ้น ก็คือนางจันทร์หอม ปุ๊ดพรม ซึ่งเป็นแม่ของนางพิสมัย ปุ๊ดพรม ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งคนปัจจุบัน ซึ่งเป็นลวดลายที่ใช้เทคนิคการ สอดฝ้ายเส้นพุ่งที่มีสีที่ได้ ออกแบบลวดลายไว้เข้าไปคล้ายกับการทอผ้าแบบปกติ แต่จะตัดและจัดให้อยู่ในตำแหน่งที่มีการ ออกแบบไว้ จนเกิดเป็นลวดลายที่ต้องการ ซึ่งจะให้ผิวสัมผัสด้านหนึ่งที่ขรุขระ โดยให้ด้านที่ขรุขระเป็น ด้านหน้า เนื่องจากเป็นการแสดงให้เห็นถึงเทคนิคที่ใช้ ผ้าลายเข็มทอง และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่สามารถออกแบบลวดลายได้อย่างอิสระมากกว่าการทอผ้าในรูปแบบดั้งเดิม ที่ขึ้นอยู่กับจินตนาการของผู้ทอซึ่งจากการที่ทางกลุ่มทอผ้าได้นำเอา ผ้าลายเข็มทองไปจัดแสดงตามงานต่าง ๆ ที่ทางกลุ่มได้ มีโอกาสไปออกงาน ทำให้ลายนี้เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากขึ้น และเป็นที่สนใจของผู้ที่พบเห็น

ภาพที่ 103 ลายเข็มทองด้านหน้า

ภาพที่ 104 ลายเข็มทองด้านหลัง

ภาพที่ 105 ลายเข็มทองด้านหน้า

ภาพที่ 106 ลายเข็มทองด้านหลัง

ภาพที่ 107 ลายเข็มทองด้านหน้า

ภาพที่ 108 ลายเข็มทองด้านหลัง

ตอนที่ 3 ปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ในอดีตภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาลถูกปฏิบัติและสืบทอดผ่านกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เพราะทุกคนรอบครัวของคนบ้านตาลจะทำการผลิตผ้าฝ้ายทอมือเพื่อใช้สอยในครัวเรือน ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติจากแม่สู่ลูก ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ นางบัวผืน เทพแก้ว ซึ่งได้ให้ข้อมูลในการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าว่า

“ละอ่อนแม่ยังบ้านต่าน สมัยก่อนนี่ ป้อแม่ตั้งจะสอนหื้อ ยิงฝ้าย ปั้นฝ้าย ละ พอเป็นสาวกะต้องทำจ่างทำเป็น”

เช่นเดียวกับการให้ข้อมูลของ นางจันทร์แปง กาวิล และนางจันทร์หอม ปุ๊ดพรม จากข้อมูลการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลความเห็นที่ตรงกันว่า ในอดีตนั้นการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ จะสืบทอดจากแม่สู่ลูก ประกอบกับเป็นค่านิยมของผู้หญิงในชุมชนบ้านตาลในอดีตที่จะต้องสามารถปั่นฝ้าย ย้อมฝ้าย ทอผ้า ได้ทุกคนจึงจะสมกับเป็นผู้หญิง ดังนั้นผู้หญิงในชุมชนบ้านตาลจึงถูกสอนและปลูกฝังภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ มาตั้งแต่ยังเด็ก แต่ในปัจจุบันพบว่า สภาพการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาลมีปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์และสืบทอดที่ไม่เหมือนในอดีตจากการให้ข้อมูลของ นางบัวเหลียวรินแก้ว ซึ่งได้ให้ข้อมูลในเรื่องปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์และสืบทอดว่า

“บะเดี๋ยวนี้คนเฮากะบะค้อยสอนลูกหลานอย่างเมื่อก่อนละ เพราะว่าหลายอย่างน้อ อย่งไปซื้อเอามันกะง่ายกว่า ผ้าดีเขาเอามาขายมันกะราคาถูกลง คนกะเริ่มบะใส่เสื้อผ้าทอละ ส่วนใหญ่ดีทำกันกะคือทำเพื่อเอาไปขาย...พอมันเปลี่ยนยุค คนเฮากะอยากหื้อลูกหลานไปตั้งใจเรียนหนังสือดีกว่าจะได้ไปทำงานดี ๆ”

หมายความว่า ในสมัยนี้คนบ้านตาลไม่ค่อยได้สอนลูกหลานให้เรียนรู้การทำผ้าฝ้ายอย่างเมื่อก่อนในอดีต เพราะการซื้อเสื้อผ้าจากตลาด นั้นสะดวกและมีราคาที่ถูกลง คนส่วนใหญ่ที่ยังทำผ้าฝ้ายอยู่ก็ทำเพราะเป็นอาชีพ และเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนค่านิยมต่าง ๆ เปลี่ยนไป จึงต้องการให้ลูกหลานตั้งใจเรียนและได้ทำงานดี และจากการให้ข้อมูลของ นางจันทร์หอม ปุ๊ดพรม ซึ่งได้ให้ข้อมูลในเรื่องปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์และสืบทอดว่า

“คนเฒ่าคนแก่บ้านเฮากะเริ่มตายจากไป คนตั้ยบะตายกะอายุนักละ แก่ละ บางคนกะยังพอทำได้อยู่พ่อง แต่บางคนกะบะได้ละ..แล้วกะครัวมือ ดีเฮาใช้ทำ เช่นอันมันกะลื้อ เสียหายไป เช่นคนหยั่งทำไปเมินแล้วพอบะได้ทำกะบะค้อยได้ก็บรักษาไว้ อย่างเพี้ยนดีเอามาปั่นฝ้าย พอมมีฝ้ายโรงงานเข้ามา คนกะเริ่มไปซื้อฝ้ายโรงงานมาใช้แทน ฝ้ายปั่นมือ”

หมายความว่า ผู้สูงอายุที่เป็นช่างทอผ้าที่มีฝีมือ ในบ้านตาลเริ่มลดน้อยลงเนื่องจากเสียชีวิต และแก่ชรา บางคนที่ยังพอจะสามารถทำงานผ้าฝ้ายได้เหลือน้อย ประกอบกับอุปกรณ์ต่าง ๆ ก็ชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา เนื่องจากบางคนเลิกทำการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ ไปเป็นระยะเวลานาน เพราะเมื่อเริ่มมีฝ้ายโรงงานคนจึงหันไปใช้เส้นฝ้ายจะโรงงานแทน นำมาใช้แทนฝ้ายปั่นมือ เมื่อมีสิ่งเข้ามาทดแทนฝ้ายปั่นมือฝ้ายปั่นมือจึงไม่เป็นที่นิยม อุปกรณ์ที่ใช้ปั่นฝ้ายจึงไม่ได้ดูแลรักษาอุปกรณ์ และวัตถุดิบที่นำมาสกัดเป็นสีย้อมธรรมชาติเริ่มลดลง ในอดีตที่คนบ้านตาลจะเริ่มทำสวนลำไย วัตถุดิบที่นำมาสกัดเป็นสีย้อมธรรมชาติ ในป่ารอบ ๆ ชุมชน มีจำนวนที่เยอะกว่าปัจจุบัน แต่เนื่องจากป่าถูกแผ้วถางเพื่อทำสวนลำไย วัตถุดิบจึงลดลง

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลความเห็นที่ตรงกันว่า สิ่งที่มีผลกระทบและทำให้เกิดปัญหา และอุปสรรคของการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล นั้นมีประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ปัญหาอุปสรรคในการสืบทอด ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง

ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ เป็นความรู้และประสบการณ์ของคนบ้านตาลที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่อดีต ภูมิปัญญานี้ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรม ประเพณี ภาษา การแต่งกาย การดำเนินชีวิต และหลายอย่าง ของชุมชนบ้านตาล อย่างไรก็ตาม เมื่อวันเวลาและค่านิยมเปลี่ยนแปลงไป ภูมิปัญญาก็อาจเสื่อมสลายหรือเริ่มสูญหายเนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อค่านิยมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ก็เป็นหนึ่งในภูมิปัญญาที่ได้รับผลกระทบ และมีโอกาสเสี่ยงต่อการสูญหายจากการเก็บข้อมูลสามารถจำแนกประเด็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อ ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ได้ดังนี้

1.1 ภูมิปัญญาไม่ได้ถูกให้ความสำคัญ และไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างเพียงพอในอดีตอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของสังคม

ในอดีตผู้ทอผ้าบ้านช่างเค็งที่ทอผ้ามาจนถึงยุคสมัยปัจจุบันสามารถทอผ้าได้ โดยสังคมในอดีตจะมีวิถีชีวิตโดยสตรีจะต้องทอผ้าเพื่อไว้ใช้สวมใส่ เนื่องจากในอดีตมีการปลูกฝ้ายที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมแล้วนำฝ้ายที่ปลูกมาผลิตเป็นเส้นใยในการทอ ซึ่งชาวบ้านจะใช้เวลาในการดำเนินขั้นตอนการทอผ้าต่าง ๆ ดังกล่าวทุกวัน ทำให้ผู้ทอผ้าได้รับการเรียนรู้ฝึกฝนจนชำนาญและมีองค์ความรู้ในการทอผ้าติดตัวมาจนถึงปัจจุบัน

จากข้อมูลบอกเล่าของผู้ทอผ้าบ้านช่างเค็งเกี่ยวกับการเรียนรู้การทอผ้าในอดีตนั้น นางจันทร์หอม ปุศุพรรณ ได้กล่าวว่า

“เมื่อก่อนนั้น เขาตั้งคะจ่าง เวลาหันเป็ลปั่นฝ้าย ตอทุกเขาตั้งอยากลองทำ แม่กะสอนไปตวย”

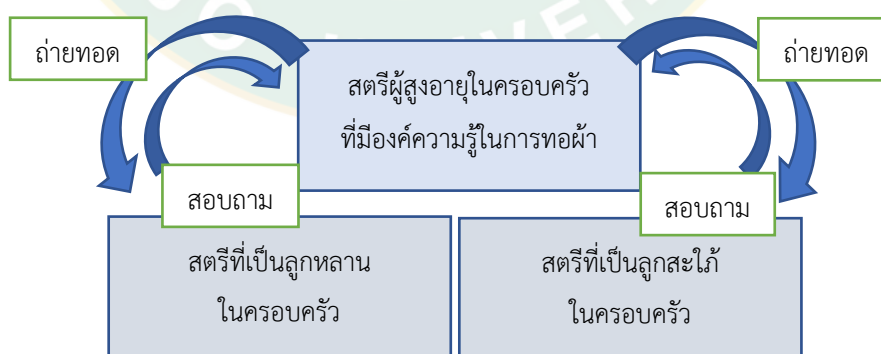
หมายความว่า ในอดีตเมื่อนางจันทร์หอม ยังเป็นเด็กมีความอยากรู้อยากเห็นอยากลองปั่นฝ้ายทอผ้า มาตั้งแต่เด็กแล้ว เรียนรู้ด้วยการฝึกปฏิบัติลองผิดลองถูกด้วยตนเอง และในบางครั้งก็เรียนรู้จากการสั่งสอนของแม่ เมื่อไม่เข้าใจในขั้นตอนไหนก็ถามแม่ หรือผู้ปกครอง

ในประเด็นเดียวกันเกี่ยวกับการดำเนินวิถีชีวิตด้วยการทอผ้านั้น นางบัวผิน เทพแก้ว ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า

“แมยิง นี้ต้องปั่นฝ้าย ตอทุกจ่างกู้คน ต้องจ่างแบ่งสะลิตี้นอน เพราะเวลาเอาแต่งงาน มีผ้าจะต้องเกียม ผ้าขาว สะลิตี ตี้นอน หมอน ผ้าห่ม แมยิงต้องเป็นฝ้ายเตรียม ซึ่งอย่างน้อยต้องมีผ้าที่ทอเก็บไว้ตอนเป็นสาว”

หมายความว่า ในอดีตเมื่อผู้หญิงจะแต่งงาน หรือออกเรือน จะต้องเป็นฝ้ายเตรียม ผ้าขาว สะลิตี (ฟูกนอน) หมอน ผ้าห่ม ดังนั้น ผู้หญิงบ้านตาลทุกคนจึงต้องสามารถปั่นฝ้าย ทอผ้า ได้ทุกขั้นตอน จึงจะสมกับความเป็นผู้หญิง

จากประเด็นของการเรียนรู้การทอผ้าในอดีตที่เป็นวิถีชีวิตของสตรีบ้านตาลดั้งเดิมนั้น ส่วนใหญ่จะมีการทอผ้าเป็นกิจกรรมหลักของการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน บ้านแต่ละหลังจะต้องมีกี่อย่างน้อย 1 ถึง 2 หลังเพื่อไว้ใช้ทอผ้า เมื่อถึงเวลาที่จะทอผ้าสตรีผู้เป็นแม่และลูกสาวหรือลูกเขยที่เป็นสตรีก็จะมาคุยกันแต่ก็มีการทอผ้าไปด้วยทำให้เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ในครัวเรือนไปกับการทอผ้านี้ เมื่อไม่เข้าใจส่วนใดก็จะมีการซักถามและอธิบายไปพร้อมกับการทำดังกล่าว

ภาพที่ 109 แสดงการถ่ายทอดองค์ความรู้การทอผ้าบ้านช่างเค็งภายในครอบครัว

ผู้ทอผ้าให้ค่านิยมกับการทำเกษตรเชิงเดี่ยว

ในปัจจุบันการสืบทอดภูมิปัญญาการผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ ไม่ได้ถูกถ่ายทอด ส่งต่อภายในครัวเรือน จากแม่สู่ลูก เหมือนในอดีต โดยข้อมูลการบอกเล่าของผู้ทอผ้าบ้านช่างเค็ง เกี่ยวกับการสอนการทอผ้าภายในครัวเรือนของตนเองนั้น นางจันทร์เป็ง กาวิล ได้อธิบายว่า

“บะเดี่ยว ละอ่อนมันบะค่อยสนใจ ละ แล้วคนเฒ่ากะตั้งบะได้อยู่มานั่งสอน กำนให้กำนสวน กะนั๊ก จะมานั่งปั่นฝ้าย หยั่งมะก่อนนั้นมันกะจะบะตันกินละ ”

หมายความว่า สมัยนี้ลูกหลานไม่ค่อยได้สนใจ และให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติเหมือนในอดีต และผู้ใหญ่ก็ไม่ค่อยมีเวลามาสอนลูกหลานเหมือนในอดีต เพราะมีอาชีพหลักคือทำสวนลำไย ซึ่งต้องดูแลรักษาอย่างดีจึงจะได้ผลผลิตที่ดี การปั่นฝ้าย ทอผ้า นั้นไม่คุ้มค่าที่จะทำ

ในประเด็นเดียวกันเกี่ยวกับการดำเนินวิถีชีวิตด้วยการทอผ้านั้น นางบัวผิน เทพแก้ว ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า

“มะก่อน นั้น เฮายะนุ่งยะใส่คนเดียว เฮาบะได้ยะชาย บะฝั้ง มะอั้นของเฮายะสวนบะถั่วดิน ถั่วเหลือง ทำไปกินไป ยาฆ่าแมลงกะบะต้องพ่น แมงมันกินตึงบะเสี้ยง แต่บะเดี่ยวยะลำไยมันต้องดูแลนั๊กแล้วกะมันได้เงินนั๊กมันกะคุ้มตี้เฮาจะยะ เช่นคนกะเลย บะยะฝ้ายละ ”

ในอดีตนั้น คนบ้านตาลทำสวนถั่วลิสง สวนถั่วเหลือง ปลูกพืชไร่เป็นหลัก การปลูกพืชไร่ไม่ได้มีการดูแลรักษาที่ละเอียด เป็นการปลูกโดยอาศัยน้ำฝนที่ตกตามฤดูกาล จึงมีเวลาที่นั่งปั่นฝ้ายเพื่อนำไปทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน แต่เมื่อเริ่มทำสวนลำไยที่ต้องมีเวลาดูแลรักษา แต่ว่าสามารถสร้างรายได้ได้มากกว่าการทำสวนพืชไร่ จึงคุ้มค่าที่ทำเป็นอาชีพหลัก คนบ้านตาลจึงหันมาทำสวนลำไยเป็นอาชีพหลักกันมากขึ้น และเลิกทำผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

ในประเด็นเดียวกันเกี่ยวกับการดำเนินวิถีชีวิตด้วยการทอผ้านั้น นางบัวผิน เทพแก้ว ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า

“มะก่อนฝ้ายเอากะปั่นเอาคนเดียว แต่มะลุนมา มันมีฝ้ายโรงงานเข้ามา คนเฮากะเลยไปใช้ฝ้ายโรงงานเอา กะเลยหยั่งปั่นฝ้ายละ ”

ในอดีตนั้น คนบ้านตาลปั่นฝ้าย เพื่อใช้ในการทอผ้า ซึ่งเป็นฝ้ายปั่นมือ ที่ผู้หญิงทุกคนในชุมชนต้องปั่นฝ้ายเป็น แต่หลังจากที่มีฝ้ายโรงงานเข้ามาขาย และใช้กันทั่วไปในชุมชนบ้านตาล มากขึ้น และเข้ามาแทนที่เส้นฝ้ายที่ปั่นมือ คนบ้านตาล จึงหันไปใช้เส้นฝ้ายจากโรงงานและเลิกปั่นฝ้าย

จากประเด็นการสืบทอดภูมิปัญญาการผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ ในปัจจุบัน ภูมิปัญญาการทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ไม่ได้ถูกสืบทอดส่งต่อจากแม่สู่ลูก เหมือนในอดีต เนื่องจากคนบ้านตาลเปลี่ยนอาชีพจากการทำพืชไร่ ปลูกถั่วเหลือง ถั่วลิสง มาทำสวนลำไย ในอดีตการทำพืชไร่คนบ้านตาลไม่ต้องอาศัยการดูแลที่ละเอียด เป็นการปลูกไปตามสภาพ ภูมิอากาศ เมื่อเกิดโรคพืชโรคแมลง คน

บ้านตาลก็ไม่ใช่สารเคมีกำจัดแมลง เพราะเป็นการปลูกพืชเพื่อบริโภคในครัวเรือน เมื่อเหลือจากการบริโภคจึงจำหน่าย ซึ่งผลผลิตที่ได้นั้นไม่ได้สร้างความมั่งคั่ง แต่ว่าเพียงพอที่จะเลี้ยงคนในครอบครัวได้ จึงมีเวลาพอที่จะทำผ้าฝ้าย ใช้เองในครัวเรือนและมีเวลาที่จะส่งสอนลูกหลาน สืบทอดส่งต่อภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ แต่เมื่อคนบ้านตาลเริ่มเปลี่ยนมาทำสวนลำไย และมีเป้าหมายการผลิตเพื่อจำหน่าย ผู้คนในชุมชนใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวสวนลำไย เกิดการเปรียบเทียบของรายได้แต่ละอาชีพ ภูมิปัญญาที่ไม่ได้ก่อให้เกิดรายได้ก็มักจะไม่ได้รับการสืบทอดให้สู่ลูกหลาน ประกอบกับการเข้ามาทดแทน ของสินค้าผ้าจากโรงงาน ทั้งที่เป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูป หรือเส้นฝ้ายโรงงาน คนบ้านตาลส่วนใหญ่จึงให้ไปใช้เส้นฝ้ายจากโรงงานแทนฝ้ายปั่นมือ และเลิกปั่นฝ้าย วิธีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของคนบ้านตาล ทำให้การสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ไม่ได้ถูกถ่ายทอดให้คนรุ่นลูกหลานจากแม่สู่ลูก เหมือนสมัยอดีต

เยาวชนปัจจุบันให้ค่านิยมกับเสื้อผ้าสมัยใหม่และไม่สนใจผ้าทอแบบดั้งเดิม

เยาวชนในปัจจุบันได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับผ้าฝ้ายทอมือว่า ผ้าทอใส่แล้วสบายตัว แต่มีราคาแพง และดูแลรักษายาก จากการให้ข้อมูลของนางสาวกชกร ไชโย อายุ 24 ปี ซึ่งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเสื้อผ้าที่ตัดเย็บจากผ้าทอว่า

“ใส่แล้วบะค่อยสบายตัว แล้วกะมันแพง ดูแลรักษากะยาก แต่ผ้าที่ใส่แล้วสบายตัว กะชอบใส่อยู่ เดี่ยวสะดอ หรือใส่ผ้าที่ใส่แล้วมีความสบาย”

หมายความว่า เสื้อผ้าที่ทำจากผ้าทอใส่แล้วไม่สบายตัว มีราคาแพง และดูแลรักษายาก แต่หากเป็นผ้าที่ใส่แล้วมีความสบายตัว อย่างเช่น กางเกงสะดอ ก็ยังพอที่จะสวมใส่ได้บ้าง

ในปัจจุบันผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ มีราคาแพงทำให้เยาวชนที่มีความชอบในผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติไม่สามารถเข้าถึงได้ ราคาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาตินั้นมีราคาแพง เมื่อเทียบกับรายได้ของวัยรุ่น หรือวัยหนุ่มสาว จากการให้ข้อมูลของนางสาวกชกร ไชโย ซึ่งได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเสื้อผ้าที่ตัดเย็บจากผ้าทอว่า

“ราคามันแพง รายได้ต่อวันเฮาได้เฉลี่ย 400-500 เฮากะบะลูกจะซื้อผ้าใส่”

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้า โดยการสัมภาษณ์สตรีผู้สูงอายุที่เคยผ่านการฝึกฝน และได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามาจากผู้ที่เป็นมารดา หรือผู้ที่ทอผ้าจากคนรุ่นก่อนของตนเอง ซึ่งจากการให้ข้อมูลของ แม่บัวเหลียว รินแก้ว ซึ่งได้ให้ข้อมูลในการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าว่า

“ละอ่อนบะเต๋ยมันบะใจมีไผ่มาทอผ้าละ มันไปยะก้านต้ออื่นหมด”

เช่นเดียวกับการให้ข้อมูลของ แม่บัวผัน อุดสุข ซึ่งได้ให้ข้อมูลในการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าว่า

“ก็ได้สอนเขาเหมือนกันแต่เขาบะเอา”

หมายความว่า ถ้าหากมีเยาวชน ที่มีความสนใจที่จะเรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ สตรีผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ก็อยากที่จะถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ แต่คนรุ่นใหม่ในชุมชนไม่ได้มีค่านิยมที่จะหันกลับมาทำผ้าฝ้าย และเข้ามาเรียนรู้กับช่างทอผ้า เพราะว่าเยาวชน หรือคนวัยหนุ่มสาวในบ้านตาล อยากรออกไปทำงานนอกชุมชนมากกว่าที่จะทอผ้าอยู่ในชุมชนบ้านตาล

จากการสัมภาษณ์เยาวชนในชุมชนบ้านตาล ซึ่งจากการให้ข้อมูลของนางสาวกชกร ไชโย ซึ่งได้ให้ข้อมูลว่า

“ตัวเป็นคนรุ่นเป็นเขาจะอยากจะลองออกไปทำงานต้งนอกเหี้ยก่อน ยังบะได้อยากปีกมาอยู่บ้านเตื่อ แต่กะถ้าเมินไปบางที่กะอาจจะปีกมาต่อผ้าอยู่”

หมายความว่า คนวัยหนุ่มสาว คนรุ่นเดียวกัน กับผู้ให้สัมภาษณ์ อยากรจะออกไปทำงานหาประสบการณ์นอกชุมชนยังไม่มีแนวคิดที่จะกลับมาทำอาชีพหรืองานหัตถกรรมในชุมชน แต่ว่าในอนาคตข้างหน้าก็อาจกลับมาทำงานทอผ้าที่บ้านอยู่

การส่งเสริมการทอผ้าจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ที่ผ่านมามีหน่วยงานที่เข้ามาช่วยส่งเสริมภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง หลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เป็นหน่วยงานจากภายนอกชุมชนและหน่วยงานภายในชุมชน เช่น โรงเรียนหรือเทศบาล

การสนับสนุนและส่งเสริมการทอผ้าจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

การช่วยเหลือของหน่วยงานจากภายนอกชุมชนในช่วงที่กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ยังเป็นกลุ่มแม่บ้าน จะเข้ามามีส่วนช่วยในเรื่องของการส่งเสริมการผลิต และการจัดจำหน่าย

จากการให้ข้อมูลของ นางพิศมัย ปุ๊ดพรม ได้ให้ข้อมูลว่า ในช่วงหลังจากที่งาน OTOP ได้ลดความนิยมลง การผลิตผ้าฝ้ายทอมือของชุมชนบ้านตาลก็น้อยลงตามไปด้วย ไม่มีโครงการใหม่ ๆ เข้ามาให้การสนับสนุน แม้จะมีเข้ามาก็เป็นโครงการที่ไม่ตรงกับความต้องการของกลุ่ม เนื่องจากหน่วยงานไม่ได้เข้ามาสอบถามถึงความต้องการของกลุ่ม ยกตัวอย่างเช่น ที่ผ่านมามี โครงการที่จะเข้ามาพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้า โดยการอบรมออนไลน์สอนการออกแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งกลุ่มไม่ต้องการเพราะกลุ่มไม่ได้ต้องการทำผลิตภัณฑ์ออกมาจำหน่าย กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งเป็นกลุ่มที่เน้นการผลิตผ้าดิบย้อมสีธรรมชาติ ที่ให้ลูกค้านำไปออกแบบผลิตภัณฑ์ของลูกค้าเอง ทางกลุ่มไม่ได้มีแนวทางที่จะผลิตและออกแบบสินค้าออกมาจำหน่ายที่เป็นแข่งกับลูกค้าของตน ทำให้ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าต่าง ๆ ที่ยังดำเนินการอยู่สามารถอยู่ได้โดยอาศัยความสัมพันธ์กับลูกค้าเก่า ที่เคยค้าขายกันมาก่อน ผลจากการที่กลุ่มทอผ้าในชุมชนได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐที่ไม่ตรงกับความต้องการและไม่

ต่อเนื่อง ทำให้แต่ละกลุ่มต่างต้องค้นคว้าหาทางที่จะนำพากลุ่มให้ยังคงดำเนินการต่อไปด้วยการดำเนินการของกลุ่มเอง

การเรียนการสอนเกี่ยวกับการทอผ้าในโรงเรียน

หน่วยงานในชุมชน โรงเรียน และผู้นำชุมชน ให้ความสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกให้รู้คุณค่าของภูมิปัญญา เห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ที่ถูกสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เป็นสิ่งที่จะต้องมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูให้อยู่กับชุมชน เช่น การสวมใส่ผ้าฝ้ายทอมือในวันสำคัญทางศาสนา และใส่ตามวันที่หน่วยงานรัฐกำหนด การจัดเก็บองค์ความรู้จากการสัมภาษณ์หัวหน้ากลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ได้ให้ข้อมูลว่า ทางโรงเรียนบ้านตาลเหนือ มีการทำโครงการวิชาการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญา ซึ่งอยู่ในรายวิชาของโรงเรียนโดยให้เด็กนักเรียนแบ่งกลุ่มเก็บข้อมูลภูมิปัญญาในชุมชน เช่น การจักสาน การทอผ้า การทำไม้กวาด และกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งนั้นมองเห็นถึงปัญหาด้านการสืบสานภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ จึงได้มีการเข้าไปร่วมมือกับทางโรงเรียนในการ เปิดโอกาสให้ครูและนักเรียนเข้ามาเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่มทอผ้าในทุกวันพุธ

ภาพที่ 110 เยาวชนในชุมชนเข้ามาเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้า คนรุ่นใหม่ในชุมชนบ้านตาลนั้น ไม่ได้เห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาของตนเอง และไม่ค่อยสนใจที่จะเข้ามาเรียนรู้และรับการสืบทอด การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม และค่านิยมของสังคม ทำให้แนวคิดในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนบ้านตาลเปลี่ยนไป ผู้คนในชุมชนให้คุณค่ากับความทันสมัยมากกว่าความเป็นรากเหง้าของตนเอง ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ถูกมองเป็นสิ่งที่ล้าสมัย ไม่เป็นที่นิยมในสายตาของคนรุ่นใหม่ ทำให้ขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ที่เป็นเยาวชนหรือคนรุ่นใหม่ ผู้ที่สนใจในภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ที่เข้ามาในชุมชนส่วนใหญ่เป็นบุคคลจากภายนอกพื้นที่ ซึ่งมีรสนิยมและความชอบเกี่ยวกับผ้าฝ้าย เกี่ยวกับความเป็นธรรมชาติ ซึ่งรู้จักภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล ผ่านการไปงานที่มีการจัดแสดงหัตถกรรมชุมชนต่าง ๆ ที่มีการจัดขึ้น ซึ่งผู้ผลิตผ้าฝ้ายในชุมชนบ้านตาลได้มีการไปเข้าร่วมโครงการและงานจัดแสดงสินค้า จนเป็นที่รู้จัก แก่ผู้ที่สนใจ และติดตามเข้ามาเรียนรู้

1.2 ปัญหาผู้ทอผ้าที่มีฝีมือ และมีความชำนาญมีจำนวนที่ลดลง อันเนื่องมาจากปัญหาสุขภาพ และความแก่ชรา

ปัญหาสุขภาพของผู้ที่ทำกิจกรรมการทอผ้าฝ้าย ซึ่งเป็นผู้สูงอายุในชุมชนบ้านตาลไม่สามารถทำกิจกรรมการทอผ้าฝ้ายได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากปัญหาด้านสุขภาพ เช่น อาการปวดเอว ปวดหลัง และมีความแก่ชราจึงไม่สามารถทอผ้าต่อได้ การทอผ้าชิ้นนั้นเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ความอดทน และความประณีต ใช้การขยับเคลื่อนไหวร่างกายให้มีความสอดคล้องและสัมพันธ์กันกับอุปกรณ์และเครื่องมือ เพื่อให้ได้ชิ้นงานที่มีคุณภาพสูง นอกจากนี้ก็ยังเป็นกิจกรรมที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์และฝีมือของผู้ทำกิจกรรมอย่างมาก โดยในปัจจุบันคนที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติในชุมชนบ้านตาล ก็เป็นผู้สูงอายุเสียส่วนใหญ่ และไม่ได้สืบทอดต่อให้กับคนรุ่นถัดไป เมื่อคนที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาเสียชีวิต ความรู้ต่าง ๆ ที่ไม่ได้ถูกถ่ายทอด ก็จะสูญหายไป ด้วย แม้ว่าในปัจจุบันจะยังมีผู้สูงอายุที่ยังสามารถทำกิจกรรมการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติได้อยู่บ้าง แต่ก็ประสบกับปัญหาในเรื่องของสุขภาพ บางคนเป็นผู้ที่มีฝีมือการทอที่ดี แต่เพราะมีปัญหาในเรื่องของสุขภาพ จึงทำให้ไม่สามารถทำได้

จากข้อมูลบอกเล่าของผู้ทอผ้าบ้านช่างเคิ่งเกี่ยวกับการเรียนรู้การทอผ้าในอดีตนั้น นางจันทร์หอม บุศพรหม ได้กล่าวว่า “ก่านจะยยะฝ้ายนี้ ขึ้นตอนมันละเอียด ความรู้บางอย่างมันกะ ต้องไปผ่อไป ดูเป็ลย๊ะ จะสอนเป้นกำอู้นั้นกะ ปะใจจะยยะจ่าง ต้องหื้อคนตีทำจ่างทำหื้อดู แต่เช่นคนกะทำบะลูกกะ”

หมายความว่า ขั้นตอนของการทำผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาตินั้นมีขั้นตอนการทำที่ยากและละเอียดอ่อน ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ นั้นอยู่ในตัวบุคคล ซึ่งเป็นสตรีผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ผู้ที่อยากจะเรียนรู้ต้องไปเรียนรู้โดยการสังเกต ไม่สามารถที่จะบอกหรือ

สอนด้วยคำพูดให้เข้าใจได้ง่าย ต้องอาศัยสตรีผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ซึ่งสตรีผู้สูงอายุในหมู่บ้าน บางคนก็ไม่สามารถทำให้ดูเป็นตัวอย่างได้เนื่องจากปัญหาสุขภาพและความแก่ชรา

ในประเด็นเดียวกันเกี่ยวกับการดำเนินวิถีชีวิตด้วยการทอผ้า นั้น นางบัวลา ปุ๊ดพรม ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า

“อย่างเวลาเขาตอหูกนี้ ต้องใจตื่นอย่าไม๊ ลองเขาตอเมินไป มันกะปวดคनोंง บะใจ้อย่างมะต่อน เป็นสาว ตีต่อได้วันคำ ะ”

หมายความว่า ปัจจุบันนี้ เวลาที่ทำกรนังทอผ้า ต้องใช้เท้าในการเหยียบไม้เหยียบหูก หากทำเป็นเวลานาน จะทำให้ปวดบริเวณน่อง ในอดีตสามารถนังทอผ้าได้ทั้งวัน ต่างจากตอนนี้ที่พอเริ่มแก่ชรา ก็เริ่มมีปัญหาสุขภาพ

ผู้ปั่นฝ้ายที่มีปัญหาด้านสุขภาพบางคน ใช้การปรับเปลี่ยนท่วงท่าในการปั่นฝ้าย ซึ่งทำให้ยังสามารถทำการปั่นฝ้ายได้อยู่บ้างแม้จะมีปัญหาด้านสุขภาพ นางจันทร์หอม ปุ๊ดพรม ได้ให้ข้อมูลว่า “เวลาเขานังปั่นฝ้าย นังพับเพียบ มันเจ็บเอว กะเลยมาเพียนตีปั่นฝ้ายมายองบนแย่ง แล้วเอากะนังเก้าอีปั่นเอา จ่วยได้หน่อย”

หมายความว่า เวลาตนเองนังปั่นฝ้ายจะปวดบริเวณเอว ซึ่งการปั่นฝ้ายจะนังพับเพียบไปกับพื้น ซึ่งเป็นท่าที่ทำให้ปวดเอว ตนจึงนำเพียน (อุปกรณ์ที่ใช้ปั่นฝ้าย) มาตั้งบนโต๊ะ แล้วตนเองก็นังบนเก้าอี แม่พรกล่าววว่า วิธีนี้ทำให้สามารถนังปั่นฝ้ายได้นานขึ้น เพราะไม่ต้องนังพับเพียบ

1.3 ปัญหาการสูญหายของวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม และการทรุดโทรมเสียหายของอุปกรณ์การผลิต อันเนื่องมาจาก การเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และขั้นตอนในการผลิตจากการผลิตเพื่อใช้สอย มาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย

ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง เคยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมากในอดีต เพราะเครื่องนุ่งห่มนับเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากแม่สู่ลูก หรือถ้าใครถูกเลี้ยงดูโดยย่า และยาย ก็จะถูกถ่ายทอดจากผู้เลี้ยงดู สตรีผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ผู้เป็นแม่บังคับให้ทำ (ปั่นฝ้าย) บางคนก็บอกว่าตนมีความสนใจในเรื่องการปั่นฝ้าย ทอผ้า มาตั้งแต่สมัยเป็นเด็กชอบดูแม่ทำ (ปั่นฝ้ายทอผ้า) และพยายามลองทำตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เนื่องจากในสมัยนั้นค่านิยมต่าง ๆ ของคนในชุมชนบ้านยังไม่ได้เปลี่ยนไป วิถีชีวิตของคนบ้านตาลยังคงดำเนินชีวิตโดยการพึ่งพาธรรมชาติไม่เร่งรีบ และผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือน วัตถุประสงค์ธรรมชาติที่ใช้ในการผลิต เครื่องนุ่งห่ม เป็นวัตถุประสงค์ที่ทำได้ในบริเวณพื้นที่รอบชุมชน ไม่ว่าจะเป็วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการย้อม ก็เป็นสีย้อมที่สกัดมาจากวัตถุดิบจากธรรมชาติ ทั้งจากครั่ง คราม มะเกลือ เปลือกไม้ สามารถหาได้ทั่วไปในชุมชน แต่เมื่อเวลาผ่านไป ค่านิยมและกระแสสังคมจากโลกภายนอกได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านตาล ให้เป็นการผลิตเพื่อ

การจำหน่าย ต้องผลิตให้ได้เยอะ ๆ ทีละมาก ๆ การที่จะมาปลูกฝ้าย ปั่นฝ้าย ย้อมฝ้าย ด้วยวิธีดั้งเดิมนั้นไม่ได้ตอบสนองทันต่อความต้องการเพิ่มระดับการผลิต คนบ้านตาลจึงหันไปใช้วัตถุดิบที่มาจากโรงงาน ไม่ว่าจะป็นเส้นฝ้ายที่แต่เดิมใช้เส้นฝ้ายที่ปั่นมือ ก็เปลี่ยนมาใช้เส้นฝ้ายจากโรงงานที่สะดวกและมีราคาที่ถูก และสีย้อม สีจากเดิมใช้สีที่สกัดมาจากวัตถุดิบจากธรรมชาติ ก็เปลี่ยนมาใช้สีเคมี เพราะสามารถย้อมผ้าได้เร็วขึ้น และง่ายกว่าการใช้สีจากธรรมชาติ ที่จะต้องเสียเวลาในการสกัดสี

จากข้อมูลบอกเล่าของผู้ทอผ้าบ้านช่างเค็งเกี่ยวกับการใช้สารเคมีในการย้อมสี นางจันทร์หอม ปุ๊ดพรม ได้กล่าวว่า

“สมัยตีฝ้ายมัน บวม ๆ มะก่อนนี้ ใจ หงใจ้งาว นะคนบ้านเฮา สีเคมีนะ ผ้าฝ้ายนี้แบ่งมาเต้าโต กะปะปอ แต่พอมะลุนมามันกะเริ่มขายบะออก ยก้านั้น กะเริ่มอยู่กันบะได้ เช่นคนกะเล็กกะฝ้ายไปเสีย ไปทำอย่างอื่น”

หมายความว่า ในสมัยที่ฝ้ายบ้านตาล กำลังเป็นที่นิยม คนบ้านตาลนำสีเคมีเข้ามาช่วยในการย้อมสีกันจำนวนมาก ฝ้ายบ้านตาลในสมัยนั้นได้รับความนิยม ช่วงที่ได้รับการส่งเสริมจาก OTOP มีการผลิตออกมาจำหน่ายที่ฝืนก็สามารถจำหน่ายได้หมด แต่ช่วงหลังที่ตลาดฝ้ายเริ่มลดความนิยม ฝ้ายเริ่มจำหน่ายได้น้อยต่างจากในอดีต เมื่อจำหน่ายไม่ได้ช่างทอผ้าบางคนก็เลิกทอผ้า และหันไปประกอบอาชีพอื่นแทน

ในประเด็นเดียวกันเกี่ยวกับการดำเนินวิถีชีวิตด้วยการทอผ้า นั้น นางพิศมัย ปุ๊ดพรม ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า

“พอฝ้ายมันสามารถทำออกมาได้เยอะ คนอื่นเขาก็ทำได้ สีเคมีมันย้อมได้นักได้เร็วแต่ละ แต่มันกะส่งผลเสียต่อสุขภาพคนย้อมตวย แล้วหมอย่าง พอใครกะย้อมได้มันกะเลยแข่งกันตัดราคาไปเรื่อย ๆ จากเดิมตีขายม่วน ๆ กะเริ่มขายบะดีละ คนกะเลยบะอยากตีจะทำผ้าฝ้ายละ เพราะได้สตางค์น้อย แล้วคนบ้านนี้กะเริ่มไปปลูกลำไย ทำอย่างอื่นเสีย เหลือบะก็คน บะก็กลุ่มตั้ยังพออยู่ได้ มันกะจะอันละ ต่อมยุคสมัย”

หมายความว่า เมื่อผ้าทอย้อมสีเคมี นั้นสามารถที่จะผลิตได้ที่ละมาก ๆ แต่ก็เกิดผลเสียต่อสุขภาพ และยังเกิดการแข่งขันและตัดราคากันเองของพ่อค้าและแม่ค้าฝ้าย จากเดิมที่ฝ้ายบ้านตาลจำหน่ายได้ดีเป็นที่นิยมในตลาด ก็เริ่มจำหน่ายไม่ค่อยได้ ผู้ที่ทำการผลิตฝ้าย ก็ทยอยเลิกทำและเปลี่ยนอาชีพไปทำอาชีพอื่นเนื่องจากการทำอาชีพฝ้ายนั้นมียาได้น้อยลง เหลือเพียงไม่กี่กลุ่มเท่านั้นที่ยังสามารถประกอบกิจการฝ้ายได้ ซึ่งต้องปรับตัวไปตามบริบทของสังคม

เมื่อสภาพการผลิตเปลี่ยนไปสอดคล้องกับวิถีชีวิตก็เปลี่ยนไป เกิดการเปรียบเทียบรายได้ ของการผลิตทั้งสองแบบ ภูมิปัญญาที่เคยถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นก็ไม่ได้ถูกถ่ายทอด เกิดการขาดช่วงของการสืบทอด ลูกหลานไม่ได้รับการปลูกฝังและให้ความสำคัญเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้า ประกอบกับเมื่อวิถีชีวิตและค่านิยมที่เปลี่ยนไป ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ เมื่อไม่ได้ถูกถ่ายทอดส่งต่อ ภูมิปัญญานี้จึงอยู่แต่ในคนรุ่นก่อนที่จะเริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่เพียงแต่วิธีการผลิตแบบดั้งเดิมเท่านั้นที่เริ่มมีการสูญหายไป วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตก็ยังมีสูญหายไปด้วยเช่นกัน เนื่องจากเมื่อมีการใช้วัตถุดิบจากโรงงาน ที่มีความสะดวกและราคาถูก อุปกรณ์ในการผลิตในบางขั้นตอนก็ไม่จำเป็นต้องใช้ยกตัวอย่างเช่น เครื่องอัดฝ้าย ที่เริ่มสูญหายไปเมื่อเริ่มมีการใช้เส้นฝ้ายจากโรงงาน

จากข้อมูลบอกเล่าของผู้ทอผ้าบ้านช่างเค็งเกี่ยวกับการใช้สารเคมีในการย้อมสี นางจันทร์หอม ปุคพรม ได้กล่าวว่า

“คร้วมือเช่นคนกะลู่ กะเสียวไป เพราะว่าบะได้ใจเมิน แล้วกะบค้อยฮักษา”

ในประเด็นเดียวกันเกี่ยวกับการดำเนินวิถีชีวิตด้วยการทอผ้านั้น นั้น นางบัวลา ปุคพรม ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า

“เกยฮักกับบางคน เขาว่าอยากปิกไปยี่ะผ้าฝ้ายเหมือนกันละ แต่คร้วมือ บางอย่างมันกะลู่กะพังไป หน้าใจจะไปซ่อยฮักกับคนอื่น กะเลยบะทำซักก่า”

หมายความว่า สตรีผู้สูงอายุบางคน อยากกลับมาทำผ้าฝ้าย แต่ว่าอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตบางอย่างก็สูญหาย จึงทำให้ไม่สามารถกลับมาทำผ้าฝ้ายได้ การจะไปขอยืมจากคนอื่นก็เกรงใจเลยไม่ได้กลับมาทำผ้าฝ้าย

ผู้คนในชุมชนบางคนจึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับอุปกรณ์ในการผลิตแบบดั้งเดิม อุปกรณ์ในการทอผ้าในชุมชนบ้านตาล ไม่ได้ถูกเก็บรักษาไว้อย่างดี บางคร้วเรือนปล่อยให้ อุปกรณ์ในการทอผ้าของคนผู้พังไปโดยที่ไม่ได้รับการซ่อมแซม เมื่อเวลาผ่านไปจากเดิมที่อุปกรณ์มีการชำรุดเพียงเล็กน้อยก็ลุกลามผู้พังไปเกือบหมด อุปกรณ์บางอย่างก็ถูกปรับเปลี่ยน ให้สามารถทำงานได้รวดเร็วขึ้น อย่างเช่น บะกัว๊ก ที่แบบดั้งเดิมนั้นสานมาจากไม้ไผ่ก็ปรับเปลี่ยนมาเป็นการใช้กระป๋องสังกะสีแทน เนื่องจากสามารถกวักฝ้ายได้โดยที่เส้นฝ้ายไม่ติดขัดแบบที่ใช้บะกัว๊กจากการสานไม้ไผ่

ภาพที่ 111 บะกั๊กแบบสาน แบบดั้งเดิม

ภาพที่ 112 บะกั๊กจากกระป๋อง

เมื่ออุปกรณ์ในกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมไม่เป็นที่นิยม ช่างฝีมือ ที่ทำการสร้างและซ่อมแซม อุปกรณ์เหล่านี้ก็ลดน้อยลง ประกอบกับการสร้างและซ่อมแซมอุปกรณ์การผลิตผ้าฝ้ายนั้น ต้องอาศัยช่างฝีมือที่มีความเชี่ยวชาญ ยากที่จะถ่ายทอด จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลต่างให้ความเห็นตรงกันว่า คนที่สามารถทำและซ่อมอุปกรณ์ในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ ได้เหลืออยู่เพียงคนเดียวในหมู่บ้าน คือ พ่อแก้วเสาร์

จากข้อมูลบอกเล่าของช่างไม้ที่ทำและซ่อมแซม อุปกรณ์ พ่อแก้วเสาร์ ได้ให้ข้อมูลว่า

“เช่นเตื่อ กะปะได้ออยู่ อย่างมะก่อน เพราะเป็นสล่าไม้แปงเสือนตวย ยี่สาวนตวย ปะค้อยมีเวลา ยังสมัยก่อน แต่ถ่าจำเป็นกะเอามาถ่าไวนี่ ถ่าว่าง ๆ กะจะซ่อมหือ”

หมายความว่า พ่อแก้วเสาร์ มีอาชีพ ทำสวนและเป็นช่าง พ่อแก้วเสาร์ไม่มีเวลาที่จะรับงานซ่อมแซม อุปกรณ์การทอผ้า เพราะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำสวน และทำอาชีพช่างไม้ แต่บางครั้งเมื่อมีเวลว่าง หรือมีคนเข้ามาขอ ก็จะได้รับซ่อมให้ไปเป็นบางครั้ง แต่อาจจะต้องใช้เวลาในการซ่อมแซมนาน เพราะจะใช้เวลาเมื่อว่างเว้นจากการทำอาชีพหลัก

จากปัญหาดังกล่าวส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดแคลนอุปกรณ์ในการผลิต หรือเครื่องมือที่ใช้ในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ เพราะเนื่องจากสล่าหรือคนที่สามารถทำเครื่องมือในการทอผ้าได้ในปัจจุบัน จากการเก็บข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลบอกว่า ตอนนี้ในบ้านตาลเหลือเพียงคนเดียวคือ พ่อแก้วเสาร์ ซึ่งถ่าหากขาดแคลนอุปกรณ์และเครื่องมือ ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ คงยากที่จะได้รับการสืบทอด ไปให้คนรุ่นหลัง จากการสัมภาษณ์ แม่บัวเหลียว รินแก้ว ได้กล่าวว่า

“เช่นคนนี่ชายคอกขายคร้วไปเป็นของเก่าหมด แต่แม่เหลียวนี่ยังเก็บไว้ออยู่ แต่กะมีบางอย่างดีมันลุ่มันพังไป ยังจะลุ่มันบะมีละ”

หมายความว่า บางคนก็ได้ขายอุปกรณ์ในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของตน แต่ว่าแม่เหลียวยังเก็บบางชิ้นไว้อยู่ แต่บางอย่างก็ผุพังไป เพราะในช่วงที่กระแสของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของคนภายนอกได้เข้ามาในชุมชน อุปกรณ์การทอผ้าบางส่วนในชุมชนถูกขายไปให้กับนายทุนที่จะนำอุปกรณ์ในการผลิตผ้าฝ้ายไปใช้ตกแต่งโรงแรม หรือทำบ้านพักให้นักท่องเที่ยวทั้งไทย และชาวต่างชาติ ไม่เพียงแต่อุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือเท่านั้นที่ถูกขายออกไป สิ่งของโบราณผ้าชิ้น ลายเก่าแก่หลายชิ้น ได้ถูกนายทุนมากว้านซื้อออกไป เพราะกระแสการอนุรักษ์ ในช่วงนั้นก่อให้เกิดรสนิยมของคนเมือง (คนในเมือง ชาวกรุง) หรือจะพูดให้ถูกก็คือ รสนิยมก่อให้เกิดกระแสการอนุรักษ์มากกว่า ทำให้เหล่าคนเมืองที่พยายามโหยหาอดีต โดยการเข้ามาซื้อ อุปกรณ์ หรือสิ่งของที่ดูจะเป็นของโบราณ ซึ่งอุปกรณ์การทอผ้า ก็เป็นหนึ่งในสิ่งที่ถูกซื้อออกไป ซึ่งคนบ้านตาลในสมัยนั้น ก็ได้ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของตนเอง จนในปัจจุบัน อุปกรณ์การทอผ้าที่ในอดีต มีกันทุกบ้านตอนนี้เวลาจะทอผ้า หรือปั่นฝ้าย ถึงกับต้องมีการไปขอยืมอุปกรณ์ของเพื่อนบ้านมาใช้ ส่วนหนึ่งไม่ได้เป็นเพราะขายอุปกรณ์ของตนเอง แต่เพราะอุปกรณ์เกิดความชำรุดเสียหาย

1.4 ปัญหาช่างผู้ทอผ้า มีจำนวนลดลง เนื่องจากการเข้ามาทดแทนของเสื้อผ้าจากโรงงานที่ราคาถูกและหาซื้อง่าย

การทอผ้าในชุมชนบ้านตาลในอดีตชาวบ้านไม่ได้กล่าวถึงใน ฐานะที่เป็นอาชีพ แต่เป็นสิ่งที่ทำเป็นประจำจนเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิต ไม่ได้มีใครที่อยู่บ้านทอผ้าอย่างเดียว ผู้หญิงในชุมชนบ้านตาล และผู้ชาย ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำการเกษตรและเข้าป่าล่าสัตว์ เมื่อว่างเว้นจากการทำกิจกรรมทางการเกษตร จึงใช้เวลาส่วนนั้นไปกับการถักทอเครื่องนุ่งห่ม การทอผ้า หรือการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ ย้อมสีธรรมชาติ จึงเป็นเสมือนหนึ่งในกิจวัตรประจำวันของคนในชุมชนบ้านตาล แต่เมื่อเวลาผ่านไป การมีอยู่ของภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ ก็เป็นสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน จนเกิดเป็นอาชีพทอผ้า ผู้หญิงในชุมชนบ้านตาลหันมาทำอาชีพทอผ้ากันเป็นส่วนใหญ่ และให้การทำงานในสวนไร่นาเป็นหน้าที่ของผู้ชาย ประกอบกับมีการเข้ามาส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ในการเข้ามาให้ความรู้และช่วยจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ งานด้านการทอผ้าในชุมชนบ้านตาลจึงเรื่องมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นว่าการทอผ้า นั้นเป็นอาชีพ รายได้จากการทอผ้าในช่วงที่ OTOP กำลังเฟื่องฟู สร้างรายได้อย่างมากให้กับชุมชน ถึงแม้ว่ารายได้ส่วนใหญ่จะเป็นของพ่อค้าแม่ค้าคนกลางซึ่งเป็นคนกลางในการติดต่อค้าขายกับคนเมือง จากข้อมูลบอกเล่าของผู้ทอผ้าบ้านช้างเค็ญเกี่ยวกับการค้าขายผ้าในอดีตนั้น นางจันทร์หอม ปุ๊ตพรม ได้กล่าวว่า

“มะสมัยก่อนนั้นนิ ไผ่ตีมีรถ แล้วขับรถขึ้นเวียงได้นี้ แล้วเอาผ้า ไปขายแล้วกำมากะเอาคร้วในเวียงปิกมาขายที่บ้านต่าน นี้คนนั้นตั้งมีสตาจ สมัยนั้นรถยนต์มันเขียม บะใจว่าไผ่กะมียังบะเดียว”

หมายความว่า ในอดีตคนบ้านตาลที่มีรถยนต์เป็นของตัวเอง และสามารถขับรถไปค้าขายในตัวเมืองเชียงใหม่ได้นำผ้าฝ้ายบ้านตาลออกไปจำหน่าย และนำสินค้าจากในตัวเมืองกลับมาขายในชุมชน เสื้อผ้าจากโรงงาน หรือเสื้อผ้าที่ทอสำเร็จรูป ก็เริ่มหาซื้อง่ายขึ้นในยุคนั้น ซึ่งถ้าใครสามารถทำได้อาจจะสร้างรายได้ในชุมชนบ้านตาลได้

นับว่าช่วงนั้นเป็นยุครุ่งเรืองของการทำอาชีพทอผ้า ชาวบ้านต่างเร่งการผลิตเพื่อให้ทันต่อความต้องการของตลาด มีการนำเครื่องจักรเข้ามาช่วยในการผลิต และใช้สีเคมีในการย้อมสี เมื่อเวลาผ่านไปตลาดผ้าเริ่มลดลง พ่อค้าแม่ค้าคนกลางไม่สามารถจำหน่ายผ้าได้ดีดังเดิม ชาวบ้านเริ่มมีรายได้ที่ลดลงจากการทำอาชีพทอผ้า และหันกลับไปทำอาชีพเกษตรกรรม การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมในยุคปัจจุบัน มีสินค้าที่เป็นเครื่องนุ่งห่ม สามารถเข้ามาทดแทนผ้าทอได้ และมีราคาที่ถูกลงกว่า จึงทำให้คนในชุมชนไม่ได้นิยมที่จะสวมใส่ผ้าทอ และผ้าทอก็ไม่เป็นที่นิยมของคนส่วนใหญ่ในยุคสมัยนี้ จากข้อมูลบอกเล่าของผู้ทอผ้าบ้านช่างเคิ่งเกี่ยวกับการค้าขายผ้าในอดีตนั้น นางจันทร์แพง กาวิล ได้กล่าวว่า

“มันมีเสื้อผ้าดี ซื้อเอาง่ายเหลือต่อเอาคนเดียว ราคาจะถูกกว่า ซื้อเอาง่ายเหลือ คนกะเลยบะใช้ ทอผ้ากันอย่างมะก่อนนั้นละ มันบะตันกัน”

หมายความว่า การไปทำการเกษตรแล้วนำรายได้จากการเกษตรมาซื้อเสื้อผ้า เป็นวิธีที่สะดวกกว่าการที่จะต้องมานั่งทำการผลิตเอง ซึ่งเสื้อผ้าโรงงานในท้องตลาดทั่วไป มีความหลากหลายและทันสมัย และยังมีราคาถูก

จากผลกระทบดังกล่าว ส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดผู้ที่จะเข้ามารับการถ่ายทอดภูมิปัญญา เพราะเนื่องด้วยค่านิยมและกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป คนรุ่นใหม่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความเป็นรากเหง้าของตนเอง และมีความหลงใหลไปกับค่านิยม ของสังคมภายนอกชุมชน ถึงแม้ว่าภายใต้กระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของกระแสการพัฒนาในช่วงนั้นที่คนส่วนใหญ่ให้คุณค่ากับความทันสมัย แต่ก็ยังมีกลุ่มคนที่ให้ความสนใจในความเป็นรากเหง้าและวัฒนธรรมดั้งเดิม ที่เข้ามาเรียนรู้เรื่องการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง แต่ก็ยังเป็นกลุ่มที่ไม่ใช่คนในชุมชนที่เข้ามาเห็นคุณค่าของภูมิปัญญา การที่สังคมเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ภูมิปัญญาการทอผ้าที่ดูจะเป็นสิ่งที่ล้ำสมัยและเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้สมาธิและการฝึกฝนจึงจะสามารถทำออกมาได้ดี จะไม่เป็นที่ให้ความสนใจกับคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ในยุคปัจจุบัน เมื่อคนรุ่นใหม่ได้ให้ความสำคัญกับ ภูมิปัญญาก็ไม่ต้องการที่จะรับสืบทอดต่อจากคนรุ่นก่อน ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ จึงเริ่มสูญหายไปพร้อมกับคนรุ่นก่อน

1.5 ปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม

แต่เดิมชุมชนบ้านตาลเคยเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ผลิตเพื่อการบริโภคและใช้ในครัวเรือนผลิตแค้พอกินพอใช้ การปลูกฝ้ายในอดีตจะปลูกโดยการหว่านตามหัวไร่ปลายนา และหว่านไปกับแปลงถั่วลิสง ซึ่งปัจจุบันการปลูกถั่วลิสงนั้นไม่เป็นที่นิยมปลูกในชุมชน เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว คือต้นลำไยแทน และถึงแม้จะมีการปลูกถั่วลิสงในบางครัวเรือนนั้นก็แทบจะไม่ได้มีการหว่านเมล็ดฝ้ายลงไปเลย จากการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลว่าต้นฝ้ายจะบังการเจริญเติบโตของพืช เนื่องจากเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อการจำหน่ายและผลิตให้ได้ปริมาณมาก ๆ จึงไม่นิยมให้พืชอย่างเช่นฝ้ายขึ้นมากลุมแปลงถั่วลิสง เมื่อเป้าหมายของการผลิตเปลี่ยนไป ทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากที่ดินและพื้นที่ป่ารอบ ๆ ชุมชน ถูกถางเปลี่ยนไปเป็นเรือกสวนไร่นาเป็นจำนวนมาก ต้นฝ้าย ต้นครามที่ในอดีตจะปลูกกันตามสวนไร่นากันแทบทุกบ้าน ก็ถูกเปลี่ยนไปเป็นพืชเชิงเดี่ยว เช่น สวนดอกดาวเรือง สวนลำไย ทำให้พื้นที่ป่าลดลง สภาพแวดล้อม เริ่มเสื่อมโทรมจากการใช้สารเคมี กำจัดวัชพืช วัตถุดิบธรรมชาติ ที่ใช้ในการผลิตในปัจจุบันเริ่มลดลง เช่น ต้นมะเกลือ ต้นคราม ต้นฝ้าย

จากการให้ข้อมูลของ นายหล้า คำจันทร์แก้ว ซึ่งได้ให้ข้อมูลในเรื่องวัตถุดิบที่นำมาใช้ในการผลิตผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติว่า

“ต้นไม้ เปลือกไม้ต้้เขาจ่างเกยเอามาอ้อมสีฝ้าย ดิงวันนี้มันกะบะค้อยมีละ มะก่อนมันมีน้กเหลือนี้ แต่บะเดี่ยวต้้ปากะเป้นสวนลำไยไปเสี้ยงละ สีธรรมชาติมันเขียม”

หมายความว่า เปลือกไม้ ต้นไม้ ที่คนบ้านตาลนำมาสกัดเป็นสีย้อมธรรมชาติเริ่มลดลง ในอดีตคนบ้านตาลจะเริ่มทำสวนลำไย วัตถุดิบที่นำมาสกัดเป็นสีย้อมธรรมชาติ ในป่ารอบ ๆ ชุมชน มีจำนวนที่เยอะกว่าปัจจุบัน แต่เนื่องจากป่าถูกแผ้วถางเพื่อทำสวนลำไย วัตถุดิบจึงลดลง

ในประเด็นเดียวกันเกี่ยวกับการดำเนินวิถีชีวิตด้วยการทอผ้า นั้น นายหล้า คำจันทร์แก้ว ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “ฝ้ายกะปลูกกันปะก็บ้าน ต้นคราม ต้ออกตามธรรมชาติ กะโนยาฆ่าหญ้าตายเสี้ยงหมด”

หมายความว่า การปลูกฝ้ายนั้นจะปลูกกันอยู่แค่ไม่กี่หลังคาเรือนเท่านั้น ส่วนต้นครามที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติก็ถูกสารเคมีกำจัดหญ้าตายไปจนหมด เมื่อวัตถุดิบที่เคยมีอยู่ให้พบเห็นได้ทั่วไปลดลงจนแทบจะไม่มีให้เห็น จากข้อมูลบอกเล่าของผู้ทอผ้าบ้านช่างเค็งเกี่ยวกับการเรียนรู้การทอผ้าในอดีตนั้น นางจันทร์หอม ปุ๊ดพรม ได้กล่าวว่า

“ละอ่อนเช่นคน แม้ว่าจะอยู่บ้านตาล แต่ ๆ กะยังบะหู้จักต้นคราม”

หมายความว่า คนรุ่นใหม่บางคนแทบจะไม่รู้จักต้นคราม

การที่จะทำให้อุปสรรคการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ให้คงอยู่กับชุมชนบ้านตาล ไม่สูญหาย การให้ความสำคัญกับวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตก็เป็นสิ่งที่ควรคำนึงถึงไม่น้อยไปกว่าขั้นตอนและวิธีในการผลิต

2. ปัญหาอุปสรรคในการจัดเก็บข้อมูลความรู้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งเพื่อใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา

2.1 ภูมิปัญญาของการทอผ้าในในอดีตอยู่ในผู้สูงอายุที่ไม่สามารถอธิบายให้ผู้รับการสืบทอดในปัจจุบันเข้าใจได้ง่าย

ภูมิปัญญาการทอผ้า เป็นภูมิปัญญาที่มีขั้นตอนในการปฏิบัติที่ยุ่งยากและซับซ้อน ซึ่งเป็นสิ่งที่ยาก ที่จะบอกและสอนผ่านการบอกเล่าจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่งได้ นอกจากนี้การสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าในชุมชนบ้านตาลในอดีตเป็นการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ และไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

จากข้อมูลบอกเล่าของผู้ทอผ้าบ้านช่างเคิ่งเกี่ยวกับการเรียนรู้การทอผ้าในอดีตนั้น นางบัวเหลียว รินแก้ว ได้กล่าวว่า

“สมัยบะก่อน คนกะบะได้ก็คิดว่าจะต้องจดต้องเขียน เพราะเขาทำอยู่ตั้งวัน แล้วกะเช่นคนกะเขียนหนังสือบะจ้าง กะมีกะเลยบะมีจดไว้”

หมายความว่า คนบ้านตาลในอดีตทำการทอผ้า ย้อมผ้า กันเป็นเรื่องธรรมดาที่ทำเป็นแทบจะทุกคน ไม่คิดว่าจำเป็นจะต้องจดบันทึกเรื่องเกี่ยวกับภูมิปัญญานี้ไว้ และประกอบกับในยุคสมัยนั้นคนที่สามารถอ่านออกเขียนได้มีอยู่ไม่กี่คน ทำให้ไม่ได้มีการจดบันทึกเกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือไว้ จึงทำให้ภูมิปัญญาในการทอผ้าของบ้านตาลในอดีตถูกสืบทอดไปในรูปแบบของการปฏิบัติ และเกิดการเรียนรู้จากความผิดพลาด และเป็นประสบการณ์จริงของผู้รับการสืบทอด ดังนั้นผู้ที่ไม่ได้ฝึกฝนการทอผ้ามาตั้งแต่เด็ก และไม่มีโอกาสที่จะได้รับการสอนโดยแม่ ย่า ยาย อาจจะไม่สามารถเข้าใจ ภูมิปัญญาในการทอผ้าในอดีตได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากไม่มีการสอนแบบละเอียดหรือได้รับการสืบทอดจากบุคคลที่มีประสบการณ์อย่างเพียงพอในการทอผ้าเหล่านี้ ซึ่งทำให้เป็นเรื่องยากที่จะอธิบายให้ผู้รับการสืบทอดเข้าใจได้

จากข้อมูลบอกเล่าของผู้ทอผ้าบ้านช่างเคิ่งเกี่ยวกับการเรียนรู้การทอผ้าในอดีตนั้น นางบัวเหลียว รินแก้ว ได้กล่าวว่า

“มันบะใจจะบอก จะสอนเป็นกำอู้ได้ง่าย ๆ เด้อ อย่างกำนห้วนหูกนี้ ต้องมาลองห้วนเอาคนเดียว แล้วถึงจะจำจ้งจำได้ ละอ่อนกะบะค่อยตั้งเสียมันยาก”

หมายความว่า กระบวนการต่าง ๆ ในการทอผ้า บอกเล่า และสอนผ่านการพูดนั้นไม่สามารถเข้าใจได้โดยง่าย ต้องอาศัยจากการปฏิบัติจริงในแต่ละขั้นตอน ต้องมีความอดทน และความสนใจในงานทอผ้าจริง ๆ

การที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้จากบุคคลที่จะถ่ายทอดไปสู่ผู้รับการถ่ายทอดนั้น ผู้รับการถ่ายทอดต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจในภูมิปัญญาและมีความตั้งใจที่จะใช้เวลาเพื่อที่จะเข้ามาเรียนรู้และปฏิบัติจริง ซึ่งการที่จะทำการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติให้ออกมาได้ดีนั้น จะต้องใช้เวลานานในการเรียนรู้และสะสมประสบการณ์ ในการฝึกฝนให้มีความชำนาญ

แม่เขื่อนได้กล่าวว่า “แม่เป็นคนสอนทอผ้าฝ้าย ต่อผ้า กว่าจะเป็นกว่าจะทำจ้าง ตอนนั้นกะบะได้ทีสึกอยากจะทำเตี๋ยนตะเต แต่ว่ากะมีบางเตี๋ยอยากลองทำดู บางเตี๋ยแม่กะเซ ทื่อทำ แต่ว่าพอมากิตถึงบะเตี๋ยวันนี้ กะง่อมหาแม่เตี๋ยเขาทำ สอนเขาตั้งแต่มะเป็นละอ่อน จนเขาทำเป็นทำจ้างมาจนถึงวันนี้”

หมายความว่า ในอดีตเมื่อสมัยเป็นเด็กก็ไม่ได้รู้สึกอยากจะทำเกี่ยวกับภูมิปัญญานี้เท่าไร แต่บางครั้งก็อยากลองทำดู บางครั้งแม่ก็บังคับให้ทำ แต่พอมมาถึงวันนี้ก็คิดถึงแม่ที่พยายามสอนเพื่อที่จะให้เราทำเป็น แสดงให้เห็นถึงสภาพทั่วไปของการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายของชุมชนบ้านตาลในสมัยนั้น

ปัจจุบันผู้ที่มีความชำนาญในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งบางคนก็แก่ชราจนไม่สามารถที่ปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้สามารถเข้าไปเรียนรู้ได้ ซึ่งจะบอกเล่าก็ไม่สามารถที่จะอธิบาย ให้ผู้ต้องการสืบทอดได้เข้าใจได้อย่างง่าย ผู้ที่จะเข้ามาเรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าจะต้องมีความอดทน และตั้งใจ ซึ่งหากเป็นคนที่ไม่ได้ให้คุณค่ากับงานภูมิปัญญาการทอผ้า หรือมีความสนใจอยู่แต่เดิมแล้ว ก็จะไม่เข้ามารับการถ่ายทอดภูมิปัญญา

จากการเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์สมาชิกภายในกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง กลุ่มคนที่ให้ความสนใจในภูมิปัญญา และพร้อมที่จะเข้ามารับการถ่ายทอดภูมิปัญญา เป็นคนจะภายนอกชุมชน ที่มีรสนิยม และความสนใจในงานภูมิปัญญาการทอผ้าอยู่แล้ว เนื่องจากคนกลุ่มนี้ มีความสนใจในงานเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้าอยู่แล้วจึงมีความตั้งใจ ที่จะรับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ทำให้การรับการถ่ายทอดสามารถทำได้ดี และสามารถนำความรู้ไปปรับและประยุกต์ใช้กับตนเองได้ อย่างเช่นกลุ่มของชาวใต้หวันที่เข้ามาเรียนกับกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง จากการสัมภาษณ์กลุ่มของชาวใต้หวันได้ให้ข้อมูลว่า งานแฮนด์เมด ที่ประเทศใต้หวันมีราคาที่สูงมาก และพวกเขาเป็นกลุ่มคนที่ชอบใช้งานสินค้างานแฮนด์เมดอยู่แล้ว การเข้ามาเรียนรู้แล้วนำกลับไปปรับใช้จากความรู้และวัสดุที่มี ทำให้สามารถทำงานแฮนด์เมดมาใช้เองได้ในแบบที่ต้องการ

ภาพที่ 113 กลุ่มชาวใต้หวัน ที่เข้ามาเรียนภูมิปัญญาการทอผ้า

2.2 ไม่มีแหล่งในการจัดเก็บองค์ความรู้ของภูมิปัญญาการทอผ้าในรูปแบบต่าง ๆ ของผู้ทอดั้งเดิมแต่ละคน

ตั้งแต่อดีตภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาลไม่เคยมีการจัดเก็บไว้ให้อยู่ในรูปแบบของลายลักษณ์อักษร ที่สามารถหาอ่านและเรียนรู้ได้อย่างง่าย ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญานั้นอยู่ในตัวบุคคล และไม่ได้มีการเขียนหรือจดบันทึกเพื่อสืบทอดต่อให้คนรุ่นถัดไป เนื่องจากในอดีตผู้คนที่สามารถอ่านและเขียนหนังสือได้นั้นมีค่อนข้างน้อย ประกอบกับผู้คนในยุคนั้นส่วนใหญ่ให้ความสำคัญไปกับการผลิตมากกว่าการมานั่งจดบันทึกในเรื่องที่สามารถถ่ายทอดและส่งต่อกันผ่านการปฏิบัติ โดยทั่วไปเพราะการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติในยุคนั้น แทบจะทำเป็นกันทุกบ้าน ผ่านการถ่ายทอดจากแม่สู่ลูกเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้หญิงทุก ๆ คนต้องทำเป็น ปั่นฝ้ายเป็นทอผ้าเป็น ย้อมผ้าเป็น เพราะสิ่งเหล่านี้อยู่ในวิถีชีวิตอยู่แล้วและปฏิบัติอยู่เป็นประจำแทบทุกวัน จึงไม่ค่อยได้ให้ความสำคัญกับการจดบันทึกในสิ่งที่ทำ

จากข้อมูลบอกเล่าของผู้ทอผ้าบ้านช่างเค็ง เกี่ยวกับการเรียนรู้การทอผ้าในอดีตนั้น นางแก้วลูน ธรรมสร ได้กล่าวว่า “คนก่อนนั้น ปั่นฝ้ายตอทุก ตั้งวันตั้งบะคิดจะจดไว้”

หมายความว่า แม้คนบ้านตาลในอดีตจะทำการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติอยู่ทุกวันแต่ก็ไม่ได้จดบันทึกไว้

ในประเด็นเดียวกันเกี่ยวกับการดำเนินวิถีชีวิตด้วยการทอผ้านั้น นายหล้า คำจันทร์แก้ว ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “สมัยก่อนคน บะได้เขียนหนังสือ คนตีบวชบะตาย ตีบ่อจะฮู้หนังสือ”

หมายความว่า คนบ้านตาลในอดีตไม่ค่อยได้เรียนหนังสือ คนที่ได้เรียนหนังสือคือคนที่ไปบวชเป็นพระ ซึ่งก็คือผู้ชายเท่านั้น ที่สามารถบวชได้

แสดงให้เห็นว่าคนที่สามารถอ่านออกเขียนได้ส่วนใหญ่ คือ ผู้ชาย ซึ่งไม่ได้เป็นผู้ที่ทำการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ผู้ที่ทำการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของบ้านตาล คือ ผู้หญิง ซึ่งส่วนใหญ่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ เพราะไม่สามารถบวชเรียนแบบผู้ชาย ทำให้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติไม่ได้ถูกบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จะเห็นได้ว่าสภาพการสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาตินั้นจะเป็นการสืบทอดกันผ่านการฝึกปฏิบัติและลงมือฝึกฝนจนชำนาญ แต่ไม่ได้มีการจดบันทึกเมื่อเวลาผ่านไปรูปแบบการผลิตก็เปลี่ยนไป ภูมิปัญญาที่เคยเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตที่ทุกคนจำเป็นที่ผู้หญิงทุกคนจะต้องสามารถปั่นฝ้าย ทอผ้าได้ ก็ไม่ได้มีความจำเป็นเพราะสามารถหาซื้อเส้นฝ้าย หรือซื้อเสื้อทั้งผืนมาสวมใส่ได้โดยไม่ต้องทอหรือตัดเย็บขึ้นมาเองอีกต่อไป ภูมิปัญญาที่ปฏิบัติกันมาตลอดและไม่ได้มีการเก็บรักษาให้อยู่ในรูปแบบลายลักษณ์อักษรก็เริ่มเลือนหายไปจากวิถีชีวิตของคนบ้านตาล

จากประเด็นที่ไม่ได้มีการจัดบันทึกข้อมูลของภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ทำให้ในปัจจุบัน การสืบทอดภูมิปัญญาจะเป็นการถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติ ฝึกฝน และลงมือทำควบคู่ไปกับการชี้แนะของผู้มีประสบการณ์ หรือจากพ่อแม่ ดังนั้นเมื่อต้องการที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือของชุมชนบ้านตาล ผู้ที่สนใจจะต้องอาศัยความตั้งใจ ในการเข้าไปพูดคุยเพื่อขอความรู้กับผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือในชุมชน ซึ่งผู้ที่มีประสบการณ์ก็ไม่ได้มีการวางแผนความรู้ที่ตนมีแต่อย่างใด หากแต่ผู้ที่สนใจในความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติภายในชุมชนบ้านตาลนั้นมีน้อย คนในชุมชนบางคนก็ให้ความสนใจในภูมิปัญญานี้จะเป็นคนวัยกลางคนที่มีความรู้พื้นฐานด้านการทอผ้าอยู่แล้ว ซึ่งการรับการถ่ายทอดเป็นไปในรูปแบบของฝึกปฏิบัติโดยมีทั้งการเข้าไปดูวิธีการทอจากช่างทอผ้าที่มีประสบการณ์ในชุมชน หรือใช้วิธีการสังเกตและแกะลายผ้าว่าใช้เทคนิคการทอแบบไหน ซึ่งวิธีการสังเกตและแกะลายผ้านั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้พื้นฐานการทออยู่แล้วระดับหนึ่ง จึงจะสามารถทำได้

ตอนที่ 4 แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือภายใต้บริบทภูมิสังคมของตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ภายใต้บริบทภูมิสังคมของชุมชนบ้านตาลที่เป็นชุมชนเกษตรกรรม ชาวบ้านมีรายได้หลักมาจากการทำการเกษตร การทอผ้าจึงเปรียบเสมือนอาชีพเสริม ที่ช่วยสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว แนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ภายใต้บริบทภูมิสังคมการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือ นอกจากการช่วยส่งเสริมในเรื่องของการสร้างรายได้ที่เพิ่มแรงจูงใจให้คนหันกลับมาทำแล้ว ยังควรมุ่งเน้นส่งเสริมการปลูกฝังจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่น และเยาวชน ได้เห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ การที่จะให้เยาวชนในชุมชนเห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญานั้น การสร้างกิจกรรมที่ทำให้เยาวชนได้มีโอกาสเข้ามาร่วมปฏิบัติในกระบวนการต่าง ๆ ของภูมิปัญญา โดยผ่านการถ่ายทอดจากผู้ใหญ่ ฐานะที่ดีขึ้นทำให้เกิดการเปรียบเทียบแนวการดำเนินชีวิตแบบเดิม และแบบใหม่ว่าควรให้ความสำคัญกับแบบไหน เมื่อแบบใหม่ดีกว่า วิธีแบบเก่าจึงค่อย ๆ จางหายไปกับกาลเวลา ณ เวลานั้น คนยุคในอดีตอาจจะยังมองว่าไม่สำคัญจึงไม่ได้ให้ความสนใจแต่เมื่อเวลาผ่านไป ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติถูกพูดถึงมากขึ้น มีคุณค่าและมูลค่า กระแสสังคม หรือรสนิยมของชนชั้นกลางในเมืองทำให้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติมีมูลค่าทางการตลาดที่สูงขึ้น เมื่อมีมูลค่า ก็ทำให้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติก่อให้เกิดรายได้ เป็นแรงจูงใจให้คนในชุมชนบ้านตาลบางกลุ่มหันกลับมาทำการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ เป็นกลุ่มที่เมื่อครั้งอดีตเคยปฏิบัติอยู่แล้ว และหันกลับมาให้ความสนใจในการกลับไปรื้อฟื้น ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติให้กลับ

ขึ้นมาอีกครั้ง แต่คนเหล่านั้นก็ไม่ใช่คนรุ่นใหม่หรือเยาวชนในชุมชนแต่เป็นผู้สูงอายุและสตรีวัยกลางคนที่มักชะงักการทอผ้าอยู่แต่เดิมแล้ว

1. ถอดแนวคิดคนรุ่นใหม่ในชุมชนต่อภูมิปัญญาผ้าฝ้าย

แนวคิดของคนรุ่นใหม่ ต่อ ภูมิปัญญาผ้าฝ้าย นั้นมีทั้งในด้านที่มองว่าภูมิปัญญาผ้าฝ้ายเป็นสิ่งที่น่าสนใจและอยากที่จะเรียนรู้ และทั้งกลุ่มที่มองว่าเป็นสิ่งที่ล้าหลังไม่มีความทันสมัย และไม่นิยมใส่เสื้อผ้าจากผ้าทอโดยกลุ่มที่มีความสนใจในภูมิปัญญาผ้าฝ้าย จะเป็นกลุ่มที่ไม่ได้อยู่ในชุมชน เป็นกลุ่มคนจากภายนอกชุมชน หรือชาวต่างชาติ จากการสัมภาษณ์กลุ่มคนที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือ นั้นจะเป็นคนที่มีรสนิยมที่ชื่นชอบเกี่ยวกับงาน Hand made อยู่แล้ว จึงเริ่มศึกษาหาข้อมูลเพื่อให้ได้ทดลองทำ จากการสัมภาษณ์ เขียวมั่ง เป็นนักท่องเที่ยวยาวได้หวัน ที่เข้ามาร่วมอบรมกับกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ได้ให้ข้อมูลว่า ที่ได้หวันนั้น สินค้าเกี่ยวกับงาน Hand made นั้นมีราคาที่สูงมากไม่ว่าจะเป็นกระเป๋า ผ้าคลุมไหล่ หรือ เครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ จึงอยากที่จะฝึกทำเพื่อใช้เอง และเริ่มหาข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการทำ

ส่วนคนรุ่นใหม่ในชุมชนที่สนใจในภูมิปัญญาผ้าฝ้ายของชุมชนนั้น จะสนใจในขั้นตอน และกระบวนการผลิต และให้ความสนใจเนื่องจากภูมิปัญญาสามารถสร้างรายได้ และสามารถทำเป็นอาชีพเสริมได้ แต่ไม่ได้มีรสนิยมในการสวมเสื้อผ้าจากผ้าฝ้ายเหมือนกับกลุ่มคนจากนอกชุมชน

2. ถอดแนวคิดคนรุ่นเก่าในชุมชนต่อภูมิปัญญาผ้าฝ้าย

ทัศนคติของคนที่เคยผ่านการฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติมาก่อน จากการสัมภาษณ์แม่บัวผัน อุดสุข ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนทักษะด้านภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ มาจากรุ่นแม่ ได้ให้สัมภาษณ์พร้อมกับแม่บัวเหลิ้ว รินแก้ว และแม่แก้วลูน ธรรมสร ขณะที่กำลังนั่งปั่นฝ้าย โดยแม่บัวผัน ได้กล่าวว่า

“เมื่อก่อนนั้น เอาเยเฮาทำมันตั้งวัน บ่อดิดว่า วันหนึ่งมันจะหายไป คนเริ่มบะนิยมเยผ้ากัน ตอนตีล้าโยเข้ามาในหมู่บ้านนัก ๆ คนกะเลยปากันไปปลุกล้าโย กันนัก บะค่อยได้อยู่เยฝ้ายละ”

หมายความว่า คนในบ้านตาลก็คิดไม่ถึงว่าภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล จะเริ่มเลือนหายไปจากวิถีชีวิต เพราะว่าในอดีตคนบ้านตาลคลุกคลีกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ควบคู่ไปกับการทำการเกษตรเพื่อการยังชีพ และเมื่อรูปแบบการผลิตเปลี่ยนไป โดยเน้นไปที่การผลิตเพื่อการจัดจำหน่าย ผู้คนจึงเริ่มใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำเกษตร แม่บัวเหลิ้ว รินแก้ว ได้พูดเสริมขึ้นว่า

“สวนกะตียะ บ่ค่อยมีเวลามาตอหูก ปั่นฝ้ายละ แล้วกะเสื้อผ้า ตีเขาขายตามกาดนัด มันกะถูกตวย เขาไปซื้อซื้อเอาง่ายเหลือ”

หมายความว่า ชาวบ้านใช้เวลาไปกับการเกษตรไม่ค่อยมีเวลาในการ ทอผ้า ปั่นฝ้าย เหมือนในอดีต ประกอบกับผ้าโรงงานที่ตัดสำเร็จรูปตามท้องตลาดนั้นมีราคาถูก และหาซื้อได้ง่าย การซื้อเส้นผ้าจากตลาด จึงง่ายกว่าการที่จะต้องทำการผลิตเองทุกกระบวนการ แม่บัวเขียว รินแก้ว ยังกล่าวเสริมอีกว่า

“บางคนตั้ยังต่อผ้าใส่คนเดียวอยู่ กะยังมี แต่ว่าเขาจะไปซื้อเส้นฝ้ายโรงงานมาต่อ บะได้ปลูกได้ปั่นเอาคนเดียวยังม่ก่อนละ มันจะมีฝ้ายโรงงาน บ้านเขาอ้องฝ้ายระหัน เขาเอามาขายที่บ้านแม่ทอด หั้น เขาจะเตียวไปซื้อ บางเตื่อกะมีคนเอามาขายในหมู่บ้าน เขาจะซื้อเอา ฝ้ายมันเหนียวกว่า ฝ้ายปั่นมือ”

หมายความว่า แม้จะมีเส้นผ้าที่ตัดเย็บสำเร็จรูปจากโรงงานมาขายในราคาถูก แต่ก็ยังมีบางคนที่ยังคงทอผ้าใช้เองอยู่ แต่ว่าไม่ได้ใช้ฝ้ายที่มาจากการปั่นมือแล้ว จะนิยมนำเส้นฝ้ายจากโรงงานมาทอแทน เนื่องจากหาซื้อง่ายและมีราคาถูก มีความเหนียวกว่าฝ้ายปั่นมือ ทำให้สะดวกต่อการนำมาใช้ในการทอ และตัดเย็บ แม่บัวเขียว รินแก้ว ยังกล่าวต่ออีกว่า

“ฝ้ายปั่นนี้ จะเอามาใจเฉพาะงานบุญ งานตาน ยังตีเปิ้ลเอามาแบ่งตีห่อคำภี ดีเขาเอาแขวนไว้กับครัวตานหลวง วันตีมีปอยหลวงวันก่อน หนะ”

หมายความว่า ผ้าฝ้ายปั่นมือ จะถูกนำมาใช้เฉพาะงานบุญ หรืองานสำคัญ โดยยกตัวอย่างผ้าห่อคำภี ผ้าห่อครัวตาน ที่ใช้มัดตกแต่งในงานปอยหลวงของวัดบ้านตาล เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2566

ภาพที่ 114 ผ้าห่อคำภี

ภาพที่ 115 ผ้าห่อครัวตานหลวง

แม่บัวเหลียว รินแก้ว ยังกล่าวต่ออีกว่า

“คร้ามมือ ตีใจทอผ้า ปั่นฝ้าย มันกะเริ่มเหี้ยหายไป เพราะเฮาบะค่อยได้ใจมันละ เช่นคนเขากะขายไป แต่ของแม่เหลียวนี้ยังเก็บไว้อยู่เด้อ แต่เช่นอันมันกะลื้อไปละ”

หมายความว่า เมื่อไม่ได้มีการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย่อมสืบทอดชาติ เหมือนดังเช่นในอดีต ที่ผู้หญิงบ้านตาลจะต้องนั่งปั่นฝ้ายปั่นฝ้ายกันตลอดเวลาเช้าเย็น อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย่อมสืบทอดชาติ ก็ทรุดโทรมเสียหายไปตามกาลเวลา บางคนก็ขายไป แต่ของแม่บัวเหลียว ยังคงเก็บไว้ แม้จะมีบางอย่างผุพังไป ไม่เพียงแต่อุปกรณ์เท่านั้นที่เริ่มผุพังเสียหาย ผืนผ้าที่ทอเสร็จแล้ว ก็ยังผุพังเสียหายไปตามกาลเวลา เนื่องจากคนบ้านตาลสมัยนั้น หันไปใช้ผ้าจากโรงงาน เช่น ผ้าห่ม ผ้านวม ทำให้ผ้าห่มที่ทำมาจากผ้าทอในชุมชน ไม่เป็นที่นิยมอีกต่อไป เมื่อไม่เห็นที่นิยมจึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเก็บรักษา ถูกมด หนู แมลงสาบ กัดทำลาย แต่ก็ยังมีบางคนที่ยังคงเก็บรักษาไว้

ภาพที่ 116 ผ้าลายแสดงของแม่เอือน ที่เก็บไว้เป็นพญาผ้า

จากการสัมภาษณ์ แม่เอือน และแม่ศรี ซึ่งเป็นผู้ทอผ้า และผู้ที่ได้ผ่านการฝึกฝนการปั่นฝ้ายทอผ้ามาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก แม่เอือน ได้กล่าวว่า

“เองยังเก็บ ผ้าเก่า ผ้าลายแสดง ของเองไว้อยู่ เองตั้งบะขายเก็บไว้ที่อยู่กับหอกับเอือนนิละ” แม่ศรีกล่าวต่อว่า “ดีละ คนก่อนนั้น เป็ลว่า เฮาจะขายผ้าจนเสียงบะเหลือไว้กับหอกับเอือน เฮาควรมีพญาผ้า ไว้กับหอกับเอือน”

หมายความว่า แม่เอือนและแม่ศรี ยังคงเก็บผ้าที่ตนทอ หรือได้รับสืบทอดมาจากแม่ ยังคงเก็บไว้ไม่นำออกมาขาย เพราะเชื่อว่า บ้านเรือนควรจะมีผ้าทอ ไว้เป็นพญาของผ้า ให้เป็นสิริมงคล กับบ้านเรือน

ความเชื่อจึงมีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ไว้ซึ่งผืนผ้า และลวดลายเก่าแก่ของบ้านตาล ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล แม้จะถูกยุคสมัย และกระแสสังคม ที่เปลี่ยนแปลงไป และเสื่อมความนิยมลง แต่ก็ยังไม่เมื่อนึกย้อนกลับไปถึงวันที่ภูมิปัญญานี้ยังอยู่ควบคู่ กับวิถีชีวิต ผู้คนที่ได้รับการสั่งสอนจากรุ่นแม่ ก็ยังคงอยากให้ภูมิปัญญานี้ยังคงอยู่และถูกถ่ายทอด ส่งต่อไปยังคนรุ่นถัดไป แม้จะมีน้อยคนที่เห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญานี้ ยกตัวอย่าง เช่น แม่ซ้อย มีดโฮ่ง ที่ได้กล่าวว่า

“อยากให้อะล่อรุ่นหลังได้เขียนรู้ เรื่องการทอผ้าฝ้อง”

หมายความว่า อยากให้คนรุ่นใหม่เข้ามาเรียนรู้และให้ความสนใจ กับภูมิปัญญาการผลิตผ้า ฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล หรืออย่างเช่น แม่ปอย ที่ไปเป็นครูสอนทอผ้าให้กับเด็ก นักเรียนในโรงเรียน อยู่ช่วงหนึ่ง ที่กล่าวว่า

“แม่ปอยกะ อยากให้อะล่อจ่าง แม้ว่าเราจะบะเอามาทำเป็นอาชีพ แต่กะหือมันเป็นความซู้ ติดตัวเขาไป”

หมายความว่า แม้ว่าเด็กนักเรียนจะไม่ได้นำความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ ย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล ไปใช้ประกอบอาชีพ เพียงแต่ขอให้มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการ ผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล ติดตัวไปก็ดีพอแล้ว

จากการสัมภาษณ์ ผู้ที่เคยมีช่วงชีวิตที่ผ่านมาไปฝึกฝนภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ มาตั้งแต่ สมัยยังเป็นเด็กนั้นยังคงเห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของ ชุมชนบ้านตาล และยังอยากที่จะอนุรักษ์ และถ่ายทอดส่งต่อไปให้กับคนรุ่นถัดไป แม้ว่ายุคสมัยจะ เปลี่ยนไป กระแสสังคมจะให้ความสำคัญกับความทันสมัย รสนิยมของการแต่งตัวที่เปลี่ยนไป จนทำ ให้ช่วง 10-20 ปีที่ผ่านมาคนส่วนใหญ่ในชุมชนหันไปให้ความสำคัญกับการผลิตที่เน้นการจัดจำหน่าย และไม่ค่อยได้ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญา และไม่ได้สั่งสอนลูกหลานให้รู้จักภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้าย ทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล จนเกือบจะเลือนหายไป แต่ก็ยังมีคนส่วนหนึ่งที่ยังให้ ความสำคัญ และยังอยากถ่ายทอดความรู้ไว้ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้แม้ว่าจะไม่ได้นำมาประกอบอาชีพ หรือนำมาหารายได้ แต่การมีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาที่เป็นรากเหง้าของชุมชน นั้นเป็นสิ่งที่ดี

แนวคิดคนรุ่นเก่าที่ว่ารูปแบบผ้าเดิมดีอยู่แล้ว มาพัฒนาด้านการนำเทคโนโลยี เข้ามาช่วยในเรื่องของความเป็นธรรมชาติ

แนวคิดของคนรุ่นเก่านั้น มองว่าผ้าในรูปแบบเดิมนั้นดีอยู่แล้ว จากการสัมภาษณ์นางพิศมัย ปุคพรม ได้กล่าวว่า

“เคยมีหลายหน่วยงาน ตีเข้ามาหา แต่ส่วนใหญ่เขาเข้ามาส่งเสริมในส่วนดีเฮาจะได้ต้องการ เช่น เข้ามาออกแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งเฮาจะได้ต้องการ เขาต้องการ ทือมาช่วย ทำสิธรรมชาติทือ เป็นสีฝุ่น หรือสามารถนำธรรมชาติไปสกัด ทืออยู่ในรูปของสีฝุ่น และสามารถนำมาผสมกับน้ำ แล้วนำมาย้อมได้ แต่ยังคงความเป็นธรรมชาติอยู่ แต่เคยถามหมู่ที่จะเข้ามาส่งเสริมละ ว่าหาวิธีส่งเสริมเรื่องนี้ได้ ก่อเขาก่ออะว่าใด”

หมายความว่า หน่วยงานที่ได้เข้ามาส่งเสริมนั้น เข้ามาส่งเสริมไม่ตรงกับความต้องการ ซึ่งที่ผ่านมามีหลายหน่วยงานเข้า และสมาชิกในกลุ่มก็ได้เข้าร่วมซึ่งส่วนใหญ่เป็นการส่งเสริมในเรื่องของการออกแบบ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ นางแสงไพร สมาชิกของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็งที่ได้เคยเข้าอบรมการออกแบบผลิตภัณฑ์ ได้กล่าวว่า

“เคยเข้าอบรม ตีเข้ามาส่งเสริมอยู่ แต่กะบะค่อยได้อะหยังตะใด เพราะเฮาเน้นไปตีกำหนดผลิตผ้าดิบเป็นผืน เฮาจะได้เน้นไปตีการขายชิ้นงานตีไปนผ้าสำเร็จรูป มันบะใจจุดยืนของเฮา เฮาบะอยากขายแข่งกับลูกค้า ตีไปลมาสั่งเฮาย้อมสิธรรมชาติทือ”

หมายความว่า เคยเข้าอบรมการออกแบบผลิตภัณฑ์ แต่ก็ไม่ได้นำความรู้มาใช้เพราะว่าทางกลุ่มไม่ได้มีแนวทางที่เน้นการผลิตเสื้อผ้าที่ตัดเย็บสำเร็จรูป ทางกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็งมีจุดยืน คือการผลิตผืนผ้าดิบที่เน้นกระบวนการผลิตที่มาจากธรรมชาติ และไม่ต้องการที่จะขายผลิตภัณฑ์เพื่อขายแข่งกับลูกค้า

ในส่วนของการส่งเสริมที่ต้องการนอกจากการสกัดสีย้อมจากธรรมชาติ แล้วยังต้องการให้มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิต เช่น การนำมอเตอร์เข้ามาช่วยในการกวักฝ้าย หรือการนำเครื่องปั่นแห้งมาช่วยในขั้นตอนของการบิดหมาด ในการย้อมสี จากการสัมภาษณ์ นางพิศมัย ปุคพรม ได้กล่าวว่า

“เคยมีละอ่อนจาก เทคโนโลยีดอย เข้ามาช่วยออกแบบเครื่องปั่นฝ้าย แบบใช้มอเตอร์ เขาเอามาทือเฮาทดลองใจ และเก็บข้อมูลเพื่อจะเอาไปพัฒนาต่อ เฮากะดีใจ อยากรทือเขาทำสำเร็จ เฮาจะได้แก้ปัญหากันขาดคนปั่นฝ้ายได้”

หมายความว่า ที่ผ่านมามีเด็กนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เข้ามาช่วยกันออกแบบเครื่องปั่นฝ้ายร่วมกับกลุ่ม และนำมาให้ทางกลุ่มได้ทดลองใจ และเก็บข้อมูลไปพัฒนาต่อ ทางสมาชิกกลุ่มก็หวังอยากให้เด็กกลุ่มนี้ทำสำเร็จ เพราะอาจช่วยแก้ปัญญขาดแคลนผู้ปั่นฝ้ายได้

คนรุ่นเก่าในชุมชนบ้านตาลนั้นสามารถปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีได้ดี อย่างเช่นการนำมอเตอร์พัดผมมาใช้กับเครื่องกวักฝ้าย ทำให้สามารถช่วยทุ่นแรง ในการที่จะต้องใช้มือในการหมุนกวักฝ้าย จึงทำให้สามารถกวักฝ้ายได้ในปริมาณที่มากขึ้น และใช้เวลาที่น้อยลงนั้นเป็นสิ่งที่ดี และต้องการให้หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาส่งเสริมในส่วนนี้ จากการสัมภาษณ์ถึงความต้องการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในบางขั้นตอนการผลิต ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ลงความเห็นไปในทิศทางเดียวกันคือ ต้องการเทคโนโลยีที่เข้ามาช่วยในการผลิตแต่ต้องยังคงความเป็นธรรมชาติไว้ โดยคนทั้งหมดที่สัมภาษณ์ มีความเห็นในเรื่องของการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิต

ตารางที่ 3 ผลการสัมภาษณ์ ในประเด็นความเห็นในเรื่องของการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิต

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	ต้องการเทคโนโลยี	ไม่ต้องการเทคโนโลยี
1. นางสาวพิสมัย ปุ๊ดพรม	✓	
2. นายประเสริฐ ปุ๊ดพรม	✓	
3. นางจันทร์หอม ปุ๊ดพรม	✓	
4. นางบัวเหลียว รินแก้ว	✓	
5. นางแก้วลุน ธรรมสร	✓	
6. นางบัวผัน อุดสุข	✓	
7. นางแก้ว คำจันทร์แก้ว	✓	
8. นายหล้า คำจันทร์แก้ว	✓	
9. นางบุญยัง จันทร์แก้ว	✓	
10. นางแสงไพร ชัยโย	✓	
11. นางสุนทร จันทร์แก้ว	✓	
12. นางบาง โนนทา	✓	
13. นางสาวศรีลา อุตตา	✓	
14. นางเลย แก้วมูล	✓	
15. นางบัวลา ปุ๊ดพรม	✓	
16. นางศรีไพร ชัยโย	✓	
17. นางตาเขียว หวัดแดง	✓	
18. นางซ้อย มีดไธ้	✓	
19. นางคำน้อย วันแก้ว	✓	

ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนเคยผ่านการฝึกทักษะภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล มาจากคนรุ่นแม่ ตั้งแต่สมัยที่ยังเป็นเด็ก เคยผ่านการใช้เครื่องมือและอุปกรณ์การผลิตการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติแบบดั้งเดิม ที่ยังไม่ได้มีการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วย

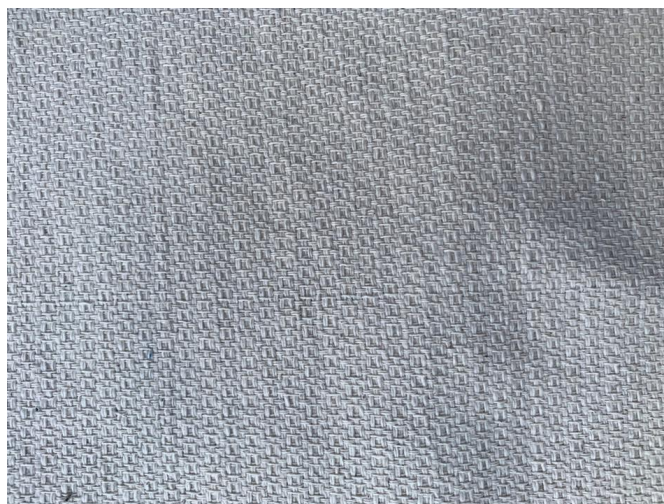
สืบสาน ประเพณี ท้องถิ่น เอามาทำเป็นตุ่ง ทำเป็นชุดใส่ในวันสำคัญ

สภาพการสืบสานภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล ในปัจจุบันจะเป็นการนำผ้าหรือฝ้ายมาใช้ในงานบุญ หรืองานพิธีต่าง ๆ ยกตัวอย่าง เช่น ใช้ในงานปล่อยหลวง โดยการนำผ้าฝ้ายทอมือมาใช้ทำเป็นผ้าห่อคร้วตานหลวง ของวัดลัทธิวันบ้านตาลเหนือ

ภาพที่ 117 การใช้ผ้าฝ้ายทอมือในงานปล่อยหลวง

และมัคนายก หรือพ่อหนาน ก็จะไปทอดถึงประวัตและเรื่องราวต่าง ๆ ที่มาที่ไปของคร้วตานในงานปล่อยหลวงซึ่งงานปล่อยหลวงที่คนบ้านตาลเรียก คือ เป็นประเพณีที่คนท้องถิ่นในภาคเหนือหรือล้านนาของประเทศไทยจัดขึ้นเมื่อมีเทศกาลหรืองานสำคัญในหมู่บ้าน โดยประเพณีปล่อยหลวงเป็นการนำถวาย ถาวรวัตถุที่เป็นสาธารณประโยชน์ของวัด เช่น งานฉลองโบสถ์ วิหาร ศาลา โดยคร้วตานชาวบ้านจะนำเอาสิ่งของ เครื่องอุปโภค บริโภค วัสดุอุปกรณ์ จตุปัจจัยไทยทาน ที่ช่วยกันรวบรวมหรือซื้อหามา และผ้าฝ้ายทอมือก็เป็นหนึ่งใน สิ่งของที่นำมาถวาย และใส่ลงไปในคร้วตาน โดยที่พ่อหนานดวงแก้ว ให้ข้อมูลว่า เมื่อก่อนของที่นำมาจัดตกแต่งคร้วตานหลวง ส่วนใหญ่จะเป็นของที่ชาวบ้านทำขึ้นมาเอง อย่างเช่น ผ้าทอ หมอน ปลอกหมอน ที่ทำมาจากผ้าทอ แต่ปัจจุบันชาวบ้านบางคนก็ของพวกนี้มาจากตลาด ซื้อของที่ชาวบ้านผลิตขึ้นเอง เนื่องจากมีความสะดวกกว่าแต่ก็ยังมีชาวบ้านบางคนที่ยังคงเก็บรักษาผ้าฝ้ายหรือหมอนที่เป็นของที่ชาวบ้านผลิตขึ้นมาเองนำมาใส่ในคร้วตาน

ภาพที่ 118 ผ้าทอ 4 ตะกอก ของแม่คำน้อย

ชาวบ้านบางคนกล่าวว่า ผ้าฝ้ายทอมือที่เก็บไว้นั้นเก็บไว้เพื่อรอเอามาถวายหรือใส่ในคร้วทาน จึงไม่นำออกมาใช้หรือเอามาจำหน่าย อย่างเช่น ที่แม่คำน้อย ได้กล่าวว่า “เองว่าจะเก็บไว้ใส่คร้วทานปอยหลวงดี๊วัด เองยังบะไซขายมันเตื่อ” หมายความว่า แม่คำน้อยต้องการที่จะเก็บผ้าฝ้ายนี้ไว้เพื่อนำไปถวายหรือใช้ในงานปอยหลวง และยังไม่อยากจำหน่ายผ้าฝ้ายดังกล่าว

ภาพที่ 119 คร้วทานหลวง

ไม่เพียงแต่ใช้ในครัวเรือนเท่านั้น ยังมีประเพณีต่าง ๆ ที่ใช้ผ้าฝ้ายในพิธี ยกตัวอย่างเช่น ตุ้ง โดยคำว่า "ตุ้ง" เป็นคำที่ใช้ในภาษาถิ่นประจำภาคเหนือและมีความหมายว่า “ธง” วัตถุที่ใช้ทำตุ้งในบ้านตาลมีหลากหลายรูปแบบ ส่วนมากจะทำจากวัสดุต่าง ๆ เช่น กระดาษ ไม้ โลหะ ทองเหลือง ไบลาน และผ้า ซึ่งในอดีตจะใช้ผ้าฝ้ายที่คนบ้านตาลถักทอขึ้นมาเอง การใช้ตุ้งจึงเป็นหนึ่งในการแสดงออกถึงการอนุรักษ์ศิลปะและภูมิปัญญาผ้าฝ้าย เพราะผ้าฝ้ายเป็นส่วนประกอบส่วนใหญ่ของตุ้งของบ้านตาลโดยคนบ้านตาลจะนำตุ้งมาใช้ในการประดับหรือใช้ร่วมกับพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งทางศาสนา ประเพณี งานเทศกาล หรืองานเฉลิมฉลองต่าง ๆ

ภาพที่ 120 ตุ้งที่ทำจากผ้าฝ้ายทอมือ

ไม่เพียงแต่ผ้าฝ้ายที่ถูกทอเป็นผืนแล้วเท่านั้น ยังมีการใช้เส้นฝ้ายปั่นมือในงานพิธีต่าง ๆ อย่างเช่น งานวันสงกรานต์ การรดน้ำดำหัว และการมัดมือ ซึ่งชาวบ้านจะเตรียมไว้เพื่อสำหรับมัดมือเมื่อลูกหลานมาดำหัว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นฝ้ายปั่นมือ แม่จันทร์หอม ปุ๊ตพรม กล่าวว่า “ฝ้ายปั่นมือมันดึงปุดง่าย เหลือฝ้ายโรงงาน เวลามัดมือหือละอ่อนมันง่ายดี” หมายความว่า ฝ้ายที่ปั่นด้วยมือหากนำไปใช้เป็นฝ้ายมัดมือให้กับลูกหลาน เมื่อมัดเสร็จแล้วสามารถดึงให้ขาดได้ง่ายจึงสะดวกกว่า

ภาพที่ 121 การมัดมือด้วยฝ้ายปั่นมือ

และยังมีการใช้เส้นฝ้ายที่มาจากฝ้ายปั่นมือ ไม่เพียงแต่ใช้ในงานบุญหรืองานเฉลิมฉลองเท่านั้น ยังใช้ในงานพิธีศพ โดยจะนำมาใช้เป็นเชือกจูงเพื่อเพื่อลากศพไปประกอบพิธีทางศาสนาที่ป่าช้า ซึ่งป่าช้าในชุมชนบ้านตาลจะตั้งอยู่นอกชุมชนมีระยะทางไกลพอสมควร เมื่อมีพิธีศพในหมู่บ้าน และเมื่อทำพิธีในบ้านเสร็จก็จะลากจูงนำศพไปทำพิธีชานกิจศพที่ป่าช้า

ภาพที่ 122 การใช้ฝ้ายปั่นมือในพิธีศพ

และเมื่อมีพิธีศพ ก็จะต้องมีการตาน หรือที่คนบ้านตาลเรียกว่างานปอยข้าวสังข์ หมายถึง การถวายทาน ตานเหื่อนน้อย หมายถึง การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ตานเหื่อน คำว่า “เหื่อน” หรือ “บ้าน” ในภาษากลาง การตานเหื่อนน้อย คือ การสร้างบ้านจำลองหลังเล็ก ๆ เพื่อใช้ในการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นความเชื่อที่กลายเป็นภูมิปัญญาของคนไทยภาคเหนือ เพื่อเป็นที่อยู่และพักผ่อนของวิญญาณของผู้เสียชีวิต ซึ่งมักจะมีการวางของใช้ที่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วเคยใช้เมื่อตอนยังมีชีวิต เช่น เครื่องสำอาง อาหาร เครื่องดื่ม ภาชนะต่าง ๆ เครื่องนุ่งห่ม ผ้าปูที่นอน หมอน มุ้ง ซึ่งผ้าฝ้ายก็เป็นหนึ่งสิ่งของที่ต้องใส่เข้าไปในพิธี การตานเหื่อนน้อย ในงานปอยข้าวสังข์ คือหนึ่งใน การช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญาของคนบ้านตาล เสื้อผ้า ผ้าห่ม หมอน สะลิว ที่ทำมาจากผ้าฝ้าย ก็ถูกเก็บ

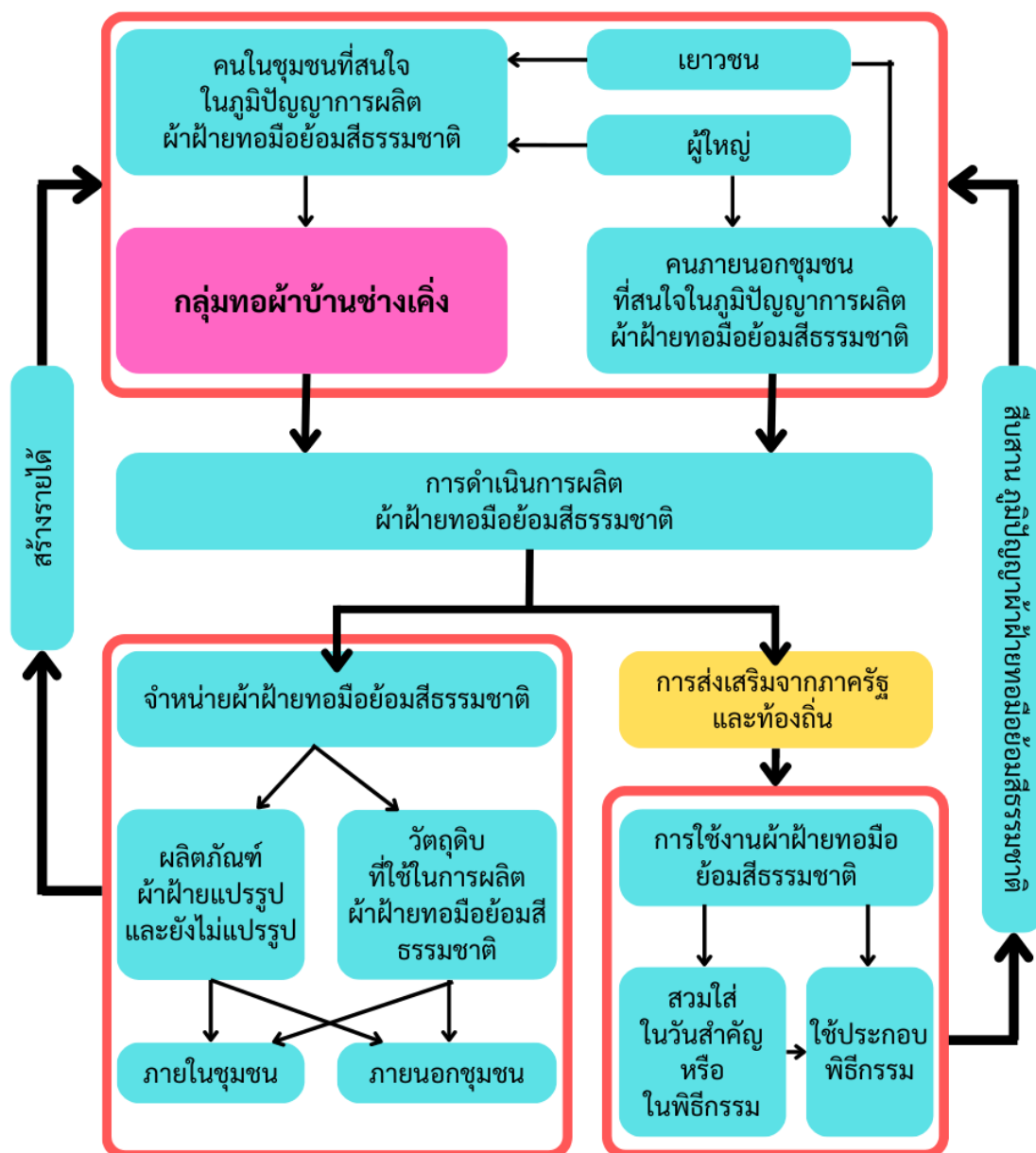
รักษาไว้โดยลูกหลาน เพื่อที่จะนำมาใช้ประกอบพิธี แต่ในทางกลับกัน เมื่อพิธีเสร็จผ้าฝ้ายผืนที่ผู้ตายเคยใช้ก็จะถูกเผาอุทิศให้แก่ผู้ตาย ลูกหลานจะเก็บไว้เฉพาะผ้าผืนที่ยังไม่เคยนำออกมาใช้ พิธีนี้ในด้านหนึ่งก็เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญา แต่ในอีกด้านหนึ่งก็มีส่วนในการทำให้ผ้าฝ้าย ที่เป็นของเก่า หรือ ลวดลายดั้งเดิมถูกเผาทำลายไปด้วย

ภาพที่ 123 การใช้ผ้าฝ้ายทอมือในพิธีปอยเข้าสังข์

จะเห็นได้ว่า ลักษณะของการสืบสานภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย่อมสืบทอดมาของชุมชนบ้านตาลภายใต้บริบทของชุมชนบ้านตาลนั้นมีผ้าฝ้ายอยู่ในพิธีต่าง ๆ มากมายและยังคงใช้มาจนถึงปัจจุบัน พิธีต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย่อมสืบทอดมาของชุมชนบ้านตาลให้ยังคงอยู่ และสะท้อนถึงความสำคัญของผ้าฝ้ายในวิถีชีวิตของคนบ้านตาล แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย

แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือ ภายใต้บริบทภูมิสังคมของตำบล บ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 124 แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือ ภายใต้บริบทภูมิสังคมของตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

3. แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือ ภายใต้บริบทภูมิสังคม ของตำบล บ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

แนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล องค์ประกอบที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญา คือ มีการดำเนินการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง มีการใช้งานผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบ เกิดขึ้นได้จากการบูรณาการร่วมกัน ของ คนในชุมชน สถานศึกษา ร่วมมือกันกับทางภาครัฐและเอกชน องค์กรทางศาสนาในชุมชน ช่วยกันส่งเสริม ให้เกิดการใช้งานผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

เมื่อมีการใช้งานผ้าฝ้าย จึงเกิดความต้องการผ้าฝ้าย เมื่อมีความต้องการจึงเกิดการผลิต และการจัดจำหน่าย เมื่อเกิดการจัดจำหน่ายจึงสร้างรายได้ให้กับผู้ผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ และรายได้เป็นแรงจูงใจให้คนทั้งในชุมชน และนอกชุมชนสนใจในภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของชุมชนบ้านตาล จึงเกิดการอนุรักษ์และสืบทอดส่งต่อภูมิปัญญาภาคใต้ทอมือย้อมสีธรรมชาติ

ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบมีรายละเอียดที่เป็นผลให้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ยังคงถูก สืบทอดและส่งต่อมาจนถึงปัจจุบันดังนี้

3.1 มีการดำเนินการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง

การขาดช่วงของการสืบทอดภูมิปัญญา จากการที่คนบ้านตาลเปลี่ยนวิธีการผลิตจากการผลิต เพื่อบริโภคไปเน้นการผลิตเพื่อการจัดจำหน่าย เนื่องจากการผลิตผ้าฝ้ายไม่ได้สร้างรายได้เพียงพอที่จะทำเป็นอาชีพหลัก แต่เมื่อมีการรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มทอผ้าบ้าน และกลุ่มมีการดำเนินการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ส่งผลทำให้เกิดการผลิตผ้าฝ้ายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้สร้างรายได้ของสมาชิก และผู้ทอผ้าในชุมชนเมื่อเกิดรายได้จากการทอผ้าจึงเป็นแรงจูงใจที่ทำให้คนในชุมชนหันกลับมาทำผ้าฝ้ายทอมือที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน ผู้ที่ให้ความสนใจในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือในชุมชน มีทั้งผู้ที่เคยฝึกปฏิบัติงานด้านการผลิตผ้าฝ้ายทอมือมาตั้งแต่เด็ก และคนที่ไม่เคยฝึกปฏิบัติแต่ให้ความสนใจเพราะสามารถสร้างรายได้เสริมเพิ่มขึ้น

การที่คนในชุมชนเริ่มกลับมาให้ความสนใจในภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของชุมชน ทำให้การผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติภายในครัวเรือนยังคงได้รับการปฏิบัติและสืบทอดให้คนรุ่นใหม่ที่เป็นลูกหลาน อีกทั้งยังช่วยสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกลุ่มทอผ้าจากการที่กลุ่มทอผ้ามีการดำเนินกิจการรับซื้อวัตถุดิบในการผลิตผ้าฝ้ายจากคนในชุมชน ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นสมาชิกของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ไม่เพียงแต่การรับซื้อเท่านั้น ทางกลุ่มทอผ่ายังมีการส่งเสริมและสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ฝ้ายให้คนในชุมชนได้นำไปปลูก และนำผลผลิตที่ได้มาจำหน่ายหรือจะนำไปใช้ในการผลิตเพื่อใช้ส่วนตัวในครัวเรือน

เมื่อในภาคครัวเรือนมีการดำเนินกิจกรรมการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ส่งผลให้เยาวชน หรือคนรุ่นใหม่ ที่อยู่ในครัวเรือนที่มีการดำเนินกิจกรรม ได้เห็นถึงภูมิปัญญาที่เป็นรากเหง้าเดิมของชุมชน นำไปสู่การปลูกฝังจิตสำนึกให้เห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งการดำเนินการผลิตผ้าฝ้ายอย่างต่อเนื่องของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง นำไปสู่การที่กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งได้ ต่อเปิดโอกาสให้เยาวชนในชุมชนได้เข้ามาเรียนรู้ และมีส่วนร่วม ในกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

ดังนั้นกลุ่มทอผ้าที่มีการดำเนินกิจการอย่างต่อเนื่อง เป็นหนึ่งในองค์ประกอบที่สำคัญที่มีส่วนในการช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติให้ยังคงได้รับการสืบสานอยู่ในวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านตาล

3.2 มีการใช้งานผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

วัฒนธรรมความเชื่อทางศาสนาของคนบ้านตาลในการใช้ผ้าฝ้ายในการประกอบพิธีกรรม ส่งผลทำให้ผ้าฝ้ายทอมือยังมีการใช้งาน และยังมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตของคนบ้านตาล

มีการใช้งานผ้าฝ้ายทอมือในพิธีกรรมทางศาสนา หรือเพื่อใช้สวมใส่ในวันสำคัญทางศาสนา ทั้งนี้การใช้งานผ้าฝ้ายทอมือยังถูกสนับสนุนให้มีการแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองของหน่วยงานภาครัฐในชุมชน เมื่อเกิดการใช้งานเกิดขึ้น จึงเกิดความต้องการผ้าฝ้ายทอมือ เมื่อเกิดความต้องการที่จึงเกิดการผลิตผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ สอดคล้องกับการดำเนินกิจกรรมการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้า ซึ่งส่งเสริมให้เกิดการผลิตที่เพิ่มมากขึ้น การผลิตที่เพิ่มมากขึ้นทำรายได้จากการขายผ้าทอของกลุ่มทอผ้าเพิ่มขึ้นและประกอบกับการส่งเสริมและสนับสนุนของหน่วยงานด้านการศึกษาภายในชุมชน ที่ได้จัดการเรียนการสอนโดยโดยให้เด็กนักเรียนได้ฝึกปฏิบัติในกระบวนการต่าง ๆ ของภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งได้มีการเชิญช่างทอผ้าเข้ามาให้ความรู้ และฝึกสอน รวมทั้งยังมีการเล่าเรื่องราวความเป็นมาของผ้าฝ้าย และการใช้งานผ้าฝ้ายของคนในชุมชนบ้านตาล ที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน

ดังนั้น การส่งเสริมให้เกิดการใช้งานผ้าทอของชุมชน จากภาครัฐและองค์กรทางศาสนาของชุมชน เป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบที่สำคัญในการช่วยให้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ยังคงได้รับการสืบทอดส่งต่อไปให้กับคนรุ่นใหม่ในชุมชน

3.3 มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

การจัดจำหน่ายผ้าฝ้ายของชุมชนบ้านตาล นั้นมีทั้งการจำหน่ายแบบผ้าฝ้ายที่การแปรรูปและตัดเย็บเป็นผลิตภัณฑ์ที่พร้อมใช้งาน และจำหน่ายแบบผ้าดิบที่ยังไม่ผ่านการแปรรูป รวมทั้งการจำหน่ายวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตผ้าฝ้าย ทั้งวัตถุดิบที่ใช้ในการทอ และวัตถุดิบที่ใช้ในการย้อม มีทั้งการจำหน่ายให้คนในชุมชนและนอกชุมชน หรือหน่วยธุรกิจที่ต้องการใช้ผ้าฝ้าย และวัตถุดิบที่การผลิตผ้าฝ้าย ดังนั้นไม่เพียงแต่ผู้ทอผ้าเท่านั้นที่ได้รับผลประโยชน์จากรายได้ที่เพิ่มขึ้น ผู้ที่หาวัตถุดิบมาขายก็ได้รับผลประโยชน์ด้วยเช่นกัน ต้นไม้ที่ให้สีในการย้อมผ้าถูกให้ความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากสามารถบางส่วนของต้นไม้นำไปจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ โดยที่ไม่ต้องตัดต้นไม้ทั้งต้น พื้นที่ว่างตามหัวไร่ปลายนาของชาวบ้านถูกใช้ประโยชน์ ได้อย่างคุ้มค่ามากขึ้นจากการหว่านเมล็ดพันธุ์ฝ้ายเพื่อนำไปจำหน่ายสร้างรายได้เสริมจากการพื้นที่ว่างภายในสวนลำไยหรือนาข้าว

การจำหน่ายผ้าฝ้ายของกลุ่มทอผ้านั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติยังคงถูกใช้งาน และยังได้รับการสืบทอดส่งต่อให้คนรุ่นใหม่ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน และผลจากการที่ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้าย

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาประวัติความเป็นมา องค์ความรู้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ และศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ เพื่อที่จะนำไปสู่แนวทางในทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

ในการศึกษาใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยตรง โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกเป็นสตรีผู้สูงอายุที่เป็นช่างทอผ้าหรือเคยทำการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ในชุมชน ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกในประเด็นประวัติความเป็นมา สภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของชุมชนบ้านตาล ส่วนกลุ่มที่ 2 คือ สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ซึ่งให้ข้อมูลเชิงลึกในส่วนของบริษัทของกลุ่มทอผ้า และกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ส่วนกลุ่มที่ 3 คือ เยาวชนคนรุ่นใหม่ในชุมชนบ้านตาล ซึ่งให้ข้อมูลในส่วน of แนวคิดและมุมมอง ในการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของชุมชนบ้านตาล โดยได้เสนอผลการวิจัยในบทนี้ออกเป็น 4 ตอน ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาบริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของการรวมกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง คณะกรรมการกลุ่มและสมาชิกกลุ่ม การดำเนินกิจกรรมภายในกลุ่มเกี่ยวกับการทอผ้า สวัสดิการภายในกลุ่ม กลุ่มลูกค้า

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วย ประวัติความเป็นมา ความเชื่อ วัฒนธรรม วัสดุอุปกรณ์ในการผลิตผ้าฝ้าย เครื่องมือที่ใช้ทอผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ รูปแบบและขั้นตอนของกระบวนการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ตั้งแต่เริ่มปลูกจนถึงการทอ รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วย ปัญหาอุปสรรคในการสืบทอด การจัดเก็บข้อมูลความรู้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งเพื่อใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ตอนที่ 4 ผลการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ภายใต้บริบทภูมิสังคมตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาบริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งตั้งอยู่ในตำบลบ้านตาล ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ห่างจากตัวอำเภอฮอด 16 กิโลเมตร จากระยะทางที่ไกลจากตัวอำเภอ จึงทำให้ชุมชนบ้านตลวยังมีวัฒนธรรมการแต่งกายวิถีชีวิตที่ยังคงมีการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ และยังคงมีภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาและยังคงได้รับการปฏิบัติ สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากมีภูมิปัญญาที่เป็นต้นทุนเดิมของชุมชนอยู่แล้ว จึงเกิดการพัฒนาต่อยอดเป็นอาชีพ และมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ขึ้นมา หนึ่งในนั้น คือ กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ซึ่งดำเนินกิจการเกี่ยวกับการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ ซึ่งเมื่อก่อตั้งยังคงดำเนินการผลิตแบบเน้นปริมาณการผลิต เพื่อให้ทันต่อความต้องการของตลาดซึ่งกำลังอยู่ในช่วงเฟื่องฟู และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ทั้งด้านการผลิต และด้านการตลาด เกิดการก่อตั้งกลุ่มทอผ้าในชุมชนหลายกลุ่ม เกิดการแย่งตัวช่างทอผ้าที่มีฝีมือ เพื่อให้มาผลิตผ้าทอกับกลุ่มของตนแต่ละกลุ่ม การผลิตผ้าทอของชุมชนบ้านตาลในยุคสมัยนั้น มีการนำสีเคมี เข้ามาใช้ในการผลิตจำนวนมากเพื่อให้ทันต่อความต้องการของตลาดโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตออกมาไม่มีเอกลักษณ์เป็นการผลิตซ้ำในรูปแบบเดิม ซึ่งเมื่อมีกลุ่มที่สามารถผลิตได้ กลุ่มอื่นก็สามารถผลิตได้ในรูปแบบเดียวกัน

เมื่อผลิตภัณฑ์ของแต่ละกลุ่มสามารถผลิตได้มีปริมาณที่มากเกินไปเกินความต้องการของตลาด ประกอบกับเป็นช่วงถดถอยของตลาด สินค้า OTOP กลุ่มทอผ้าที่พึ่งพิงตลาดจากการสนับสนุนของภาครัฐมากเกินไป จึงไม่สามารถจำหน่ายสินค้าที่มีอยู่ในกลุ่มได้ดีเหมือนตอนที่ได้รับความนิยม เมื่อไม่สามารถจำหน่ายสินค้าของกลุ่มได้ จึงขาดรายได้ที่จะนำมาหมุนเวียนเป็นเงินทุนในกลุ่ม หลายกลุ่มจึงเลิกกิจการไป จนปัจจุบันกลุ่มที่ยังคงดำเนินกิจการ คือ กลุ่มทอผ้าที่สามารถหาและสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และสามารถอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงการสนับสนุนจากภาครัฐ ซึ่งกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง คือ กลุ่มที่สามารถนำเอาความเป็นธรรมชาติเข้ามาเป็นเอกลักษณ์และจุดขายของกลุ่ม ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ดำเนินการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเป็นหลัก วัตถุดิบที่ใช้ในกระบวนการจะเป็นวัตถุดิบจากธรรมชาติ และเน้นการผลิตด้วยมือ (Hand made) จากช่างทอผ้าที่มีฝีมือดีในชุมชน และต่อยอดพัฒนารูปแบบการผลิต กรรมวิธี และลวดลาย เพื่อเพิ่มความน่าสนใจ และนอกจากส่วนของการผลิตแล้วทางกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งยังดำเนินกิจกรรมด้านการส่งเสริม

การ การปลูกฝ้าย การจำหน่ายวัตถุดิบธรรมชาติที่ใช้ในการผลิตผ้าฝ้าย และยังมีการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้กลุ่มคนที่สนใจได้เข้ามาศึกษาและเรียนรู้กระบวนการในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มผ้าบ้านช่างเคิ่ง และยังให้การสนับสนุนเปิดเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับนักเรียนในโรงเรียนของชุมชนบ้านตาล ได้เข้ามาเรียนรู้การผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ และภูมิปัญญาที่เป็นรากเหง้าของบรรพบุรุษของคนในชุมชน ช่วยปลูกฝังจิตสำนึก ให้กับเยาวชน

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

คนบ้านตาลในอดีตจะปลูกฝ้ายไว้ตามหัวไร่ปลายนา เป็นฝ้ายสีขาว และสีน้ำตาล คนบ้านตาลเรียกว่าสีสะเหลียง เพื่อนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตผ้าฝ้าย การผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาลในอดีตจะเป็นการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือน และใช้ในงานพิธีต่าง ๆ โดยส่วนมากมักจะเป็นการทอผ้าฝ้ายที่มีลวดลายที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เน้นที่การใช้งานเป็นหลัก และนอกจากบทบาทในส่วนของความเป็นเครื่องนุ่งห่ม และส่วนประกอบพิธีกรรมความเชื่อทางศาสนาเท่านั้น ผ้าฝ้ายยังได้มีบทบาทในเรื่องของความสัมพันธ์ของคนหนุ่มสาว โดยในอดีต หญิงสาว ในชุมชนบ้านตาล จะนั่งปั่นฝ้ายตามหัวบันไดบ้าน ตอนค่ำ หรือตอน “มะแลง” ในภาษาคนบ้านตาล ในช่วงเวลาดังกล่าว ก็จะมีหนุ่ม หรือ มี “ป่าว” ในภาษาคนบ้านตาล มาพูดคุย สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้หญิงในชุมชนบ้านตาลทุกคนสามารถทำการผลิตผ้าฝ้ายทอมือได้แทบทุกคน เปรียบเสมือนตัวชีวิตของความเป็นผู้หญิงในอุดมคติ ของคนบ้านในสมัยนั้น ซึ่งถ้ามีลูกผู้หญิงแม่ก็ต้องสอนให้ทอผ้าปั่นฝ้าย ตั้งแต่เด็ก

จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาลเป็นองค์ความรู้ที่ถูกถ่ายทอดส่งต่อมาจากบรรพบุรุษจากแม่สู่ลูกในลักษณะการถ่ายทอดที่เรียบง่ายโดยการปฏิบัติ และฝึกฝนมาตั้งแต่ยังเป็นเด็กจนเป็นทักษะและความเข้าใจที่ได้รับมาจากประสบการณ์ ผู้หญิงจะมีบทบาทเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้ามากกว่าผู้ชาย เนื่องจากในอดีตชุมชนบ้านตาลยังถือว่ามิโครงสร้างสังคมที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่ มีกฎเกณฑ์และหรือหลักปฏิบัติสำหรับผู้หญิงที่มีความแตกต่างจากผู้ชาย ผู้หญิงในชุมชนบ้านตาลกับการศึกษาอย่างไม่เป็นที่ยอมรับบทบาทของผู้หญิงในชุมชนบ้านตาล ประกอบกับการศึกษาในอดีตจะอยู่ในตัวของผู้ชายที่บวชเรียนและได้รับการสอนหนังสือจากพระซึ่งมีส่วนน้อย ซึ่งทำให้ผู้หญิงในอดีตไม่สามารถเข้าถึงการศึกษา และสามารถเขียนหนังสือได้ องค์ความรู้ที่อยู่ในตัวของผู้หญิงจึงไม่ได้มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ประกอบกับภูมิปัญญาการทอผ้าเป็นสิ่งที่ถูกปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวัน คนบ้านตาลสมัยนั้นจึงไม่ได้เห็นความสำคัญของการจดบันทึกเกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ทำให้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ กลายเป็นองค์ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit

Knowledge) ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรให้เข้าใจได้ยากแต่สามารถเรียนได้ผ่านการปฏิบัติ

เมื่อมีหน่วยงานภาครัฐได้เข้ามาให้การสนับสนุน และส่งเสริมโดยการเข้ามาให้ความรู้และหาช่องทางการตลาด งานหัตถกรรมด้านการทอผ้าของชุมชนบ้านตาลจึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่การผลิตเพื่อใช้งานในครัวเรือน แต่สามารถสร้างอาชีพ และรายได้ให้ครอบครัว เกิดการก่อตั้งกลุ่มทอผ้า และทำให้จุดประสงค์ของการทอผ้าในชุมชนบ้านตาลก็เปลี่ยนไป เปลี่ยนจากทอเพื่อที่จะใช้สอยในชีวิตประจำวันและใช้ในพิธีกรรม ความเชื่อ เป็นการผลิตเพื่อจะนำออกไปจำหน่ายมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้มีข้อดี คือ สร้างอาชีพให้คนในชุมชนบ้านตาล ทำให้คนในชุมชนบ้านตาลมีรายได้จากการทอผ้า แต่ผลกระทบที่ตามมา คือ รูปแบบการผลิต ที่เปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุประสงค์ของการผลิต ที่แต่เดิมการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของคนในชุมชนบ้านตาลใช้วิธีการผลิตแบบธรรมชาติ ตั้งแต่ขั้นตอนแรกคือการปลูก ปั่น ย้อม จนถึงขั้นตอนสุดท้าย คือ การทอ โดยใช้ วัสดุดิบ อุปกรณ์ และเครื่องมือที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านตาลทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ของผ้าฝ้ายทอมือที่ทำด้วยมือ และวัสดุดิบที่มาจากธรรมชาติ แต่เมื่อวัตถุประสงค์ของการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นการผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด จึงเริ่มมีการนำเทคโนโลยี และสื่อบริการ เข้ามาช่วยในการผลิตมากขึ้น เพื่อให้สามารถลดระยะเวลาในการผลิตให้สั้นลง จากเดิมที่ใช้เส้นใยธรรมชาติที่ปั่นด้วยมือก็เปลี่ยนมาใช้เส้นใยที่ปั่นจากโรงงาน และเส้นในสังเคราะห์ รูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมเริ่มสูญหายไป เพราะไม่ได้รับการสืบทอด ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) เมื่อคนที่มียังความรู้เสียชีวิต องค์ความรู้ที่ไม่ได้รับการถ่ายทอดก็เริ่มสูญหายไปคน

ในปัจจุบันหลังจากที่ผ่านยุคเฟื่องฟูของตลาดผ้าฝ้าย ตลาดผ้าฝ้ายเริ่มลดลง กลุ่มทอผ้าที่ยังดำเนินกิจการอยู่ จึงเป็นกลุ่มทอผ้าที่สามารถหาเอกลักษณ์ของตัวเอง และไม่พึ่งพาตลาดจากภาครัฐจนเกินไป และหันให้ความสำคัญกับงานฝีมือมากขึ้น ผ้าฝ้ายทอมือที่ผ่านกระบวนการผลิตแบบธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล เป็นที่ยอมรับของผู้คนจากภายนอกสังเกตได้จากกลุ่มลูกค้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มทอผ้าที่ใช้กระบวนการ และขั้นตอนการผลิตแบบธรรมชาติ ทำให้มีกลุ่มลูกค้าที่เป็นทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติให้ความสนใจ แม้ว่าผ้าที่ทอด้วยเครื่องจักรจะสามารถผลิตได้เร็วและได้ปริมาณมากกว่าผ้าที่ทอด้วยมือ แต่ผู้ที่มีประสบการณ์และเคยสัมผัสกับผ้าทอมือมาแล้วนั้น จะยกย่องและให้คุณค่ากับผ้าทอมือว่าเป็นผ้าที่มีคุณภาพดีกว่าผ้าทอเครื่องจักรในหลาย ๆ ด้าน เช่น การปรับตัวกับภูมิอากาศ คุณภาพความคงทน ความงาม คุณค่าต่อจิตใจ

ตอนที่ 3 ปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้า บ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ในอดีตภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาลปฏิบัติและสืบทอดผ่านกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เพราะทุกคนรอบครัวของคนบ้านตาลจะทำการผลิตผ้าฝ้ายทอมือเพื่อใช้สอยในครัวเรือน ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติจากแม่สู่ลูก เป็นค่านิยมของผู้หญิงในชุมชนบ้านตาลในอดีตที่จะต้องสามารถปั่นฝ้าย ย้อมฝ้าย ทอผ้า ได้ทุกคนจึงจะสมกับเป็นผู้หญิง ดังนั้น ผู้หญิงในชุมชนบ้านตาลจึงถูกสอนและปลูกฝังภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ มาตั้งแต่ยังเด็ก แต่ในปัจจุบันพบว่า สภาพการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาลมีปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์และสืบทอด ที่ไม่เหมือนในอดีต

ในสมัยปัจจุบันคนบ้านตาลไม่ค่อยได้สอนลูกหลานให้เรียนรู้การทำผ้าฝ้ายอย่างเมื่อในอดีต เพราะการซื้อเสื้อผ้าจากตลาด นั้นสะดวกและมีราคาที่ถูก คนส่วนใหญ่ที่ยังทำผ้าฝ้ายอยู่ ก็ทำเพราะเป็นอาชีพ และเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนค่านิยมต่าง ๆ ก็เปลี่ยนไป อยากให้ลูกหลานตั้งใจเรียนและได้ทำงานดี ประกอบกับผู้สูงอายุในชุมชนที่มีฝีมือ ในบ้านตาลเริ่มลดน้อยลงเนื่องจากเสียชีวิต และแก่ชรา ไม่สามารถที่จะสอนโดยการปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่างได้ ประกอบกับอุปกรณ์ต่าง ๆ ก็ชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา เนื่องจากบางคนเลิกทำการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ ไปเป็นระยะเวลาเนิ่นนาน เนื่องจากบางขั้นตอนถูกทดแทนด้วย วัสดุบริการโรงงาน เช่น เส้นฝ้ายโรงงาน สีย้อมเคมี ส่งผลวัสดุดิบที่นำมาสกัดเป็นสีย้อมธรรมชาติเริ่มลดลงเพราะถูกแทนที่ด้วยสีเคมี

สิ่งที่มีผลกระทบและทำให้เกิดปัญหา และอุปสรรคของการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล มีดังนี้

1. ปัญหาอุปสรรคในการสืบทอด ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง โดยจะแบ่งออกเป็น 5 ข้อย่อย ดังนี้

1.1 ภูมิปัญญาไม่ได้ถูกให้ความสำคัญ และไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างเพียงพอในอดีต เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของสังคม

ในอดีตเมื่อผู้หญิงจะแต่งงาน หรือออกเรือนจะต้องเป็นฝ้ายเตรียม ผ้าขาว สะลี (ฟูกนอน) หมอน ผ้าห่ม ดังนั้น ผู้หญิงบ้านตาลทุกคนจึงต้องสามารถปั่นฝ้าย ทอผ้า ได้ทุกขั้นตอน จึงจะสมกับความเป็นผู้หญิง แต่ในปัจจุบันค่านิยมได้เปลี่ยนไป

1.1.1 ผู้ทอผ้าให้ค่านิยมกับการทำเกษตรเชิงเดี่ยว

ในปัจจุบันการสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ไม่ได้ถูกถ่ายทอดส่งต่อภายในครัวเรือน จากแม่สู่ลูก เหมือนในอดีต เนื่องจากคนบ้านตาลเปลี่ยนอาชีพจากการทำพืชไร่ ปลูกถั่วเหลือง ถั่วลิสง มาทำสวนลำไย ในอดีตการทำพืชไร่คนบ้านตาล ไม่ต้องอาศัยการดูแลที่

ละเอียด ซึ่งผลผลิตที่ได้นั้นไม่ได้มากพอที่จะสร้างความมั่งคั่ง แต่หาเพียงพอที่จะเลี้ยงคนในครอบครัวได้

1.1.2 เยาวชนปัจจุบันให้ค่านิยมกับเสื้อผ้าสมัยใหม่และไม่สนใจผ้าทอแบบดั้งเดิม ผ้าฝ้ายทอมือมีเนื้อผ้าที่ค่อนข้างหยาบใส่แล้วไม่สบายตัว และมีราคาแพง และดูแลรักษายาก ทำให้เยาวชนหรือคนวัยหนุ่มสาวน้อยคนที่จะนิยมสวมเสื้อจากผ้าทอ ประกอบกับค่านิยมการแต่งกาย และวิถีชีวิต ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย คนวัยหนุ่มสาว คนรุ่นเดียวกันอยากจะทำอาชีพที่สบายๆ ยังไม่มีแนวคิดที่จะกลับมาทำอาชีพหรืองานหัตถกรรมในชุมชน แต่ว่าในอนาคตข้างหน้าก็อาจกลับมาทำ ทำให้การสืบทอดภูมิปัญญา ไม่ได้ถูกสืบทอดให้กับลูกหลานเหมือนในอดีต ซึ่งถ้าหากมีเยาวชน ที่มีความสนใจที่จะเรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้า ย้อมสีธรรมชาติ สตรีผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ก็อยากที่จะถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ แต่คนรุ่นใหม่ในชุมชนไม่ได้มีค่านิยมที่จะหันกลับมาทำผ้าฝ้าย และเข้ามาเรียนรู้กับช่างทอผ้า

1.2 ปัญหาผู้ทอผ้าที่มีฝีมือ และมีความชำนาญมีจำนวนที่ลดลง อันเนื่องมาจากปัญหาสุขภาพ และความแก่ชรา

ขั้นตอนของการทำผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ นั้นมีขั้นตอนการทำที่ยากและละเอียดอ่อน ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ นั้นอยู่ในตัวบุคคล ซึ่งเป็นสตรีผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ผู้ที่อยากจะทำต้องไปเรียนรู้โดยการสังเกต ไม่สามารถที่จะบอกหรือสอนด้วยคำพูดให้เข้าใจได้ง่าย ต้องอาศัยสตรีผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ซึ่งสตรีผู้สูงอายุในหมู่บ้านบางคนก็ไม่สามารถทำให้ดูเป็นตัวอย่างได้ เนื่องจากปัญหาสุขภาพ และความแก่ชรา

1.3 ปัญหาการสูญหายของวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม และการทรุดโทรมเสียหายของอุปกรณ์การผลิต อันเนื่องมาจาก การเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และขั้นตอนในการผลิตจากการผลิตเพื่อใช้สอย มาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย

บางกระบวนการผลิตถูกแทนด้วย เครื่องจักรจากภายนอก ที่มีความสะดวกมากกว่า เช่น เส้นฝ้ายจากโรงงาน ผู้คนในชุมชนบางคนจึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับอุปกรณ์ในการผลิตแบบดั้งเดิม อุปกรณ์ในการทอผ้าในชุมชนบ้านตาล ไม่ได้ถูกเก็บรักษา ไว้อย่างดี บางครั้งเรือนปล่อยให้อุปกรณ์ในการทอผ้าของคนผู้พึ่งไปโดยที่ไม่ได้รับการซ่อมแซม เมื่ออุปกรณ์ในกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมไม่เป็นที่นิยม ช่างฝีมือ ที่ทำการสร้างและซ่อมแซม อุปกรณ์เหล่านี้ก็ลดน้อยลง จากปัญหาดังกล่าวส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดแคลนอุปกรณ์ในการผลิต หรือเครื่องมือที่ใช้ในการ ผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ แบบดั้งเดิม เพราะเนื่องจาก สล่ำหรือคนที่ สามารถทำเครื่องมือ ในการทอผ้าได้ในปัจจุบัน เหลือเพียงคนเดียวคือ พ่อแก้วเสาร์ ซึ่งถ้าหากขาดแคลนอุปกรณ์และเครื่องมือ ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ คงยากที่จะได้รับการสืบทอด ไปให้คนรุ่นหลัง

1.4 ปัญหาช่างผู้ทอผ้า มีจำนวนลดลง เนื่องจากการเข้ามาทดแทนของเสื้อผ้าจากโรงงานที่ราคาถูกและหาซื้อง่าย

ในอดีตคนบ้านตาลที่มีรถยนต์เป็นของตัวเอง และสามารถขับรถไปค้าขายในตัวเมืองเชียงใหม่ได้ นำผ้าฝ้ายบ้านตาลออกไปขาย และนำสินค้าจากในตัวเมืองกลับมาขายในชุมชน เสื้อผ้าจากโรงงาน หรือเสื้อผ้าที่ทอสำเร็จรูป ก็เริ่มหาซื้อง่ายขึ้นในยุคนั้น ซึ่งถ้าใครสามารถทำได้อาจสร้างรายได้ ได้มหาศาลเป็นคนที่ร่ำรวย ณ เวลานั้น ในชุมชนบ้านตาล มีน้อยคนที่จะมีรถยนต์ส่วนตัว ซึ่งช่วงนั้นเป็นยุครุ่งเรืองของการทำอาชีพทอผ้า ชาวบ้านต่างเร่งการผลิตเพื่อให้ทันต่อความต้องการของตลาด มีการนำเครื่องจักรเข้ามาช่วยในการผลิต และใช้สีเคมีในการย้อมสี เมื่อเวลาผ่านไปตลาดผ้าเริ่มซบเซา พ่อค้าแม่ค้าคนกลาง ไม่สามารถขายผ้าได้ดีดังเดิม ชาวบ้านเริ่มมีรายได้ที่ลดลงจากการทำอาชีพทอผ้า และหันกลับไปทำอาชีพเกษตรกรรม และการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคม ในยุคปัจจุบัน มีสินค้าที่เป็นเครื่องนุ่งห่ม สามารถเข้ามาทดแทนผ้าทอได้ และมีราคาที่ถูกกว่า จึงทำให้คนในชุมชนไม่ได้นิยมที่จะสวมใส่ผ้าทอ และผ้าทอก็ไม่เป็นที่นิยมของคนส่วนใหญ่ในยุคสมัยนี้

1.5 ปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม

แต่เดิมชุมชนบ้านตาลเคยเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ผลิตเพื่อการบริโภค และใช้ในครัวเรือน การปลูกฝ้ายในอดีตจะปลูกโดยการหว่านตามหัวไร่ปลายนา และหว่านไปกับแปลงถั่วลิสง ซึ่งปัจจุบันการปลูกถั่วลิสง ไม่เป็นที่นิยมปลูกในชุมชน เปลี่ยนเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว อย่างต้นลำไยแทน และถึงแม้จะมีการปลูกถั่วลิสงในบางครัวเรือน นั้นก็แทบจะไม่ได้มีการหว่านเมล็ดฝ้ายลงไปเลย เปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อการจำหน่าย ผลิตให้ได้ปริมาณมาก ๆ คนจึงไม่นิยมให้พืช ๆ อย่างเช่นฝ้าย ขึ้นมาคลุมแปลงถั่วลิสง เมื่อเป้าหมายของการผลิตเปลี่ยนไป ทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากที่ดิน และพื้นที่ป่ารอบ ๆ ชุมชน ถูกถาง เปลี่ยนไปเป็นเรือกสวนไร่นา เป็นจำนวนมาก ต้นฝ้าย ต้นคราม ในอดีตจะปลูกกันตามเรือกสวนไร่นากันแทบทุกบ้าน ก็ถูกเปลี่ยนไปเป็นพืชเชิงเดี่ยว เช่น สวนดอกดาวเรือง สวนลำไย ทำให้พื้นที่ป่าลดลง สภาพแวดล้อม เริ่มเสื่อมโทรมจากการใช้สารเคมี กำจัดวัชพืช วัตถุอันตรายชาติ ที่ใช้ในการผลิตในปัจจุบันเริ่มลดลง เช่น ต้นมะเกลือ ต้นคราม ต้นฝ้าย

2. ปัญหาอุปสรรคในการจัดเก็บข้อมูลความรู้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง เพื่อใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเป็นองค์ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) ซึ่งปัจจุบันเป็นเรื่องยากที่จะให้ผู้สูงอายุที่มีฝีมือมาปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้ดูได้ จึงทำให้เกิดอุปสรรคในการจัดเก็บข้อมูลความรู้

2.1 ภูมิปัญญาของการทอผ้าในอดีตอยู่ในผู้สูงอายุที่ไม่สามารถอธิบายให้ผู้รับการสืบทอดในปัจจุบันเข้าใจได้ง่าย

ปัจจุบันผู้ที่มีความชำนาญ ในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ บางคนแก่ชรา จนไม่สามารถที่ปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้สามารถเข้าไปเรียนรู้ได้ จะบอกเล่าก็ไม่สามารถที่จะอธิบาย ให้ผู้ต้องการสืบทอดได้เข้าใจได้อย่างง่าย ผู้ที่จะเข้ามาเรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าจะต้องมีความอดทน และตั้งใจ หากเป็นคนที่ไม่ได้ให้คุณค่ากับงานภูมิปัญญาการทอผ้า หรือมีความสนใจอยู่แต่เดิมแล้ว ก็จะไม่เข้ามารับการถ่ายทอดภูมิปัญญา

2.2 ไม่มีแหล่งในการจัดเก็บองค์ความรู้ของภูมิปัญญาการทอผ้าในรูปแบบต่าง ๆ ของผู้ทอดั้งเดิมแต่ละคน

ภูมิปัญญาการทอผ้า เป็นภูมิปัญญาที่มีขั้นตอนในการปฏิบัติที่ยุ่งยากและซับซ้อน ซึ่งเป็นสิ่งที่ยาก ที่จะบอกและสอนผ่านการบอกเล่าจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่งได้ นอกจากนี้ การสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าในชุมชนบ้านตาลในอดีตเป็นการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ และไม่เป็นลายลักษณ์อักษร คนบ้านตาลในอดีต ทำการทอผ้า ย้อมผ้า กันเป็นเรื่องธรรมดาที่ทำเป็นแทบจะทุกคน และคิดว่าไม่จำเป็นต้องจดบันทึกเรื่องเกี่ยวกับภูมิปัญญานี้ไว้ และประกอบกับในยุคสมัยนั้น คนที่สามารถอ่านออกเขียนได้มีอยู่ไม่กี่คน ทำให้ไม่ได้มีการจดบันทึกเกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือไว้ จึงทำให้ภูมิปัญญาในการทอผ้าของบ้านตาลในอดีตถูกสืบทอดไปในรูปแบบของการปฏิบัติ และเกิดการเรียนรู้จากความผิดพลาด และเป็นประสบการณ์จริงของผู้รับการสืบทอด ทำให้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเป็นองค์ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) ซึ่งปัจจุบันเป็นเรื่องยากที่จะให้ผู้สูงอายุที่มีฝีมือมาปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้ดูได้

ตอนที่ 4 แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือ ภายใต้บริบทภูมิสังคม ของตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

แนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล องค์ประกอบที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญา คือ มีการดำเนินการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง มีการใช้งานผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบ เกิดขึ้นได้จากการบูรณาการร่วมกันของ คนในชุมชน สถานศึกษา ร่วมมือกันกับทางภาครัฐและเอกชน องค์การทางศาสนาในชุมชน ช่วยกันส่งเสริม ให้เกิดการใช้งานผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบ มีรายละเอียดที่เป็นผลให้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติยังคงถูก สืบทอดและส่งต่อมาจนถึงปัจจุบันดังนี้

1. มีการดำเนินการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง

การดำเนินการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ส่งผลทำให้เกิดการผลิตผ้าฝ้ายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้สร้างรายได้ของสมาชิก และผู้ทอผ้าในชุมชน เมื่อเกิดรายได้จากการทอผ้า จึงเป็นแรงจูงใจที่ทำให้คนในชุมชนหันกลับมาทำผ้าฝ้ายทอมือที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน การที่คนในชุมชน

เริ่มกลับมาให้ความสนใจในภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชน ทำให้การผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติภายในครัวเรือนยังคงได้รับการปฏิบัติและสืบทอดให้คนรุ่นใหม่ที่เป็นลูกหลาน อีกทั้งยังช่วยสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกลุ่มทอผ้า เมื่อในภาคครัวเรือนมีการดำเนินกิจกรรมการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ส่งผลให้เยาวชน หรือคนรุ่นใหม่ ที่อยู่ในครัวเรือนที่มีการดำเนินกิจกรรม ได้เห็นถึงภูมิปัญญาที่เป็นรากเหง้าเดิมของชุมชน นำไปสู่การปลูกฝังจิตสำนึกให้เห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

2. มีการใช้งานผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

การใช้งานผ้าฝ้ายทอมือในพิธีกรรมทางศาสนา หรือใช้เพื่อสวมใส่ในวันสำคัญทางศาสนา ทั้งนี้การใช้งานผ้าฝ้ายทอมือยังถูกสนับสนุนให้มีการแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองของหน่วยงานภาครัฐในชุมชน เมื่อเกิดการใช้งานเกิดขึ้น จึงเกิดความต้องการผ้าฝ้ายทอมือ เมื่อเกิดความต้องการที่จึงเกิดการผลิตผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ สอดคล้องกับการดำเนินกิจกรรมการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้า ซึ่งส่งเสริมให้เกิดการผลิตที่เพิ่มมากขึ้น การผลิตที่เพิ่มมากขึ้น ทำรายได้จากการจำหน่ายผ้าทอของกลุ่มทอผ้าเพิ่มขึ้น การส่งเสริมให้เกิดการใช้งานผ้าทอของชุมชน จากภาครัฐและองค์กรทางศาสนาของชุมชน เป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบที่สำคัญ ในการช่วยให้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติยังคงได้รับการสืบทอดส่งต่อให้กับคนรุ่นใหม่ในชุมชน

3. มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

การจำหน่ายให้คนในชุมชนและนอกชุมชน หรือหน่วยธุรกิจที่ต้องการใช้ผ้าฝ้าย และวัตถุดิบที่การผลิตผ้าฝ้าย ดังนั้น ไม่เพียงแต่ผู้ทอผ้าเท่านั้นที่ได้รับผลประโยชน์จากรายได้ที่เพิ่มขึ้น ผู้ที่หาวัตถุดิบมาจำหน่ายก็ได้รับผลประโยชน์ด้วยเช่นกัน ต้นไม้ที่ให้สีในการย้อมผ้า ถูกให้ความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากสามารถบางส่วนของต้นไม้拿去ขายเพื่อสร้างรายได้ โดยที่ไม่ต้องตัดต้นไม้ทั้งต้น พื้นที่ว่างตามหัวไร่ปลายนาของชาวบ้านถูกใช้ประโยชน์ ได้อย่างคุ้มค่ามากขึ้น จากการหว่านเมล็ดพันธุ์ฝ้ายเพื่อนำไปขาย สร้างรายได้เสริมจากการพื้นที่ว่างภายในสวนลำไยหรือนาข้าว

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษา ประวัติความเป็นมาและองค์ความรู้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ สภาพการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญา เพื่อที่จะนำไปสู่แนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาให้กับคนชุมชนบ้านตาลและชุมชนใกล้เคียง โดยผู้วิจัยได้ศึกษาและเก็บข้อมูล ทำความเข้าใจ “ภูมิสังคม” ของชุมชนบ้านตาล เพื่อให้มีความรู้และความเข้าใจในภูมิประเทศ และสังคมของชุมชนบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับ เกษม วัฒนชัย (2550) ที่ได้อธิบาย หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร การพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงถึงภูมิประเทศของบริเวณนั้น (ดิน น้ำ ป่า เขา ฯลฯ) สังคมวิทยาของคนในพื้นที่ (นิสัยใจคอของผู้คน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น) การพัฒนาใด ๆ ควรให้สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนั้น ๆ

จากผลการวิจัยมีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผลดังนี้

ชุมชนบ้านตาลในอดีต เป็นชุมชนที่มีระยะทางห่างจากตัวอำเภอฮอด 16 กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางด้วยเท้าประมาณ 1 วัน เนื่องด้วยระยะทางที่ไกลจากจุดศูนย์กลางของการพัฒนา ทำให้ชุมชนบ้านตาลยังคงหลงเหลือความเป็นชุมชนชนดั้งเดิม ที่ผู้คนยังคงมีวัฒนธรรม ประเพณี ทั้งในเรื่องของวิถีชีวิต และการแต่งกาย ที่ยังคงมีการแต่งกายแบบในอดีต คือ ผู้หญิงนุ่งซิ่น ผู้ชายใส่กางเกงสะดอ ซึ่งเป็นการผลิตและถักทอใช้เองภายในครัวเรือน เป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากการสั่งสมผ่านประสบการณ์ของบรรพบุรุษผ่านการลองผิดลองถูก ซึ่งกลายเป็นภูมิปัญญาที่กลายมาเป็นต้นทุนเดิมให้กับชุมชน ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของความเป็นชุมชนบ้านตาล

เมื่อการพัฒนาเริ่มมาถึงชุมชนบ้านตาล การเดินทางมีความสะดวกมากขึ้น มีวัฒนธรรมจากสังคมภายนอกชุมชน เข้ามาส่งผลกระทบต่อค่านิยม และรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนบ้านตาล เกิดการเปรียบเทียบรายได้ของแต่ละอาชีพ ผู้คนในชุมชนหันไปทำการเกษตรเชิงเดี่ยวมากขึ้น เนื่องจากสามารถสร้างรายได้ได้มากกว่าการทำเกษตรแบบผสมผสานเพื่อยังชีพ ที่ดินรอบๆ ชุมชนถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ทำเกษตรเชิงเดี่ยว

สาเหตุ ปัญหาของการสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

ชุมชนบ้านตาลในปัจจุบัน มีลักษณะของภูมิสังคมที่เปลี่ยนแปลง ทั้งในเรื่องของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผู้คนปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากการผลิตเพื่อการยังชีพมาเป็นการผลิตที่เน้นจัดจำหน่ายเป็นหลัก รูปแบบการผลิตที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ จึงไม่ได้ถูกให้ความสำคัญ ซึ่งภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของชุมชนบ้านตาลเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต

จากเดิมที่เน้นการผลิตเพื่อใช้สอยในครัวเรือน โดยอาศัยวัตถุดิบจากธรรมชาติที่หาได้ในบริเวณชุมชน มาเป็นการผลิตเพื่อการจัดจำหน่าย มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับ ใช้ในการผลิต เช่น เส้นฝ้าย จากโรงงาน สีย้อมจากเคมี คนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับรูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิม และไม่ได้ถ่ายทอดรูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมที่สืบทอดจากธรรมชาติไปสู่ลูกหลานเหมือนในอดีต เมื่อไม่ได้รับการปลูกฝังและถ่ายทอดจึงทำให้เกิดการขาดช่วงของการสืบทอดประกอบกับค่านิยม การแต่งกายตามยุคสมัยนิยมทำให้เยาวชนในชุมชน ไม่เห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาการผลิต ฝ้ายฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ สอดคล้องกับ สคราญนิตย์ เล็กสุทธิ (2561) ศึกษาเกี่ยวกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นฝ้ายฝ้ายทอมือที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมของกลุ่มฝ้ายฝ้ายทอมือบ้านหนองเงือก ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน พบว่าอุปสรรคจากภายนอกที่มากกระทบ มี ผู้ประกอบการรายย่อยหลายรายที่ใช้เครื่องจักรในการผลิตฝ้ายฝ้าย และย้อมสีสังเคราะห์ ทำให้ต้นทุน ต่ำได้ผลิตภัณฑ์ที่มีปริมาณมากสามารถกำหนดราคาที่ดีได้ มีการผลิตที่มีรูปแบบเหมือนกันทำให้ ได้รับความนิยมนอกจากกลุ่มผู้สนใจเพียงบางกลุ่ม สมาชิกกลุ่มส่วนมากมีอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ปลูกไม้ผล เลี้ยงสัตว์ เมื่อถึงฤดูกาลเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยวสมาชิกจะไปเพาะปลูก และเก็บเกี่ยว ผลิตผลทางการเกษตรทำให้ไม่มีเวลาเพียงพอกับการทอผ้าให้เสร็จตามการสั่งซื้อของลูกค้า คนรุ่นใหม่ ในชุมชนไม่เห็นความสำคัญของการสืบทอดการทอผ้าฝ้ายทอมือ จะมองว่าเสียเวลา มีรายได้น้อย ฝ้ายฝ้ายไม่สวย ไม่ทันสมัย ส่วนมากจะไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ไม่มีผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสภาพแวดล้อม สังคม ค่านิยม การดำรงชีวิตและแนวความคิด ทำให้ความสำคัญของฝ้ายฝ้ายทอมือเป็นสิ่งที่ล้าสมัย ไม่สวยงามในสายตาของสังคมปัจจุบัน จะนิยม สวมใส่เฉพาะวันสำคัญทางพุทธศาสนา วันสำคัญตามประเพณีไทย และตามที่หน่วยงานภาครัฐและ เอกชนให้สวมใส่เท่านั้น หน่วยงานภาครัฐไม่ได้ให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน บางส่วนไม่ได้ให้ความสำคัญกับวิถีการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ได้เห็นประโยชน์ของ ภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดกันมาเป็นเวลานาน เป็นสิ่งที่ต้องอนุรักษ์ ฟื้นฟูและรักษาให้อยู่คู่กับชุมชน มักจะมองประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม

ประกอบกับไม่ได้มีการบันทึกองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้สามารถ เข้าถึงได้อย่างง่าย ซึ่งจะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาการผลิตฝ้ายฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล เป็นองค์ความรู้ที่ถูกถ่ายทอดส่งต่อมาจากบรรพบุรุษ จากแม่สู่ลูก ในลักษณะการถ่ายทอดที่เรียบง่าย โดยการปฏิบัติ และฝึกฝน มาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก จนเป็นทักษะและความเข้าใจที่ได้รับมาจาก ประสบการณ์ ซึ่งผู้หญิงจะมีบทบาทเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้ามากกว่าผู้ชาย เนื่องจากในอดีต ชุมชนบ้านตาลมีคนส่วนน้อยที่สามารถเข้าถึงการศึกษา และสามารถอ่าน เขียนได้ ซึ่งผู้หญิงในชุมชน บ้านตาลกับการศึกษานั้นยังไม่เป็นที่ยอมรับบทบาทของผู้หญิงในชุมชนบ้านตาลในสมัยนั้น ประกอบ กับการศึกษาในอดีต จะอยู่ในตัวของผู้ชายที่บวชเรียน และได้รับการสอนหนังสือจากพระ ซึ่งมีส่วน

น้อย ซึ่งทำให้ผู้หญิงในอดีตไม่สามารถเข้าถึงการศึกษา และสามารถเขียนหนังสือ ได้องค์ความรู้ที่อยู่ในตัวของผู้หญิงจึงไม่ได้มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ประกอบกับภูมิปัญญาการทอผ้าเป็นสิ่งที่ถูกปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวัน คนบ้านตาลสมัยนั้นจึงไม่ได้เห็นความสำคัญของการจดบันทึกเกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ทำให้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ กลายเป็นองค์ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรให้เข้าใจได้ยากแต่สามารถเรียนรู้ได้ผ่านการปฏิบัติ

และเนื่องด้วยภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาตินั้นมีขั้นตอนการทำที่ยากและละเอียดอ่อน ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาตินั้นอยู่ในตัวบุคคลซึ่งเป็นสตรีผู้สูงอายุใน ซึ่งสตรีผู้สูงอายุในหมู่บ้าน บางคนก็ไม่สามารถทำให้ดูเป็นตัวอย่างได้ เนื่องจากปัญหาสุขภาพ และความแก่ชรา บางคนเสียชีวิตไปพร้อมกับองค์ความรู้ที่ยังไม่ได้ถูกถ่ายทอดให้กับเยาวชนในชุมชน ทำให้เกิดการขาดช่วงของการสืบทอดภูมิปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับ ปีลันลน์ ปุณฺณประภา และคณะ (2561) ศึกษาเกี่ยวกับ ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาต่อภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก พบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาต่อภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่จังหวัดนครนายกอันเกี่ยวเนื่องกับภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนสะท้อนผ่านองค์ความรู้ในกระบวนการทอผ้าตั้งแต่เทคนิคการย้อมแบบมัดหมี่เทคนิคการทอผ่านลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับความเชื่อชาวไทยพวนที่มีต่อการนับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ความเป็นสิริมงคลและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดปัญหาการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่มี 4 ด้าน 1) ปัญหากลุ่มผู้ถ่ายทอดมีจำนวนน้อยและยังเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ 2) ปัญหาด้านศิลปวัฒนธรรม การขาดความต่อเนื่องด้านการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้า 3) ปัญหาช่องทางในการสืบทอดพบว่าช่องทางหลักการสืบทอดปัจจุบันมีเพียงกลุ่มทอผ้ากลุ่มสตรีหัตถกรรมผ้าทอไทยพวน 4) ปัญหากลุ่มผู้สืบทอดส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุในขณะที่เด็กและเยาวชนไม่ค่อยให้ความสนใจ

ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาลในปัจจุบัน จะมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการใช้งานทางพิธีกรรม และใช้สวมใส่ในวันสำคัญเป็นหลัก การแต่งกายในการประกอบกิจวัตรประจำวันจะเป็นการแต่งกายผสมผสานกับเสื้อผ้าตามยุคสมัยนิยม ทำให้การผลิตผ้าฝ้ายในครัวเรือนจึงไม่ได้มีการปฏิบัติและสืบทอดและถูกสืบทอดเหมือนในอดีต คือ ผ่านการสอนจากแม่สู่ลูก การสืบทอดในสมัยปัจจุบันจะเป็นการสืบทอดจากการที่ผู้ที่ยากจะประกอบอาชีพทอผ้า ต้องขอไปเรียนรู้จากช่างฝีมือในชุมชน ซึ่งเป็นการสืบทอดด้วยความสมัครใจ โดยส่วนหนึ่งสามารถเรียนรู้ได้จากญาติที่เป็นช่างฝีมือ หรือเรียนรู้จากกลุ่มทอผ้าที่ยังคงมีการดำเนินการผลิตอยู่ ซึ่งกลุ่มทอผ้าที่ยังคงดำเนินการผลิตโดยใช้รูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมนั้น ในชุมชนมีแค่กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็งที่ยังคงดำเนินการผลิตอยู่ในปัจจุบันเนื่องจากกลุ่มมี “การพึ่งพาตนเอง” และสามารถหาจุดเด่นของกลุ่มอาชีพของตนเอง คือ การผลิตที่เน้นความเป็นธรรมชาติ และกระบวนการผลิตแบบดั้งเดิม ที่เป็นจุดขาย และทำให้เป็นที่

สนใจของกลุ่มลูกค้าที่มีรสนิยมเกี่ยวกับงาน Hand made จึงทำให้กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็งสามารถดำเนินกิจการต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของข้อค้นพบในการที่จะอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล คือ 1) การใช้งานผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ 2) จะต้องมีการดำเนินการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง 3) มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

โดยในองค์ประกอบที่ 1 คือ มีการใช้งานผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งในองค์ประกอบนี้หน่วยงานในชุมชน เทศบาล โรงเรียน วัด มีส่วนในการส่งเสริม และสนับสนุนให้เกิดการใช้งานผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ เช่น การให้มีการแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองของหน่วยงานภาครัฐในชุมชน หรือการใช้งานผ้าฝ้ายทอมือในพิธีกรรมทางศาสนา หรือใช้เพื่อสวมใส่ในวันสำคัญทางศาสนา ซึ่งวัฒนธรรมและความเชื่อ ทางศาสนา ของคนบ้านตาลในการใช้ผ้าฝ้ายในการประกอบพิธีกรรม ส่งผลทำให้ผ้าฝ้ายทอมือ ยังมีการใช้งาน และยังมีความสำคัญ เมื่อเกิดการใช้งานส่งผลให้เกิดความต้องการซื้อ และเมื่อเกิดความต้องการซื้อ จึงเกิดความต้องการในการผลิต ดังนั้น การดำเนินผลิตอย่างต่อเนื่องจึงเป็นองค์ประกอบที่สามของแนวทางที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล

โดยในองค์ประกอบที่ 2 คือ การดำเนินการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาลยังคงมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง และการที่ผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ สามารถสร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชน จะทำให้คนในชุมชนหันกลับมาให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ที่เป็นรากเหง้าเดิมของชุมชนตนเอง การที่มีคนในชุมชนหันกลับมาให้ความสนใจในภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชน ทำให้การผลิตในครัวเรือนได้รับการปฏิบัติและสืบทอดให้คนรุ่นใหม่ที่เป็นลูกหลาน เพราะไม่เพียงแต่สมาชิกของกลุ่มทอผ้าเท่านั้น ที่ให้ความสนใจคนภายนอกกลุ่มก็สามารถที่จะสร้างรายได้โดยไม่ต้องเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้า จากการที่กลุ่มทอผ้ามีการดำเนินกิจการรับซื้อวัตถุดิบในการผลิตผ้าฝ้ายจากคนในชุมชน ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นสมาชิกของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ไม่เพียงแต่การรับซื้อเท่านั้น ทางกลุ่มทอผ้ายังมีการส่งเสริมและสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ฝ้ายให้คนในชุมชนและนอกชุมชนได้นำไปปลูกโดยไม่มีค่าใช้จ่าย และนำผลผลิตที่ได้มาขายหรือจะนำไปใช้ในการผลิตเพื่อใช้ส่วนตัวในครัวเรือน เป็นการสร้าง “การมีส่วนร่วม” ของคนในชุมชนโดยได้มีความสอดคล้องกับหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (2562) ได้นิยามการมีส่วนร่วมว่า เป็นการเปิดโอกาสให้สาธารณชน

สมาชิกในกลุ่ม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือเจ้าหน้าที่ในทุกระดับ ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ในการตัดสินใจ และร่วมดำเนินงาน และเป็นการสร้างเครือข่าย ของคนภายนอกชุมชน สอดคล้องกับ ฅมน ธนินธญากร และคณะ (2561) ศึกษาเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายบ้านหนองงูจาร์ยผาง กรณีศึกษา : กลุ่ม ถักทอไท บ้านหนองงูจาร์ยผาง ตำบลหนองเรือ อำเภอโนนสัง จังหวัด หนองบัวลำภู พบว่า ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าฝ้ายของ ชุมชนบ้านหนองงูจาร์ยผาง มีการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายและขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชนในการส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายเพื่อ เกื้อกูลสินค้าของ กลุ่มผู้ผลิตในชุมชนและชุมชนข้างเคียง นอกจากนี้ควรมุ่งส่งเสริมการปลูกจิตสำนึก คนในท้องถิ่นโดยเฉพาะเยาวชนในชุมชน ผลเกี่ยวเนื่องจากการที่กลุ่มเปิดโอกาสให้คนในและนอก ชุมชนสามารถเข้ามารับเมล็ดพันธุ์ฝ้ายโดยไม่มีค่าใช้จ่าย และยังสามารถนำผลผลิตมาจำหน่ายให้กับ กลุ่มทอผ้าให้เข้ามามีส่วนร่วมกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของชุมชน ไม่เพียงแต่กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็งเท่านั้นที่ได้รับผลประโยชน์ จากการที่คนในชุมชนและ นอกชุมชนหันกลับมาให้ความสนใจในภูมิปัญญาการทอผ้า แต่ยังเกิดประโยชน์ต่อชุมชนในภาพรวม ซึ่งสอดคล้องกับหลักการทรงงานพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการ อันเนื่องมาจาก พระราชดำริ (2562) อธิบายว่า การทำงานทุกอย่างนั้นมีผลเกี่ยวเนื่องถึง “ประโยชน์ส่วนรวม” ของบ้านเมืองและคนในสังคม เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ทุก ๆ ประการให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ โดยเต็มกำลังสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ

โดยในองค์ประกอบที่ 3 คือ มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ การที่คน ในชุมชนสามารถสร้างรายได้จากการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ เป็นแรงจูงใจคนในชุมชนยังคง ดำเนินการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ และยังสามารถจูงใจคนในชุมชน หรือคนวัยหนุ่มสาวที่ ออกไปนอกชุมชนให้กลับเข้ามาประกอบอาชีพผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเป็นอาชีพเสริมควบคู่ ไปกับการทำการเกษตร สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ 1 ของการจัดตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ใน สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง คือ เพื่อหาอาชีพเสริมเพิ่ม รายได้แก่กสิกรที่ประสบปัญหาในการเพาะปลูก หรือในเวลาว่างจากฤดูเพาะปลูก ให้ได้มีงานทำอยู่กับ บ้าน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ 2 ของการจัดตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้า สิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง คือ เพื่อธำรงรักษาและฟื้นฟูศิลปหัตถกรรม แบบไทยโบราณที่กำลังจะเสื่อมสูญไปตามกาลเวลา ให้กลับมาแพร่หลาย เนื่องจากศิลปหัตถกรรม ประเภทนี้ต้องใช้ฝีมือ ใช้เวลา และใช้ความอดทนเป็นอย่างมาก จึงหาผู้ที่สนใจสืบทอดวิชาเหล่านี้ เป็นอาชีพได้ยากยิ่ง การที่คนวัยหนุ่มสาวกลับมาทำอาชีพผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ทำให้เกิดการ สืบทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ จากช่างฝีมือที่ในชุมชน

ดังนั้น ทั้ง 3 องค์ประกอบต้องดำเนินการไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านยังคงได้รับการปฏิบัติและสืบทอดต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. หน่วยงานภาครัฐควรเข้ามาส่งเสริมและให้การสนับสนุน ให้ตรงความต้องการของกลุ่ม โดยควรที่จะมาสอบถามเก็บข้อมูลเชิงลึกเพื่อให้เข้าใจลักษณะการดำเนินกิจการของกลุ่ม เพื่อให้สามารถใช้งบประมาณในการสนับสนุนและส่งเสริมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
2. กลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ควรมีการทำเว็บไซต์ออนไลน์ ซึ่งไม่มีเว็บไซต์ที่ทำขึ้นมาเพื่อจำหน่ายสินค้าของกลุ่ม แต่เป็นเว็บไซต์ที่เพิ่มช่องทางในการที่จะนำเสนอเอกลักษณ์ ของกลุ่ม เพื่อให้ลูกค้าสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้น และสร้างความน่าสนใจ เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้ที่สนใจใน Internet ได้มากขึ้น
3. กลุ่มทอผ้าควรสร้างบุคลากรที่เป็นเยาวชนที่จะเข้ามารับช่วงต่อ ในฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินกิจการของกลุ่มทอผ้า
4. ในด้านการถ่ายทอดความรู้ ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งมีการจัดศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่ม ซึ่งควรที่จะมีหน่วยงานทางราชการที่มาสสนับสนุนและพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนรู้และสร้างผลงานอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้
5. กลุ่มทอผ้าควรมีการเพิ่มเครือข่ายกับกลุ่มทอผ้าอื่น ๆ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลองค์ความรู้ รวมไปถึงแลกเปลี่ยนวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต หากกลุ่มทอผ้าขาดแคลนวัตถุดิบในบางฤดู เพื่อไม่ให้การดำเนินกิจการของกลุ่มต้องหยุดชะงัก

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของชุมชนบ้านตาล ถูกถ่ายทอดจากการพูดการสอน และการฝึกปฏิบัติ ไม่ได้มีการถูกบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้องค์ความรู้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของคนบ้านตาลเป็นองค์ความรู้ที่อยู่ในรูปองค์ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรให้เข้าใจได้ยาก จึงควรมีการศึกษาในเรื่องของการจัดการองค์ความรู้เพื่อให้สามารถนำองค์ความรู้ที่เป็นองค์ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) ออกมาให้อยู่ในรูปของ องค์ความรู้ชัดแจ้ง (explicit knowledge) เพื่อให้ผู้ที่มีความสนใจจะเรียนรู้ ง่ายต่อการเข้าถึงองค์ความรู้
2. ในการวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตการศึกษาเฉพาะกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด เท่านั้น ซึ่งยังมีกลุ่มทอผ้าที่อยู่ในตำบลที่ใกล้เคียง และมีรูปแบบการผลิตที่มีความคล้ายกัน ในบางกระบวนการ ซึ่งควรจะมีการศึกษาเพิ่มเติม
3. ศึกษาเรื่องของการสร้างหลักสูตรการเรียนการสอน เกี่ยวกับภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง เพื่อให้สามารถนำข้อมูล เกี่ยวกับภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ใช้ในการเรียนการสอนให้กับเด็กนักเรียนในโรงเรียนของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. 2540. **ผ้าพื้นเมืองอีสาน**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- เกษม วัฒนชัย. 2550. หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. **วารสารประกันคุณภาพ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**, 8(2), 1-7.
- คณิง จันท์ศิริ. 2544. **การมัดย้อมผ้า**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ณมน ธนินธยากร, วรพจน์ พรหมจักร และสุภิกัตร์ บุญแน่. 2561. การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายบ้านหนองงูจรรย์ผาง กรณีศึกษา : กลุ่ม ถักทอไท บ้านหนองงูจรรย์ผาง ตำบลหนองเรือ อำเภอโนนสัง จังหวัดหนองบัวลำภู. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด**, 12(2), 23-34.
- दनัย ซาทิพอด. 2558. ผ้าคราม: การทอวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าในโลกาภิวัตน์. **วารสารไทยศึกษา**, 10(2), 87-116.
- ทรงพันธ์ วรรณมาศ. 2541. **ผ้าไทยลายอีสาน**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. 2536. **ผ้าเอเชีย: มรดกร่วมทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และแพทรีเซีย ซีสแมน แน่นหนา. 2533. **ผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว**. เชียงใหม่: โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทักษิณา พิพิธกุล. 2559. การอนุรักษ์และการประยุกต์ภูมิปัญญาหัตถกรรมผ้าทอของคนอยู่ในจังหวัดลำพูน. **วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**, 24(45), 139-156.
- ทัศนีย์ ศรีมงคล. 2535. ผ้าเมืองเหนือ. ใน **ผ้าไหมไทยล้านนา**. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ และศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นันทสาร สีสลับ. 2541. **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- บุญญา อนุสรณ์รัชดา. 2540. **การศึกษาลักษณะทางพฤกษศาสตร์และระยะการเจริญเติบโตที่เหมาะสมของครามในการสกัดสีธรรมชาติ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- บุรชัย ศิริมหาสาคร. 2550. ปิรามิดแห่งความรู้. **วารสารนักบริหาร**, 119-122.
- ปภัสสร ผลเพิ่ม. 2541. **ผ้าทอลินิน: ความเป็นมาและสภาพปัจจุบันในท้องถิ่นล้านนา**. เชียงใหม่: ภาควิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ประเวศ วะสี. 2534. การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ปิลันลัน ปุณณูประภา, พฤกษ์ ศุภเศรษฐศิริ, นภดล อินทร์จันทร์ และกิตติกรณ์ นพอุดมพันธ์. 2561. ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาต่อภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวน บ้านใหม่ จังหวัดนครนายก. วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม, 4(1), 159-168.
- ไพฑูริย์ ทองสม. 2556. แนวทางการอนุรักษ์สืบสาน และเผยแพร่ภูมิปัญญาชุมชน. สงขลา: วิทยาลัยภูมิปัญญาชุมชน.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. 2549. จุดเริ่มต้นแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://www.chaipat.or.th/publication/publish-document/sufficiency-economy.html> (10 มิถุนายน 2564).
- รัชพล ปัจจุบันุญ. 2538. กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รุ่ง แก้วแดง. 2542. ปฏิวัติการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มติชน.
- วารีย์ เทียวสระคู. 2538. การสร้างชุดการสอนสำหรับครูกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพที่เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเครื่องจักรสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วิจิต นันทสุวรรณ. 2544. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท กรุงเทพฯ: มูลนิธิหมู่บ้าน.
- วิฑูริย์ ภาเรือง, อภิชาติ ใจอารีย์ และจุฑาทิพย์ ถาวรรัตน์. 2561. แนวทางการสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้ากบับัวของชุมชนบ้านเชียงแก้ว จังหวัดอุบลราชธานี. Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 11(1), 1001-1024.
- ศคราญนิตย์ เล็กสุทธิ. 2561. การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าฝ้ายทอมือที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมของกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเงือก ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี, 12(29), 135-146.
- สามารถ จันทร์สุรย์. 2536. ภูมิปัญญากับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542. แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2562. หลักการทรงงาน. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.rdpb.go.th> (17 มิถุนายน 2564).
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์. 2534. ความเปลี่ยนแปลงของการผลิตผ้าพื้นเมือง ชุมชนบ้านหาดเสี้ยว

- อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุวิทย์ วงษ์บุญมาก. 2558. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร. **สักทอง : วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทมส.),** 21(2), 83-98.
- แสงคา บันสิทธิ์. 2537. ผ้าฝ้ายทอมือคือสายเลือดและชีวิต ศิลปินแห่งชาติ บ้านไร่ไผ่งาม. ใน **ผ้าไทย 2537 ปิรณรงค์วัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- อเนก นาคะบุตร. 2545. **ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2540. **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช.
- _____. 2544. **ภูมิปัญญาล้านนา.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- Brooking, A. 1998. **Corporate Memory: Strategies for Knowledge Management.** London: Thomson International Business Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

การเก็บข้อมูลการอภิปรายกลุ่ม

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง
ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

LOCAL WISDOM OF HAND WOVEN NATURAL DYED COTTON FABRICS
FOR CONSERVATION OF CHANG KERNG VILLAGE WEAVING GROUP,
BANTAN SUB DISTRICT, HOD DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

คำชี้แจง

1. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยและสร้างขึ้นเพื่อใช้ศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 1-4 การศึกษาบริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ภายใต้บริบทภูมิสังคมตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ในการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นแนวทางอันก่อให้เกิดการการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ นักเรียน นักศึกษา หรือบุคคลทั่วไปได้ศึกษาและสามารถใช้เป็นแนวทางเพื่อประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมกับชุมชน

2. แบบสัมภาษณ์นี้เป็นคำถามปลายเปิด (ผู้ร่วมอภิปรายสามารถตอบคำถามได้ตามความเข้าใจ)

3. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ประกอบด้วย 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 บริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

ตอนที่ 2 ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

ตอนที่ 3 ปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

ตอนที่ 4 แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

ขอขอบคุณอย่างสูงในความร่วมมือ

นายบุญแทน จันท์แก้ว

(ผู้วิจัย)

ตอนที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

- 1.1 ทำไมท่านถึงเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม ก่อนที่จะเข้ามาร่วมกลุ่ม ท่านทำอาชีพอะไรมาก่อน
- 1.2 เข้าร่วมกลุ่มแล้วดีอย่างไร
- 1.3 ตั้งแต่เข้ามาอยู่ในกลุ่ม เกิดปัญหาอะไรบ้างและแก้ไขอย่างไร (เช่น ยอมผิด สีต่าง ขาดอุปกรณ์ ขาดความรู้ทำไม่เป็น)
- 1.4 ท่านสามารถทำขั้นตอนไหนได้บ้าง (ปลูก ปั่น ย้อม ทอ)

ตอนที่ 2 เพื่อศึกษาภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

- 2.1 เป็นไปได้ไหมว่า รูปแบบการทอของบ้านตาล รับเอามาจากชาวลัวะ เนื่องจากคนบ้านตาลมีเชื้อสายลัวะ
- 2.2 ลายผ้ามีลายอะไรบ้าง ใช้เพื่ออะไรในการทอ
- 2.3 ในอดีตมีการทอผ้าขึ้นดินจกหรือไม่ ใครเป็นคนจก และเรียนรู้มาจากไหน
- 2.4 สีดั้งเดิมมีสีอะไรบ้าง ได้มาจากพืชหรือวัสดุชนิดใด พืชหรือวัสดุชนิดนั้นยังมีมากน้อยเพียงใดในบ้านตาล และทำไมถึงเหลือน้อย
- 2.5 มีพิธีกรรมอะไรบ้างที่ต้องใช้ผ้าฝ้าย และใช้ฝ้ายสีอะไร เช่น ทอดกฐิน สงกรานต์ ปีใหม่ ขึ้นบ้านใหม่ งานปอย
- 2.6 ผ้าฝ้ายนำมาตัดเย็บ เป็นอะไรบ้าง ของใช้ในชีวิตประจำวัน
- 2.7 การผลิตผ้าฝ้ายในบ้านตาล ในอดีตและปัจจุบัน มีความแตกต่างกันอย่างไร
- 2.8 การฝึกสอนลูกหลานในการทำผ้าฝ้าย ในอดีตกับปัจจุบันแตกต่างกันอย่างไร ลักษณะการถ่ายทอดเป็นแบบไหน
- 2.9 ทำไมคนปัจจุบันถึงไม่ค่อยสนใจ
- 2.10 การช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอก ในอดีตมีหน่วยงานไหนเข้ามาช่วยเหลือบ้าง และในปัจจุบันมีหน่วยงานไหนเข้ามาช่วยเหลือบ้าง
- 2.11 การใช้ประโยชน์จากผ้าฝ้ายมีความสัมพันธ์ กับชีวิตของคนบ้านตาลอย่างไร เช่น เกิด แก่ เจ็บ ตาย

เกิด ใช้ผ้าอะไรบ้าง เด็กทารกสวมเสื้อผ้าแบบไหน ใช้ผ้าอ้อมแบบไหน ย้อมสีหรือไม่ และสีอะไร ทำไมถึงต้องย้อม และทำไมถึงไม่ย้อม

แก่ คนแก่ใช้ผ้าแบบไหน สีอะไร ทำไมถึงต้องใช้ผ้าแบบนั้นและสีแบบนั้น

เจ็บ ใช้ผ้าอะไรในการพันแผล ชับเลือด

ตาย ใช้ผ้าฝ้ายทำอะไรบ้าง (เช่น สายสัญญาณ เชือกจุงศพ ตุ้งสามหาง(เขียนชื่อคนตาย) ผ้าห่อศพ)

2.12 สีย้อมผ้า มีสีอะไรบ้างในอดีต และปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ใครเป็นคนคิดสีนั้นขึ้นขึ้นมา หรือมีมาตั้งแต่สมัยไหน

2.13 การปลูก ในอดีตปลูกยังไง ปลูกควบคู่กับพืชอะไรบ้าง แล้วทำไมถึงพูดแบบนั้น การปลูกในอดีตและปัจจุบันแตกต่างกันอย่างไร

2.14 ปิ่น ปิ่นเวลาไหน ดัดหรือย้อมฝ้ายเวลาไหน และทำไมต้องเป็นเวลานั้น

2.15 การทอ มีเฟือมกี่แบบ และปัจจุบันยังมีเฟือม แบบไหนเหลืออยู่บ้าง

2.16 ลายผ้า มีลายอะไรบ้างที่เก่าแก่ และทอจากเฟือมอะไร และสืบทอดมาจากไหน

ตอนที่ 3 เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

3.1 เคยสอนลูกหลานเกี่ยวกับการทอผ้าหรือไม่ แม่สอนแบบไหน ลูกหลานสนใจหรือไม่ ทำไมถึงสนใจและไม่สนใจ

3.2 ทำไมคนในชุมชน ชาวบ้าน ถึงเลิกประกอบอาชีพผ้าฝ้ายทอมือ

3.3 ยังมีใครที่ยังทำอยู่หรือไม่ และทำไมถึงยังทำอยู่ ทำขายหรือใช้เอง

3.4 โรงเรียนบ้านตาลเหนือเคยเชิญไปสอนหรือไม่ แล้วเด็ก ๆ ในโรงเรียนสนใจที่จะเรียนรู้หรือไม่

3.5 ตอนนี้ท่านทำอาชีพอะไร ที่มีรายได้มากกว่าการทำผ้าฝ้าย

3.6 ปกติแต่งกายด้วยผ้าทอ หรือเสื้อผ้าตามท้องตลาด ทำไมถึงใส่แบบนั้น แบบไหนดีกว่ากันอย่างไร

3.7 ทำไมคนบ้านตาลถึงเลิกทำผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ แล้วหันมาทำผ้าฝ้ายย้อมสีเคมี

3.8 เด็ก ๆ ในโรงเรียนบ้านตาลสนใจมากน้อยแค่ไหน เพราะอะไร

ตอนที่ 4 เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ภายใต้บริบทภูมิสังคมตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

3.1 จะทำอย่างไรให้ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือไม่หายไปจากชุมชน

3.2 การมีรายได้จากการทอผ้า จะช่วยทำให้คนอยากกลับมาทำอาชีพนี้มากขึ้นหรือไม่

3.3 และควรมีรายได้เท่าไรจากรากการทำผ้าฝ้าย จึงจะกลับมาทำ

ภาคผนวก ข

การเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์รายบุคคลเชิงลึก

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง
ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

LOCAL WISDOM OF HAND WOVEN NATURAL DYED COTTON FABRICS
FOR CONSERVATION OF CHANG KERNG VILLAGE WEAVING GROUP,
BANTAN SUB DISTRICT, HOD DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

คำชี้แจง

1. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยและสร้างขึ้นเพื่อใช้ศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษาบริบทของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ในการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นแนวทางอันก่อให้เกิดการการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ นักเรียน นักศึกษา หรือบุคคลทั่วไปได้ศึกษาและสามารถใช้เป็นแนวทางเพื่อประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมกับชุมชน
2. แบบสัมภาษณ์นี้เป็นคำถามปลายเปิด (ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถตอบคำถามได้ตามความเข้าใจ)
3. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ประกอบด้วย 5 ตอน ดังนี้
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์
 - ตอนที่ 2 บริบทของสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง
 - ตอนที่ 3 การดำเนินกิจกรรมภายในกลุ่มเกี่ยวกับการทอผ้า
 - ตอนที่ 4 สวัสดิการภายในกลุ่ม
 - ตอนที่ 5 กลุ่มลูกค้าของกลุ่มทอผ้า

ขอขอบคุณอย่างสูงในความร่วมมือ
นายบุญแทน จันทร์แก้ว
(ผู้วิจัย)

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

คำชี้แจง ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง () หน้าข้อความตอนที่ 1 ให้ตรงตามความเป็นจริงดังนี้

1. ชื่อ-นามสกุล อายุ ปี
2. ที่อยู่ปัจจุบัน
หมู่บ้าน.....บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....
ซอย/ถนนตำบลอำเภอ
จังหวัดรหัสไปรษณีย์
เบอร์โทรศัพท์
3. วุฒิมัธยมศึกษา () ไม่ได้เรียน () ประถมศึกษา () มัธยม ()ปริญญาตรี
4. อาชีพ
5. ตำแหน่งปัจจุบัน

ตอนที่ 2 บริบทของสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

- 2.1 เหตุผลที่ท่านเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม
- 2.2 ตั้งแต่เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม ท่านประสบปัญหาอะไรบ้าง
- 2.3 และจากปัญหาดังกล่าว ท่านได้มีการปรับตัวหรือมีแนวทางรับมือกับปัญหาอย่างไร

ตอนที่ 3 การดำเนินกิจกรรมภายในกลุ่มเกี่ยวกับการทอผ้า

- 3.1 ท่านรับผิดชอบกิจกรรม อะไรบ้าง ภายในกลุ่ม
- 3.2 ตั้งแต่เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มมีหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือสนับสนุนหรือไม่ (ถ้ามี มีองค์กรไหนบ้าง และเข้ามามีส่วนร่วมหรือสนับสนุน ในส่วนใด)
- 3.3 ท่านต้องการให้กลุ่มมีแนวทางในการพัฒนาในอนาคตไปในทิศทางใด

ตอนที่ 4 สวัสดิการภายในกลุ่ม

- 4.1 ท่านได้รับสวัสดิการอะไรจากกลุ่ม
- 4.2 ท่านอยากให้กลุ่มมีการจัดสรรสวัสดิการเพิ่มเติมในด้านใดบ้าง และเพราะอะไร

ตอนที่ 5 กลุ่มลูกค้าของกลุ่มทอผ้า

- 5.1 ท่านทราบหรือไม่ว่า กลุ่มลูกค้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง เป็นคนไทย หรือชาวต่างชาติจากประเทศใดบ้าง
- 5.2 ท่านคิดว่าทำไม ผ้าทอของกลุ่มจึงตอบสนองความต้องการของลูกค้ากลุ่มนี้ได้

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง
ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

LOCAL WISDOM OF HAND WOVEN NATURAL DYED COTTON FABRICS
FOR CONSERVATION OF CHANG KERNG VILLAGE WEAVING GROUP,
BANTAN SUB DISTRICT, HOD DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

คำชี้แจง

1. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยและสร้างขึ้นเพื่อใช้ศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 2 การศึกษาภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ในการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นแนวทางอันก่อให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ นักเรียน นักศึกษา หรือบุคคลทั่วไปได้ศึกษาและสามารถใช้เป็นแนวทางเพื่อประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมกับชุมชน
2. แบบสัมภาษณ์นี้เป็นคำถามปลายเปิด (ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถตอบคำถามได้ตามความเข้าใจ)
3. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ประกอบด้วย 3 ตอน ดังนี้
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์
 - ตอนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของการทอผ้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล
 - ตอนที่ 3 ขั้นตอนในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของบ้านตาล

ขอขอบคุณอย่างสูงในความร่วมมือ

นายบุญแทน จันทรแก้ว

(ผู้วิจัย)

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

คำชี้แจง ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง () หน้าข้อความตอนที่ 1 ให้ตรงตามความเป็นจริงดังนี้

1. ชื่อ-นามสกุล อายุ
2. ที่อยู่ปัจจุบัน
 หมู่บ้าน.....บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....
 ซอย/ถนนตำบลอำเภอ
- จังหวัดรหัสไปรษณีย์
- เบอร์โทรศัพท์
3. วุฒิการศึกษา () ไม่ได้เรียน () ประถมศึกษา () มัธยม ()ปริญญาตรี
4. อาชีพ
5. ตำแหน่งปัจจุบัน

ตอนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของการทอผ้าของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเค็ง ตำบลบ้านตาล

2.1 อาชีพการทอผ้าเริ่มเข้ามาในพื้นที่ตำบลบ้านตาลเมื่อใด (ผ้าทอ ของตำบลบ้านตาล ได้นำไปใช้ในกิจกรรมใด ๆ บ้าง เช่น ทางศาสนา พิธีกรรม ในอดีตมีการทอ ผ้าชิ้นตีนจก หรือไม่ มีลายอะไรบ้าง และในอดีตมี หมู่บ้านกะเหรี่ยงหรือไม่ คนบ้านตาลมีเชื้อสายมาจากลัวะ หรือไม่)

2.2 ลักษณะของผ้าที่ชาวบ้านแต่เดิมทำการทอเป็นแบบใด ทอเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันอย่างไร (ทำย้อม สีสี ลี้อ กางเกง หมวก ผ้าพันคอ ผ้าขาวม้า ผ้าชิ้น ตุ้ง ผ้าหลบ ผ้าตั่วบ ลี้อหมอน)

2.3 สีดั้งเดิมของผ้าฝ้ายทอมือบ้านตาลมีสีอะไรบ้าง (มะเกลือ ประดู่ คราม)

2.3.1 และปัจจุบันสามารถสังเคราะห์สีธรรมชาติได้จากวัสดุอะไรบ้าง

2.3.2 และปัจจุบันท่านใช้สีย้อมจากอะไรบ้าง

2.4 ท่านคิดว่าปัจจุบันในตำบลบ้านตาลยังมีวัสดุตามข้อ 2.3 หรือไม่ และเหลือมากน้อยเพียงใด

2.5 ท่านรับเอารูปแบบและวิธีการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติมาจากไหน (จากพ่อแม่ปู่ย่า ตายาย หรือจากคนรู้จัก)

2.6 ท่านคิดว่าผ้าฝ้ายทอมือมีบทบาทต่อวิถีชีวิตและความเชื่อของท่านอย่างไรบ้าง (ทางศาสนา พิธีกรรม ไปวัด ทำบุญ ตาน)

2.7 ท่านคิดว่าบทบาทของผ้าทอตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง (เมื่อก่อนเคยใช้ผ้า หรือฝ้ายเมือง แต่ปัจจุบันใช้ของโรงงาน หรือเลิกใช้ไปแล้ว)

2.8 ท่านคิดว่ามีความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าของตำบลบ้านตาล (ไม่ใช้ฝ้ายค้างปี ผีหม้อคราม ไม่ให้คนท้องย้อมผ้า)

ตอนที่ 3 ขั้นตอนในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของบ้านตาล

- 3.1 ท่านมีขั้นตอนการปลูกฝ้าย (เตรียมดิน การเก็บเมล็ด การดูแล การเก็บเกี่ยว) อย่างไรบ้าง
- 3.2 ท่านมีขั้นตอนการผลิตเส้นใยฝ้าย (การอัดฝ้าย อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้) อย่างไรบ้าง
- 3.3 ท่านมีขั้นตอนการย้อมสีธรรมชาติ (การสกัดสีย้อม ชนิดของวัสดุในการย้อม แหล่งที่มาของวัสดุ การย้อมร้อนย้อมเย็น อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้) อย่างไรบ้าง
- 3.4 ท่านมีขั้นตอนการทอ (มีเทคนิคการทำลวดลายแบบไหนบ้าง พิมพ์ที่ใช้มีกี่ขนาด ความยากง่ายในการทอแต่ละลายต่างกันอย่างไร) อย่างไรบ้าง
- 3.5 การใช้ประโยชน์จากผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง
ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

LOCAL WISDOM OF HAND WOVEN NATURAL DYED COTTON FABRICS
FOR CONSERVATION OF CHANG KERNG VILLAGE WEAVING GROUP,
BANTAN SUB DISTRICT, HOD DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

คำชี้แจง

1. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยและสร้างขึ้นเพื่อใช้ศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 3 การศึกษาปัญหา อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ในการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นแนวทางอันก่อให้เกิดการการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ นักเรียน นักศึกษา หรือบุคคลทั่วไปได้ศึกษาและสามารถใช้เป็นแนวทางเพื่อประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมกับชุมชน
2. แบบสัมภาษณ์นี้เป็นคำถามปลายเปิด (ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถตอบคำถามได้ตามความเข้าใจ)
3. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ประกอบด้วย 2 ตอน ดังนี้
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์
 - ตอนที่ 2 ปัญหาในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ
 - ตอนที่ 3 อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติได้แก่อะไรบ้าง

ขอขอบคุณอย่างสูงในความร่วมมือ

นายบุญแทน จันทรแก้ว

(ผู้วิจัย)

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

คำชี้แจง ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง () หน้าข้อความตอนที่ 1 ให้ตรงตามความเป็นจริงดังนี้

1. ชื่อ-นามสกุล อายุปี
2. ที่อยู่ปัจจุบัน
 หมู่บ้าน.....บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....
 ซอย/ถนนตำบลอำเภอ
 จังหวัดรหัสไปรษณีย์
 เบอร์โทรศัพท์
3. วุฒิการศึกษา () ไม่ได้เรียน () ประถมศึกษา () มัธยม ()ปริญญาตรี
4. อาชีพ
5. ตำแหน่งปัจจุบัน

ตอนที่ 2 ปัญหาในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

- 2.1 ท่านคิดว่าปัญหาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ มีอะไรบ้าง
- 2.2 ท่านคิดทำไม่คนรุ่นใหม่ถึงให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาผ้าฝ้ายน้อยลง

ตอนที่ 3 อุปสรรคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติได้แก่อะไรบ้าง

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง
ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

LOCAL WISDOM OF HAND WOVEN NATURAL DYED COTTON FABRICS
FOR CONSERVATION OF CHANG KERNG VILLAGE WEAVING GROUP,
BANTAN SUB DISTRICT, HOD DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

คำชี้แจง

1. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยและสร้างขึ้นเพื่อใช้ศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 4 การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ภายใต้บริบทภูมิสังคมตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ในการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นแนวทางอันก่อให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ นักเรียน นักศึกษา หรือบุคคลทั่วไปได้ศึกษาและสามารถใช้เป็นแนวทางเพื่อประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมกับชุมชน
2. แบบสัมภาษณ์นี้เป็นคำถามปลายเปิด (ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถตอบคำถามได้ตามความเข้าใจ)
3. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ประกอบด้วย 3 ตอน ดังนี้
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์
 - ตอนที่ 2 ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งต่อการสืบทอดและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทอผ้า
 - ตอนที่ 3 ความคิดเห็นของคนรุ่นใหม่ผู้รับการสืบทอดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทอผ้าตำบลบ้านตาล

ขอพระคุณอย่างสูงในความร่วมมือนะ
นายบุญแทน จันท์แก้ว
(ผู้วิจัย)

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

คำชี้แจง ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง () หน้าข้อความตอนที่ 1 ให้ตรงตามความเป็นจริงดังนี้

1. ชื่อ-นามสกุล อายุ
2. ที่อยู่ปัจจุบัน
 หมู่บ้าน.....บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....
 ซอย/ถนนตำบลอำเภอ
- จังหวัดรหัสไปรษณีย์
- เบอร์โทรศัพท์
3. วุฒิกการศึกษา () ไม่ได้เรียน () ประถมศึกษา () มัธยม ()ปริญญาตรี
4. อาชีพ
5. ตำแหน่งปัจจุบัน

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่งต่อการสืบทอดและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทอผ้า

2.1 ท่านมีจะแนวทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติให้คนรุ่นใหม่อย่างไร และเพราะอะไร

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นของคนรุ่นใหม่ผู้รับการสืบทอดในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทอผ้าตำบลบ้านตาล

3.1 ในฐานะที่เป็นคนรุ่นใหม่ท่านต้องการแนวทางในการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติแบบใด เพราะอะไร

3.2 ในฐานะที่เป็นคนรุ่นใหม่ท่านคิดว่าทำไมคนรุ่นใหม่ถึงไม่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ

3.3 ในฐานะที่เป็นคนรุ่นใหม่ ท่านคิดว่าทำไมคนรุ่นใหม่ถึงไม่นิยมใช้เสื้อผ้าที่ทอจากผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ (ควรปรับปรุงรูปแบบแบบไหนให้ตรงความต้องการ)

3.4 ในฐานะที่เป็นคนรุ่นใหม่ ท่านมีทัศนคติ ต่อภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติอย่างไร

ภาคผนวก ค

เอกสารขอความอนุเคราะห์ข้อมูล

ที่ อว ๖๔.๒๐/ ๑๕๕

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ
มหาวิทยาลัยแม่โจ้
๖๓ หมู่ ๔ ตำบลหนองหาร
อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
๕๐๒๕๐

๕ เมษายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ข้อมูล

เรียน นายกเทศมนตรีตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ด้วย นายบุญแทน จันทร์แก้ว รหัส ๖๓๐๑๔๑๗๐๐๕ นักศึกษาระดับปริญญาโท ภาควิเศษสาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มีความประสงค์จะขออนุญาตเผยแพร่ข้อมูลภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ เพื่อใช้ประกอบการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านช่างเคิ่ง ตำบลบ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่”

เพื่อให้การทำวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาดังกล่าวได้ข้อมูลที่สมบูรณ์และสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ฝ่ายบัณฑิตศึกษา สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จึงขออนุญาตเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มอบหมายให้ นายบุญแทน จันทร์แก้ว นักศึกษาในระดับปริญญาโท ภาควิเศษ สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน เป็นผู้ประสานรายละเอียดเพิ่มเติม

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จะเป็นพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สนธิ สิทธิ)

ผู้อำนวยการสำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ

ฝ่ายบัณฑิตศึกษา
โทรศัพท์ ๐ ๕๓๘๗ ๕๕๒๐-๔
โทรสาร ๐ ๕๓๔๕ ๘๑๓๓

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล นายบุญแทน จันทร์แก้ว
เกิดเมื่อ 15 พฤษภาคม 2541
ประวัติการศึกษา พ.ศ. 2563 ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากรสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่

